

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

“รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาห้องถินของชุมชนลำนำว้า
ตำบลนำพาง อำเภอเมืองจิริม จังหวัดน่าน”

โดย

วิชัย นิลคง และคณะ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

“รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นของชุมชนล้านนาว้า
ตําบลน้ำพาง อําเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”

โดย

วิชัย นิลคง และคณะ

30 เมษายน 2545

รายงานວິຈัยຈັບສມບູຮົນ

“ຮູບແບນກາຮອນຮຸກໜີ້ພັນຮຸກໜີ້ປລາທົ່ວໂລກຄື່ນຂອງໜຸ່ມໜຸນລຳນ້ຳວ້າຕຳບລຳນ້ຳພາງ
ອຳເກອແມ່ຈົກົມ ຈັ້ງຫວັດນ່ານ”

ຄະແຜິວວິຈัย

1. นายวิชัย	นิลคง	สำนักงานสาธารณสุขอຳເກອແມ່ຈົກົມ
2. นายບຸນຍຸສົງ	ອິນຂາວ	ກຳນັນຕຳບລຳນ້ຳພາງ
3. นายຊຸມ	ທອງຄຳ	ຜູ້ໃຫຍ່ບ້ານນ້ຳວ້າ
4. นายສມ	ແກ້ວໄສ	ຜູ້ໃຫຍ່ບ້ານນ້ຳປູ້
5. นายວຸ່ນ	ປະທອງ	ຜູ້ໃຫຍ່ບ້ານຫ້ວຍທຣາຍມູລ
4. ນ.ສ. ກົດຕິຍາ	ຈິດອາຮີ	ສຕານີອນາມັຍນ້ຳພາງ

ສັບສົນນັບປະມານໂດຍ ສຳນັກງານກອງທຸນສັບສົນກາຮວິຈີຍ

กิจกรรมประภาค

การศึกษาวิจัยรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้าต่ำบล้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาค (สก.ว.) เพื่อมุ่งหวังจะพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้าต่ำบล้ำพางให้มี ความสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันที่ประสบอยู่ในขณะนี้ และหารูปแบบการขยายเครือข่ายความร่วม มือของแต่ละหมู่บ้านในการอนุรักษ์พันธุ์ป่าให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาที่มีพลังเพิ่มมากขึ้น จึงขออนุญาตเผยแพร่ในที่สก.ว.น่าน สก.ว.ภาค ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าในการ ทำงานวิจัยมาก โอกาสนี้เป็นอย่างสูง

นอกจากนี้การศึกษาครั้งนี้ได้รับความเมตตาจากพระครูพิธินันทคุณและคณะสงฆ์ ต่ำบล้ำพางที่ได้เมตตามาประกอบพิธีลีบชะตาแม่น้ำให้ทุกหมู่บ้าน ขออนุญาตพิสูทธิพงษ์ วสุสก- พงษ์ พิสำราวย ผัดผล พิลำแพน จอมเมือง คุณพิเชษฐ์ หนองช้างที่ได้ให้ข้อชี้แนะถึงประเด็นการ ศึกษา ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน และช่วยให้ข้อเสนอแนะในการเขียนรายงาน วิจัย

และขออนุญาตวิจัยประกอบด้วย กำนันบุญสั่ง อินข้า กำนันต่ำบล้ำพาง ผู้ใหญ่สม แก้วใส บ้านน้ำปู ผู้ใหญ่ชุม ทองคำ บ้านน้ำว้า ผู้ใหญ่ชุ่น ประทอง บ้านห้วยทรายมูล และยังมีผู้นำชุมชนในต่ำบล้ำพางที่เป็นกำลังสำคัญในการผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้อง ถิ่นในพื้นที่ต่ำบล้ำพางอย่างจริงจัง ขออนุญาตผู้เฒ่าผู้แก่ พระนป่า ทุกคุณที่ได้ถ่ายทอดประสบ การณ์ที่สำคัญ และห้องๆเยาวชนยังแม่จริมและพี่ๆน้องๆเพื่อนร่วมอุดมการณ์ทุกท่านที่มีส่วน สำคัญ ร่วมคิด ร่วมทำ และเป็นกำลังใจเชิงกันและกันมาตลอดระยะเวลาการดำเนินงาน จนผลการดำเนิน งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง และขออนุญาตบังคับบัญชาที่ได้ เห็นความสำคัญของปัญหาและอนุญาตให้ดำเนินงานวิจัย

คุณประโยชน์หรืออนุญาตคลได้ที่พึงมีจากงานวิจัยและจากการประกอบกิจกรรมความดี ร่วมกัน ขอขอบคุณให้กับชาวบ้านต่ำบล้ำพางทุกคน ญาติสนิมมิตรสหายทุกท่าน ผู้ป่า ปู หอย กุ้ง สัตว์น้ำทุกตัว ที่เสียชีวิตด้วยระเบิด ไฟฟ้าช็อต ยานบีอ ของคนที่อาฆาตและ ลังคอม

บทดัดย่อ

งานวิจัยรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ป่าห้องถินของชุมชนล้านนาวันนี้ เป็นงานวิจัยที่ค้นหาข้อเท็จจริงและนำเสนอสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ของห้องถินโดยส่วนรวม เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญคือและวิจัยเป็นแต่เพียงผู้สนับสนุนให้เกิดกระบวนการต่างๆในห้องถิน โดยได้ศึกษาในหมู่บ้านล้านนาว้า จำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านนาพระทัย บ้านนาว้า บ้านนาปู และบ้านห้วยทรายมูล ซึ่งผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำกลไกการพื้นฟูเหล่าน้ำของชุมชนดำเนินการมีหลักการและแนวทางดังต่อไปนี้ 1.) กระบวนการจัดการ เป็นการเรียนรู้ปัญหาของชุมชนโดยที่มีวิจัยเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ เน้นกระบวนการที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและเกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งหมด เช่น เวทีสันทนา การพูดคุย ปรึกษาหารือ เวทีเสนา การระดมสมอง การสำรวจข้อมูล การสัมภาษณ์ การประชุม การสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย การประชาสัมพันธ์ 2.) วิธีการจัดการและรูปแบบการจัดการ ชุมชนมี วิธีการจัดการใน 6 ลักษณะ คือ 2.1) การจัดการเชิงโครงสร้าง เช่น การตั้งกลุ่ม องค์กรรับผิดชอบ 2.2) การจัดการทางสังคม เช่นการสร้างกฎระเบียบของสังคม การประยุกต์ใช้ประเพณีพื้นบ้าน ศาสนา และ พิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่น การไก่ล่เกลี้ยข้อพิพากษา 2.3) การจัดการแหล่งน้ำ เช่นการกำหนดเขตอนุรักษ์ เทศสงวน 2.4) การจัดการผลประโยชน์ เช่นการห้องเที่ยงพักผ่อนหย่อนใจ การจับสัตว์น้ำ 2.5) การสร้างจิตสำนึกของประชาชนในพื้นที่ เช่นเวทีประชุมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การเข้าค่ายเยาวชน 2.6) การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารด้านการดำเนินงานของชุมชนให้สังคมทั้งในและนอกพื้นที่รับรู้ 3.) หลักการจัดการ ชุมชนมีหลักการจัดการ อยู่ 4 ประการ 3.1) ค่านิยมความสมบูรณ์สัตว์น้ำและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศแหล่งน้ำและคุณค่าของแหล่งน้ำ 3.2) การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ 3.3) การใช้วิธีการของท้องถิ่นที่มีการนำเอาความเชื่อด้านศาสนา พิธีกรรมความเชื่อวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอิทธิพลในการดำเนินชีวิตร่วมกัน 3.4) การได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ทุกคนในท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์อย่างเสมอภาคและยุติธรรม

ปัจจัยที่ทำให้การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและการขยายเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเป็นไปด้วยดีมีปัจจัยดังนี้ 1.) ความเป็นสังคมชนบทที่มีการพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตและต้องการคงรูปแบบการพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตต่อไป ประกอบกับการประสบปัญหาการทำลายปลาน้ำท้องถิ่นทำให้ปลาท้องถิ่นมีปริมาณที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อการดำเนินวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น จึงทำให้ชุมชนมีการเจาะจงเจาะจงกับกระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่ต่ำน้ำพัง 2.) ภาวะผู้นำ เป็นผู้นำที่มีความเสียสละ มีคุณธรรม เป็นที่พึ่งของชาวบ้านยามเดือนร้อนและรู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม 3.) กระแสสังคมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติในจังหวัดน่านและในต่ำน้ำพัง มีสูง วังปลาจึงถือว่าเป็นสิ่งที่ดีด้วยภาพของหมู่บ้านได้ประการหนึ่ง และผลจากการอนุรักษ์วังปลาที่มีปลาเพิ่มขึ้นทำให้ชาวบ้านได้รับอาหารเพิ่มมากขึ้นเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือนลง นอกจากนี้ วังปลาจึงเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้านได้อีกด้วย สิ่งเหล่านี้ได้เป็นแรงจูงใจให้ชุมชนมีการดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ รักษาสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายธรรมชาติและรักษาความเรียบง่ายของหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านเป็นแบบเครือญาติ รวมถึงความสัมพันธ์ของผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านเป็นแบบพี่เบนน้อง มีการเกื้อกูลกันสูง

คำนำที่ปรึกษาวิจัยห้องถัน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

การจัดการการพัฒนาโดยชุมชน ที่เน้นให้ชุมชนมีบทบาทในการดำเนินงานร่วมกัน โดยมีงานวิจัย เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการน่าทางกระบวนการ การทำงานของชุมชน อีกทั้งมีการสร้างแนวคิดที่จะช่วยให้ เกิดความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับความเป็นชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ นั้นๆ “กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ในระดับพื้นที่ จึงเป็นประเด็นและความ สนใจร่วมอันหนึ่งของชุมชน โดยมีจุดเน้นที่จะสร้างรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นของชุมชนล้ำน้ำว้า ให้ต่ำลงน้ำพang สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกาวภา) ได้ให้การสนับสนุนกระบวนการวิจัย ของชุมชน เพื่อให้งานวิจัยนี้เป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนของ ตนเองและได้ขยายผลไปยังชุมชนอื่นๆ ให้มากขึ้นอีกด้วย

ดังนั้น “กระบวนการวิจัยห้องถัน” ในที่นี้จึงหมายถึง การทำงานที่เป็นขั้นตอนของชาวบ้าน เพื่อ ศึกษาหาคำตอบหรือความสัมภัยของผู้ที่มีหรือต้องการสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของ ตนเอง รวมทั้งการลงมือทำงานในพื้นที่พร้อมๆ มีการทบทวนความก้าวหน้า วิเคราะห์ความสำเร็จและ อุปสรรคอย่างต่อเนื่อง เพื่อสรุปบทเรียนและตอบค่าตอบแทนที่ชุมชนตั้งไว้

กระบวนการวิจัยห้องถันนี้มี คุณวิชัย นิลคง ซึ่งเป็นหัวหน้าทีมวิจัยและคณะกรรมการ ได้สร้าง กระบวนการเรียนรู้ ร่วมกับชุมชนต่ำลงน้ำพang โดยมีเป้าหมายที่การอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นของชุมชนล้ำ น้ำว้า ในต่ำลงน้ำพang ซึ่งกระบวนการวิจัยนี้ได้ตั้งค่าตามหลักไว้ว่า รูปแบบในการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่น ในล้ำน้ำว้าเป็นอย่างไร? และจะมีแนวทางและรูปแบบการขยายเครือข่ายการอนุรักษ์ฯ ได้อย่างไรและเป็น อย่างไร?

กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นฯ ภายใต้กระบวนการวิจัยห้องถัน ดังที่กล่าวมานี้ เป็นตัว อย่างหนึ่งของการจัดการชุมชนที่สร้างความเป็นชุมชนและจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ฯ ในพื้นที่ พร้อมกับ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการอนุรักษ์แล้วประมวลเรื่องราวที่ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมาสร้าง เป็นองค์ความรู้เฉพาะด้าน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการสร้างการเรียนรู้แก่สังคม และช่วยยกระดับภาระกรรมการ พัฒนาให้ขยายผลต่อการรับรู้แก่สาธารณะในวงกว้างโดยเฉพาะนักพัฒนาและการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการ ชุมชน ให้สามารถมองเห็นการก่อเกิด พัฒนาการของกระบวนการพัฒนาและผลการพัฒนาได้ชัดเจนมาก ขึ้น และจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในภาคพื้นที่ในภาคพื้นที่ฯ ฯ

สุทธิพงษ์ วสุสกุล
ที่ปรึกษาวิจัย/ผู้สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้

คำนำ

ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม ได้ส่งผลให้มีการกำลังทรัพย์การธุรกิจในพื้นที่ตำบลน้ำพang โดยเฉพาะปลา ท้องถิ่นในล้าน้ำว้าที่มีการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงมาตั้งแต่อดีตประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้ปริมาณปลาในลำน้ำว้าลดลงอย่างรวดเร็ว จากปริมาณปลาที่ลดลงนี้เองส่งผล กระทบต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอย่างมาก หลายครอบครัวจับสัตว์น้ำมาบริโภคไม่เพียงพอ มี หлатยชุมชนได้พยายามหาทางออกของปัญหาตั้งแต่อดีตเช่นกัน แต่ผลของการบานการจัดการ ทรัพยากรสัตว์น้ำยังไม่ประสบความสำเร็จ ยังพบว่ามีการทำลายปลาในลำน้ำว้ากันอยู่อย่างต่อเนื่อง งานวิจัยภายใต้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้เข้ามา ช่วยเหลือชุมชนในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยนำเอาประสบการณ์ ปัญหาอุปสรรคการ อนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนในอดีตมาเรียนรู้ร่วมกัน และให้ชุมชนได้แสวงหาทางออกของปัญหาที่ เป็นวิถีการของท้องถิ่นเอง แต่ละวิถีการมีความเป็นไปได้จริงในการแก้ไขปัญหา ถึงแม้ว่าขณะนี้ ปัญหาการทำลายปลาจะไม่หมดไปจากพื้นที่ตำบลน้ำพang ก็ตาม แต่ทางชุมชนตำบลน้ำพang ได้มีกิจ ทางและแผนการพัฒนาทรัพยากรสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่ตำบลน้ำพang อย่างชัดเจน

เอกสารฉบับนี้ได้รวบรวมเอกสารบันทึกการดำเนินงานของชุมชนตำบลน้ำพang ในการ เรียนรู้ปัญหา และผลแห่งการเรียนรู้ที่เป็นทางออกของปัญหา ที่เรียกว่ารูปแบบการอนุรักษ์ปลา ท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้าตำบลน้ำพang เพื่อบันทึกเป็นแนวทางการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ของชุมชนตำบลน้ำพang ในขณะนี้ อาจจะเป็นประโยชน์สำหรับให้หมู่บ้านที่กำลังดำเนินการอนุรักษ์ พันธุ์สัตว์น้ำ หรือหมู่บ้านที่มีความต้องการจะดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ได้ศึกษาระบบการ จัดการของชุมชนตำบลน้ำพang แล้วนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ในเอกสารไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพ พื้นที่และวิถีชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้าน เพื่อก่อให้การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความ ร่วมมือจากทุกฝ่ายและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริงต่อไป

วิชัย นิลกุลและคณะ

30 เมษายน 2545

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ.....	๑
บทคัดย่อ.....	๒
คำนำที่ปรึกษาวิจัยห้องถิน.....	๓
คำนำ.....	๔
สารบัญ.....	๕
สารบัญແຜນภาพ.....	๖
บทที่ 1 บทนำ	
1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์.....	3
3. ค่าตามวิจัย.....	3
4. ขอบเขตการศึกษา.....	5
5. คำจำกัดความ.....	7
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
7. ระยะเวลาการดำเนินงาน.....	9
8. วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	9
9. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล.....	13
10. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	14
บทที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานดำเนินการ	
1. สภาพพื้นที่	
1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชนอำเภอแม่จริม	15
1.2 ประวัติศาสตร์ชุมชนตำบลน้ำพang	
1.2.1 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน.....	16
1.2.2 อาณาเขตติดต่อ.....	17
1.2.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์.....	17
2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม	
2.1 ประชากรและการปักครอง.....	18

2.2 เส้นทางคุณตาม.....	18
2.3 การศึกษา.....	18
2.4 สถานะภาพสุขภาพ.....	18
2.5 วัฒนธรรมประเพณี.....	19
3. สภาพทางเศรษฐกิจ.....	21
4. แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.....	22
บทที่ 3 สภาพภูมินิเวศแหล่งน้ำและชุมชน	
1. นิเวศแหล่งน้ำ	
1.1 สภาพแหล่งน้ำทั่วไป.....	23
1.2 นิเวศแหล่งน้ำลำน้ำว้า.....	27
1.3 คุณภาพแหล่งน้ำด้านเคมีและกายภาพของลำน้ำ.....	31
2. นิเวศชุมชน	
2.1 ช่วงปลาอุดมสมบูรณ์	
2.1.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชน.....	34
2.1.2 ความเชื่อของท้องถิ่นที่มีต่อแหล่งน้ำ.....	35
2.1.3 ด้านการบริโภค.....	38
2.1.4 ด้านการคุณตาม.....	39
2.1.5 การพักผ่อนหย่อนใจ.....	39
2.1.6 การถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับทรัพยากรสัตว์น้ำ.....	41
2.1.7 อุปกรณ์จับปลาท้องถิ่น.....	41
2.2 ช่วงปลาลดลง	
2.2.1 ด้านเศรษฐกิจ.....	43
2.2.2 ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ.....	44
2.2.3 การลดลงของปลาท้องถิ่นลำน้ำว้า.....	45
2.3 ช่วงปลาพื้นพู.....	47
บทที่ 4 กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้า	
1. การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในอดีต	
1.1 ระยะที่ 1 ระยะเริ่มต้น.....	50

1.2 ระยะที่ 2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการฯ	52
1.3 ระยะที่ 3 การพื้นฟูพื้นที่สัตว์น้ำอย่างจริงจัง	54
1.4 กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้าในอดีต	56
1.5 ปัญหาอุปสรรคที่พบในการดำเนินงาน	56
2. กระบวนการพัฒนาฐานรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้า	58
3. รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้า	
3.1 การจัดสรรงบพื้นที่	60
3.2 ระเบียบสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	
3.2.1 เขตอนุรักษ์	64
3.2.2 เขตสงวน	64
3.3 การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกรักในชุมชน	65
3.4 การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร	66
3.5 ศาสนา พิธิกรรมความเชื่อท้องถิ่น	
3.5.1 การสืบชะตาแม่น้ำ	67
3.5.2 หอเจ้าที่	68
3.5.3 การปิดตุ้ยยันต์กันระเบิด	69
3.6 กลุ่ม องค์กร	
3.6.1 คณะกรรมการระดับหมู่บ้าน	69
3.6.2 ระดับตำบล	70
บทที่ 5 การพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	
1. กระบวนการพัฒนาเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำลำน้ำว้า ต.น้ำพang	73
2. เครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในรูปของชุมชนอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นฯ	
2.1 หมู่บ้านเครือข่าย	76
2.2 ชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นต้านล้าน้ำพang	76
3. ปัจจัยเสริมที่ก่อให้เกิดการรวมตัวของเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	78
4. ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ: กลไกการพื้นฟูแหล่งน้ำ	
4.1 ผลต่อนิเวศแหล่งน้ำ	82
4.1.1 พื้นพื้นนิเวศบก	82

4.1.2 พื้นที่และรักษานิเวศแหล่งน้ำ	83
4.1.3 คุณภาพน้ำ	83
4.1.4 สัตว์น้ำเพิ่มขึ้น	84
4.2 ผลกระทบ	
4.2.1 ความสัมพันธ์ของชุมชน	85
4.2.2 การได้รับอาหารเพิ่มขึ้น	85
4.2.3 มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ	86

บทที่ 6 สรุปและอภิปรายผล

สรุปผล

1. นิเวศแหล่งน้ำ	
1.1 สภาพแหล่งน้ำ	87
1.2 ปลาท้องถิ่น	87
2. นิเวศชุมชน (การเปลี่ยนแปลงของชุมชน)	
2.1 ระยะที่ 1 ปลาชุมชน	88
2.2 ระยะที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของสัตว์น้ำลดลง	88
2.3 ระยะที่ 3 การพื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำ	89
3. การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชน (น้ำว้าต่ำบ้าน้ำพานชุมชน)	90
4. รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลา	
4.1 การจัดสรรงแหล่งน้ำ	90
4.2 ระบายน้ำสังคม	91
4.3 ศาสนา ความเชื่อท้องถิ่น	91
4.4 ฉลุ่ม องค์กรที่รับผิดชอบ	91
4.5 การสร้างจิตสำนึกของชุมชน	92
4.6 การประชาสัมพันธ์	92
5. ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	92
6. ปัจจัยเสริมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	94
อภิปรายผล	96
ปัญหาอุปสรรค	98

目

ข้อเสนอแนะ	99
เอกสารอ้างอิง	101
ภาคผนวก	
1. ภาพกิจกรรม	102
2. ระเบียบชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ป่าห้องถินตำบลน้ำพาง	108
3. รายชื่อคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ป่าห้องถินระดับหมู่บ้าน	117
4. แบบสัมภาษณ์ประชาชนเกี่ยวกับข้อมูลด้านการบริโภคป่าของชุมชนล้าน้ำ ..	120
5. คณะกรรมการและประวัติทีมวิจัย	123
6. เปื้องหลังงานวิจัย	126

สารบัญภาพ

	หน้า
รูปที่ 1 กรอบแนวคิด	4
รูปที่ 2 แผนที่อำเภอแม่ริมพื้นที่วิจัย	5
รูปที่ 3 แผนที่จังหวัดน่าน	25
รูปที่ 4 แผนที่แหล่งน้ำในพื้นที่วิจัย	26
รูปที่ 5 การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรสัตว์น้ำในลำน้ำว้า ตำบลน้ำพang	33
รูปที่ 6 การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนลำน้ำว้าตำบลน้ำพang อำเภอแม่ริม	50
รูปที่ 7 แสดงพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ เขตสงวนฯ และเขตปลอดการอนุรักษ์ฯ	57
รูปที่ 8 รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น	60
รูปที่ 9 แสดงพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน	62
รูปที่ 10 กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	75
รูปที่ 11 องค์ประกอบของชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพang	77
รูปที่ 12 ปัจจัยเอื้อในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาและขยายเครือข่าย	81

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 รายชื่อปลาท้องถิ่นลำน้ำว้าตำบลน้ำพang	29
ตารางที่ 2 ผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำ ลำน้ำว้า	32

บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ตำบลน้ำพางเป็นพื้นที่อีกตำบลหนึ่งของอำเภอแม่จริมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอ มีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับช้อนประมาณร้อยละ 95 ของพื้นที่ทั้งหมด นอกจากนี้ยังเป็นต้นกำเนิดลำน้ำหลายสายและมีลำน้ำว้าไหลผ่าน ชาวบ้านได้ใช้พื้นที่ริมน้ำสายต่างๆเป็นพื้นที่ทำการเกษตรปลูก และได้เข้าไปปั้งถินฐานตามลุ่มน้ำสายต่างๆดังกล่าว จากราษฎรพื้นที่ที่เป็นภูเขาสลับซับช้อนชาวบ้านมีพื้นที่ทำการเกษตรกรรมเพียงไม่เกินร้อยละ 5 ของพื้นที่ทั้งหมด และชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมประมาณร้อยละ 95 ฐานทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในตำบลน้ำพางจึงค่อนข้างต่ำ รายได้ต่อคนต่อปี เท่ากับ 5,000 - 6,000 บาท (สรุป จปฐ.อำเภอแม่จริม ปี 2543) ประกอบกับมีลำน้ำหลายสายไหลผ่าน ชาวบ้านในตำบลน้ำพางมีวิถีชีวิตริมแม่น้ำที่พึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตมาตั้งแต่เดิมหลายชั่วอายุคน บ้านและน้ำสมอเป็นแหล่งอาหารขนาดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านอย่างไม่มีวันหมดสิ้น เช่น ปลา หัวหอย กุ้ง หอย กบ เยี่ยด และเป็นแหล่งพืชที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ เช่น เต้า ไก่ ผักห拿ม ผักกุ่ม ผักกุด จากผลการศึกษาของประพิมพร สมนาแแซงและคณะ(อ้างใน พิเชฐ หนองช้าง 2544: 5) เรื่องอาหารตามธรรมชาติของชาวบ้าน พบว่าอาหารธรรมชาติมีความสำคัญต่อชาวบ้านในชนบทมาก อาหารที่มาจากการเกษตร เช่น ข้าว น้ำพริก ผัก ผลไม้ เป็นต้น อาหารที่มารับประทาน เช่น ปลาและสัตว์น้ำต่างๆ และผลการศึกษาของสุริยินต์ จองลีพันธ์ (อ้างใน พิเชฐ หนองช้าง, 2544: 5) เรื่องการเปลี่ยนแปลงการบริโภคอาหารธรรมชาติ: เส้นทางจากชนบทสู่ความเป็นเมือง ยังได้ยืนยันว่าในชนบทประชานยังมีการบริโภคอาหารธรรมชาติอยู่มากโดยอาหารหลักเป็นประเภทปลา ผักที่ขึ้นตามธรรมชาติ

เมื่อความเจริญทางด้านวัฒนธรรมและการขยายของวัฒนธรรมทางตะวันตก เข้ามายังพื้นที่ตำบลน้ำพาง ได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน ธรรมชาติเป็นที่พึ่งของคนในท้องถิ่น ขณะเดียวกันคนในท้องถิ่นก็เป็นผู้ดูแลพื้นที่ที่รักษาทรัพยากรทางธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลายไป จากรากที่ลึกที่อยู่อย่างพอดีเริ่มกลับไปเป็นการอยู่แบบแยกส่วน คนเป็นผู้อยู่หน้าธรรมชาติ จึงมีการแก่งแย่งชิงอาหารพยากรณ์ทางธรรมชาติมาสนองตอบต่อความต้องการของ

ตนเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุดของคนบางกลุ่มในห้องถิน ทรัพยากรทางธรรมชาติในตำบลน้ำพังจึงถูกทำลายด้วยน้ำมือของคนเพียงส่วนหน่อยในสังคมเท่านั้น ป้าไม้สักส่วนหนึ่งถูกทำลายไปจนไม่อาจจะฟื้นฟูให้กลับมาสมบูรณ์เหมือนเดิมได้ในระยะเวลาอันสั้น ทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นอีกแหล่งหนึ่งที่มีคุณค่าต่อสังคมแล้วถูกแก่งแย่งเพื่อนำมาเปลี่ยนเป็นมูลค่า แล้วไปสนองตอบต่อความต้องการทางด้านวัตถุสมัยใหม่ ปลาห้องถินบางชนิดหายไปจากลำน้ำว้า เช่น ปลาถึก ปลาหว้า ปลาเทียน ปลาสะปักคำ ปลาบางชนิดมีปริมาณลดลงเกินไปพนในลำน้ำว้า เช่น ปลาเพี้ย ปลาสร้อยขาว ปลาหมุด(อีดูด) ปลาม่อน(ม่อน) ปลาปู(พลวง) นอกจากนี้มีปลาอีกชนิดหนึ่งที่มีการสำรวจพบเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ณ ลำน้ำว้า คือปลาหมูอารีย์ ก็มีปริมาณเหลือลงจนเกินจะสำรวจไม่พบในช่วงระยะเวลาหนึ่ง สาเหตุของการลดลงของปลาห้องถินลำน้ำว้าจากการมุ่งจับปลาให้ได้ปริมาณมากๆ ด้วยการใช้เครื่องมือจับปลาชนิดร้ายแรงของกลุ่มพวนปลา ถ้าหากว่ากลุ่มพวนปลาดังกล่าวใช้เครื่องมือจับปลาที่เป็นเครื่องมือมาจากการห้องถิน คงจะไม่มีผลกระทบต่อการลดลงของปริมาณปลาห้องถินมากนัก แต่กลุ่มพวนปลาได้ใช้วิธีจับปลาด้วย ระเบิด ยาเบื้อง ไฟฟ้าช็อต มาตั้งแต่ปี พศ. 2518 เป็นต้นมา จึงส่งผลกระทบต่อการลดลงของสัตตน้ำและการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศแหล่งน้ำเป็นอย่างมาก

จากสภาพปัจจุบันที่ดังกล่าว ได้มีนา้น้ำว้า บ้านน้ำปูได้เริ่มการอนุรักษ์พันธุ์สัตตน้ำ ประมาณปี พ.ศ. 2522 เพื่อฟื้นฟูพันธุ์สัตตน้ำให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม และเป็นที่พึงด้านอาหารของชาวบ้านต่อไป จากผลการศึกษาของพิเชฐฐ์ หนองช้าง (2544: 137) เรื่องการฟื้นฟูแหล่งน้ำและการเพิ่มอาหารโปรตีนจากแหล่งน้ำ: กรณีศึกษาบ้านหาดพาน พบว่า ชาวบ้านฟื้นฟูแหล่งน้ำโดยการอนุรักษ์พันธุ์สัตตน้ำของชุมชนทำให้ครัวเรือนในชุมชนได้บริโภคอาหารโปรตีนจากแหล่งน้ำเพิ่มขึ้น ครัวเรือนที่ยกจนเข้าถึงการบริโภคอาหารโปรตีนจากแหล่งน้ำ และบางครัวเรือนในชุมชนมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น และผลการศึกษาของอรุณรัตน์ ภู่ตุณฑุก (อ้างใน พิเชฐฐ์ หนองช้าง, 2544: 8) พบว่าระบบนิเวศของแหล่งน้ำมีความสมบูรณ์ขึ้นในบริเวณชุมชนที่อนุรักษ์พันธุ์สัตตน้ำโดยคุณสมบัติน้ำทางกายภาพของน้ำมีความเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของปลาและสัตตน้ำ จากการอนุรักษ์ปลาห้องถินกลไกการฟื้นฟูแหล่งน้ำของชุมชนที่ผ่านมาประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง และยังพบปัจจุบันในการดำเนินงาน เช่น การระเบิดปีกนกพื้นที่เขตอนุรักษ์ของหมู่บ้าน การลักลอบจับปลาในพื้นที่อนุรักษ์ในเวลากลางคืน จึงต้องมีการพัฒนาวิธีการจัดการปัจจัยให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพปัจจัยที่ประสบอยู่เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า

ดังนั้นโครงการวิจัย “รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นชุมชนลำน้ำว้าตำบลน้ำพang อำเภอแม่จริม จังหวัดเชียงใหม่” ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงได้เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนลำน้ำว้าตำบลน้ำพang เพื่อเป็นสื่อกลางของชุมชนในการเรียนรู้การจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเน้นการกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน วิธีการจัดการที่เป็นแนวทางของท้องถิ่น และหลักการที่ต้องการพื้นพูนนิเวศแหล่งน้ำลำน้ำว้าให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ดังเดิมหรือใกล้เคียงกับสภาพเดิมและประชาชนทุกคนสามารถได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์ในการดำรงชีวิตอย่างเสมอภาค และสามารถนำรูปแบบกระบวนการดำเนินงานดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่กำลังประสบปัญหาลักษณะเช่นเดียวกันนี้ต่อไป

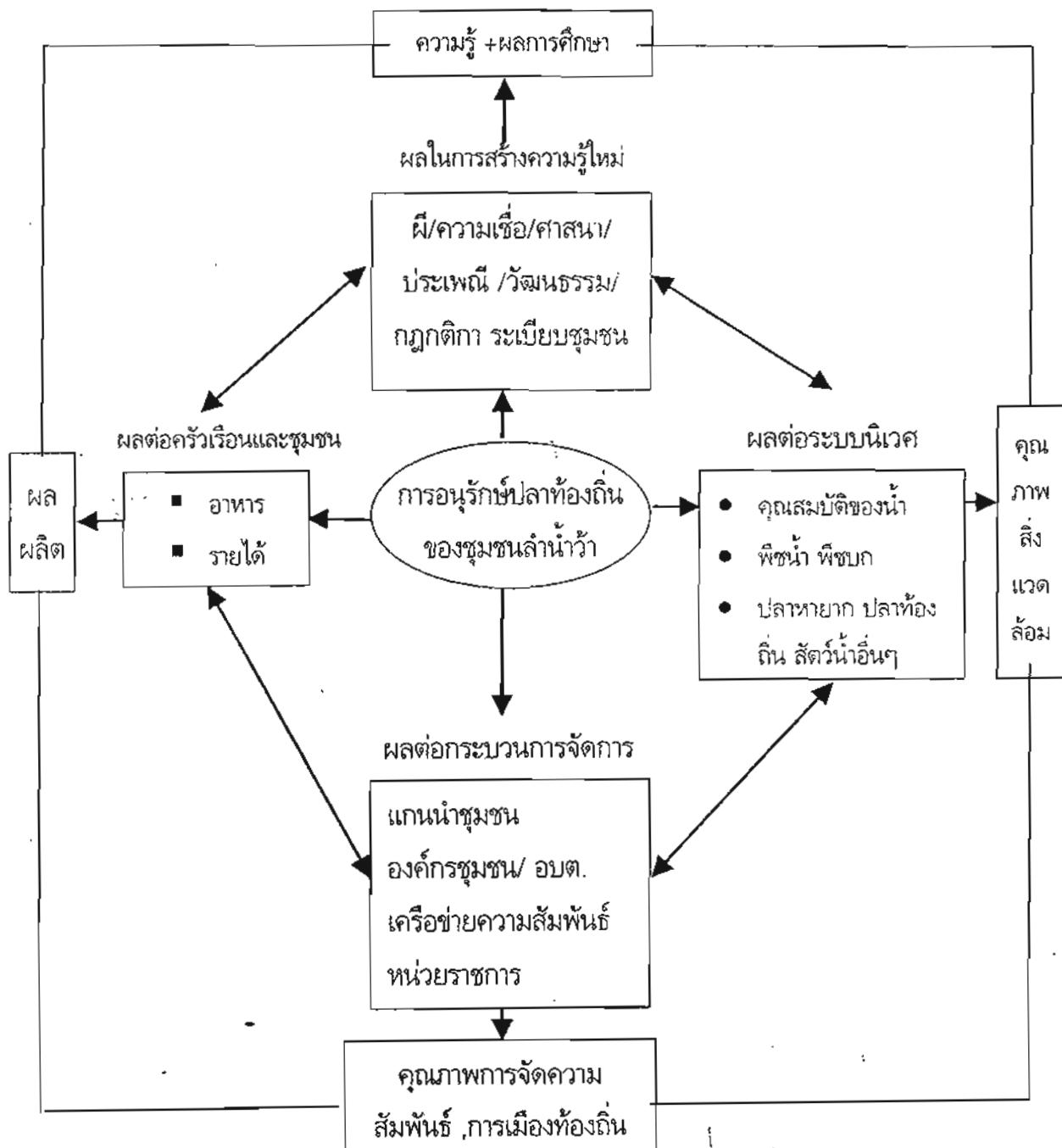
2. วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษากระบวนการจัดการของชุมชนลำน้ำว้าในการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นในลำน้ำว้า
- เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำและพันธุ์ป่าท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำว้าตำบลน้ำพang
- เพื่อพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นในลำน้ำว้าของชุมชนตำบลน้ำพang

3. คำถามการวิจัย

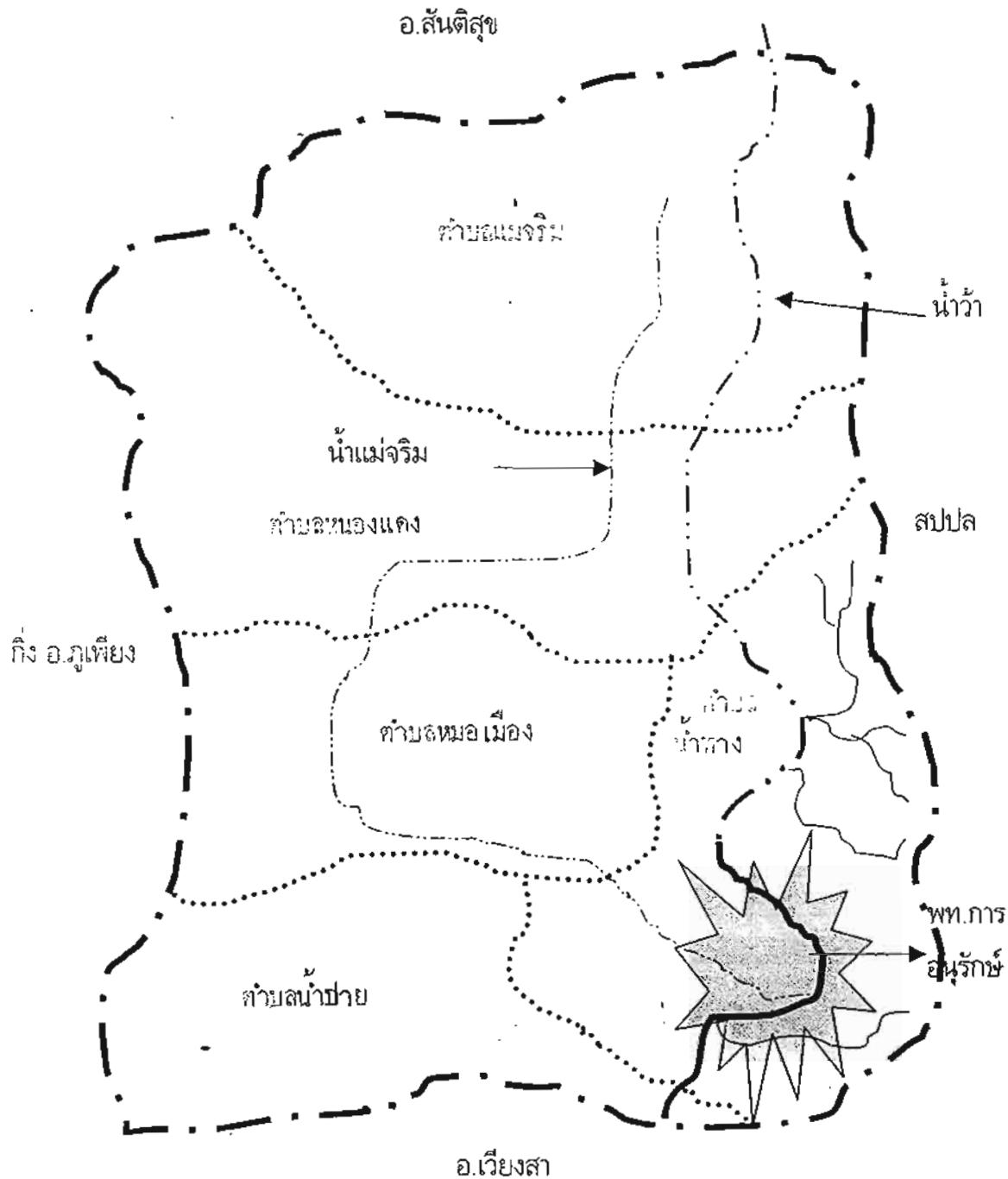
- ชุมชนตามลำน้ำว้า ตำบลน้ำพang จะมีรูปแบบในการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นในลำน้ำว้า เป็นอย่างไร ?
- ชุมชนตามลำน้ำว้าตำบลน้ำพang จะมีแนวทางและรูปแบบการขยายเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นในลำน้ำว้าได้อย่างไรและเป็นอย่างไร ?

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

4. ขอบเขตของการศึกษา

รูปที่ 2 แผนที่ลำน้ำว้าในการศึกษาในพื้นที่อำเภอแม่จริม

การศึกษาฐานแบบการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า จำกัดขอบเขตการศึกษาดังนี้

4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้า กำหนดพื้นที่ในการศึกษาคือ บ้านเน้าว้า หมู่ที่ 5 บ้านเน้าบุญ หมู่ที่ 6 บ้านเน้าพระทัย หมู่ที่ 8 ตำบลน้ำพang และบ้านห้วยทรายมูล หมู่ที่ 5 ตำบลน้ำปาย เนื่องจากเป็นชุมชนในลุ่มน้ำว้าที่มีอาณาเขตติดต่อที่ต่อเนื่องกันตลอด ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร

4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ศึกษา แบ่งเป็น 2 ระยะ
ระยะที่ 1 ศึกษาปัจจัยด้านต่างๆ ต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงนิเวศชุมชนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพันธุ์ป่าท้องถิ่น

- ลักษณะทางกายภาพ เช่น ชีวภาพ ของลำน้ำว้า
- ลักษณะของแหล่งน้ำ (วัง หาด แก่ง)
- การบริโภคป่าในชุมชนลำน้ำว้า และรายได้จากการทำป่าในลำน้ำว้า
- การลดลงของปริมาณป่าในลำน้ำว้าเป็นอย่างไร? มีสาเหตุมาจากอะไร?
- รายชื่อป่าท้องถิ่นลำน้ำว้า แหล่งที่อยู่ ความสัมพันธ์ของพันธุ์ป่า
- ความล้มพังของคนในชุมชน

2. รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าของบ้านน้ำว้า และชุมชนลำน้ำว้า

- กระบวนการอนุรักษ์เริ่มต้นจากสาเหตุอะไร ใครเป็นผู้เริ่มการอนุรักษ์เริ่มอนุรักษ์เมื่อใด?
- กระบวนการและการจัดการ การอนุรักษ์ป่าของชุมชนเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรค หรือจุดเด่นของการอนุรักษ์เป็นอย่างไร?
- สิ่งที่ชุมชนพยายามพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ให้ประสบความสำเร็จเพิ่มมากขึ้นและก่อให้เกิดความร่วมมือจากชาวบ้านในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้าน รวม
- ถึงกลุ่ม องค์กรต่างๆ ในพื้นที่?

ระยะที่ 2 ศึกษาถึง วิธีการขยายเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้า การพัฒนาฐานแบบการอนุรักษ์ป่าลำน้ำว้า การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ องค์กรที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่น

- กระบวนการจัดการพันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนน้ำว้าที่ชุมชนพัฒนาในปัจจุบันเป็นอย่างไร?

- การพัฒนาเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นทำอย่างไร ได้รูปแบบเป็นอย่างไร
- ปัจจัยอะไรบ้างที่เสริมและเอื้อให้กับการพัฒนาเครือข่ายและกระบวนการ
อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำว้าดำเนินการ ?
- การสร้างจิตสำนึกในการห่วงเห็นและรู้รักษายาทรพยากรณ์สัตว์น้ำทำอย่างไร มี
อะไรบ้าง ?

5. คำจำกัดความ

1. พันธุ์ป่าท้องถิ่น(รวมถึงพันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำด้วย) หมายถึง ป่าที่มีแหล่งกำเนิด^๑
และขยายพันธุ์ในลำน้ำว้ามาตั้งแต่ต้น จนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ป่าทุ่ง มีป่า ป่าปุ่ง^๒
(พلغ) ป่าดัง ป่าม้อม ป่ามูต ป่าเพี้ย ป่าสีอย ป่าแค ป่าทึ่ง ป่ากะ^๓
ป่าจุด ป่าแกง ป่าจอก(ตะโกก)
2. แหล่งน้ำ หมายถึง ลำน้ำว้าที่แหล่งน้ำที่ตั้งต้น น้ำที่ไหลผ่านบ้านน้ำพะทัย บ้านน้ำว้า บ้านน้ำปู ดำเนินน้ำพาง
และบ้านห้วยทรายมูล ดำเนินน้ำปาย
3. ชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านน้ำว้า บ้านน้ำพะทัย บ้านน้ำปู ดำเนินน้ำพาง และบ้าน^๔
ห้วยทรายมูล ดำเนินน้ำปาย อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน
4. การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชน องค์กรท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มี
ส่วนร่วมตั้งแต่การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผน มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผลการดำเนินงานของชุมชน
5. การเปลี่ยนแปลงนิเวศชุมชน หมายถึง การศึกษาสภาพของแหล่งน้ำ การเปลี่ยนแปลง^๕
แหล่งน้ำ ความสัมพันธ์ระหว่างป่าท้องถิ่นกับระบบนิเวศวิทยาของแหล่งน้ำ ความ
สัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นกับป่าท้องถิ่นลำน้ำว้า และความสัมพันธ์ระหว่างคนใน
ท้องถิ่นลุ่มน้ำว้าตัวยกัน ในด้านการจัดการ ความร่วมมือ วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีผล
กระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของพันธุ์ป่าท้องถิ่น
6. การอนุรักษ์ หมายถึง การพิจารณาร่วมกันของคนในท้องถิ่น ในการใช้
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในท้องถิ่นโดยส่วน
รวม และยังคงไว้ชีวภาพทางชีวธรรมชาติให้ล่าสุดให้สูงสุดที่สุด possible ให้การดูแลรักษา

ในระยะเวลากลางที่สุดหรือตลอดไป

7. เครื่องมือจับปลาประเภทเครื่องมือกล (เครื่องมือห้องถีน) หมายถึง เครื่องมือจับปลาที่ คนในห้องถีนเป็นผู้ประดิษฐ์คิดค้นและพัฒนาขึ้นมา โดยเน้นการใช้วัสดุที่หาได้ในห้องถีนของตนเอง เป็นอุปกรณ์ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและจับปลาได้ในปริมาณไม่มาก
8. เครื่องมือจับปลาชนิดร้ายแรง หมายถึง วัตถุระเบิด กระสุนไฟฟ้าที่ได้จากเครื่องกำเนิดไฟฟ้าสำเร็จรูปหรือเกิดจากการดัดแปลงจากวัสดุต่างๆ และสารเคมีที่ได้จากการบวนการทางวิชาศาสตร์หรือจากทางธรรมชาติ หรือสิ่งอื่นใดก็ตามที่เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรทางน้ำอย่างรุนแรง มีผลกระทบต่อชีวิตสัตว์น้ำในปริมาณเพิ่มมาก ใช้ระยะเวลาการทำลายรวดเร็ว แต่ใช้ระยะเวลาการพื้นฟูสภาพนาน
9. กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทางน้ำ หมายถึง ความสามารถในการดูแลรักษา พื้นที่ การใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ การพัฒนา หรือการกระทำใดๆ ที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติทางน้ำคงความสมมูลน์หรือสมมูลน์มากขึ้น โดยชุมชน องค์กร ห้องถีน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้
10. พรานปลา หมายถึง ผู้ที่มีประสบการณ์ มีความรอบรู้เกี่ยวกับสัตว์น้ำในแหล่งน้ำ โดยได้รับการถ่ายทอดวิชาจับสัตว์น้ำจากผู้มีประสบการณ์ หรือจากการสั่งเกต รวมถึงการมีประสบการณ์ตรงของตนเอง จนมีความสามารถ-ความชำนาญในการจับสัตว์น้ำเป็นอย่างดี
11. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลา หมายถึง สิ่งใดๆ ที่มีอิทธิพลต่อความนึกคิดของคนในห้องถีน ก่อให้เกิดการกระทำหรือละเว้นการกระทำสิ่งนั้นๆ เพื่อให้เกิดความมีส่วนร่วงพึ่งพาทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทั้งต่อตนเองและคนในครอบครัว และคนในสังคมนั้นๆ ที่สามารถนำมาร่วมในกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ เช่น ความเชื่อต่อผีเสื้อน้ำ ผีเงือก ช้างน้ำ ผีเจ้าที่ ฯลฯ
12. เขตอนุรักษ์ หมายถึง บริเวณล้ำน้ำที่ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านร่วมกันกำหนดให้เป็นเขตห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิด เพื่อเป็นบริเวณขยายพันธุ์สัตว์น้ำได้อย่างปลอดภัย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วังปลา”
13. เขตสงวน หมายถึง บริเวณที่นอกเหนือจากเขตอนุรักษ์ เป็นเขตที่สามารถจับสัตว์น้ำได้เฉพาะเครื่องมือห้องถีนห้ามจับปลาด้วยระเบิด สารเคมี ไฟฟ้า บางหมู่บ้านได้ห้าม

การจับสัตว์นำด้วยวิธีการด้วยยิง การลากตามข่าย การหับแคร ซึ่งเป็นวิธีที่สามารถทำให้ปริมาณปลาลดลงได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. มีเครื่องข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นลำน้ำว้าต่ำบลน้ำพang
2. พันธุ์ปลาท้องถิ่นในลำน้ำว้าต่ำบลน้ำพang ได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบต่อไป
3. ประชาชนในพื้นที่ตามลำน้ำว้า ได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น
4. ชุมชนได้ทักษะการเรียนรู้ในการจัดการแก้ไขปัญหาร่วมกัน อันจะนำไปเป็นแนวทางในการนำไปแก้ไขปัญหาด้านอื่นๆของท้องถิ่นโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อไป

7. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

กุมภาพันธ์ 2544 – เมษายน 2545

8. วิธีการดำเนินงานวิจัย

จากสภาพปัญหาการลดลงของปลาท้องถิ่นลำน้ำว้าในที่นี่ที่ต่ำบลน้ำพang ที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ระยะเวลา 10 กว่าปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ปลาบางชนิดหายไปจากลำน้ำว้า หลายชนิดมีจำนวนลดลงจนเกือบไม่พบในแหล่งน้ำ คงมีปลาเพียงบางชนิดเท่านั้นที่มีการแพร่พันธุ์ในแหล่งน้ำขณะนี้ พฤติกรรมการจับปลาของคนทั้งในและนอกชุมชนที่ส่งผลให้ปริมาณปลาเมื่อจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว น่าจะมาจากการระเบิดปลา การใช้ไฟฟ้าช็อตปลา การด้วย การลงตามข่าย รวมถึงการจับปลาหมูอารีย์จำหน่ายให้กับพ่อค้าต่างจังหวัด จากสภาพปัญหาดังกล่าวที่เกิดตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา ได้มีหลายชุมชนร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบริเวณแหล่งน้ำที่อยู่ใกล้ชุมชนด้วยการกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำขึ้นในแต่ละชุมชน แต่กระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวยังไม่สามารถพื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำได้อย่างเต็มที่ อาจเนื่องมาจากการอนุรักษ์ปลาของชุมชนยังไม่เหมาะสม เช่นปล่อยให้มีการประมงลureเปิดปลาในเขตอนุรักษ์เป็นประจำทุกปี การที่มีบุคคลทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านลักลอบจับปลาบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในเวลากลางคืน

ดังนั้นทีมวิจัยประกอบด้วยตัวแทนจากผู้นำชุมชนจาก 4 หมู่บ้านที่เป็นแกนนำในการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนทั้งภายในหมู่บ้านเดียวกัน ระหว่างหมู่บ้าน ประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน พงกพาโน 代理พญานาค แม่บ้าน เยาวชน สมาชิก อบต. และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้สภาพปัญหาการท่าลายปลาน้ำพangท้องถิ่นในปัจจุบันและวิเคราะห์

กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนที่ผ่านมา เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องและเกิดการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่ยั่งยืนต่อไป สิ่งที่ทีมวิจัยถือปฏิบัติอยู่เสมอในการปฏิบัติงานคือการให้ตัวแทนชุมชนได้เป็นผู้เรียนรู้ด้วยตัวเอง ไม่มีการครอบงำทางความคิดและไม่บังคับให้กระทำการมัวอ่านให้อันหนึ่ง ทีมวิจัยเป็นแต่เพียงผู้กระตุ้นและผู้สนับสนุนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นเท่านั้น กิจกรรมที่ชุมชนได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมาในการศึกษาโดยแบ่งเป็น 2 ระยะ ระยะที่ 1 ประกอบด้วย กิจกรรมดังต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ด้านประชากร ชนบทรرمเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตรของคนในท้องถิ่น ด้วยการจัดเวทีเรียนรู้ และการไปศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมแล้วนำมารูปรวมกัน ที่เก็บข้อมูลโดยตัวแทนชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ทราบคุณค่าของท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบทอดติดต่อกันมาตั้งแต่อดีต

2. การศึกษาข้อมูลพันธุ์ปลาท้องถิ่นล้านนาว่า ในล้านนาว้มีพันธุ์ปลาอะไรบ้าง มีปลาชนิดไหนที่สูญหายไปจากล้านนาว่า ปลาชนิดไหนที่มีจำนวนลดลงเป็นจำนวนมาก และมีปลาชนิดไหนที่ยังคงพบในแหล่งน้ำต่อเนื่องระยะเวลา แหล่งอาคัยของพันธุ์ปลาต่างๆมักพบในบริเวณไหน เช่น บริเวณวัง บริเวณหาด (บริเวณน้ำไหลเชี่ยว) บริเวณแก่ง ฯลฯ วิธีการจับปลาของคนในชุมชน อุปกรณ์จับปลาของท้องถิ่น และปลาที่มีประโยชน์อื้อให้กับคนในชุมชนได้อย่างไร จะทำให้ชุมชนค้นพบคุณประโยชน์ของสัตว์น้ำมากยิ่งขึ้น และได้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรสัตว์น้ำในระยะเวลาต่างๆได้อย่างชัดเจน วิธีการศึกษาข้อมูลดังกล่าว ใช้วิธีการจัดเวทีสัมมนาในกลุ่มพรานปลา ประชุมชุมชน แล้วให้ตัวแทนชุมชนไปดำเนินการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในชุมชน แล้วนำมาสรุปในเวทีเป็นภาพรวมอีกครั้งหนึ่ง

3. การสำรวจแหล่งน้ำ เพื่อทำแผนที่ล้านนาในบริเวณพื้นที่ทำการอนุรักษ์เขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังเป็นการประเมินสภาพการเปลี่ยนแปลงของแหล่งน้ำจากอดีตว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด รวมถึงการเก็บข้อมูลสภาพแหล่งน้ำและข้อมูลพื้นที่การเกษตรตามสองข้างล้านนาว่า

4. การสำรวจการบริโภคปลาของคนในหมู่บ้านด้วยแบบสัมภาษณ์ที่คุณวิจัยร่วมกับตัวแทนชุมชนได้สร้างขึ้น แล้วดำเนินการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัว จำนวน 214 หลังคาเรือนใน 1 หมู่บ้านโดยผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อทราบปริมาณการบริโภคปลาของแต่ละหลังคาเรือนว่าบริโภคปลาเฉลี่ยครอบครัวละเท่าไหร่ ความถี่ของการบริโภคปลาแหล่งที่มาของปลาที่นำมาบริโภค ปริมาณการจับปลาในแหล่งน้ำ เฉลี่ยต่อครั้ง ความถี่ของการออก

ไปทางป่าในแหล่งน้ำ แล้วผู้นำชุมชนร่วมกับคณะกรรมการวิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้มารวบรวม และวิเคราะห์ผล เพื่อนำเสนอผลการสำรวจต่อประชาชน

5. เวทีสัมมนาการถอดบทเรียนกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ป่าของชุมชนลำน้ำว้า เพื่อทราบว่าบ้านน้ำว้าและหมู่บ้านอื่นๆในลำน้ำว้าได้เริ่มดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์ป่าในลำน้ำว้าเมื่อใด อะไรเป็นสาเหตุของการอนุรักษ์พันธุ์ป่า ใครเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ กระบวนการจัดการอนุรักษ์พันธุ์ป่าเป็นอย่างไร การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ป่ามีอะไรและระยะใดระยะใดเป็นอย่างไรบ้าง ปัญหาอุปสรรคที่พบในการดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์ป่า จุดเด่นของกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ป่าที่ผ่านมาคืออะไร การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นอย่างไร การแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่พบในระหว่างการดำเนินการทำอย่างไร และจะมีการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ป่าต่อไปอย่างไร จะให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ ประเด็นคำถามในเวทีสัมมนาได้จากคณะกรรมการวิจัยหลักและวิจัยร่วม ร่วมกันคิดประเด็นเพื่อให้ได้รายละเอียดของกระบวนการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์ป่าบ้านน้ำว้ามากที่สุด ที่จะเป็นข้อมูลในการนำไปสู่การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ป่าและ การขยายผลการดำเนินงานสู่หมู่บ้านเครือข่ายใกล้เคียงได้อย่างชัดเจน นอกจากนั้นยังได้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในแต่ละหมู่บ้านนอกเหนือจากเวทีสัมมนา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

6. การจัดเวทีสัมมนาตรวจสอบข้อมูลการศึกษาเรื่องพันธุ์ป่าท้องถิ่น นิเวศชุมชนที่ได้ศึกษาที่ผ่านมากับประชาชนชาวบ้าน พราณป่า และบุคคลที่เกี่ยวข้องว่าสิ่งที่ได้มีความถูกต้องมากน้อยแค่ไหน เพื่อบรรบปูรุข้อมูลที่ได้มาให้มีความน่าเชื่อถือมากที่สุด

7. การสรุปผลการศึกษาที่ได้โดยคณะกรรมการวิจัยหลักและร่วม เพื่อนำเสนอผลการศึกษาต่อสาธารณะ ให้ประชาชนในพื้นที่วิจัยและพื้นที่ใกล้เคียงได้ทราบการดำเนินงานของคณะกรรมการวิจัย และให้ที่ประชุมให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานในระยะต่อไป และตัวแทนชุมชนได้นำข้อเสนอแนะจากเวทีสรุปผลการวิจัยระยะที่ 1 ไปร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการในระยะต่อไปให้เกิดความชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นในการดำเนินงานระยะที่ 2

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบและพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นในลำน้ำว้า ตำบลน้ำพang กิจกรรมการดำเนินงานที่สำคัญประกอบไปด้วย

1. การจัดเวทีประชุมระดับหมู่บ้าน จำนวน 4 หมู่บ้าน กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้เช่าผู้เก่า กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพราณป่าในหมู่บ้าน ในการเรียนรู้

สภาพปัจจุหาการทำลายป่าและการลดลงของป่าท้องถิ่น ผลกระทบต่อการลดลงของป่าท้องถิ่น ต่อวิถีชีวิต และชุมชนจะมีบทบาทหรือแนวทางการแก้ไขปัจจุหาดังกล่าวได้อย่างไร

2. จัดเวทีเสวนาระดับต่ำบลในกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ สมาชิก อบต. น้ำพang กลุ่มพวนป่า กลุ่มแม่บ้านในการสรุปผลการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน เพื่อสรุปแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นที่ได้จากการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน และปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานดังกล่าวเพื่อนำไปสู่การจัดการกับปัจจุหาที่เป็นภาพรวมของต่ำบล

3. การดำเนินการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ป่าของแต่ละหมู่บ้าน ที่ได้จากการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน และระดับต่ำบล โดยการประสานการดำเนินงานของกลุ่มผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นจากเดิมดังนี้

3.1 การปิดป้ายประกาศบอกรे�ตองนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ ห้ามของหมู่บ้าน ป้ายประกาศมาตรฐานการการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่น และแสดงสัญลักษณ์บอกรด ริมต้นและจุดสิ้นสุดเรตองนุรักษ์พันธุ์ป่า โดยใช้ลวดสลิงโยงข้ามลำน้ำหั้งสองจุด

3.2 การประชาสัมพันธ์มาตรฐานการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำให้กับหมู่บ้านอื่นๆ ทราบในที่ประชุมประจำเดือนของ ระดับต่ำบล ระดับอำเภอ และส่งหนังสือประชาสัมพันธ์ไปถึงผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้านทราบ

3.3 การสืบชะตาแม่น้ำ การอัญเชิญเจ้าที่ร่วมในการอนุรักษ์ป่า ทำพิธี สาบแสร่งผู้ที่ลักลอบกระทำผิดมาตรฐานการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านและการปิดตุ้ยันต์กันระเบิด ให้พื้นที่ที่มีภัยมีการลักลอบระเบิดป่าเป็นประจำ

4. การเข้าค่ายเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีชื่อค่ายว่า “น้ำใส ป่าสายด้วยมือเรา” กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย แกนนำเยาวชนจากทุกหมู่บ้านในต่ำบลน้ำพang หมู่บ้านละ 5 คน รวม 50 คน ได้ให้เยาวชนมาเรียนรู้ปัจจุหาการทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉพาะทรัพยากรพันธุ์สัตว์น้ำ และให้เยาวชนได้เสนอกหงอกของปัจจุหาโดยวิธีการของเยาวชนเอง รวมถึงบทบาทหน้าที่ของเยาวชนในการช่วยเหลือสังคมในกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำที่กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ได้อย่างไร

5. การสร้างกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นตัวแทนของต่ำบลน้ำพang เพื่อเป็นผู้ประสานการดำเนินงานและอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติสืบต่อไป ให้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมทุกหมู่บ้านในต่ำบลน้ำพang โดยประสานหัวการดำเนินกิจกรรมในระดับหมู่บ้านและการร่วมจัดทำแผนพัฒนาในระดับต่ำบล

6. การสำรวจแหล่งวัสดุในลำน้ำว้าของกลุ่มผู้นำชุมชน เพื่อสำรวจสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำ และประเมินผลการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน

7. การจัดเวทีคืนองค์ความรู้ชุมชน เป็นการสรุปสิ่งที่ได้จากการดำเนินงานโครงการรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นลำน้ำว้าต่ำบลน้ำพang ให้กับชุมชนได้ทราบ แล้วให้ชุมชนได้มองเห็นสิ่งที่จะต้องพัฒนาต่อไปในอนาคตโดยความร่วมมือของทุกๆคนในทุกๆหมู่บ้านอย่างจริงจัง และต่อเนื่องต่อไป

9. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

9.1 ประเภทของข้อมูล ประกอบไปด้วย

9.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เช่น จำนวนประชากร ฐานะทางเศรษฐกิจ อาชีพ การคุณภาพ ระบบสาธารณูปโภค การศึกษา ศาสนา

9.1.2 ข้อมูลด้านประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น ประเพณีสักการะพระธาตุค้าป้า พิธีกรรมสู่ชวัญ ส่งเคราะห์ สืบชะตา การหาเมือง(หาสเหตุ การเจ็บป่วย หาสเหตุของที่สูญหาย) ฯลฯ

9.1.3 ความเชื่อของท้องถิ่นกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น

9.1.4 ข้อมูลพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำว้ามีอะไรบ้าง และพันธุ์สัตว์น้ำมีความลับพันธ์กันอย่างไร

9.1.5 ข้อมูลพืชน้ำ พืชบก

9.1.6 การตรวจคุณภาพลำน้ำว้า

9.1.7 เครื่องมือจับปลาของพราบปลาที่พบในการจับปลาในลำน้ำว้า

9.1.8 การบริโภคปลาของชุมชนลำน้ำว้า

9.1.9 การเปลี่ยนแปลงพันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำว้า

9.1.10 กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้า ต่ำบลน้ำพang

9.1.11 รูปแบบการขยายเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนลำน้ำว้า

9.2 วิธีการเก็บข้อมูล เก็บทั้งโดยตรง เช่นการจัดเวทีต่างๆ การสัมมนา การประชุม การสัมภาษณ์ และโดยอ้อม เช่น การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลและมีส่วนร่วมในการถูกเก็บข้อมูล ได้แก่ผู้นำชุมชน
ผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้าน พรานป่าและอดีตพราณป่า ประชาชนชาวบ้าน แม่บ้าน เยาวชน

10. วิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์บวบๆและเนื้อหา ความสอดคล้อง
ของเนื้อหา ความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ เหตุและผล

บทที่ 2

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนตำบลน้ำพang

1. สภาพพื้นที่

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชนอำเภอแม่จริม

เดิมพื้นที่อำเภอแม่จริมอยู่ในเขตปักครองของอำเภอเมืองน่าน โดยเรียกว่า "บ่อวัว" เพราะมีบ่อเกลือสินแร่ไว้อยู่และมีแม่น้ำว้าไหลผ่านตลอดพื้นที่ ต่อมากองราชการเห็นว่าท้องที่แห่งนี้ มีความทุรกันดาร การคมนาคมไม่สะดวก ต้องใช้ม้าเป็นพาหนะหรือเดินด้วยเท้า ในฤดูน้ำหลากก็ ไม่สามารถไปมาหาสู่กันได้ อีกทั้งเพื่อสะดวกในการปักครองและการปรบปรมโจรสู้ร้ายจึงได้ ตั้งพื้นที่ของ 3 ตำบลได้แก่ ตำบลหนองเมือง ตำบลหนองแดง และตำบลพงษ์ เป็นกิ่งอำเภอ แม่จริมในปี พ.ศ. 2512 และต่อมาได้ยกฐานะเป็นอำเภอแม่จริม ในวันที่ 12 เมษายน 2520 ตามชื่อ ของลำน้ำแม่จริมที่ไหลผ่านพื้นที่ตำบลหนองแดงและตำบลหนองเมือง ต่อมาได้มีพระราชบัญชีฯ ลงวันที่ 16 มีนาคม 2526 ให้โอนตำบลพงษ์ที่อยู่เขตการปักครองของอำเภอแม่จริม ไปเข้าอยู่กับ การปักครองของกิ่งอำเภอสันติสุข และต่อมามีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงมีการแยกตำบล หมู่บ้านเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ขณะนี้อำเภอแม่จริมมีตำบลในความปักครองจำนวน 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลหนองแดง(ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอแม่จริม) ตำบลหนองเมือง ตำบลน้ำพang ตำบลน้ำปาย และตำบลแม่จริม มีประชากรรวมทั้งสิ้น 15,229 คน จำแนกเป็นชาย 7,904 คน และหญิง 7,322 คน

1.2 ประวัติศาสตร์ชุมชนตำบลน้ำพang

ตำบลน้ำพangเดิมเป็นชื่อยังไม่ได้ตั้งชื่อเป็นอย่างเป็นทางการ ต่อมาได้มีการตั้งชื่อเป็น "บ้านน้ำพang" ที่มีการตั้งถิ่นฐานมาก่อน ตามประวัติเล่าไว้ว่าชาวบ้านน้ำพangได้อพยพมาจากนครปีง ต่อมาได้มีชาวบ้านในตำบลหนองเมือง ตำบลน้ำปาย ได้เข้ามาทำไร่ เลี้ยงสัตว์ สมทบกับประชาชนชาวบ้านน้ำพangเดิมเนื่องจากในเขตตำบลน้ำพang มีพื้นที่ทำการเกษตรมาก จากที่ชาวบ้านได้เข้ามาทำไร่ เลี้ยงสัตว์เพียงไม่กี่ครอบครัว พорะยะเวลานานเข้ากัน การเพิ่มประชากรมากขึ้นและมีเครือญาติตามมาสมทบทีหลังอีก ทำให้เกิดเป็นกลุ่มน้ำบ้านต่างๆตามมา ต่อมาได้แยกเป็นหมู่บ้านต่างๆได้แก่ บ้านน้ำปุน บ้านน้ำลาน บ้านน้ำปู บ้านน้ำแวง สำหรับบ้านน้ำว้าเดิม เป็นชาวบ้านห้วยเมืองที่ตั้งหมู่บ้านอยู่แนวชายแดน ไทย-ลาว ใกล้ๆกับบ้านน้ำต่างๆ

ในปัจจุบันนี้ เนื่องจากขณะนั้นในปี พ.ศ. 2511 เกิดความไม่สงบจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีการประท้วงของกองกำลังคอมมิวนิสต์และทหารของไทยอยู่ตลอดเวลา ระยะทางจากตัวอำเภอเมืองไปยังบ้านห้วยเมี่ยงก้มีระยะทางที่ไกล ทำให้ยากลำบากในการเดินทางเข้าไปสู่หมู่บ้าน ประกอบกับการตั้งถิ่นฐานของบ้านห้วยเมี่ยงนั้นอยู่บริเวณต้นกำเนิดแม่น้ำ ทางราชการเกรงว่าการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านจะส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำดังกล่าว จึงได้ย้ายชาวบ้านห้วยเมี่ยงมาตั้งถิ่นฐานณ ริมลำน้ำว้า และตั้งชื่อกลุ่มบ้านเป็นบ้านน้ำว้าตามชื่อของลำน้ำว้าที่ไหลผ่านหมู่บ้าน จนกระทั่งทุกวันนี้ สำหรับบ้านน้ำพะทัยได้แยกออกจากบ้านน้ำพางตามโครงการจัดสรรที่อยู่อาศัยของทางราชการ ในปี พ.ศ. 2523

ในปี พ.ศ. 2523 ทางราชการเห็นว่าหมู่บ้านที่อยู่ตามริมแม่น้ำสาขาของลำน้ำว้า มีความห่างไกลจากตัวลุมพอมเมือง จึงได้เสนอขอตั้งหมู่บ้านที่อยู่โดยฝั่งแม่น้ำออกไปทางทิศตะวันออก เป็นตำบลอีกตำบลหนึ่งชื่อเรียกว่า “ตำบลน้ำพาง” ซึ่งมีกำนัน อินเดช บันทะมา เป็นกำนันคนแรกของตำบลน้ำพาง เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2523 มีการแบ่งเขตการปกครองเป็น 8 หมู่บ้านต่อมา พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ยุติการเคลื่อนไหวจึงมีชันแผ่มาลงอุบമบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยจำนวน 2 หมู่บ้าน คือบ้านน้ำตวงและบ้านร่มเกล้า ปัจจุบันตำบลน้ำพางจึงมีทั้งหมด 10 หมู่บ้าน

1.2.1 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ชาวบ้านน้ำพางจากการบอกเล่าขานต่อ กันมาว่า กลุ่มคนรุ่นแรกๆ ได้อพยพมาจากนครปิง(จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานใดที่จะสามารถอ้างอิงได้ ซึ่งร่อนเรมาเพื่อล่าสัตว์โดยเฉพาะ “แรด” เพื่ออาบอนจนมาพบว่าบริเวณริมลำน้ำพางแห่งนี้มี “โปง” และบริเวณป่าโดยรอบแห่งนี้เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าชูกชุมจึงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตรงที่ริมแม่น้ำพาง เพื่อล่าสัตว์และทำมาหากิน ซึ่งบริเวณนี้ลั่นนิษฐานว่าเคยมีคน “ม่าน” (ชาวพม่า) ได้เคยอยู่อาศัยมาก่อน จากการพนหลักฐานวัดร้างบริเวณสบพาง(บริเวณที่ลั่นน้ำพางไหลลงบรรจบลำน้ำว้า) ซึ่งปัจจุบันยังคงเหลือฐานพระพุทธรูปปรากูรย์ ส่วนที่ได้ชื่อว่า “น้ำพาง” ผู้เฒ่าผู้แก่เชื่อว่าน้ำจะเพียงมาจากคำว่า “น้ำพาน” ซึ่งได้ชื่อจากมีพากบ้านป่าคนหนึ่งซึ่งได้ไล่ล่าวัวที่ดูร้ายเนื่องจากเป็นวัวโง (โงคือผีชนิดหนึ่ง ที่เล่าขานกันมาว่าชอบกินของสดและมีกลิ่นคาว) ซึ่งพานป่าได้ไล่ล่าวัวโงตัวนี้ มาจากท่าทุนเฒ่าผ่านมาที่ตั้งหมู่บ้าน และมาพักติ่มบ้านที่นี่จึงเรียกว่า “น้ำพาน” ต่อมาเมื่อการเพี้ยนเปลี่ยนเป็น น้ำพาง ซึ่งวัวโงตัวนี้ได้หนีเข้าไปอยู่ในป่าเขตตำบลโพงและไปตายที่นั่น (ปัจจุบันเป็นเขตอำเภอสันติสุข และคำว่าตำบลโพงได้เพี้ยนเสียงเป็นตำบลโพงช์แทน)

ต่อมาประมาณปีจุลศักราช 684 (พ.ศ. 1765) พระยาใจยะวงศ์สถาปัตยเป็นเจ้าเมืองบ่อวัวในขณะนั้น ได้มาริบัติขึ้นในบริเวณไร่ของท้าวเชื่องจักรและนางไอ่ ซึ่งเป็นชาวนครปิง และในปีถัดมาคือปีจุลศักราช 685 ปี ร不甘 พระยาใจวงศ์สถาได้นำช้างมาตามบริเวณหนองน้ำริมน้ำพางและได้สร้างวัดน้ำพางขึ้น

1.2.2 อาณาเขตติดต่อของตำบลน้ำพาง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลหนองแดง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลน้ำปาย อําเภอแม่จริม และตำบลสันนาหนองใหม่ อําเภอวีียงสา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลหนองแดง และตำบลหนองเมือง

1.2.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ตำบลน้ำพางพื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 เป็นภูเขาสูงสลับชั้นช้อน โดยเฉพาะบริเวณแนวชายแดนที่ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จะเป็นทิวเขาสูงโดยสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 800 - 3000 เมตร ตลอดแนวชายแดนไทย-ลาว พื้นที่ทั้งหมดอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติพื้นที่ลุ่มน้ำ 1 เอ เป็นส่วนหนึ่งของเขตอุทยานแห่งชาติอุทยานแห่งชาติอุบลราชธานีและอีกส่วนหนึ่งเป็นเขตเตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติแม่จริม ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นภูเขาสูงชันสลับชั้นช้อน ป่าไม้เป็นป่าดงดิบจึงทำให้พื้นที่ตำบลน้ำพางเป็นแหล่งกำเนิดลำน้ำ ลำห้วยสายต่างๆ มากมาย และมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามลุ่มน้ำต่างๆ ดังกล่าว มีการตั้งชื่อหมู่บ้านและชื่อลำน้ำเป็นชื่อเดียวกัน เช่น บ้านน้ำปุนตั้งถิ่นฐาน ณ ล้าน้ำปุน บ้านน้ำลายมีตั้งถิ่นฐาน ณ ล้าน้ำลาย บ้านน้ำพางตั้งถิ่นฐาน ณ ล้าน้ำพาง บ้านน้ำปุตุ้งถิ่นฐาน ณ ล้าน้ำปุตุ้ง เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีลำห้วยลาราเล็กๆ อีกมากมายที่เป็นล่าน้ำสาขาของล้าน้ำดังกล่าว ในบรรดาล่าน้ำที่ใหญ่ผ่านพื้นที่ตำบลน้ำพางทั้งหมดล่าน้ำว้าเป็นล่าน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุด เป็นแหล่งน้ำให้ประชาชนในพื้นที่ตำบลน้ำพางได้ใช้ประโยชน์จากล่าน้ำว้าในการดำรงชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีประชาชนต่างด้าวที่อาศัยอยู่ไม่ห่างไกลจากล่าน้ำว้ามากนัก ได้ไปใช้ประโยชน์จากล่าน้ำว้าอีกด้วย โดยเฉพาะในการพิงพาไปนั่งแหล่งน้ำพางและกางเต็นท์พักผ่อนในบริเวณล่าน้ำว้า

ซ้อน มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนตามทุบเขาและลุ่มน้ำสายต่างๆ ชุมชนแต่ละหมู่บ้านจึงอยู่ห่างไกลกันพอสมควร เช่นบ้านน้ำต่างห่างไกลจากบ้านน้ำปูนประมาณ 35 กิโลเมตร บ้านร่มเกล้าอยู่ห่างบ้านน้ำพาง ประมาณ 30 กิโลเมตร นอกจากราชธานีในพื้นที่จะไปรับบริการด้านสาธารณสุขจากหน่วยงานของรัฐแล้ว ยังสามารถไปรับบริการด้านสุขภาพจากศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนที่ให้บริการในหมู่บ้านของตนเองได้ในนามจำเป็น และชุมชนอาสาสมัครสาธารณสุขอำเภอแม่ริมซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่ดำเนินงานด้านการสร้างเสริมสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ยังได้ร่วมมือให้ประชาชนในพื้นที่ของอำเภอแม่ริมสามารถดูแลสุขภาพของตนเองและสมาชิกในครัวเรือน ด้วยการอบรมให้ความรู้เรื่องการใช้ยาสามัญประจำบ้าน การดูแลบาดแผลจากของมีคม การปฐมพยาบาลเมืองตัน และได้กระจายยาสามัญประจำบ้านสู่ครัวเรือนให้ครอบคลุมจำนวนหลังค่าเรือนไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของหลังค่าเรือนทั้งหมด อย่างต่อเนื่องตลอดมา

2.5 วัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรมประเพณีของประชาชนในอำเภอแม่ริม ที่เป็นชนพื้นเมืองส่วนใหญ่จะมีวัฒนธรรมประเพณีคล้ายคลึงกัน ประเพณีที่สำคัญของประชาชนอำเภอแม่ริมและตำบลน้ำพางได้แก่

2.5.1 ประเพณีแม้สการพระธาตุอยุหงส์

ประเพณีแม้สการพระธาตุอยุหงส์ วัดพระธาตุอยุหงส์มีพื้นที่ 10 ไร่ 3 งาน 16 ตารางวา สังกัดสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งอยู่ที่บ้านพรหม ตำบลหนองแಡง สร้างเมื่อปีจุลศักราช 633 (พ.ศ.1714) ประวัติเล่าว่ามีแหงส์ตัวหนึ่งนำความเอายอยคำ(เครื่องซั่งโบราณที่เป็นทองคำ)บินมาเวียนอยู่บนยอดเขาจำนวน 3 รอบ แล้วปล่อยอยหันลงบนภูเขาที่ได้บินเวียนอยู่ เมื่อแหงส์ตัวนั้นบินไปแล้ว ก็เกิดพายุฝนอย่างหนักและมีฟ้าผ่า จากนั้นฝนได้ตกลงมาอย่างหนักเป็นเวลา 3 วัน 3 คืน เมื่อฝนสงบได้มีห้างป้าผู้หนึ่งเดินมาเหยียบติดบริเวณภูเขานั้นจนแห่น แล้วพากันเดินปะทักษินเดินล่างอีกจนพื้นดินเรียบ สมัยนั้นมีพระครุคล่อมซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่ปฏิบัติเดินปะทักษินเดินล่างอีกคนหนึ่งเดินมาเหยียบติดบริเวณภูเขานั้นและได้ตั้งชื่อพระธาตุว่า “พระธาตุอยุหงส์” (ทั้งนี้ “ยอด” ยังแปลว่าที่สูงยื่นออกไปกว่าปกติในการนี้อาจแปลว่าพระธาตุดังกล่าวอยู่บนซุ้มอนเขาริชั้นกว่าเขาก้าไปคล้าย) ทำการเสนาสนะของวัดพระธาตุมีวิหาร กุฎิสงฆ์ ด้านปูชนียวัตถุมีพระพุทธชูป เจดีย์พระธาตุ ต่อมาจุลศักราช 683 (พ.ศ.1764) ได้มีการเสริมองค์พระธาตุให้มีขนาดใหญ่ขึ้น นอกจากราชธานีประมาณปี

จุลศักราช 1224 (พ.ศ. 2405) และจุลศักราช 1291 (พ.ศ. 2472) ได้ทำการบูรณะซ่อมแซมองค์พระธาตุให้อยู่ในสภาพที่ดีดังเช่นทุกวันนี้

พิธีกรรมลักษณะพระธาตุ จะจัดเป็น 2 ครั้ง เป็นประจำทุกปี ครั้งที่ 1 จัดตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (หกเบง) ตอนเช้าจะมีพิธีทำบุญตักบาตร ตอนกลางวันจะมีการพังเทคน์และเทคมหาชาติ พอตกตอนเย็นจะมีการเวียนเทียน

ครั้งที่ 2 เป็นประเพณีตามกveyor ที่ชาวอำเภอแม่จริมจะปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปีตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 (วันออกพรรษา) จะมีประชาชนทุกตำบลตักแต่งกveyor สำหรับบุญกับชาวบ้านพรมและบ้านเดงไพรวัลย์ที่เป็นครัวเรือนของวัดพระมหาธาตุอยุธยา งานประเพณีตามกveyor จะมี 2 วัน วันแรกจะเป็นวันหั้งดา(การเตรียมงาน) อีกหนึ่งวันต่อมาจึงจะมีการตานกveyor ที่บ้านเป็นอันเสร็จประเพณีในปีหนึ่งๆ

2.5.2 ประเพณีมั้สการพระธาตุคำปลิว(คำปิ่ว)

ประเพณีมั้สการพระธาตุคำปลิว ตามประวัติพระธาตุคำปลิว(แต่ชาวบ้านเรียกว่า "พระธาตุคำปิ่ว" หมายถึงทองคำที่ปลิวมา) โดยพนหลักฐานจากคำวิรัล้านนาใบลานวัดน้ำพางเล่าไว้ จุลศักราช 684 (พ.ศ. 1765) พระอธิบดีสิริวงศ์เจ้าวัดกันตังสิงห์ทรงร่วมกับชาวบ้านทุกคนร่วมกันทำบุญกับชาวบ้านพรมและบ้านเดงไพรวัลย์ที่เป็นครัวเรือนของวัดพระมหาธาตุอยุธยา งานประเพณีตามกveyor จะมี 2 วัน วันแรกจะเป็นวันหั้งดา(การเตรียมงาน) อีกหนึ่งวันต่อมาจึงจะมีการตานกveyor ที่บ้านเป็นอันเสร็จประเพณีในปีหนึ่งๆ นั้นสร้างในปีจุลศักราช 683 ได้มีการเริ่มองค์พระธาตุอยุธยาใหม่ขนาดที่ใหญ่ขึ้นแต่องค์พระธาตุนั้นสร้างในปีจุลศักราช 633) ขณะที่จะทำแผ่นทองคำเปลวเพื่อนำขึ้นไปติดบนยอดพระธาตุอยุธยา นั้น เกิดอภินิหารมีกระแสน้ำแรงพัดเอ้าแผ่นทองคำเปลว 1 แผ่น ลอยมาติดที่จอมปลักในไร่ของท้าวเชื่องจักร เมื่อท้าวเชื่องจักรไปพบจึงนำความทุกประยาใจยังคงสาเจ้าเมืองบ่อว้า และได้อาราธนาครูบาอริยะวงศ์และครูบทลุงพรหมอุด ซึ่งได้จำนำพระยาอยู่ที่พระธาตุอยุธยาพร้อมด้วยช่างชาวพม่ามาทำการก่อสร้างขึ้นเป็นเจดีย์ เมื่อวันพุธที่ 15 ค่ำ จุลศักราช 684 ตั้งชื่อว่า "พระธาตุคำปลิว" หรือบาลีมีชื่อเรียกว่า "พระธาตุสุวรรณปัตตัง" ดังนั้นประเพณีไหว้พระธาตุคำปลิวจึงจัดให้ขึ้นในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 (ชาวบ้านเรียกว่าหกเบง) เป็นประจำทุกปี ชาวบ้านในตำบลน้ำพางจะมีการจัดตักแต่งเครื่องลักษณะ มาลักการองค์พระธาตุคำปลิว และถวายเครื่องจตุปัจจัยไทยทาน ตันกันที่แด่พระสงฆ์เป็นอันเสร็จพิธี

สำหรับในวันเสิ่งงานนั้นต้องกับวันเพ็ญวัน(วันเริ่มปีใหม่ไทย) ชาวบ้านในตำบลน้ำพางจะนำดอกไม้ขึ้นเทียน นำอับน้ำหอม มาลักการและสรงน้ำองค์พระธาตุ เพื่อขอพรจากองค์

พระธาตุ ให้ครอบครัวประสบกับความโชคดี มีความปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ โดยเฉพาะบุตรหลานที่อยู่ในตำบลน้ำพang และที่ไปทำงานที่ต่างจังหวัด เมื่อกลับมาร่วมประเพณีสงกรานต์ที่บ้าน ก็จะได้ถือโอกาสที่กราบขอพรจากองค์พระธาตุอันเป็นที่崇拜สักการะของชาวตำบลน้ำพang เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ต้นเองในการออกจากบ้านไปทำงานต่างจังหวัด เมื่อเสร็จจากการสักการะและสรงน้ำองค์พระธาตุแล้ว จะมีการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาองค์พระธาตุ หลังจากนั้นจะมีการแข่งขันจุดบั้งไฟของชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆทั้งในพื้นที่ตำบลน้ำพang และต่างตำบลในอำเภอแม่จริมที่เตรียมมาแข่งขันกันเพื่อความสนุกสนาน

2.5.3 วัฒนธรรมของห้องถินในตำบลน้ำพang (ตีเก็ง, สูชวัญ, สูชวัญช้า, ตนตรีพื้นบ้าน, การละเล่นพื้นบ้าน)

2.5.4 พิธีกรรมความเชื่อ (ผีหม้อน้ำ, ผีหลวง, ผีเสื้อน้ำ, ผีเสื้อน้ำ-ไร่บ้าน-วัด, สังเคราะห์, สงผี)

3. สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชาชนในตำบลน้ำพang ร้อยละประมาณ 95 ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม มีการปลูกข้าวไร่เพื่อการยังชีพ ปลูกข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจ มีการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง อีก ร้อยละ 5 มีอาชีพค้าขาย รับจ้าง (หั้งรับจ้างในจังหวัดและรับจ้างต่างจังหวัด โดยเฉพาะในวัยหนุ่มสาว และวัยแรงงานจะนิยมไปทำงานรับจ้างในต่างจังหวัด) บางครอบครัวมีอาชีพทางอาชีวกรรม เป็นการเสริมรายได้ของครอบครัว ซึ่งปัจจุบันเขตตำบลน้ำพang จะมีความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศ วิทยามาก จึงมีเห็ด หน่อไม้ ยอดผัก ออกตามฤดูกาล เช่นในฤดูหนาวจะมีเห็ดล้ม พอตัน ตุดูนจะมีเห็ดเตา ต่อมาจะมีเห็ดด่าน เห็ดดินปะนาทต่างๆ แม่ค้าจากตำบลหนองแรงแดงและแม่ค้าจากอำเภอเมืองน่านจะมารับซื้อสินค้าจากชาวบ้านในตำบลน้ำพang เป็นประจำทุกฤดูกาล รายได้เฉลี่ยของประชาชนต่อคนต่อปีประมาณ 5,000 - 6,000 บาท(จากการสำรวจ จปช.อำเภอแม่จริมปี 2543)

4. แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4.1 การล่องแก่งน้ำว้า น้ำว้าเป็นลำน้ำขนาดใหญ่ที่ไหลผ่านพื้นที่ตำบลน้ำพang อำเภอแม่จริม ลักษณะของลำน้ำว้าเป็นลำน้ำที่ไหลเชี่ยวมีโขดหิน หลีบพาตามแหล่งน้ำเป็นระยะๆ จึงเกิดแก่ง วัง และหาดตามแหล่งน้ำมากมาย ประกอบกับทรัพยากรธรรมชาติของแหล่งน้ำยังมีความอุดมสมบูรณ์ คุณภาพน้ำอよดูในเกณฑ์ที่ดีและสองข้างลำน้ำมีป่าไม้ที่เป็นธรรมชาติสวยงาม จึงเหมาะสมแก่การล่องแพและชมธรรมชาติ ดังมีคำขวัญเชิญชวนให้ผู้คนมาท่องเที่ยวอำเภอแม่จริมว่า “ล่องแก่งน้ำว้า ศึกษาธรรมชาติ” ปัจจุบันการล่องแพมีทั้งแพไม้และแพยางไวน้ำให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้เลือกใช้บริการตามใจชอบ การล่องแพมีจุดเริ่มต้นที่บ้านน้ำว้าไปสิ้นสุดที่บ้านหาดไร่ อ.เวียงสา แต่สามารถล่องแพในระยะทางไกลตั้งแต่บ้านน้ำว้า - บ้านน้ำปู ระยะทาง 4 กิโลเมตร หรือล่องระยะทางปานกลาง ตั้งแต่บ้านน้ำว้า - อุทยานแห่งชาติแม่จริม ระยะทาง 8 กิโลเมตร หรือระยะทางไกลตั้งแต่บ้านน้ำว้าถึงบ้านหาดไร่ระยะทางสิบกว่ากิโลเมตร

4.2 การท่องไพรศึกษาธรรมชาติ ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่จริมได้ทำเส้นทางการท่องไพรศึกษาธรรมชาติไว้จำนวนหลายจุดด้วยกัน รวมระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร เหมาะสมสำหรับนักเดินไพรที่ยังไม่ชำนาญในการเดินไพรในระยะทางที่ไกลมากนัก นักท่องเที่ยวสามารถไปพักค้างแรมในเขตอุทยานแห่งชาติแม่จริมได้ อุทยานจะมีที่พักและอาหารไว้บริการและในส่วนของอำเภอแม่จริมยังมีโครงการขยายเส้นทางการท่องไพรให้ไกลขึ้นไปอีก เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่ชอบเดินผจญภัยได้ทดสอบสมรรถภาพร่างกายและดีมีด้วยกับธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น โดยจะพัฒนาเส้นทางผ่านอุทยานใกล้ๆ กับที่ทำการอุทยานแห่งชาติแม่จริม ซึ่งเป็นเขากะสูงขึ้นลักษณะเขาเป็นหินพา สามารถเดินทางห่างๆ ถึงบ้านร่มเกล้าที่เป็นหมู่บ้านชาวเช่าผ่ามังได้ เป็นเส้นทางเดินไพรที่มีความยากลำบาก เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวผู้ที่ต้องการความเปลกใหม่สำหรับชีวิตได้เป็นอย่างดี

สภาพภูมิประเทศและชุมชน

1. និគោត្រឡេស់នា

1.1 สภาพแวดล้อมน้ำทิ่วไป

ล้าน้ำว้า เป็นล้าน้ำสาขาที่สำคัญของแม่น้ำน่าน มีต้นกำเนิดจากภูเขาจามที่อยู่ในทิวเขาหลวงพระบาง บริเวณบ้านชุมน้ำว้า ตำบลลับอ้อเกลือเหนือ อ่ามาอ้อเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำเดียวกับลำน้ำน่าน แต่อยู่คุณละฝากของภูเขาและมีทิศทางการไหลตรงกันข้ามกัน แม่น้ำน่านไหลขึ้นทางทิศเหนือของอ่ามาอ้อเกลือ เข้าสู่อ่ามาอ้อเดลิมพระเกียรติ อ่ามาอุหุงช้าง แล้วก็กลับไปหลงสู่อ่ามาอ้อเทียงกลางอ่ามาอป้า เวียงสา นาน้อยและนาหมื่น แล้วไหลเข้าสู่จังหวัดอุตรดิตถ์ ส่วนลำน้ำว้าไหลลงทางตอนใต้ของอ่ามาอ้อเกลือ ผ่านไปยังอ่ามาอ้อสันติสุข อ่ามาอ้อแม่จริมและอ่ามาอ้อเวียงสา แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำน่านที่ตำบลลึง อ่ามาอ้อเวียงสา บริเวณที่น้ำว้าไหลผ่านส่วนใหญ่จะเป็นป่าเป็นเขา จะมีชาวบ้านตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ๆ คำน้ำว้าเพียงไม่กี่หมู่บ้านเท่านั้น ในพื้นที่อ่ามาอ้อแม่จริมมีหมู่บ้านตั้งอยู่ติดกับลำน้ำว้าเพียง 2 หมู่บ้าน คือบ้านน้ำว้า และบ้านน้ำปู ตำบลน้ำพาง

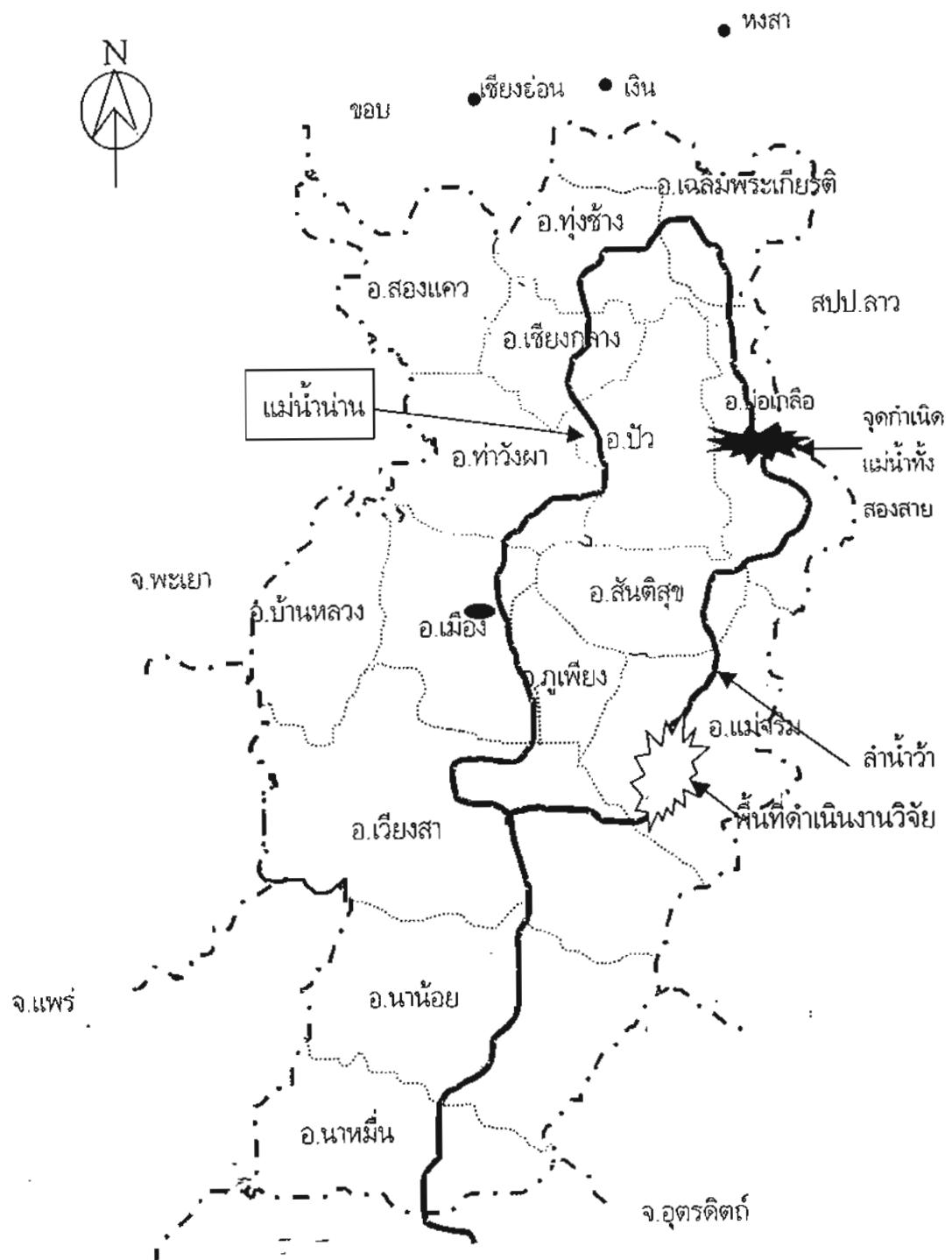
สภากพท์ที่เป็นองค์ลั่นน้ำว้า มีลักษณะที่คดเคี้ยวให้เหล่าน้ำทุบเข้าต่างๆ ลั่นน้ำว้าจึงกิดแก่ง หาดวังตามธรรมชาติลักษณะต่างๆ มากมายแต่ละแห่งของลั่นน้ำชาวบ้านได้ตั้งชื่อไว้เรียกขานเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำแหล่งที่ตั้งของวัง หาดและแก่ง เช่น วังควาย หาดทรายงาม วังบุ่งส้มปออย วังกันทุ่ง ฯลฯ วังน้ำบางแห่ง มีความลึกของวังมาก ที่ลึกมากที่สุดประมาณ 6 เมตร ณ วังบุ่งส้มปออย รองลงมาได้แก่วังโป่งโต้ม วังหาดผาแต่ วังเวินห้วยถ้ำ วังเวินแก่งเลือ มีความลึกประมาณ 5 เมตร และมีวังน้ำอีกหลายแห่งที่มีความลึกใกล้เคียงกัน นอกจากวังน้ำในลั่นน้ำจะมีความลึกมากแล้วยังมีประวัติความลึกลับ ให้ชาวบ้านได้เล่าขานสืบต่อกันมาอีกด้วย เช่น วังรูผีเงือก ในวังน้ำบริเวณดังกล่าวจะมีรูเข้าไปในเหลินพาขานเดลันผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เมตร และรูนี้ได้ลึกเข้าไปข้างในจนยังไม่มีผู้ที่ทดสอบความลึกของรูนี้ว่าจะมีความลึกเท่าไหร่หรืออาจจะเป็นรูน้ำที่เหลื่อมกับลั่นน้ำอีกสายหนึ่งก็ได้ ในอดีตหลายชั่วอายุคนมาแล้ว มีบุกน้ำ (บุ:ใช้เรียกบุคคลเพศชายวัยกลางคนที่ไม่รู้จักชื่อ, ระบุชื่อไม่ได้หรือเป็นคนต่างถิ่น นอกจากใช้เรียกญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย) ได้ไปหาป่าบริเวณวังรูผีเงือกแล้วคำเข้าไปในรูน้ำเพื่อติดตามปลาเข้าไป เมื่อจากว่าช้างในรูผีเงือกมีปลาอาศัยอยู่มากมาย พอบุกน้ำคำล่ำสเป็นเรือเพื่อจะเข้าไปจับปลา ได้มีปลาตัวโตตัวหนึ่งว่ายสวนกอกมาแล้วติดอยู่บริเวณรูน้ำแห่งนั้นพร้อมกับบุกน้ำ - บุกน้ำจึงเลี้ยงชีวิตและศพได้ลอยมาติดอยู่บริเวณหาดที่อยู่ท้ายวังรูผีเงือกประมาณ 20 เมตร ชาวบ้านจึงเรียกชื่อรูน้ำลึกลับดังกล่าวว่าเป็นรูผีเงือก(อาจจะเป็นทางเข้าออกของผีออก) และเรียกหาดที่อยู่ท้ายวังรูผีเงือกที่บุกน้ำเลี้ยงชีวิตว่า “หาดบุกน้ำ” และมีอีกชื่อน้ำหนึ่งที่มีเรื่องลือลับที่

เกี่ยวของกับสิ่งลับเป็นเรื่องเล่าขานของชาวบ้านมาจนถึงทุกวันนี้คือวังเวน ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของช้างน้ำและผีเงือกอีกแห่งหนึ่งที่มีตำนานเล่าขานว่า ได้มีชาวบ้านนำช้างข้ามหากไม่ซุกจากป่าเพื่อที่จะล่องชุมตามลำน้ำว้าบริเวณวังเวนเมื่อห้างมาถึงริมฝั่งน้ำว้าแล้ว แต่ห้างไม่ยอมลงลำน้ำว้าบริเวณดังกล่าวเลยแม้ว่าจะบังคับอย่างไรช้างก็ไม่ยอมลง และสุดท้ายช้างได้หันหลังวิ่งกลับไปทางเดิมด้วยความหวาดกลัว ชาวบ้านจึงคิดว่าสิ่งที่ห้างบ้านกลัวมากนั้นน่าจะเป็นสิ่งที่ลึกลับ เช่น ช้างน้ำ หรือผีเงือก หลักฐานอีกประการหนึ่งที่ชาวบ้านนำมาอ้างว่าอาจจะเป็นห้างน้ำก็คือ ผลanusที่นบริเวณสันเขาที่อยู่ริมน้ำว้า ณ วังเวนนี้ มีกลุ่มก้อนหินเม็ดเล็กๆคล้ายกับมูลของสัตว์กองอยู่เป็นกองๆ ชาวบ้านเชื่อว่าอาจจะเป็นมูลของช้างน้ำที่ออกจากริมฝั่งน้ำมาบ่นบกในวันพุธที่ 15 ค่ำ เพื่อมาอนพักผ่อนและหากอาการชักบ่นบก และได้มีชาวบ้านเก็บเอา ก้อนหินดังกล่าวมาเล่นจนหมดไป บางคนก็ยังเก็บรักษาหินดังกล่าวอยู่จนตราบทุกวันนี้

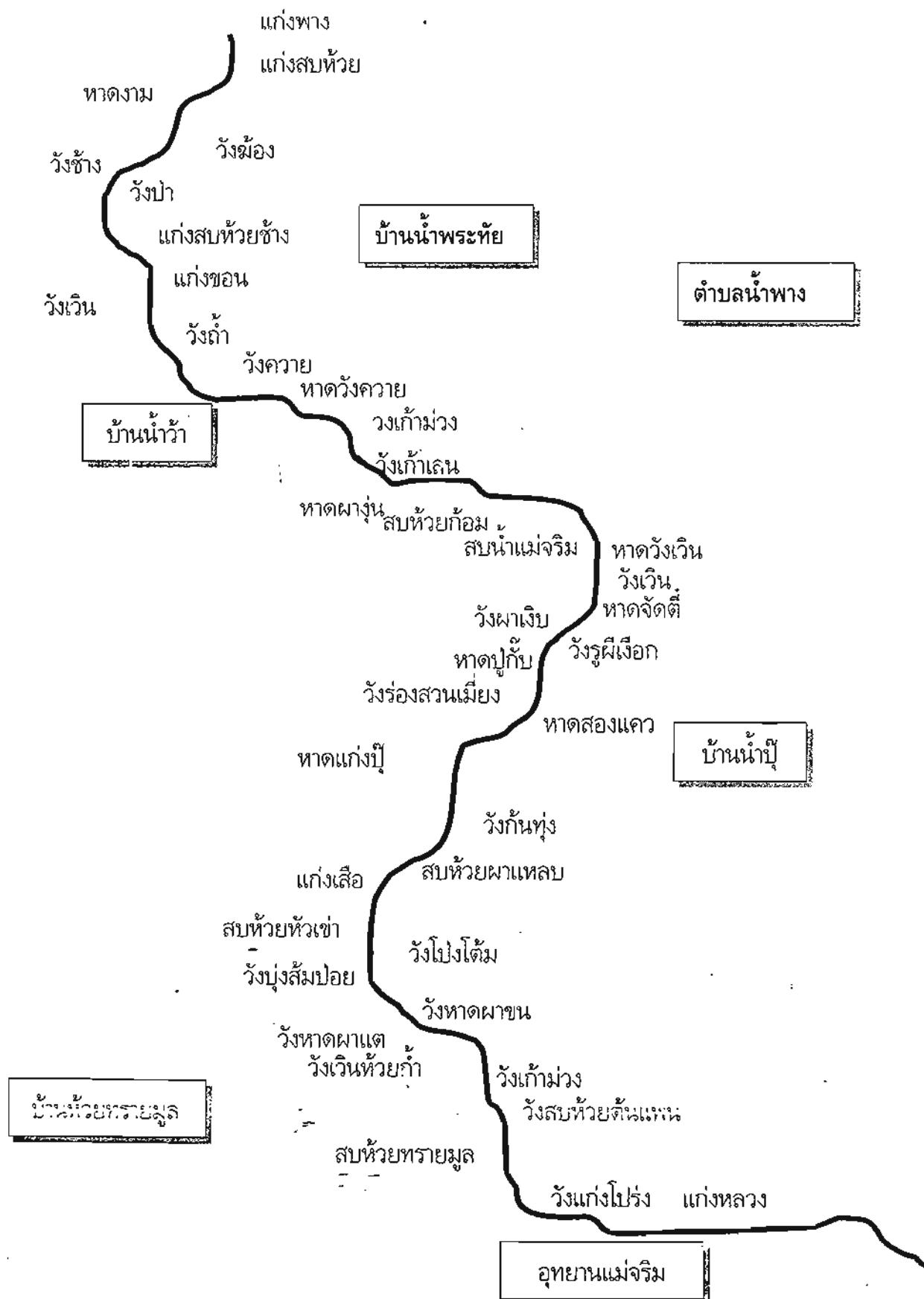
ลำน้ำว้าจึงมีความผูกพันธ์กับชุมชนตำบลน้ำพางมากตั้งแต่อดีต เสมือนว่าเป็นสันโลหิตเลันให้ญี่ปุ่นและมีลำห้วยต่างๆเป็นสันโลหิตฝอย ในการหล่อเลี้ยงคนในตำบลน้ำพางและคนในพื้นที่ใกล้เคียงอย่างไม่รู้จักเห็นด้วย นอกจากลำน้ำว้าจะเป็นที่พึ่งพาของคนในตำบลน้ำพางในด้านอาหารประจำวัน การบริโภค อุปโภคเบ็ด ลำน้ำว้ายังมีสภาพแวดล้อมที่มีความงามตามธรรมชาติ และมีประวัติ ความลึกลับตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ ห่วงเห็น ให้คงสภาพเดิมของลำน้ำว้าที่สมบูรณ์ตลอดไป

รูปที่ 3

แผนที่จังหวัดน่าน และแสดงที่ตั้งล้านนาวิ

รูปที่ 4 แสดงแหล่งของ หาด แก่ง ลำน้ำว้า ในพื้นที่ที่ศึกษา

2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1 ประชากรและการปักครอง

ตำบลน้ำพang เป็นการปักครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน 774 หลังคาเรือน 1,007 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 4,495 คน จำแนกเป็นประชากรชาย จำนวน 2350 คน และประชากรหญิง จำนวน 2,145 คน มีหมู่บ้านชาวเขาจำนวน 2 หมู่บ้าน 244 หลังคาเรือน ประชากรทั้งสิ้น 1,887 คน คิดเป็นร้อยละ 41.9 ของประชากรทั้งตำบลน้ำพang

2.2 เส้นทางคมนาคม

การคมนาคมในตำบลน้ำพang สามารถเดินทางด้วยรถยาตราและมีรถโดยสารประจำทางวิ่งระหว่างบ้านน้ำตาว - อ้าวaoเม่จริมวันละ 1 เที่ยว ถนนเป็นถนนลาดยางตั้งแต่อ้าวaoเม่จริม จนถึงบ้านน้ำปูนเป็นระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร แต่มีบางช่วง ถนนอยู่ในสภาพที่ชำรุดเสียหายจากการใช้งานมาเป็นระยะเวลานาน และบางช่วงถนนมีความแคบทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางเท่าที่ควร สำหรับบ้านน้ำตาวและบ้านร่มเกล้าที่เป็นหมู่บ้านชาวเขาแห่งมัง การคมนาคมยังอยู่ในสภาพที่ไม่ค่อยสะดวกมีถนนลาดยางเพียงบางส่วน ยังมีระยะทางอีกส่วนหนึ่งที่ยังรอการก่อสร้างทางใหม่ จึงทำให้การคมนาคมบางช่วงยากลำบากในช่วงฤดูฝนโดยเฉพาะบ้านร่มเกล้าไม่สามารถเดินทางด้วยรถยนต์ได้เลย แต่ก็หมายความสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชอบการผจญภัยและธรรมชาติตามสองข้างทาง

2.3 การศึกษา

ตำบลน้ำพang มีโรงเรียนประถมศึกษาทั้งหมด 5 แห่ง เป็นโรงเรียนขยายโอกาส 4 แห่ง ด้านศาสนามีวัดทั้งหมด 1 แห่ง สำนักสงฆ์ 6 แห่ง ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ ส่วนพื้นที่ชาวเขาร้อยละ 90 นับถือพื้นบ้านรุช ที่เหลือนับถือศาสนาคริสต์ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาค้าเมือง ภาษาถิ่น และภาษาอีสาน

2.4 สถานะสุขภาพ

อัตราการ死因มีโรงพยาบาลขนาด 30 เตียงที่ให้บริการแก่ประชาชนในพื้นที่ ส่วนตำบลน้ำพang มีสถานบริการสาธารณสุขจำนวน 4 แห่ง จำแนกเป็น สถานอนามัยจำนวน 3 แห่งคือ สอ.น้ำพangตั้งอยู่บ้านน้ำพang สอ.น้ำตาวตั้งอยู่บ้านน้ำตาว สอ.ร่มเกล้าตั้งอยู่บ้านร่มเกล้าและสถานบริการสาธารณสุขชุมชน 1 แห่ง ตั้งอยู่บ้านน้ำปูน เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นภูเขาสลับซับ

1.2 นิเวศแหล่งน้ำลำน้ำว้า

1.2.1 พืชน้ำ พืชน้ำในลำน้ำว้าประกอบด้วย ตะไคร้หิน แทน เตา ไก อ่องล่อน พืชน้ำเลلاقน้ำเป็นอาหารของปลากินพืช พืชน้ำโดยเฉพาะไก่ที่เป็นพืชหลักในลำน้ำว้าจะไม่ค่ำค่ำพากไปเรียบมาก อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ของแต่ละหมู่บ้าน ผ้า หิน ทรายจะสะอาดเกลี้ยงเกล้า ส่วนในเขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำพบพืชน้ำบ้างแต่ก็พบไม่ค่อยมาก แต่ในนอกเขตส่วนของแต่ละหมู่บ้านจะพบไกและพืชน้ำเป็นจำนวนมากอย่างเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากมีปริมาณปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ ประมาณพันธุ์กินพืชมากน้อยตามลำดับ นอกจากพืชน้ำจะเป็นอาหารของสัตว์น้ำแล้ว ชาวบ้านยังนำเอาไก เตา อ่องล่อน มาประกอบเป็นอาหารพื้นเมือง เช่น ทำห่อหนึ่งไก ไกตากแห้งเพื่อทำไกป่น ยำเตา ยำอ่องล่อน ได้อีกด้วย

1.2.2 พีชริมน้ำ พีชบก พีชริมน้ำสองข้างลำน้ำว้า ประกอบด้วย ต้นไคร้เป็นพืชหลักได้ กองตามลำน้ำว้าตลอดสองข้างลำน้ำว้า นอกจากนั้นก็มีผักฤดู(เพริญ) ต้นกุ่ม ผักหวานขี้น章程เป็นที่ๆ พีชริมน้ำอาจจะเป็นอาหารของบ้านได้โดยตรง ถ้าหากว่าพืชนั้นออกในน้ำ และถ้าพืชออกอยู่ริมน้ำปลาอาจจะได้รับประโยชน์ทางอ้อมที่แมลงมาอาศัยในอ่อนของพืชเป็นอาหาร นอกจากนี้พีชริมน้ำยังเป็นที่บังแดด ให้ปลาตัวเล็กๆ และสัตว์น้ำอื่นๆ ได้หลบอาศัยในตอนกลางวัน

นอกจากพีชริมน้ำจะมีประโยชน์ต่อสัตว์น้ำแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านอีกด้วย ผักฤดูใช้แกงล้ม ลวกจิ้มน้ำพริก ผักหวาน ยอดต้นกุ่มใช้ลวกจิ้มน้ำพริก ยอดไคร้ใช้จิ้มน้ำพริก รับประทาน กับลาม ในบริเวณที่ต้นไคร้ออกที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่าไคร้ มักจะมีเห็ดไคร้ออกในช่วงฤดูหนาว ชาวบ้านนิยมนำเห็ดไคร้มาแกง หรือต้มยำ อาหารมีรสชาตอร่อยตามแบบอาหารพื้นเมือง

พีชบก พีชบกที่มีกากพบตามสองข้างลำน้ำว้า ประกอบด้วย ต้นหว้า ต้นไทร ต้นเดือ ต้นตีนเป็ด ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ลัก ไฝ ผลเดือ ผลหว้า ผลไทร สามารถเป็นอาหารโดยตรงของปลา กินพืชบางชนิด ที่ชอบกินผลเดือ ผลไทร ผลหว้า หรือปลาอาจจะได้รับประโยชน์ทางอ้อมจากมูลนกที่มาจิกินผลหว้า ผลไทร นอกจากนี้ใบของต้นไม้ที่ออกริมน้ำ เมื่อหล่นลงไปกองทับกมรวมกันในน้ำ จะกลายเป็นที่อาศัยของลูกอ้อดของกบ ลูกอ้อดของเขีด หอย กุ้ง และปลาเล็กปลาน้อยชนิดต่างๆ

1.2.3 สัตว์บก, ริมน้ำ สัตว์ริมน้ำที่อาศัยบริเวณริมน้ำว้าส่วนใหญ่จะเป็นกบและเขีด ได้แก่ เขีดหน้า เขีดลาย เขีดป่า เขีดงอบ เขีดแอด กบจุก กบหลังลาย นอกจากนี้ยังพบชูง เหลือมและชูงอื่นๆ ที่เป็นน้ำที่ชอบกินปลา กินเขีดบริเวณล่าน้ำและริมน้ำ นอกจากนี้เขีดและกบยังเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านลุ่มน้ำว้าอีกอย่างหนึ่งด้วย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะหากินและเขีดเวลากลางคืนโดยใช้กระบอกไฟฉายส่องหากินและเขีดตามริมล่าน้ำว้า เวลาจ้ายไฟไปประกอบกับเตาของกบและเขีดจะมีแสงสะท้อนลักษณะ ชาวบ้านจึงสามารถหากินและเขีดได้อย่างง่าย นอกจากกบและเขีดจะเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านลุ่มน้ำว้าที่สำคัญประการหนึ่งแล้ว กบและเขีดจะเป็นลูกอ้อดอยู่ในน้ำ ยังเป็นอาหารของ

สัตว์น้ำประนกสัตว์กินสัตว์เป็นอาหาร เช่นปลาช่อน ปลา尼ล ปลาสลาด ปลาพา(ตะพาบนำ้) ฯลฯ และชาวบ้านกินนิยมน้ำเอากลอกอัดของกับและเยียด ทั้งที่พับในทุ่งนา หนองน้ำแล็กๆและในลำน้ำวัวหรือลำห้วยต่างๆที่ชาวบ้านเรียกว่า “อีหาก” “ยกลุย” “อีลุย” มาทำเป็นอาหารรายการเด็ดสูตรพื้นบ้าน เช่นมาทำเป็นต้มยำห่อแอง ห่อนึง ตำน้ำพริก แกง ชาวบ้านมองว่ามีรสชาตอร่อยมาก

1.2.4 สัตว์น้ำ จากเวทีการเรียนรู้ของพรานปลาปัจจุบันและอดีตพรานปลาในหมู่บ้าน มีปลาท้องถิ่นในลำน้ำมากหลายชนิด มีปลาท้องถิ่นบางชนิดอดีตเคยพบในลำน้ำวัวแต่กลับไม่พบในระยะต่อมา เช่นปลาถึก ปลาสะปักคำ ปลาค้าว ปลาหัว จนกระทั่งปัจจุบันนี้ก็ยังหาจับปลาดังกล่าวไม่ได้ มีปลาหลายชนิดที่มีปริมาณลดลงหางจับได้ลำบาก เช่น ปลาหมูด(อีดูด) ปลาเพี้ย ปลาสร้อย ปลาอีม ปลาแกง ปลาจอก(ตะโกก) ปลาอม ปลาทึง ปลาแค็คaway และระยะหลังจากที่มีการอนุรักษ์หันธุสัตว์น้ำอย่างจริงจัง ปลาดังกล่าวเริ่มมีปริมาณที่มากขึ้นและอาจจะแพร่พันธุ์ต่อไปในอนาคตข้างหน้า ปลาท้องถิ่นที่พบในแหล่งน้ำวัวจำแนกตามบริเวณที่พับเป็นประจำ ดังต่อไปนี้

ปลาที่อาศัยอยู่ในวัง ได้แก่ ปลาคัง ปลาจอก ปลาแก้มช้ำ ปลากระมัง ปลาปลาเพี้ย ปลาดุก ปลากระสูบชีด ปลาตะ ปลาหนามหลัง ปลาบีก ปลาใน

ปลาที่อาศัยอยู่บริเวณหาด แก่ง ได้แก่ ปลาหมูชนิดอื่นๆ ปลาหมูอวี่ย ปลาอีม ปลาแม่น ปลาอีดูด ปลาแค็คช์หมู ปลาแค็คaway ปลาดานลา ปลาปู่ ปลาปือ ปลาอม ปลาทึง ปลาหนาม

นอกจากปลาท้องถิ่นแล้วในลำน้ำวัวยังพบสัตว์น้ำอื่น เช่น กุ้ง หอย อีเนี่ยะ หนองน้ำ ตะพาบนำ้(ปลาพา, ฝา)และบัว น้ำชีวิทย์ ประท่อง พรานปลาอาภูโลบ้านห้วยทรายมูลนองกว่า ช่วงก่อนปี พ.ศ 2520 จนถึงปี พ.ศ. 2525 บัวมีมากในลำน้ำวัวโดยเฉพาะตั้งที่อยู่บริเวณวังน้ำต่างๆ จะพบรูของบัวอยู่ทั่วๆไป หลังจากปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาบัวมีปริมาณที่ลดลงเรื่อยๆจนไม่พบบัวในลำน้ำวัวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 แต่ขณะนี้พรานปลาหลายคนบอกว่าเริ่มพบบัวบ้างแล้วในปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาแต่พบในปริมาณที่ไม่มากนัก โดยมีหลักฐานของบัวจากการอุ่นร้อยของการจีกตาข่ายที่ชาวบ้านนำไปวางดักปลาตามลำน้ำวัว ซึ่งเป็นพฤติกรรมของบัวที่มากไม่ยอมปลาที่ติดตาข่ายไปกินและคาดว่าจะมีปริมาณบัวเพิ่มมากขึ้นในระยะเวลาต่อไป

ตารางที่ 1 รายชื่อปลาห้องถินลำน้ำโขง ตามบันทึกของเมื่อวัน

ชื่อพื้นบ้าน	ชื่อสามัญ
1. ก้วน	ชะโด
2. กัง	ดัง
3. กังหม้อ	
4. กด	กด
5. กะ	เวียน
6. กดหิน	กดหิน
7. กัง	กัง
8. กะบาน, ขะบาน	กระมัง
9. แกง	แกง
10. เข็ม	เข็ม
11. เข็มหู	
12. เข็ม	
13. แข้	แค่ค่วย
14. งวง	หมูหังลาย
15. เสียงເຊີຍາ	สังกะວາດเหลือง
16. ชาด	
17. จอก	ตะโกก
18. จริ จะເລາະ	ช่อน
19. ชົວ	ชົວ
20. ตามลาວ -	ตามลาວ
21. ดຸກ	ດຸກ
22. ตິດหิน	
23. ຕອງ	ສາດ
24. ຕາເພື່ອງ	ລື້ນໝານ້ຳຈິດ
25. ໜາມ, ໜາມນີ້	ໜາມຫັ້ງ
26. ນິລ	ນິລ

ต่อ

ชื่อพื้นบ้าน	ชื่อสามัญ
27. ไน	ไน
28. บู่	บู่
29. บอก	สร้อยขา
30. ปีกแดง	
31. ปีก	ตะพาก
32. ปีกแจ้	
33. ปัก	แก้มช้ำ
34. ปักเป้า	ปักเป้า
35. บุ่ง	พловง
36. ป้อ	
37. ผา	ตะพาบหน้า
38. เพี้ย	เพี้ย, ก้า
39. มูด	อีดูด
40. ม่อม	ม่อน
41. ม้า	ม้า
42. มัน	
43. มันทอง	
44. หมู	หมูอินๆ
45. หมูอารีย์	หมูอารีย์
46. หลาด	กระทิ่ง
47. หลด	หลด
48. แวน	แวน, กระจอก
49. สตูบ	หม้อชั่งเหี้ยบ
50. สะปัก	ตะเพียนขา
51. สิก	กระสูบชิด
52. ทิ้ง, ทิน	
53. เอียน	ปลาไหล

ต่อ

ชื่อพื้นบ้าน	ชื่อสามัญ
54. ชีม	ชิวคาวยข้างเงิน
55. ยากกลวย	รากกลวย

หมายเหตุ การเทียบชื่อปลาห้องถังกับชื่อปลาที่เป็นชื่อทางการ กระทำโดยการตรวจสอบรายชื่อปลาห้องถังที่มีผู้ที่ศึกษามาก่อน (คุณสุภาพ ลิริบวรสพ.2540:92-94) และการตรวจสอบภาพและลักษณะเฉพาะของปลาห้องถังไทย จากหนังสือปลาห้องถังไทย 103 ชนิด (ชวัลิต วิทยานันท์, 2544: 1-106) ของกลุ่มพวนปลาในชุมชนจำนวน 15 คน อายุระหว่าง 25 - 55 ปี ร่วมกันพิจารณา

1.3 คุณภาพน้ำด้านเคมี และกายภาพของลำน้ำว้า

จากการเก็บตัวอย่างน้ำส่างตรวจจากลำน้ำว้า จำนวน 3 จุด เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2544 จุดที่ 1 เก็บบริเวณบ้านน้ำว้า ตำบลน้ำพาง จุดที่ 2 เก็บบริเวณบ้านน้ำปู ตำบลน้ำพาง จุดที่ 3 เก็บบริเวณอุทยานเม่จริม ตำบลน้ำปาย เพื่อส่งตรวจหาคุณสมบัติด้านเคมี และด้านกายภาพ โดยส่งตรวจที่ ศูนย์อนามัยลิ่งเวดล้อมเขต 9 จังหวัดพิษณุโลก พบร่วมน้ำที่มีคุณภาพของน้ำอยู่ในเกณฑ์ดี จดอยู่ในประเภทที่ 2 เหมาะที่จะใช้ในการอนุรักษ์สัตว์น้ำ การประมง การกีฬาหรือการห้องเที่ยว โดยค่าออกซิเจนที่ละลายน้ำ(Dissolved Oxygen) ณ บ้านน้ำว้ามีค่าออกซิเจนละลายน้ำเท่ากับ 6.8 มิลลิกรัม/ลิตร ณ บ้านน้ำปูมีค่าออกซิเจนละลายน้ำเท่ากับ 6.2 มิลลิกรัม/ลิตร และ ณ อุทยานแห่งชาติมีค่าออกซิเจนละลายน้ำเท่ากับ 6.4 มิลลิกรัม/ลิตร และสารเคมีอื่นๆที่ได้จากการตรวจวิเคราะห์มีค่าดัง ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำในลำน้ำว้า ตำบลน้ำพาง อําเภอแม่จริม

พารามิเตอร์ที่ตรวจวิเคราะห์ (มก./ล.)	เกณฑ์ มาตรฐาน ประเภท 2-4	ผลการตรวจวิเคราะห์			วิธีที่ตรวจวิเคราะห์
		บ้านน้ำว้า	บ้านน้ำปู	อุทัยาน แม่จริม	
ความเป็นกรด-ด่าง	5.0-9.0	7.5	7.5	7.5	Electrometric
ความกรดด่าง		70	70	69.2	EDTA titrimetric
แมงกานีส	1.0	0.24	0.24	0.22	AAS (Flame)
ทองแดง	0.1	0.01	0.01	0.01	AAS (Flame)
สังกะสี	1.0	0.8	0.78	0.95	AAS (Flame)
ตะกั่ว	0.05	0.01	0.02	0.04	AAS (Graphite Furnace)
โกรเมี้ยม	0.05	0.012	0.01	0.011	AAS (Graphite Furnace)
แอดเมิร์ฟ	0.005	0.002	0.002	<0.001	AAS (Graphite Furnace)
ปรอท	0.002	-	-	-	AAS(Hydride-Generation)
คลอไรด์		3.4	3.7	3.6	Argentometric
ไนเตรท	5.0	8.4	7.1	20.8	Auto-Cadmium Reduction
สารอินทรีย์พิษ(Total Organochlorine Pesticides)	0.05	-	-	-	GC,GC-FTIR
บีโอดี	1.5-4.0	0.93	1.62	1.74	5-day BOD test
ออกซิเจนละลายน้ำ(ดีโอ)	2.0-6.0	6.8	6.2	6.4	Azide Modification

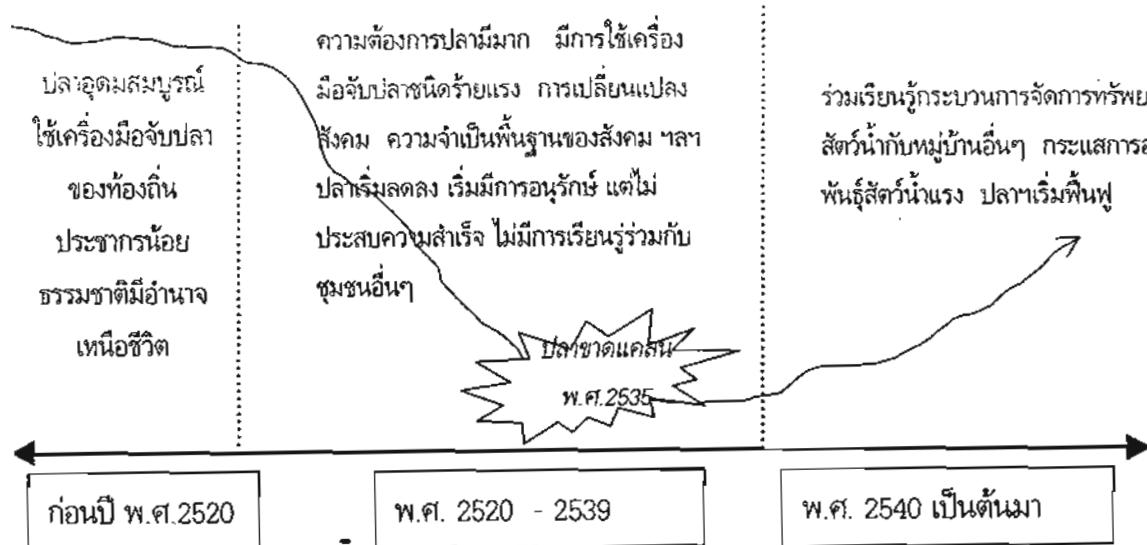
การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำในลำน้ำว้า ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ และเคมี นอกจากการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำในห้องปฏิบัติการแล้ว ชุมชนได้เสนอให้ใช้ปริมาณสัตว์น้ำบางชนิดเป็นตัวชี้วัดระดับคุณภาพน้ำ เช่นบุรีมาṇປلام่อน(ปลาหม่อน) ปลาทิ่ง ปลาหมูอารีย์ เป็นตัวชี้วัดถึงคุณภาพน้ำดังกล่าว ชุมชนให้ข้อสังเกตว่า ปลาชนิดดังกล่าวจะมีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของน้ำ ถ้าหากว่าคุณภาพน้ำมีสภาพที่ไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของปลาดังกล่าวแล้ว ปลาชนิดนี้จะตายก่อนปลาชนิดอื่นๆ หรือว่าจะหนีไปตามแหล่งน้ำที่มีคุณภาพดีกว่า ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของคุณวิวัฒน์ ปารามก และเกียรติคุณ เจริญสารรค (2543: 8) พบว่าปลาหม่อน(ปลาหม่อน) อาศัยอยู่ตามล้ำห้วย หรือแหล่งน้ำบนภูเขา มีอุณหภูมิต่ำมีการเปลี่ยนแปลงในรอบวันไม่มากนัก ปริมาณออกซิเจนละลายน้ำมีค่าระหว่าง

8.2 – 10.8 มิลลิกรัม/ลิตร ความเป็นกรดเป็นด่าง มีค่าระหว่าง 7.6 – 8.5 ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งน้ำที่มีคุณภาพดีที่สุด เป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และการศึกษาของเกียรติคุณ เจริญสุวรรณ (2540: 17) พบว่าปลาหมู อารีย์อาศัยอยู่บริเวณแหล่งน้ำไหลเชี่ยว มีการถ่ายเทของน้ำตลอดเวลา คุณสมบัติของน้ำดีมีปริมาณออกซิเจนที่ละลายน้ำอยู่ในน้ำสูง และการทดสอบคุณสมบัติของลำน้ำว้ามีปริมาณออกซิเจนระหว่าง 8.1 – 9.8 มิลลิกรัม/ลิตร

2. นิเวศชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลชุมชนต้นลำน้ำพังเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงปริมาณสัตว์น้ำในลำน้ำว้า เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การจัดเวทีสัมนา การพูดคุยกับผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้าน การสังเกตในชุมชนผู้คนชุมชน สู้ชื้อสู้แก่ ชาวบ้าน อดีตพราบปลา ในหมู่บ้าน พ้องจัดช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงของปลาในลำน้ำว้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมต้นลำน้ำพัง ดังต่อไปนี้

รูปที่ 5 การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรสัตว์น้ำลำน้ำว้ากับการเปลี่ยนแปลงสังคมต้นลำน้ำพัง

2.1 ช่วงปลายสมบูรณ์ (ก่อนปี พ.ศ. 2520)

2.1.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

ในยุคก่อน ชุมชนต่ำบ้านน้ำพang เท่านั้นที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ โดยลั้นเนื้อรูนว่า เป็นกลุ่มชนที่มาจากการบ้านน้ำพang (พม่า) ต่อมามีประชาชนจำนวนมากขึ้น ประกอบกับมีประชาชนจากต่างลุมพอม เมือง ต่ำบ้านน้ำพang เข้ามาทำไร่ ในพื้นที่ต่ำบ้านน้ำพang จึงมีการตั้งกรากในพื้นที่ต่ำบ้านน้ำพang และมีการ แยกหมู่บ้านต่างๆในภายหลัง เช่นบ้านน้ำว้าในปัจจุบันได้อพยพมาจากบ้านหัวยเมืองและบ้านหัวยกอมา ก่อตั้งถิ่นฐานในปี พ.ศ. 2512 เพียง 14 หลังคาเรือน ในอดีตธรรมชาติมีอิทธิพลหนึ่งวิธีชีวิตของคนในห้อง ถิ่นเป็นอย่างมาก เนื่องจากวิทยาศาสตร์ยังขยายความเจริญข้ามไม่ถึง คนในห้องถิ่นมีความเชื่อว่าในทุก หนทุกแห่งทั้งในบ้านเรือนและนอกบ้านเรือน จะมีเจ้าที่ วิญญาณต่างๆดูแลรักษาอยู่ ถ้าหากว่ามีการ ประพฤติปฏิบัติที่ผิดไปจากศีล(จริต ประเพณี)เดิม จะก่อให้เกิดอันตรายต่างๆทั้งต่อตนเองและต่อชาวบ้าน โดยรวม เรียกว่า "ชีด" จะต้องมีพิธีกรรมแก้ชีดหรือไล่ชีดออกไป ถึงจะทำให้ความเป็นอยู่ของตนเองและ คนในหมู่บ้านเดิม เช่นพิธีกรรมลีบชาหมู่บ้าน การสะเดาะเคราะห์หมู่บ้าน แต่ถ้าหากว่าเป็นการกระทำดี ก็จะส่งผลให้เกิดความปลดภัยในชีวิตของตนเองและคนในสังคมโดยส่วนรวมเช่นกัน เช่นผลผลิตทางการ เกษตรกรรมก็จะดีไปด้วย ดังนั้นในการดำเนินชีวิตของคนในห้องถิ่นส่วนยังเน้นต้องอาศัยพิธีกรรมของห้องถิ่น เป็นสำคัญ มีการเชื่อฟังเจ้าของพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมลีบมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนในห้องถิ่นตั้ง แต่แรกเกิด เช่นพิธีการฝังรากแรกคลอด การตั้งชื่อเด็กทราบให้ถูกต้องเด็กจะได้เป็นคนที่เลี้ยงง่าย ไม่ป่วย บอย การตั้งชื่อเด็กต้องนำวัน เดือน ปีเกิดไปให้พระสงฆ์ หมอดี หรือผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านตั้งชื่อให้ พิธี กรรมในการเกษตรกรรม พิธีกรรมในการแก้อาการเจ็บไข้ได้ป่วยฯ

ในยุคที่วิทยาศาสตร์ยังไม่เจริญ การค้นหาสาเหตุหรือการอธิบายสาเหตุการเจ็บป่วยต่างๆ ยังไม่มี ส่วนใหญ่จะบอกว่าเป็นการกระทำของภูตผี เจ้าที่เจ้าทาง ฉะนั้นมีอาการเจ็บป่วยของคนใน ครอบครัว จึงไปหาหมอเมื่อ(คนลงท่องเจ้าของพิธีกรรมมาสาเหตุการเจ็บป่วย) ให้ประกอบพิธีกรรมมาสาเหตุ ของการเจ็บป่วยให้ เมื่อทราบสาเหตุของการเจ็บป่วยว่ามาจากสาเหตุอะไร ส่วนใหญ่ก็จะได้คำตอบว่าเป็น ผลจากการกระทำของผีไว ผีนา ผีหัวย ผีสถานที่ต่างๆ ก็จะมีการซ้อมผีหรือเลี้ยงผีด้วยเครื่องบวงสรวง เครื่องเช่นของห้องถิ่น เช่นเลี้ยงด้วยไก่ต้ม หมู หมูเหลา(มะละกอหรือฟักเขียว) สุนัข ปลา กล้วย อย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน เพื่อให้ผีที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยนั้นยกโทษให้แล้วอาการเจ็บป่วยเหล่า นั้นจะได้หายหรือทุเลาลง ถ้าหากว่าเป็นโรคเรื้อรังอาการเจ็บป่วยยังไม่หายในระยะเวลาที่กำหนดก็อาจจะมี การหายไปเรื่อยๆจนกว่าอาการของผู้ป่วยจะทุเลาหรือหายไป นอกจากการหาเมื่อจะเป็นการสาเหตุการ เจ็บป่วยแล้ว การหาเมื่อยังเป็นการหาฤกษ์ทายมในการเพาะปลูกพืช การเก็บเกี่ยว การขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน การปลูกบ้าน การรื้อถอนบ้านฯลฯ ส่วนใหญ่จะไปหาเมื่อกับหมอดี ผู้เฒ่าผู้แก่หรือพระสงฆ์

ตัวอย่างของพิธีกรรมการทายเมื่อของชาวบ้าน แม้แต่คนนี้ยังพบพิธีกรรมดังกล่าวอยู่ เช่น การทายเหตุของผู้ย่าหม้อนึง บางแห่งเรียกว่าผีก้อนแล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าพิธีจะนำเอาข้าวเหนียวขานดีประมาณหัวแม่เมื่อมาพอกเป็นลูกกลมๆที่ปลายด้วยสาลีสัญญน์ แล้วนำมาราบฐานเสียงทายจากผีย่าหม้อนั่งว่าสิ่งที่ต้องการทราบนั้นคืออะไร ผู้ประกอบพิธีกรรมก็จะคาดเดาสาเหตุจากผลการเสียงทายหรืออักษรจากประสบการณ์เข้าช่วยก็ได้ การเสียงทายเป็นแค่การคาดการณ์ที่ไม่มีความละเอียดมากนัก เช่นทายของทายว่าหายจริงหรือไม่แต่ไม่สามารถจะชี้ชัดไปว่าของทายจะอยู่บริเวณไหน หรือหายคนหายไปจากบ้านว่ามีชีวิตอยู่หรือไม่ แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าถ้ามีชีวิตอยู่แล้วอยู่ที่ไหน บอกได้แต่เพียงทิศที่อยู่ เช่นทิศเหนือ ทิศใต้ หรือถ้าหากว่าเสียชีวิตแล้วเสียชีวิตอย่างไรที่ไหน ถึงแม้ว่าพิธีกรรมดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่อธิบายตามหลักวิทยาศาสตร์ไม่ได้ แต่ วิธีการดังกล่าวถือว่าเป็นจิตวิทยาทางสังคมที่เป็นทางออกของคนในหมู่บ้านในด้านสุขภาพจิตที่ดีได้

2.1.2 ความเชื่อของห้องถิน

2.1.2.1 การ เช่น การบวงสรวง เจ้าที่ สิ่งคักดิสิทธิ์ วิญญาณหั้งหลาย เป็นการทำที่พึงทางด้านจิตใจของคนในห้องถิน จะได้เป็นแหล่งยืดทางด้านจิตใจที่จะทำให้การดำรงชีวิตมีความปลอดภัยจากภัยต่างๆ จะมีลักษณะการ เช่น ให้ 2 ลักษณะ ประการแรกการ เช่นการบวงสรวงที่ชุมชนกระทำเป็นประจำทุกปี ได้แก่ การเลี้ยงผีเสื้อไว้ ผีเสื้อนาน ผีเสื้อบ้าน เสียงผีบรรพบุรุษ(ผีหลวง) อันเป็นการแสดงความเคารพต่อวิญญาณ สิ่งคักดิสิทธิ์ที่สักติอยู่บริเวณไว้ นา หมู่บ้าน และวิญญาณที่เป็นบรรพบุรุษของตนเองประการที่สองเป็นการ เช่นเจ้าที่ที่ได้ไปบนบานสานกล่าวไว้ให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ต้องการและเป็นการขอมาต่อวิญญาณที่มาทำให้เกิดการเจ็บป่วย(ทราบจากการทายเมื่อ)ชาวบ้านเรียกว่า “การซ้อมผี” เพื่อให้วิญญาณเหล่านั้นแยกไทยให้ จะกระทำก็ต่อเมื่อต้องการให้การกระทำของตนเองหรือคนในครอบครัวประสบความสำเร็จหรือเกิดอาการเจ็บป่วยเท่านั้น พิธีการ เช่นบวงสรวงเจ้าที่มีทั้งการ เช่นด้วยสัตว์ที่มีขนาดใหญ่เรื่อยมาจนถึงสัตว์ที่มีขนาดเล็ก เช่น ควาย วัว หมู สุนัข ไก่ ไก่ ไก่ และบางครั้งก็ไม่ต้องใช้สัตว์ในการ เช่นเลย เช่น การใช้กล้วย มะละกอ พักเขียว เป็นเครื่องหมายแสดงแทนสัตว์เลี้ยง แม้แต่การนำเด็กๆไป เช่นเจ้าที่ยังพบว่ามีการเล่าขานว่าได้กระทำมาก่อน การบวงสรวงลักษณะดังกล่าว เช่น การ เช่นผีป่าเกลือสินເຫຼວງของคนบ่อว้าในสมัยก่อนที่มีการต้มเกลือจากบ่อเกลือสินເຫຼວງที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองจิริม เมื่อครบปี จะมีการนำเอาเด็กไปเลี้ยงผีบ่อเป็นประจำทุกปี แสดงถึงการตอบแทนบุญคุณของเจ้าที่บ่อเกลือที่อนุญาตให้ชาวบ้านนำเอาน้ำเกลือไปต้มเป็นเกลือสินເຫຼວງมาบริโภคในชุมชนได้ ถ้าหากว่าปีใหม่ไม่มีการนำเอาเด็กไป เช่นเด็กๆเอ浣เจ้าบ่อจะกราบบันดาลให้เกิดอาเพศ กัยพิบัติต่างๆต่อคนในชุมชนบ่อว้าได้ และต่อมาชุมชนไม่มีการต้มเกลือสินເຫຼວງเอง แต่จะนำเกลือที่ต้มแล้วมาจากอำเภอบ่อเกลือแทน เพราะเห็นว่าการนำเอาเด็กไป เช่นเจ้าที่บ่อเกลือเช่นนั้นเป็นการกระทำเกินกว่าเหตุ เมื่อชุมชนไม่รับบุญคุณจากเจ้าบ่อเกลือชุมชนก็ไม่ต้องตอบแทนบุญคุณนั้น จึงเลิกการประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นไปจนกระทั่งปัจจุบันนี้ และในปัจจุบันนี้มีการ

กลับมาตั้งเกลือสินเร้าจากบ่อเกลือเหล่านั้นแล้ว ก็ไม่พบว่ามีการนำเอาเด็กไปเช่นเจ้าที่แล้วก็ไม่พบว่ามีการเกิดเหตุอาเพทต่างๆต่อคนที่ไม่ตั้งเกลือสินเร้าหรือคนในชุมชนแต่ประการใด

วิธีชีวิตของคนในอดีต มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน ทุกคนเลือกเป็นเครือญาติ สังเกตจากเวลามีคืนในชุมชนเจ็บป่วย จะมีเพื่อนบ้านมาพูดคุยด้วยมาเป็นเพื่อนในการฟื้นฟื้นของญาติ หลายคนนอกราว “ช่วยเหลือด้านหยกยาไม่ได้ ก็มาเป็นเพื่อนพูดคุยกัน ตามอาการ และมาให้กำลังใจแก่คนไข้” บางคนก็ห่ออาหารที่มีประโยชน์ที่คิดว่าผู้ป่วยรับประทานแล้วจะทำให้หายจากการเจ็บป่วยเร็วๆ มาก

ผู้เข้าผู้แก่ในชุมชนในอดีตันบัวมีความสำคัญต่อสังคมมาก ซึ่งจะเป็นคนกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยการนำเอาพิธีกรรมของท้องถิ่นมาสอดแทรกในวิถีชีวิตของคนในสังคม แล้วมีการถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าวต่อกันรุ่นต่อรุ่น โดยที่ผู้ปักครองจะเป็นผู้ที่ถ่ายทอดการปฏิบัติไปสู่บุตรหลาน จึงก่อให้เกิดแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นมาอย่างนาน ที่มุ่งเน้นให้ทุกคนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีความปลดภัยจากภัยทางสังคมและโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ลิ่งเหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติในทุกๆ ด้านอย่างเห็นคุณค่าเป็นไปอย่างสมดุล ธรรมชาติจึงเป็นลิ่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรงเกิดความรักความหวงเหงา ด้วยเป็นลิ่งที่ให้ประโยชน์แก่ชาวบ้านมากกว่าด้านอาหารหรือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ธรรมชาติยังเป็นที่พึ่งพิงด้านจิตใจของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะวิถีชีวิตของชาวบ้านกับเหล่าน้ำ ที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเหล่าน้ำเป็นที่ที่มีวิญญาณและลิ่งคั้กต์สิทธิ์อาศัยอยู่ ทำให้ทรัพยากรทางน้ำถูกใช้อย่างรักษาดูแล ความเชื่อของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนรักษ์ทรัพยากรางน้ำมีดังนี้

2.1.2.2 ความเชื่อของห้องถินที่มีต่อแหล่งน้ำ

ผู้เข้าผู้แก้ในหมู่บ้านหลายคุณ และตามความเชื่อของชาวล้านนา มีความเชื่อที่ตั้งกันว่า ผู้เงือกหมายถึงใหญ่ที่มีหงอนและขาเปลวมุขย์ชนิดหนึ่งที่อาศัยอยู่ใต้น้ำ นั่น ก็น่าจะหมายถึงพญานาคนั้นเอง แต่ก็ยังไม่มีใครกล้ายืนยันได้ว่าทั้งสองสิ่งคือสิ่งเดียวกัน แต่ถึงอย่างไรทั้ง ผู้เงือกหรือพญานาค ก็เป็นสิ่งที่มีอำนาจเร็นลับที่ชาวบ้านมีความเกรงกลัวต่อถูกย่างเข้าจนเป็นอย่างมาก ถ้า หากว่ามีคำเล่าสือว่าบริเวณวังใหญ่มีผู้เงือกอาศัยอยู่ จะไม่ค่อยมีพราบปลาหรือประชานคนไหนกล้าลงแหล่งน้ำบริเวณนั้นเลยเกรงว่าจะถูกผู้เงือกทำอันตรายได้ โดยเฉพาะการลงแหล่งน้ำในเวลากลางคืน ชาวบ้านเชื่อ ว่าบริการทำอันตรายของผู้เงือนั้นมีหลายรูปแบบ บางครั้งชาวบ้านหรือพราบปลาที่จับปลาอยู่ในน้ำก็จะน้ำ หายไปเฉยๆ หรือผันจากลำน้ำก็มีอาการผิดปกติไปมีอาการเจ็บป่วยบ่อยโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือคนที่ถูกผู้เงือกทำอันตรายไว้จะมีอาการ ร่างกายอ่อนแรง เนื้อตัวลีบเน่าหด แม้แต่เหงือกสิ้นเปลือย หรือบาง รายที่เสียชีวิตในแหล่งน้ำพบว่า “เนื้อตัวแผลหด”(แหล่งหมายถึงรอยฟกช้ำจากการมีเลือดออกตามร่างกาย) พราบปลาหลายคุณถึงกับน้ำเอาห้องแดงหรือห้องเหลืองมาติดที่สร้อยแท่ “ติดห้องไว้กันผู้เงือกทำให้” ด้วย เชื่อว่าห้องแดงมีถูกที่ข่มผู้เงือกได้ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นความเชื่อที่เล่าสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณ ไม่มีใคร

กล้าพิสูจน์เพื่อยืนยันว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีความเป็นจริงเพื่อลบล้างความคิดเดิมๆ ปัจจุบันนี้ถึงแม้ว่าความเชื่อดังกล่าวจะลดน้อยลงไปบ้างก็ตาม แต่ตราบใดที่ทรัพยากรทางน้ำ อาทิ วังน้ำ แก่ง หาดและสัตวน้ำ ยังคงมีสภาพที่สมบูรณ์อยู่ และมีการปูนบดยืดพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ ของชุมชนเอาไว้ ความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านตลอดไป

ช้างน้ำ ตามความเชื่อของชาวบ้านเชื่อว่า ช้างน้ำมีรูปร่างคล้ายๆ กับหมูพันธุ์พื้นบ้านขนาดลำตัวไม่โตนักอาศัยอยู่ในลำน้ำว้า ลำห้วยที่ห่างไกลจากแหล่งชุมชนหรืออาศัยบริเวณป่าที่มีน้ำซึมไหลเกือบตลอดปี (ปีงน้ำ) คุณวิเศษของช้างน้ำชาวบ้านเชื่อว่าอยู่ที่ข่องมันนั้นเอง งานของช้างน้ำมีขนาดเล็กเท่ากับพริกซีฟ้า สีส้มเหมือนกับมาช้างทั่วๆ ไป ชาวบ้านเชื่อว่าช้างน้ำจะใช้งาของมันแค่เหงงงานของคนที่เดินผ่านไปบริเวณที่มีช้างน้ำอาศัยอยู่ ก็จะทำให้คนที่ถูกช้างน้ำเหงงงานนั้นเสียชีวิตได้ มีผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านกล่าวว่า “บริเวณไหนที่มีช้างน้ำอาศัยอยู่ จะสังเกตง่ายๆ ว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ จะไม่กล้าเข้าใกล้บริเวณนั้นเลย โดยเฉพาะช้างบ้านวัวและควาย” ชาวบ้านเชื่อว่าช้างน้ำเป็นกิ่งเหงกิ่งสัตว์ ที่ไม่สามารถเหินเดินตามได้คล้ายๆ กับความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค มีประวัติเล่าว่าเคยมีความชู้ช้างไปชักลากไม้ให้กับชาวบ้านน้ำปู แล้วจะต้องนำช้างผ่านลำน้ำว้าบริเวณวังเวินความชู้ช้างกินน้ำช้างจะข้ามลำน้ำไป แต่ปรากฏว่าช้างไม่ยอมลงใกล้แหล่งน้ำบริเวณนั้นเลย ถึงแม้จะใช้ตะขอ拴อย่างไรช้างก็ไม่ยอมลง ได้แต่ร้องเสียงดังเพราความเจ็บปวดจากการลับตะขอของความชู้ช้างและช้างได้หันหลังกลับไปในทิศทางเดิม หรือแม้แต่ว่าความที่ชาวบ้านนำไปเลี้ยงใกล้ๆ กับแหล่งน้ำบริเวณนั้น ตามนิสัยของความมักจะชอบอาบน้ำในตอนสายๆ หรือวันที่แดดร้อนๆ แต่พอเจ้าของความต้องความเพื่อจะลงไปดื่มน้ำอาบน้ำในท่าน้ำบริเวณนั้น ปรากฏว่าฟูงความไม่ยอมลงกินน้ำบริเวณนั้นเลย แต่กลับมีอาการตื่นตกใจของไรลักษณะแล้วพากันวิงหนีไปจากบริเวณนั้น ชาวบ้านจึงเชื่อว่าแหล่งน้ำบริเวณนั้นเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างน้ำ ชาวบ้านเชื่อว่าช้างน้ำจะออกหากินในวันพระ โดยเฉพาะวันพระที่ตรงกับช้างขึ้นหรือแรม 15 ค่ำ ช้างน้ำจะพากันออกหากินไปไม้ตามริมน้ำตามปีงน้ำพอกหากินอีก ประมาณนึ่งเดด ถ่ายอุจจาระ ตามลานหิน โขดหิน ในลานหินบริเวณใกล้ๆ กับแหล่งน้ำของช้างน้ำ ปรากฏว่ามีมูลของช้างน้ำลักษณะคล้ายๆ กับหมาดกุก กึ่งอยู่ตามลานหิน มีชาวบ้านบางคนได้เก็บเอามูลของช้างน้ำมาไว้เป็นที่ระลึกด้วยเชื่อว่าเป็นของหายาก ป้องกันผีทำผีดังได้ ชาวบ้านจึงเรียกเขากันนั้นว่า “ม่อนช้างน้ำ” มาจนถึงทุกวันนี้ (อยู่บริเวณน้ำปู)

เกี่ยวกับความเชื่อของช้างน้ำกับพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เหตุที่เชื่อว่าช้างน้ำมีฤทธิ์อำนาจจอยู่ที่งาของมันสามารถขับไล่ วิญญาณร้าย ต่อต้านฤทธิ์อำนาจของสิ่งลี้ลับผายตัวได้ จึงมีหมอดูหรือแม่ของปะเนาที่บ่อมอตัด หมอดูจะล้างทางช้างน้ำกันมาก เพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่ทรงคุณวิเศษยิ่งตามความเชื่อของวิชาหมอดูเมืองในการตัดหรือแกะชิบไส้กุต ผี วิญญาณ สิ่งชั่วร้ายต่างๆ ที่มาทำให้เกิดอันตรายต่อผู้ป่วยส่วนใหญ่ผู้ป่วยประเภทต้องอาศัยพิธีตัด-แกะ ได้แก่ผู้ป่วยที่มีอาการถูกผีปีงมีทั้งปีงน้ำและปีงแห้งทำ

อันตราย ชาวบ้านเรียกว่า “โปงกิน” (โปงมีด้วยกัน 2 ลักษณะ โปงดินหรือโปงแห้งคือดินที่มีความเค็ม และ โปงน้ำคือบริเวณที่มีน้ำไหลซึมออกตลอดปี) อาการเจ็บป่วยที่ถูกฟังโปงทำอันตรายให้จะมีอาการอักเสบ บวม แดงบริเวณนือ แขน ขา เท้า เท้า ข้อเท้า ผู้ป่วยจะมีอาการปวดในกระดูกมาก หรือบวกรายจะมีอาการชาตาม มือ ปวดกระดูกบริเวณ แขน ขา เท้า แต่ไม่มีอาการบวมแต่กล้ามเนื้อกลับจะลื่นเล็กลงไปเรื่อยๆ พ่ออุ้ยมัง แสงปุ่นอายุ 74 ปีบ้านน้ำว้าเล่าว่า ผู้ที่มีอาการต่างๆเหล่านี้หมอดี(ผู้ที่มีความ)จะทำการเป่าด้วยความและ เสกน้ำด้วยความให้ผู้ป่วยดื่มและประกอบพิธีกรรมแทะ-ตัด ด้วยงช้างน้ำหรืองช้างกำจัดที่ลงอาคมแล้ว (งช้างกำจัดเป็นงาที่ช้างซึ่งแห้งตามต้นไม้แล้วมีเศษงช้างติดอยู่) จะเป็นอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมที่ สำคัญอย่างยิ่ง ถ้าหากว่าหมอดคนในนี้ไม่มีงช้างกำจัดลงอาคมก็จะใช้เงงไพลงอาคมในการตัด-แทะแทน เพื่อขับไล่ภัยภูมิที่มาทำอันตรายให้ออกไป แต่ถ้าหากว่าหมอดคนในนี้ที่ได้งช้างน้ำก็จะเป็นหมอด ประนกตัด-แทะที่เห็นอกว่าหมอดคนอื่นๆอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ และจะได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้าน ทั้งใกล้และไกลเป็นอย่างมาก นั่นหมายถึงมีการรายได้จำนวนมากจากผู้ป่วยดังกล่าว

ผีเสื่อนน้ำ ในความเชื่อของชาวบ้านหมายถึง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาเม่น้ำ ล่าคลอง พรานปลาหลายๆคนก่อนที่จะออกไปหาปลาจะมีการบวงสรวง เช่นไบร์ ผีเสื่อนน้ำก่อนด้วยเครื่อง เช่นตามความเชื่อมีดอกไม้ ชูป เทียน พลู ข้าวเหนียวเพื่อเหตุผลสองประการ ประการแรกให้เกิดความ ปลอดภัยในการออกไปหาปลาไม่ให้เกิดอุบัติเหตุจนน้ำ อุบัติเหตุจากอุปกรณ์จับปลาเช่น ถูกแหลมยิง ถูก แห้ง ถูกแหพันธนาการร่างกาย หรือเกิดอุบัติเหตุจากการกระทำด้วยถูกที่ยานาจของสิ่งต่างๆที่อาศัยบริเวณ ล้าน้ำ และประการที่สองให้ได้ปลาตามปริมาณที่ต้องการ ถ้าหากว่าหลังจากกลับมาจากการหาปลาโดย ความปลอดภัยแล้ว ก็จะมีการบวงกล่าวขอบคุณผีเสื่อนน้ำที่ได้เมตตาดูแลรักษาคุ้มครองและประทานโชค ลาภให้

ความเชื่อต่างๆเหล่านี้ถือว่ามีส่วนช่วยในการด้านการอนุรักษ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำเป็นอย่างมาก ชาวบ้านไม่กล้าที่จะจับปลาหรือสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือที่ร้ายแรง เช่น ระเบิด ยาเบื้อง ไฟฟ้าช็อต เพราะเกรง กลัวด้านบกพร่องและเกรงกลัวจะถูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแหล่งน้ำทำอันตรายให้ ชาวบ้านจึงมีความผูกพันธ์และ ให้ความสำคัญของแหล่งน้ำมาก ซึ่งท้องถิ่นได้อาคั่ยแหล่งน้ำในการดำรงชีวิตในด้านต่างๆดังต่อไปนี้

2.1.3 ด้านการบริโภค

ตั้งแต่โบราณกาลเป็นต้นมาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมักจะตั้งถิ่นฐานที่ใกล้กับแหล่งน้ำ วัตถุประสงค์เพื่อความสะดวกในการท่องทางแหล่งน้ำในบริเวณประจำวัน การพึงพาแหล่งน้ำในด้านอาหารเป็น เหตุผลที่สำคัญของการหนีดังเด็กการพึ่งพา กุ้ง หอย นู ปลา สัตว์น้ำอื่นๆ พืชผักต่างๆ เช่น เต้า ไก ผักกุด(เพริ้น) ผักบุ้ง เมินอาหารในชีวิตประจำวัน ดังผลการศึกษาของ ประพิมพร สมนาแสง และคณะ (2528: 39-41) เรื่องอาหารตามธรรมชาติ ว่าพืชผัก ปลาและสัตว์น้ำต่างๆ เป็นอาหารตามธรรมชาติที่มีความ ง่ายดายท่อชาวบ้านในชีวิตรุ่นๆ ครอบครัวในอดีตไม่มีเงินสักบาทก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความ

สุช ถ้าหากว่ามีข้าวไว้รับประทานเพียงพอตลอดปี ส่วนกับข้าว้นนี้จะมาจากการแหล่งน้ำหรือในป่าใกล้ๆกับหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ ดังคำพูดที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” วันๆเทบจะไม่ต้องใช้เงินซื้ออาหารอะไรเลย สังเกตจากก่อนปีพ.ศ. 2520 ในพื้นที่ของตำบลน้ำพางยังไม่มีร้านขายของชำหรือร้านจำหน่ายอาหารเข้ามาจำหน่ายอาหารในหมู่บ้านเลย ปลาและสัตว์น้ำอื่นๆในแหล่งน้ำเป็นแหล่งอาหารไปรษณีย์หลักของชุมชน ส่วนอาหารประเภท เนื้อหมู เนื้อไก่ นานๆถึงจะได้บริโภคครั้งหนึ่ง ชาวบ้านจะมีการซ่าหมูแล้วแบ่งขายกัน ในหมู่บ้านเรียกว่า “ตกปูน” นานๆจะมีครั้งหนึ่ง ยิ่งถ้าเป็นเนื้อวัว เนื้อคุย ชาวบ้านจะนิยมกินวัว ผู้คุย กันในเทศบาลที่สำคัญๆเท่านั้น เช่นในเทศบาลปีใหม่เมือง(สกgranต์) ประเพณีวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา หรือช่วงที่มีงานสมโภชน์เฉลิมฉลองกันประจำปีเท่านั้น จะเห็นว่าในยุคของปลาซูกัม(ก่อนปี พ.ศ. 2520) ชาวบ้านจะมีการพึ่งพาแหล่งอาหารจากธรรมชาติโดยเฉพาะอาหารจากแหล่งน้ำเป็นส่วนใหญ่

2.1.4 ด้านการคุ้มนาคม

ในช่วงที่ยังไม่มีถนนทางเข้าสู่หมู่บ้าน(ก่อนปี 2520) ชาวบ้านตามลุ่มได้วันอุกฤษฎี การเดินด้วยเท้าแล้ว ยังได้อาศัยลำน้ำวัวเป็นเส้นทางในการสัญจรไปมาทางสู่กันระหว่างหมู่บ้าน โดยอาศัยเรือที่ชาวบ้านสร้างกันเอง โดยมีหลักฐานคือเรือดังกล่าวในหมู่บ้านริมแม่น้ำจันกระทึ่งในปัจจุบันนี้ ชาวบ้านยังนิยมใช้เรือดังกล่าวอยู่ โดยเฉพาะในหมู่บ้านน้ำบูมเรือที่ชาวบ้านใช้ในการสัญจรไปมาในลำน้ำวัวประมาณ 30 ลำ นอกจากลำน้ำวัวจะใช้เป็นเส้นทางในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างบุตร พี่น้องแล้ว ชาวบ้านยังใช้ลำน้ำในการล่องไม้ซุง ไม้ประดุจที่นำมาจากป่าเพื่อปรับปรุงหนังสือเหล่าน้ำขึ้นไป เพื่อนำมาสร้างบ้านของตนเอง และจ้างน้ำยัยให้เพื่อนทั้งภายในหมู่บ้านและพื้นที่อำเภอเวียงสาอีกด้วย

2.1.5 การพักร่อนหย่อนใจ

แหล่งน้ำนอกจากจะให้ประโยชน์ในด้านความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านด้านต่างๆ แล้ว แหล่งน้ำยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ของคนทุกเพศ ทุกวัย ในชุมชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มเด็ก ล่าม้าสมอเป็นส่วนมากเล่นตามธรรมชาติที่ดีสำหรับชีวิตวัยเด็กในชนบทเลยก็ว่าได้ ในวันหยุดเรียนหรือในตอนเย็นของทุกวันเด็กๆ จะพา กันไปเล่นน้ำด้วยกัน สำหรับวิธีการเล่นน้ำก็มีหลากหลายวิธีการ เช่น การกระโดดน้ำ การว่ายน้ำ การดำน้ำ เพื่อให้การว่ายน้ำและการดำน้ำเกิดความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น เด็กๆ ก็จะหาวิธีการและเล่นมาเสริมโดยเพิ่มภูมิคุกในการว่ายน้ำ ได้แก่การว่ายน้ำไปเล่นน้ำ กะที่ถูกจับไปก็จะหาวิธีคนไปจับคนต่อไปแบบสุ่มเสี่ยงตัวต่อไปเรื่อยๆ กระโดดเข้าไปในน้ำก็ต้องมีวิธีการเล่นกติกาที่มีเพียงหากันทินสิ่งของหนึ่งก้อนแล้วโยนลงไปในน้ำแล้วให้ทุกคนดำเน้น้ำแข็งกันหากันทินเด้งกล่าวใครที่ได้ก้อนทินก้อนก็จะเป็นฝ่ายชนะและมีวิธีการเล่นอื่นๆ อีกมากมาย วิธีการเล่นต่างๆ เป็นการฝึกให้เด็กๆ ได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม ด้วยการให้รับการยอมรับจาก

กติกาของกลุ่ม การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาให้เด็กๆ เติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เป็นที่ต้องการของสังคม มีความรักธรรมชาติรักถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง ถือว่าทรัพยากรแหล่งน้ำเป็นโรงเรียนชีวิตของเด็กๆ อีกแห่งหนึ่งก็ว่าได้

กลุ่มหนุ่มสาว เมื่อเสร็จจากการกิจกรรมประจำวันที่ไร่ส่วนแล้ว กลุ่มหนุ่ม สาวจะชวนกันไปอาบน้ำในลำน้ำ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวจึงเป็นโอกาสที่กลุ่มหนุ่มสาวจะได้พูดคุย เกี้ยวกันร่าสีทำให้เกิดการผ่อนคลายความเหนื่อยล้าจากการทำงานมาตลอดทั้งวันได้ นอกจากนี้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ยังได้พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตของกลุ่มหนุ่มสาวอีกทางหนึ่ง

กลุ่มแม่บ้าน ภาระกิจประจำที่ของแม่บ้านคือการซักล้างเสื้อผ้า รวมถึงการไปทิ้นน้ำที่ลำรำมาให้ในครัวเรือน ในระหว่างที่แม่บ้านต่างฝ่ายต่างกระทำกิจกรรมของตนเองอยู่นั้น จึงมีโอกาสพูดคุยกันถึงเรื่องงานบ้านงานเรือน ตลอดจนถึงการดำเนินชีวิตในการครองเรือนของแต่ละคน ถ้าหากใครมีปัญหาอะไรที่พ่อจะเล่าสู่กันฟังได้ ก็จะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ถึงแม้ว่าบางครั้งจะไม่ได้แก่ไขปัญหาดังกล่าวเลย แต่อย่างน้อยก็เป็นการระบายความอัดอั้นใจที่มืออยู่อกไปให้คนอื่นรับรู้บ้าง ก็สามารถบรรเทาความทุกข์ลงไปบ้างไม่มากก็น้อย และแม่บ้านที่มีประสบการณ์ชีวิตในการครองเรือนมาก กว่าก็จะถือโอกาสี้ แนะนำการใช้ชีวิตในการครองเรือนแก่แม่บ้านที่ยังใหม่อよด ในการปฏิบัติตัวของแม่บ้าน ที่ดี การดูแลงานบ้าน งานครัว ถือว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นได้หล่อหลอมคนในชุมชนให้เลมีนว่าเป็นเครื่องญาติกันทั้งหมดที่มีบ้านเกิดความรักให้ผูกพันกันไปโดยปริยาย

กลุ่มพ่อบ้าน พ่อบ้านส่วนมากเป็นพราบลาภกันแทบทุกคน บางคนชอบออกไปหาปลา ตอนกลางคืน เนื่องจากตอนกลางวันต้องออกไปงานในไร่ ในสวน จึงไม่ค่อยมีเวลาไปหาปลา ถึงแม้ว่าบางคนจะไม่ต้องการไปหาปลามาเป็นอาหารก็ตาม ก็ยังต้องออกไปหาปลาอยู่ดี เช่นอกว่า “อยู่บ้านมันเหงา ได้ออกบ้านไปฟังเสียงน้ำไหล ได้ออกไปเดินเล่นตามริมน้ำบ้างก็ยังดี ส่วนเรื่องการทำปลาหันไม่เท่าไหร่ หรอก” บางคนให้ความเห็นว่า “ถ้าไม่ได้ออกไปหาปลาหลายวันมันเหงุดหงิด ต้องออกไปหาปลาบ้างจะได้สนับได้” หรือ “ไปน้ำมันเงินลงบดี” ซึ่งก็จะสอดคล้องกับพฤติกรรมของพราบลาสัตว์เหมือนกัน ที่ต้องออกไปล่าสัตว์ในป่าอยู่เป็นประจำ ทั้งๆ ที่บางครั้งก็ไม่ต้องการเนื้อสัตว์มาเป็นอาหารเลย แต่ที่ออกไปล่าสัตว์ เพราะใจมันอยากจะไป บางคนกล่าวว่า “ติดเส่นห์ไฟ” บรรยายการในยามค่ำคืนไม่ว่าจะเป็นบรรยายการในป่าหรือบรรยายการริมน้ำก็ตาม ล้วนแล้วมีแต่ความเงียบสงบ มีความบริสุทธิ์เป็นไปตามวิถีแห่งธรรมชาติ ไม่มีการปูรุ่งแต่งจากสิ่งต่างๆ ของสังคมแม้แต่น้อย สิ่งเหล่านี้จะหล่อหลอมให้จิตใจของผู้ที่ล้มผัสถัน บรรยายหาหากลางธรรมชาติ มีความอ่อนโยน มีความซึ้งชื่นจิตใจก่อให้เกิดความเบิกบานใจ ความสนับได้ แล้วจะนำพาไปสู่ความสงบบรรจบจากความมีคิดปูรุ่งแต่งต่างๆ จึงก่อให้เกิดความปิติสุขมีความสุขยิ่ง ไม่เหมือนความสุขธรรมดาก็เหมือนดังพุทธภาษิตที่ว่า “ความสุขอื่นใดยิ่งกว่าความสงบนั้นไม่มี” ธรรมชาติจึงมีเสน่ห์ ดึงดูดให้ผู้คนที่เคยดีมีดีความบริสุทธิ์ของธรรมชาติ จึงต้องแสวงหาธรรมชาติอยู่ร้าบไป

2.1.6 การถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับทรัพยากรสัตว์น้ำ

เด็กๆ ในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมน้ำทั้งชาย - หญิง อายุรุ่วฯ 4 - 5 ขวบก็จะหัดว่ายน้ำเป็นกัน เกือบทุกคน ถือว่าเป็นความสามารถอันหนึ่งที่เด็กๆ ทุกคนต้องพยายามฝึกหัดให้ได้ ต่อมากลายย่างเข้า 6 - 7 ขวบก็จะหัดดำเนินน้ำ พอหัดดำเนินน้ำได้จากที่เคยดำเนินริเวณน้ำตื้นๆ ก็จะไปดำเนินน้ำที่มีความลึกมากขึ้นเรื่อยๆ จากที่เคยดำเนินน้ำโดยไม่มีหน้ากากดำเนินน้ำ ก็จะน่าหน้ากากของพี่ ของพ่อ ของน้า ของลุง ที่พ่อจะมาได้จากภายนอก น้ำของตนเองหรือบ้านญาติ ไปดำเนินดูปลาดุกทิวทัศน์ภายในน้ำ (ในช่วงระยะเวลาเด็กผู้ชายก็จะหัดตกเบ็ด และเด็กผู้หญิงก็จะหัดใช้สิ่งหาปลาได้) พออายุรุ่วฯ 10 ปีขึ้นไปการดำเนินน้ำจะแคล้วคล่องว่องไว เวลาดำเนินน้ำ ก็จะนำแหลมที่จัดเตรียมกันเอง หรือนำแหลมของพรานปลาในบ้าน (ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยให้เด็กๆ ยืมไปใช้ เพราะว่ากลัวปลายแหลมจะหักหรือเกิดอันตรายต่อร่างกายได้) ไปลองหัดยิงปลา บางครั้งก็ได้ปลาบ้างไม่ได้ ปลาบ้าง แต่พ่อแม่ก็ไม่ได้คาดหวังการหาปลาของเด็ก ถ้าได้ก็เป็นผลดีแต่ถ้าไม่ได้ก็ไม่เป็นไร ถือว่าเป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ในการจับปลาของเด็ก การด้วยง่ายไปน้ำถือว่าเป็นวิธีการหาปลาที่พรานปลา มีความภาคภูมิใจ เนื่องจากต้องเป็นคนที่มีสภาร่วมกับที่แข็งแรง ดำเนินได้ดี ดำเนินได้ลึก มีความเก่งกล้าสามารถที่เด็กๆ พยายามเลียนแบบอย่างของพรานปลาที่เก่งๆ ในหมู่บ้าน พออายุ 14 - 15 ปีขึ้นไปเด็กๆ ก็พอจะมีความรู้ความสามารถในการหาปลาได้ โดยที่พ่อแม่-ผู้ปกครองไม่ต้องมาดูอยู่เป็นห่วงว่าพรานปลาตัวน้อยๆ จะได้รับอุบัติเหตุทางน้ำ ส่วนการถ่ายทอดเทคนิค วิธีการหาปลาของพรานปลาเช่นพสุพรานปลาฯ นั้น ไม่ได้สอนกันอย่างจริงจัง ส่วนมากแล้วก็จะแนะนำถ่ายทอดประสบการณ์ในระหว่างการไปหาปลาด้วยกัน ของพรานปลา มีอาทิพกับพรานปลาฯ ในแต่ละครั้ง เด็กๆ จะจะถูกใช้ให้ถือห้อง (อุปกรณ์บรรจุปลาที่สานจากไม้ไผ่) ถือแทะ ถือเบ็ด ถือแหงหรือถือเสือผ้าให้กับพ่อ น้า ลุง โดยจะบอกถึงลักษณะแหล่งที่อยู่ อาศัยของปลาแต่ละประเภท วิธีการจับปลา การใช้เครื่องมือจับปลาแต่ละประเภท นอกจากนี้แล้วเด็กยัง มีการถ่ายทอดและเรียนรู้ประสบการณ์การหาปลาระหว่างเด็กๆ ด้วยกัน ซึ่งถือว่าวิธีการดังกล่าวถือว่ามีความสำคัญอย่างมากเช่นกัน พฤติกรรมเหล่านี้สมือนว่าเป็นพฤติกรรมที่เป็นมาแต่กำเนิดก็ไม่ปาน เพราะเด็กๆ ทุกคนในหมู่บ้านจะมีความสามารถเหล่านี้เหมือนๆ กัน

2.1.7 อุปกรณ์จับปลา

อุปกรณ์จับปลาในยุคหนึ่งจะเป็นเครื่องมือกล ที่ชาวบ้านเป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นมาเอง จะใช้สอดดูในท้องถินเป็นส่วนใหญ่ (เนื่องจากความเจริญยังเข้ามาไม่ถึง) เช่นด้วยจะนำมาจากเส้นใยของป่าน หรืออุปกรณ์บางอย่างที่มาจากไม้ไผ่ อุปกรณ์จับปลาที่มีการใช้ในช่วงระยะเวลาตั้งกล่าวในท้องถิน มีดังต่อไปนี้

1. แหงหรือตาข่าย อดีตชาวบ้านจะสานตาข่ายกันเองทำจากด้วยเส้นไยปาน สมัยต่อมา มีอุปกรณ์สำเร็จรูปมาจากการโดยที่ชาวบ้านไม่ต้องนั่งสานตาข่ายเอง ใช้ตักปลาในลำน้ำที่มีกระแสน้ำไหลไปอย่างแรงนัก ชาวบ้านนิยมดักตาข่ายทึบไว้ขั้มคืนเพื่อถึงตอนเช้าตรุก็จะไปเก็บตาข่าย

2. มอง เป็นตาข่ายขนาดเล็กความกว้างไม่เกิน 1 เมตร ยาวประมาณ 2-3 เมตร ผูกติดกับปลายไม้ไผ่เมื่อ昆คันเบ็ด ถ้าจากอิฐตกปลาขนาดเล็กที่มีความหนียว ใช้จับปลาในบริเวณที่กระแทกไว้แล้วและมีซอกหลบพิมพ์มาก ซึ่งดัดแปลงมาจากแหน่ เนื่องจากแหน่มีความยาวมากไม่เหมาะสมในการจับปลาในบริเวณที่มีน้ำไหลเข้าหรือมีลักษณะเป็นซอกหลบพิมพ์ ฯ

3. เบ็ด เป็นมีหอยปะรังทางตามลักษณะการใช้งาน

3.1 เบ็ดจอมหรือเบ็ดสำหรับน้ำตกปลา สายเบ็ดผูกติดกับปลายไม้ไผ่สำหรับเป็น昆คันเบ็ด ถ้าต้องการตกปลาในบริเวณที่ใกล้ออกไปจากตัวเรือจะเพิ่มความยาวของสายเบ็ดออกไปและมีล้อสำหรับม้วนเก็บเวลาปลาติดเบ็ด

3.2 เบ็ดห้าง ขนาดเบ็ดจะใหญ่กว่าปักติดคันเบ็ดจะใช้ปลายไม้ไผ่ที่มีขนาดใหญ่เพื่อให้มีแรงสปริง ส่วนเบ็ดจะผูกติดกับก้อนหินหรือตันพืชในน้ำแบบหลวมๆ ใช้ปลาเล็ก จังหรือ เจียด เป็นเหยื่อ ใช้ล่อปลาขนาดใหญ่เวลาไม่ปลามากกินเหยื่อยืดเบ็ดที่ผูกติดไว้ในน้ำที่ไม่แน่นักเงื่อนก็จะหลุด ก็จะถูกคันเบ็ดสปริงตัวดึงหลุดจากที่ผูกไว้ พรานปลาจะใช้เป็นที่ลังเกตได้ว่ามีปลาติดเบ็ดหรือไม่ โดยไม่ต้องด้าน้ำลงไปดูว่ามีปลาติดเบ็ดหรือไม่

3.3 เบ็ดปัก ใช้บักไไว้ล่อปลาบริเวณริมน้ำ คลอง หนองน้ำ และทุ่งนา คันเบ็ดทำจากไม้ไผ่เหลาให้อ่อนพอเหมาะสม ยาวประมาณ 50 - 80 เซนติเมตร ผูกเบ็ดติดไว้ปลายคันเบ็ด ใช้ได้เดือนวันเหยื่อล่อปลา ใช้ล่อปลาหลด ปลากระทึง ปลาหนาม ปลาหม่อน

3.4 เบ็ดค่าว หรือ เบ็ดรา มีลักษณะเป็นเชือกยาวประมาณ 5 - 20 เมตร จะผูกเบ็ดไว้ตามเชือก ระยะห่างกันประมาณ 1 เมตรหรือมากกว่าเล็กน้อย ใช้ได้เดือนเป็นเหยื่อล่อปลาประเภทปลากระกิ้งไฟ ปลาดุก ปลาดุก จะวานแนวเบ็ดขวางลำน้ำ หรือยาวตามลำน้ำก็ได้

4. แท้ เป็นเครื่องมือห้าปลาที่มีมาตั้งแต่โบราณกาล สมัยแรกๆชาวบ้านจะใช้ปานในการถักเป็นแท้ ต่อมาก็ได้ด้วยไม้ล่อนและอิฐตกปลาแทนปานเนื่องจากมีความคงทนมากกว่าและหาซื้อได้ง่าย บางคนที่ไม่ถักเองก็ไปหาซื้อตามร้านค้าหรือจ้างคนอื่นถักให้ ใช้ห้าปลาได้เกือบทุกชนิด

5. สวิง เป็นเครื่องมือห้าปลาที่เก่าแก่อีกประเภทหนึ่ง เป็นเครื่องมือห้าปลาสำหรับผู้หญิงใช้เป็นส่วนมาก และผู้หญิงในชนบทส่วนมากจะสานสวิงเป็น โดยใช้ระยะเวลาหลังฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรในการสาน สวิงสานด้วยด้ายในลอนหรือด้ายที่มีความหนียวพอสมควร เพราะจะได้มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน ใช้ห้าปลาที่มีขนาดเล็กและสัตว์น้ำอื่นๆ เช่น อีช่าก, อีวัลลับ(ลูกอ้อด) กุ้ง อีเนีย น้ำ

6. ลอด เป็นเครื่องมือห้าปลาไม่รุ่งคล้ายกับสวิงแต่เป็นขนาดใหญ่กว่า ใช้ร่วมกับเรือห้าปลา จะใช้สอดตักปลาไว้ เลี้ยวไปป่าไปทิ่มเข้าสอด

7. ยอดหรือจ่า มีขาจำนวน 4 ขาอยู่ติดกับคันที่ใช้สำหรับยกยอ ใช้ห้าปลาในบริเวณที่น้ำไหลไม่ค่อยแรง เช่นตามคลอง หนอง หรือบริเวณริมน้ำ

8. 侔ภาคใช้ห้าปลาในเวลากลางคืน โดยที่พวนปลาจะอยู่บนเรือมีตะเกียงเจ้าพายุส่อง ถ้าเห็นตัวปลาจะจะเอามากแหงเออปลา ส่วนใหญ่จะใช้ห้าปลาที่มีขนาดใหญ่

9. ใช้ เป็นอุปกรณ์ห้าปลาที่มีมาแต่ตั้งเดิม ใช้มีไส้สานให้มีขนาดต่างๆตามความต้องการของพวนปลา ใช้มีท้ายประนาห ได้แก่

9.1 ใช้เดียว จะใช้ดักปลาขึ้นกวนน้ำ หรือล่องตามน้ำ บางคนใช้ดักทางออกของปลาที่อาศัยอยู่ในรู เห็นปลา มุด ปลาวง ปลาดัง ปลาคัง เรียกว่าใช้อุดรู

9.2 ใช้เป็น จะมีขนาดใหญ่กว่าใช้เดียว มีรูปร่างป่องตรงกลางและจะทำทางเข้า (ง) ไว้ตรงกลางตัวใช้จำนวน 2 ทาง ในทิศทางตรงกันข้ามกัน จะใช้ดักปลาที่หั้งขึ้นกวนน้ำและล่องตามน้ำ

9.3 ใช้ลัน ขนาดของใช้จะมีขนาดใหญ่พอดสมควร และมีความแข็งแรงคงทน จะทำกับดักไว้ข้างในตัวใช้ เวลาปลาเข้าไปข้างในใชจะไปติดกับดักถูกข้ออยู่ข้างในใชไม่สามารถถูกมาจากใชได้

10. สุ่ม อุปกรณ์จับปลาชนิดหนึ่งที่ทำจากไม้ไผ่ วิธีใช้ในการสุ่มห้าปลา โดยมากจะสุ่มตามทุ่งนา ลำเหมือง ในถูกปลาขึ้นมาวางไว้

ในช่วงท้ายฤดูของปลาชากุซุ พบริการระเบิดปลาในช่วงปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา เนื่องจากมีหน่วยงานทางราชการที่มีวัตถุระเบิดเข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่ของตำบลน้ำพางมาก จึงมีการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง

2.2 ระยะของปลาลดลงจนถึงปลาขาดแคลน(ปี พ.ศ. 2520 – 2539)

ในระยะเวลาดังกล่าวสังคมตำบลน้ำพางได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นับตั้งแต่มีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ในปี พ.ศ. 2520 ได้สร้างถนนลาดยาง สร้างสะพานข้ามลำน้ำว้า ลำน้ำพาง ในพื้นที่ตำบลน้ำพาง ทำให้การสัญจรเข้าสู่พื้นที่ตำบลน้ำพางเป็นไปด้วยความสะดวกมากกว่าเดิมมาก ต่อมา มีการขยายความเจริญด้านสาธารณูปโภค เช่นขยายเขตการใช้ไฟฟ้าและสร้างประปาภูเขาในพื้นที่ตำบลน้ำพาง ความเจริญทางด้านวัตถุได้เข้ามาสู่พื้นที่ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ประกอบกับจำนวนประชากรได้เพิ่มมากขึ้น มีการจัดตั้งหมู่บ้านน้ำว้าที่ชุมนับได้ขึ้นกับเขตปกรของบ้านน้ำพาง เป็นหมู่บ้านน้ำว้า ในปี พ.ศ. 2522 และแยกประชาชนบ้านน้ำพางบางส่วนออกมายังบ้านน้ำพระกัย ในปี พ.ศ. 2523 สิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านเกิดความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตประจำวันมากขึ้น แต่เมื่อมีความเจริญมากกว่าเดิมก็ก่อให้เกิดผลลบต่อวิถีชีวิตริมแม่น้ำมากตามไปด้วยเช่นกัน ผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อชุมชนตำบลน้ำพาง มีดังต่อไปนี้

2.2.1 ด้านเศรษฐกิจ สังคม ของชุมชน เมื่อความเจริญได้ขยายเข้ามาสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มรับเอาความเจริญทางด้านวัตถุเข้ามาสู่วิถีชีวิตมากขึ้น มีโทรศัพท์มือถือเข้าสู่บ้านเพิ่ง มีอุปกรณ์เครื่องใช้

ไฟฟ้าที่อ่อนนุ่มความสะอาด มีรถจักรยานยนต์ใช้ ชาวบ้านมีการบริโภคข้อมูลข่าวสารมากขึ้น ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างทันเวลา การรับเอาข้อมูลข่าวสารเหล่านี้เข้ามาโดยไม่ได้ต้องรอนให้ถึงวันแล้วก่อนว่า ลิ่งไหนที่มีความเหมาะสม ความพอดีกับวิถีชีวิตของตนเอง ลิ่งไหนเป็นลิ่งที่เกินความจำเป็นในชีวิตของตนเอง ทำให้มีการรับเอาวัฒนาธรรมตะวันตกและกระแสการบริโภคนิยมเข้ามาย่างไม่รู้ตัว มูลค่าของวัตถุและประเภทของวัตถุเริ่มเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวบ้าน ด้วยถือว่าวัตถุดังกล่าวเป็นเครื่องหมายแสดงความเจริญ ความมีฐานะของคนในท้องถิ่น มีการเสาะหาเครื่องอ่อนนุ่มความสะอาด เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆเข้ามาน้ำหนึ่งครอบครัวทั้งๆที่ชาวบ้านยังมีฐานะยากจนและยังไม่มีความจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าเหล่านั้น เช่น โทรศัพท์ ตู้เย็น ลิ้มหัวบัวเย็นน้ำอาไวเพียงทำน้ำเย็นเท่านั้น ส่วนการเก็บอาหารสดชาวบ้านไม่ได้มีความจำเป็นในการเก็บอาหารสดไว้บริโภคเป็นระยะเวลาหลายวัน (มีการหาอาหารเองตามแหล่งธรรมชาติเป็นประจำทุกวัน) พัดลม อาคารของตำบลน้ำพังไม่ร้อนจนเกินไป หรือบางครอบครัวซื้อหม้ออบไฟฟ้าหัวทั้งๆที่ชุมชนมีการเผาถ่านใช้กันเอง นอกจากเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆแล้ว รถจักรยานยนต์เริ่มมีความจำเป็นในการใช้เป็นพาหนะเดินทางไปมาหาสู่กันของคนในชุมชนและต่างชุมชนเพิ่มมากขึ้น กระแสการบริโภควัตถุนิยมของสังคมเหล่านี้เป็นลิ่งที่คนในชุมชนต่อต้านไม่ได้ หลายครอบครัวต้องขายที่ดินทำกินของตนเอง ขายวัว ขายควายที่มีอยู่เพียงไม่กี่ตัว เพียงเพื่อให้มีฐานะทัดเทียมกับคนอื่นๆในสังคม ส่วนครอบครัวที่เห็นที่ไม่มีทางออกต้องออกไปทำงานต่างจังหวัด ไปเป็นลูกจ้างรับจ้างแรงงานในโรงงาน เป็นกรรมกรก่อสร้าง เพียงหวังว่าธุรกิจการดังกล่าวจะสามารถรายฐานทางเศรษฐกิจของตนเองขึ้นมาได้ โดยทั้งให้เด็กๆอยู่กับผู้สูงอายุที่บ้านตามลำพัง

2.2.2 ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ

ทรัพยากรป่าไม้ มีการนำเอาทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ตำบลน้ำพังมาปรุงเพื่อแปลงสภาพเป็นเงินตราอีกด้วยนี่ ไม้สักในป่าบริเวณบ้านน้ำบุญกันนำมาปรุงจำหน่ายทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่จนไม้สักหมดไปจากป่าในระยะเวลาเพียงสิบกว่าปี คงเหลือแต่ต้นกล้าไม้สักรุ่นใหม่ที่กำลังแย่งกันเจริญเติบโตขึ้นมาแทนไม้สักรุ่นก่อนที่พบรูปแบบนี้ เมื่อไม้สักหมดไปจากป่า ไม่มีค่า ไม่ตระศีน ไม่แคน ไม่จำปี ไม่ประดู่ ก็เป็นตัวเลือกในลำดับต่อไป ป่าเบญจพรรณหลายแห่งในพื้นที่เทบหมดไป ปัดดงดิบบางแห่งได้กลายเป็นป่าไม้ที่มีเต็มความแห้งแล้งแทน

ทรัพยากรเหล่าน้ำก็เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบ มีทั้งคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่เข้ามายับปลาในแหล่งน้ำในเขตตำบลน้ำพังกันมาก การจับปลาในอดีตมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นอาหารประจำวันเทลงควบคัวว่าเทลงควบคัวเท่านั้น ถ้าจะมีการขายก็ขายเฉพาะในช่วงที่มีพ่อค้าจากตำบลน้ำแก่น น้ำเกียน หรือพ่อค้าจากอันกอแม่จริมมาสั่งให้หาปลาเท่านั้น จะไม่มีการทำปลาเพื่อจำหน่ายเป็นอาชีพ ต่อมาความคิดเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยมีการพึงพาธรรมชาติแบบพอเพียง ไม่มีการจับปลาในปริมาณที่มากเกิน การบริโภค “ไม้รุ้ง” ไปขายให้ใคร เพราะทุกครอบครัวก็สามารถหาปลาเองได้ และมีแต่พี่เด่นน้องถ้าได้มากก็

แบ่งกันไปกิน" การทำลายปลาจึงไม่เกิดขึ้นทุกคนอาศัยเรื่องคีลธรรม บากบุญ ความสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของร่วมกัน ถ้าหากว่ามีครัวลักษณ์ในหมู่บ้านทำอะไรที่ผิดไปจากคนส่วนมาก ก็จะถูกเพื่อนบ้านติดตามินทากว่าไม่ได้โดยยกับค้าสมาคมด้วย ลัตต์น้ำจึงได้ขยายพันธุ์และถูกชาวบ้านนำมากใช้เป็นอาหารในสัดส่วนที่สมดุลกัน แต่ต่อมาร่วมกัน ซึ่งเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคที่สำคัญ ที่จะมาสนองตอบต่อความต้องการอย่างไม่มีที่ลิ้นสุดของผู้คนเองได้ ความคิดเรื่องบานบุญ คีลธรรม การเห็นใจคนอื่นๆ เริ่มใช้ในสังคมยุคนี้ไม่ค่อยจะได้ ปลาได้มีปริมาณที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านเริ่มห้ามปลาและลัตต์น้ำได้ยกขึ้น การห้ามปลาต้องออกไปหาปลาที่ไกลจากแหล่งเดิม ระยะเวลาที่ต้องออกไปหาปลาเพื่อให้ได้ปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนก็มากกว่าเดิม บางครั้งได้ปลาไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ชาวบ้านที่ใส่ตามด้วยดักปลาแล้วเคยได้ปลา กลับไม่ได้เหมือนเช่นเคย "ได้แต่เจ้า แต่ไกล" หินพาในลำน้ำว้ามีสาหร่ายน้ำจีดขึ้นเต็มไปหมด เนื่องจากไม่มีปลาประทับปลากินพืชมากกินพืชน้ำเหล่านี้ไปกันกับการขยายพันธุ์ของพืชน้ำ ยิ่งปริมาณปลาเหลือน้อยมากเท่าไหร่ การระเบิดปลา ก็ยิ่งมากขึ้น เพราะต้องการปลาในปริมาณที่เท่าเดิมหรือใกล้เคียงกับปริมาณเดิม จนถึงระยะเวลาหนึ่ง ประมาณปี พ.ศ. 2533 - 2536 ปลาในลำน้ำว้าถึงภาวะขาดแคลน ชาวบ้านต้องพึ่งอาหารปลาและอาหารสด จากรถเรือนำอาหาร(เริ่มเข้ามาจำหน่ายอาหารสดในปี พ.ศ. 2530 โดยเข้ามาเดือนละประมาณ 1-2 ครั้ง แต่จะมาบ่อยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา) มีร้านขายของชำเกิดขึ้นในหมู่บ้าน นอกจากร้านชำจะจำหน่ายของชำแล้วยังจำหน่ายอาหารสดด้วย เช่นไก่ หมู วัว ควาย ได้มาทดแทนคุณค่าทางสารอาหารโปรตีนที่ซูมชนเคยได้จากปลาในแหล่งน้ำ ชาวบ้านจำเป็นต้องซื้ออาหารสดมากขึ้น ทั้งๆที่ฐานอาหารเศรษฐกิจของครอบครัวอยู่ในระดับต่ำ

2.2.3 การลดลงของปลาห้องถินในลำน้ำว้า จากการระดมประสมการณ์ของชุมชนได้ข้อสรุปว่าการลดลงของปลาจากสาเหตุดังต่อไปนี้ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

1. การใช้เครื่องมือชนิดร้ายแรงในการจับปลา ได้แก่

1.1 ระเบิด เป็นเครื่องมือทางานนิดร้ายแรงที่สุดในบรรดาเครื่องมือทางานนิด ทำที่เก็บข้อมูลเรื่องการระเบิดปลาในลำน้ำว้า มีการระเบิดปลามาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2520 มาแล้วโดยเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ได้มีหน่วยงานสร้างทาง หน่วยงานทหาร ตัวรัฐตัวเฒนชัย ดำเนินเข้ามาในพื้นที่ตำบลน้ำพาง ซึ่งขณะนั้นตำบลน้ำพางมีพรบคดมมิวนิสต์เคลื่อนไหวอยู่หลายพื้นที่ และหน่วยงานต่างๆเหล่านี้ก็มีวัตถุระเบิดไว้ใช้งาน เช่นหน่วยงานสร้างทางจะมีระเบิดดินไม้ต์ ระเบิดปุย หน่วยงานทางทหารหรือตำรวจก็จะมีระเบิดมือ ดังนั้นวัตถุระเบิดในสมัยนั้นก็ได้ไม่ยาก มีทั้งการแบ่งปันให้

กันและการซื้อขายกันในราคากลาง 10 - 15 บาท จึงมีการระเบิดปลาในล้าน้ำว้ากันมาก มีทั้งชาวบ้านในหมู่บ้านระเบิดเอง หรือคนนอกพื้นที่เข้ามาทำการระเบิด แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคนนอกพื้นที่(อยู่ในพื้นที่ต่ำลงหนองเดงและตำบลหมอยเมือง) จนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังพบว่ามีการระเบิดปลากันอยู่ พันธุ์สัตว์น้ำจำนวนมาก manyได้ถูกระเบิดทำลายไป ทำให้ปลาท้องถิ่นหดหายนิดมีปริมาณลดลงอย่างรวดเร็ว

1.2 การใช้ไฟฟ้าช็อต ถือว่าเป็นเครื่องมือหดปลาอีกชนิดหนึ่งที่มีความร้ายแรงในการจับปลาของคนจากการใช้ระเบิด การใช้ไฟฟ้าช็อตปลามีมาตั้งแต่อดีต เริ่มจากการปันจักรายานแล้วไปหมุนได้มาโน้ม ทำให้เกิดพลังงานไฟฟ้าแล้วนำไปช็อตปลา แต่ผู้บุนกจะเห็นอย่างจังช็อตปลาได้ไม่มากนัก ประกอบกับไม่สะดวกในการเคลื่อนย้ายไปช็อตปลาตามแหล่งบริเวณอื่นๆ วิธีการนี้จึงต้องมีคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปในการช่วยกันดำเนินการ ต่อมามีวิวัฒนาการที่ดีขึ้นพรานปลาได้นำเอาแบตเตอรี่ขนาด 12 โวลต์หรือมากกว่า แล้วแปลงไฟฟ้าให้มีความต่างคั่กย์เพิ่มมากขึ้นแล้วนำไปช็อตปลา ชาวบ้านเรียกว่า "อีແບ" มีความสะดวกต่อการพกพาและการช็อตปลาได้ปริมาณมากยิ่งขึ้น พบมีการลักลอบบุนกช็อตปลาจนกระทั่งในปัจจุบันนี้ เนื่องจากยากต่อการตรวจสอบการกระทำผิด ขณะนี้อุปกรณ์ดังกล่าวสามารถหาซื้อได้ตามห้องตลาดที่เป็นอุปกรณ์สำเร็จรูปแล้ว

1.3 การใช้ยาเบื้อง สารเคมี นอกจากมีการใช้เครื่องมือชนิดร้ายแรงประเภท ระเบิด ไฟฟ้าช็อตแล้ว ยังมีการใช้สารเคมีประเภทยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้าในการจับปลา ทำให้สัตว์น้ำและพืชน้ำได้รับผลกระทบอย่างมากเช่นเดียวกัน นอกจากมีการตั้งใจของชาวบ้านในการใช้สารเคมีในการจับปลากันแล้ว ยังพบว่าเกษตรกรมีการใช้สารเคมีในการทำอาชีพเกษตรกรรม ในบริเวณพื้นที่ทำการเกษตรสองข้างล้าน้ำว้า ประเภทยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า คุมหญ้า และปุยเคมีต่างๆ จากการสำรวจของทีมวิจัยในเดือนมีนาคม 2544 ด้วยแบบสัมภาษณ์จะลึก พบว่า พื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านบริเวณสองข้างล้าน้ำว้า มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งสิ้นประมาณ 600 ไร่ ในครัวเรือนจำนวน 90 หลังคาเรือน มีการใช้สารเคมีประมาณ 60 หลังคาเรือน(ส่วนใหญ่จะใช้ในเรือข้าวโพด สวนมะม่วง สวนลำไย สวนมะขามและมีเรือข้าวลึกล้ออย)

1.4. แหลมหรือเหล็ม ทำมาจากเหล็กขนาด 3 - 4 หุน ยาวประมาณ 80 เซนติเมตร - 110 เซนติเมตร ปลายเหล็กจะทำให้แหลมอาจจะทำเงี่ยงไว้กับปลาหลุดเรียกว่า "แหลมเดี่ยว" ส่วนแหลมที่นำเหล็กปลายแหลมมาเชื่อมติดไว้ ตั้งแต่ 2 อันขึ้นไปส่วนมากจะมีไม่เกิน 5 อันเรียกว่า "แหลมซ่อม" ใช้หนังสติกเป็นอุปกรณ์ในการยิง บางคนจะทำด้านไม้สำหรับจับยิงเพื่อความแม่นยำในการยิงมากยิ่งขึ้น แหลมทุกประเภทจะใช้หน้าหากด้านน้ำประกอบเพื่อคำยิงในน้ำ ความรุนแรงของการด้วยปลาอยู่ที่พะกันໄล(จะเลือกยิงเฉพาะปลาที่มีน้ำดีในน้ำที่เป็นพืชพันธุ์และไม่รักษา) ปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่จะเลือกใช้ปืนกระสุนน้ำดี หรือข้ายายพันธุ์ได้ในปริมาณที่น้อย เนื่องจากปืนกระสุนน้ำดีถูกห้ามมาโดยกฎหมายที่ถูกทำลายไปอย่างต่อเนื่อง ก็ทำให้พันธุ์ปลาท้องถิ่นดังกล่าวไม่สามารถขยายพันธุ์ได้ หรือขยายพันธุ์ได้ในปริมาณที่น้อย

2. ประชากรเพิ่มและการคุมนาคมสังคมฯ เดิมที่เดียวหมู่บ้านนี้ว้าวที่แยกตัวออกจากก่อตั้งกลุ่มบ้าน ในปี พ.ศ. 2511 มีจำนวนหลังคาเรือนเพียงแค่ 14 หลังคาเรือนเท่านั้น การทapaปลาหรือหาอาหารจากป่า ก็เป็นไปด้วยความสังคมสบายนี้ไม่มีปัญหาอุบัติร้ายอยู่ไร อาหารในธรรมชาติมีปริมาณมากพอไม่จำเป็นต้องซื้ออาหารจากร้านค้าเลย ต่อมานำประชากรเพิ่มมากขึ้นมีการแยกหมู่บ้านนี้พرهทัยออกมายังหมู่บ้านนี้พางและหมู่บ้านอื่นๆ มาสมทบอีกทำให้ชุมชนล้าหัวว้ามีประชากรมากขึ้น ปัจจุบันนี้บ้านนี้ว้ามีจำนวนหลังคาเรือนทั้งสิ้น 75 หลังคาเรือน บ้านนี้พرهทัยมีทั้งสิ้น 40 หลังคาเรือน และหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลนี้พางก็มีประชากรเพิ่มมากขึ้นทุกๆ หมู่บ้าน ประกอบกับในปี พ.ศ. 2520 - 2522 มีการสร้างถนนเข้าสู่ตำบลนี้พางและมีการสร้างสะพานข้ามลำน้ำว้าลำดับต่อมา ทำให้การคุมนาคมสังคมสบายนามากขึ้น จึงมีชาวบ้านต่างพื้นที่ได้เข้ามาหานปลาในลำน้ำว้าบริเวณตั้งแต่บ้านน้ำจันถึงบ้านหัวยายหมู่ลักันมาก ด้วยเหตุที่บ้านน้ำว้าในขณะนั้นยังพอหาได้ ถึงแม้ว่าจะอยู่ในช่วงที่ปลาเริ่มมีปริมาณที่ลดลงแล้วก็ตาม แต่ปลาในลำน้ำว้ายังมีปริมาณที่มากกว่าปลาในแหล่งน้ำแหล่งอื่นๆ นี่คือการจับปลากันมากจึงทำให้ปริมาณปลาในลำน้ำว้าลดลง มีหลายคนให้ทัศน์ “เมื่อก่อนไม่มีเงินก็อยู่ได้แต่ปัจจุบันนี้อยู่ไม่ได้ เร้าชั้นมาต้องจ่ายเงินค่าอาหารไม่ต่ำกว่า 10 - 30 บาท” หรือ “เมื่อก่อนนี้ไปหาปลาจากน้ำว้าได้ แต่ปัจจุบันนี้ไปหาจากร้านค้าแทน”

3.การสร้างเรือนสิริกิติ์ เรือนเป็นสถาเหตุร่วมของการลดลงพันธุ์ปลาท้องถิ่น ปราบปรามในหมู่บ้านหลายคุนได้ตั้งข้อสังเกตว่า ตรงกับความเห็นของนายชูวิทย์ แก้วไสพรานปานบ้านห้วยทรายมูล อายุ 47 ปี ที่ได้ให้ข้อสังเกตว่า หลังจากมีการสร้างเรือนสิริกิติ์ ในปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา ปลาในลำน้ำริมแม่น้ำทรายมูลได้มีปริมาณที่ลดลงเรื่อยๆ เช่นปลาบู่ ปลาอก ปลาเพี้ย จนในปี พ.ศ. 2535 ปลาดังกล่าวหายไปในลำน้ำริมแม่น้ำบุรีราษฎร์ที่เคยจับปลามา ก่อน สอดคล้องกับการศึกษาของ สุภาพ สิริบวรรัตน์ (2540:72) เรื่องได้ข้างกันทางเดินของปลาใน การขึ้นมาวางไข่บุรีราษฎร์หนึ่งน้ำทำให้ขนาดใหญ่ เช่น ปลาเต้า ปลาช่อน เป็นต้น ในลำน้ำน่านบุรีราษฎร์บ้านหาดพาน ได้หายไปจากแม่น้ำน่านตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา

2.3 ช่วงการฟื้นฟูของสัตว์น้ำ (ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา)

จากผลกระทบของการพัฒนาชนบทด้านการคมนาคมและด้านสาธารณูปโภค ทำให้วิถีชีวิตของชาวชนบทหลายๆแห่งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กระแสการบริโภคนิยมและการรับเอวัฒนธรรมตะวันตก ได้เข้ามายึดบ탕ในวิถีชีวิตของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น จากที่ชาวบ้านเคยพึ่งพาอ่าคัยซึ่งกันและกัน มีงานอะไรในหมู่บ้านต้องช่วยเหลือกัน จะปลูกข้าวต้องไปซื้อยาหรือกันจนกว่าจะเสร็จจึงการปลูกข้าว เรียกว่า “การเอาเมือ” หรือ “การลงแขก” ทุกคนในหมู่บ้านถึงเมื่ยว่าจะไม่ใช่ญาติกัน แต่เมื่อได้ทำงานร่วมกันเป็นระยะเวลาหนาๆ ก็เกิดความสนิทสนมกันมากขึ้นเมื่อตนเป็นเครือญาติกันในที่สุด เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดแล้ววิถีการปฏิบัติจะมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย มีการการพึ่งตนเองสูงขึ้น ความเป็นเครือญาติได้ลดลง จะทำงานอะไรต้องจ้างทำ ค่าว่าจ้างหรือรับจ้างได้เข้ามายึดแทนคำว่า “งาน” “ขอความ

ช่วยเหลือ" หรือ "ให้การช่วยเหลือ" สังคมระบบเงินตราหรือมูลค่า "สมัยนี้ค่านมีเงินเท่านั้นที่เป็นใหญ่" จะซื้อจะทำอะไรได้ทั้งนั้น" ได้เข้ามาแทนสังคมระบบคุณค่า "มีอะไรก็แบ่งปันกัน" หรือ "ซื้อกินไม่หมดคดกินไม่นาน" ผู้ที่ด้อยโอกาสในสังคมถึงกับหัวแท้ในการใช้ชีวิตในสังคมชนบท กลุ่มวัยแรงงานหลายคนที่ถูกกระแทกสังคมวัฒนธรรมนำได้อย่างแรงงานไม่ทำงานต่างจังหวัด ที่ให้เด็กๆและผู้สูงอายุอยู่บ้านกันตามลำพัง เพื่อแสวงหาโอกาสที่คิดว่าจะดีกว่าสังคมในชนบท ปัญหาที่เป็นผลกระทบตามมา มีชาวบ้านในตำบลน้ำพางเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์จำนวน 7 ราย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน ปัญหาเยาวชนเสพยาบ้า ปัญหาการเรียนรู้พฤติกรรมทางเพศของเยาวชนที่เร็วกว่าปกติ

จากสภาพปัจจุบันทางสังคมและเศรษฐกิจของชนบทที่ถูกกระแสการบริโภคนิยม “เพื่อนบ้าน” เข้ามายังไร่ต้องมี” และวัฒนธรรมทางตะวันตกที่เน้นความเท่าเทียมกันทางเพศ ได้บิดเบือนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไปจากเดิม นโยบายการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จึงได้มุ่งเน้นการพัฒนาคักกี้ภายนอกคนเป็นสำคัญ ยึดคนเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา ที่ต้องการให้ประชาชนได้มีกระบวนการในการเรียนรู้ปัญหาของท้องถิ่นและแสวงหาทางออกของปัญหาร่วมกัน โดยเน้นการใช้ทรัพยากร เทคโนโลยี การจัดการของท้องถิ่นเอง รู้สึกเป็นแต่เพียงผู้สนับสนุนการเรียนรู้(Facilitator)เท่านั้น ทำให้เกิดการปรับทิศทางการดำเนินงานของหน่วยงานในพื้นที่ที่ปลายๆหน่วยงาน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่านเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่ได้ปรับกระบวนการการดำเนินงาน โดยได้ถ่ายทอดการจัดกระบวนการเรียนรู้ปัญหาด้านสาธารณสุขให้กับทีมสุขภาพระดับอำเภอ(Health Team Problem Solving :HTPS)ในการนำเอากระบวนการไปจัดให้การเรียนรู้ให้กับประชาชนในพื้นที่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การจัดทำแผนเม่บทของหน่วยงานด้านการปกครองปรับเปลี่ยนให้ประชาชนเป็นผู้เสนอความต้องการของท้องถิ่น ในปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา และอีกหลายหน่วยงานก็มีการปรับเปลี่ยนการดำเนินงาน ประกอบกับประชาชนเองก็ได้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ชัดเจนขึ้น เช่นปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาของทรัพยากรทางธรรมชาติถูกทำลาย ทำให้ชาวบ้านอาจริบกับการแก้ไขปัญหา ไม่ใช่ทำตามแผนงานของหน่วยงานทางราชการพอหมดปีงบประมาณ กิจกรรมกิ่งหมู่ตามไปด้วย เกิดกลุ่มองค์กรในท้องถิ่น อาทิ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร กลุ่มเหมืองฝาย การรณรงค์บ้านด้วยจะจากครัวเรือนด้วยตนเอง การส่งเสริมให้มีการสร้างงานในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น และการอนุรักษ์ป่าท้องถิ่น

สำหรับการอนุรักษ์ปลาของชาวบ้านได้มีการพัฒนาวิวัฒนาการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นให้มีความหลากหลายมากยิ่ง ทำให้ปลาและสัตว์น้ำในลำน้ำมีบริมาณที่เพิ่มขึ้น สามารถยืนหน้าหาริเวกบกนิเวศน์ในชีวิตประจำวันได้ เพราะชุมชนได้มีการพัฒนาสัตว์น้ำในด้านอาหารประจำวันมาตั้งแต่อดีตอยู่แล้ว ดังจำนวนคนในชุมชนในท้องถิ่นจำนวนมาก ไม่น้อยกว่า ๕๐๐ ราย ประกอบด้วย “ชาวบ้านจ้าว” “ชาวบ้านบ่อ” “ชาวบ้านบ่อ” หมายถึงชาวอาหารตามแหล่งน้ำไม่ได้มากก็ได้น้อย แต่ชาวอาหารทางบกโอกาสที่จะไม่ได้อะไรสักอย่างมีสูง ปลาท้องถิ่นที่พวนปลาหลายคนออก

ว่าในระยะเวลา ปี พ.ศ 2535 ทางจังหวัดได้เลย ทั้งที่ก่อนหน้า(ก่อนปี พ.ศ. 2530) ยังพอหาจับได้ตามแหล่งน้ำ ในเขตที่ตั้งของชุมชน เช่น ปลาหมู ปลาเพี้ย ปลากระบาน ปลาบอก แต่ในขณะนี้(เดือน พฤษภาคม 2544) กลับพบในลำน้ำบ้านแล้ว นายพญ ตันใจ พรานปลาบ้านน้ำบ้านอกกว่า "เข้าน้ำแล้วได้ปลาบอก 2 ตัว" นายมัง แก้วใส พรานปลาบ้านน้ำบึง บอกว่า "เมื่อวานนี้หอดแท้ได้ปลากระบาน 4 ตัว" นายลั้ย แสนบุญ พรานปลาบ้านน้ำบ้านอกว่า "ปลาหมูเริ่มเห็นมาแล้ว วันก่อนหอดแท้ได้ม้าตัวหนึ่งแต่ปล่อยทิ้งไป ปลาเพี้ยก์ เดย์เห็นแต่จับไม่ได้" และปลาอื่นๆที่พบริบบินแหล่งน้ำตามปกติมีปริมาณที่จะให้ชาวบ้านได้จับมาเป็นอาหารประจำวันได้มากกว่าเดิม ถึงแม้ว่าจะจับได้ในปริมาณไม่มากเหมือนอดีตก็ตาม แต่ก็พอเลี้ยงครอบครัวโดยไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินไปซื้ออาหารประจำ ปลา หรือเนื้อสัตว์จากห้องตลาด มีชาวบ้านหลายคนพูดว่า "ได้ แล้วก็พอได้ปลาห้าถึงหกตัว สามารถนำมาใส่แกงผักหรือปิ้งให้ลูกกินไปโรงเรียนได้" หรือ "หากตามกินไม่ยกหอก ถ้าขยันก็อาจนำไปหอดตามลำน้ำ ลำห้วย ก็พอกินเป็นวันๆไป"

ชาวบ้านเริ่มมองเห็นการเปลี่ยนแปลงของปลาในลำน้ำบ้านแล้วว่า ตั้งแต่รبيعปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ชาวบ้านต้องซื้อปลาจากรถจัหน่ายอาหาร หรือร้านจานหาน่ายอาหารสตูในหมู่บ้านมาเป็นอาหารประจำวันในครอบครัวมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งๆที่ในอดีตชาวบ้านแทบไม่ต้องซื้ออาหารสตู โดยเฉพาะอาหารประจำที่ปลาจากห้องตลาดเลย คงจะเป็นสิ่งหนึ่งที่จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ปลาของชุมชนลุ่มน้ำบ้านในตำบลน้ำพangอย่างจริงจัง ที่ขณะนี้ชาวบ้านเริ่มมองเห็นแล้วว่าผลจากการอนุรักษ์ปลาของชาวบ้านเองนั้น ไม่ได้เป็นสิ่งที่ไร้ค่าแต่ประการใด ความสำเร็จอันนี้ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของชุมชนในการอนุรักษ์ปลาต่อไป ยิ่งถ้าหากว่ามีการประสานการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายการอนุรักษ์ปลาของชุมชนลุ่มน้ำบ้าน รวมถึงกลุ่มเครือข่ายในลุ่มน้ำอื่นๆของตำบลน้ำพangอย่างต่อเนื่องและจริงจังแล้วจะก่อให้เกิดผลสำเร็จในการพื้นฟูพื้นที่สัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้นในลำดับต่อไป

บทที่ 4

กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ

1. การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในอดีต

ชุมชนลำน้ำวัวต่ำบล้ำพังโดยเฉพาะบ้านน้ำวัวและบ้านน้ำปูได้ดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำมาตั้งแต่ตั้งราชอาณาจักร พ.ศ. 2522 ส่วนบ้านน้ำพระทัยเริ่มดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในปี พ.ศ. 2527 และบ้านห้วยทรายมูลเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา แต่กระบวนการจัดการในอดีตไม่ได้ผ่านกระบวนการทางประชาสัมคม เป็นการใช้อำนาจของผู้นำหมู่บ้านในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ วิธีการจัดการก็เป็นวิธีการแบบง่ายๆ เช่นการกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเฉพาะในบริเวณใกล้กิจกรรมของชุมชนเท่านั้นแล้วประกาศให้บุคคลทั่วไปทราบ ชุมชนมีมาตรการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่ไม่ชัดเจน จึงยังไม่สามารถจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ พ่อจะสรุปกระบวนการจัดการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำวัวที่ผ่านมาออกเป็น 3 ระยะดังรูปที่ 6 และรายละเอียดดังนี้

รูปที่ 6 การพัฒนากระบวนการจัดการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนลำน้ำวัวต่ำบล้ำพัง อำเภอแม่จริม

คีกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ		
ชุมชนเริ่มมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน แต่ล้วนเป็นการประมูลระเบิดปลาในวังปลา ประสบภาวะปลาริบติราชปี 2535	ชุมชนอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จมาก่อน มีการดำเนินงานที่ชัดเจนขึ้น แต่ประสบปัญหาการระเบิดปลางอก เขตอนุรักษ์ การลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์(วังปลา)	พัฒนากระบวนการโดยงานวิจัย ห้องเรียน
พ.ศ 2522- 2528	พ.ศ 2530- 2539	พ.ศ 2540 - 2543
		2544

1.1 ระยะที่ 1 ระยะเริ่มต้น พ.ศ. 2522 – 2528

การอนุรักษ์ปลาของชุมชนลำน้ำในระยะแรกๆ ได้แก่บ้านน้ำวัวและบ้านน้ำปู เริ่มดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำราชปี พ.ศ. 2522 บ้านน้ำพระทัยเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2527 และบ้านห้วยทรายมูลยังไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากไม่มีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำวัวในขณะนั้น เนื่องจากพบว่ามีการทำลายปลาและสัตว์น้ำในลำน้ำวัวด้วยระเบิดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา และมีปริมาณการทำลายปลาเพิ่มมากขึ้น ทั้งที่เกิดจากการกระทำของคนในพื้นที่และคนต่างพื้นที่ ทำให้ปลาในลำน้ำวัวที่มีความอุดมสมบูรณ์กลับ

มีปริมาณที่ลดลงจากเดิมอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในขณะนั้นพอสมควร ผู้นำชุมชนของแต่ละชุมชนจะเน้นได้เล็งเห็นสภาพปัญหาดังกล่าว ถ้าหากปล่อยให้มีการทำลายพันธุ์ป่าในลักษณะเช่นนี้ไปเรื่อยๆ อาจจะทำให้ปลาห้องถินที่สำคัญสูงหายไปจากลำน้ำว้าได้ นายสาร์ตันใจ ผู้ใหญ่บ้านน้ำว้า นายช่วย ประทอง ผู้ใหญ่บ้านบัวน้ำปู และนายบุญส่ง อินข้าวผู้ใหญ่บ้านบัวน้ำ พระทัยฯ แนะนำจึงใช้บทบาทของผู้นำหมู่บ้าน ประกาศให้ลูกบ้านได้ทราบโดยทั่วถึงกันว่าจะดำเนินการอนุรักษ์ป่าในลำน้ำว้าไว เพื่อฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำให้คงอยู่กับแหล่งน้ำ และเป็นการป้องกันการทำลายป่าด้วยระเบิด ไฟฟ้า ช็อต โดยมีขอบเขตการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำใกล้ๆ กับชุมชนนั้นๆ เช่นบ้านน้ำว้าดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบริเวณวังควาย บ้านน้ำพระทัยดำเนินการณ วังช่อง บ้านน้ำปูดำเนินการณ วังกันทุ่ง จึงกำหนดมาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ของหมู่บ้านออกมาย โดยห้ามชาวบ้านทุกคนทิ้งในและนอกหมู่บ้านจับปลาในเขตอนุรักษ์ แต่หมู่บ้านน้ำว้าไม่ได้กำหนดเป็นเขตอนุรักษ์แต่กำหนดเป็นเขตสงวน จึงไม่ได้ห้ามจับปลาในเขตสงวน เพียงแต่ห้ามการจับปลา ด้วยระเบิด ยาเบื้อง สารเคมีอื่นๆ และใช้ไฟฟ้าช็อต เท่านั้น แต่สามารถจับปลาด้วยเครื่องมือจับปลาประเภทเครื่องมือกลได้ เช่น แทะ ลูบ ตาข่าย เม็ด มอง ใช้การดัดแปลงโถงสำหรับผู้ฝ่าฝืนไว้ว่า ถ้าหากมีผู้ฝ่าฝืนจะถูกปรับตั้งแต่ 1,000 - 3,000 บาท แต่ไม่พบว่ามีการใช้มาตรการทางสังคมอย่างเข้มงวด ถึงแม้ว่าจะมีการลงมือดูแลมาตรการทางสังคมก็ตามแต่ก็ไม่มีการลงโทษผู้กระทำผิด และไม่มีกระบวนการอื่นใดมาสร้างความร่วมมือจากชาวบ้านในการร่วมอนุรักษ์ไม่มีการเรียนกฎของหมู่บ้านว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำแต่ประการใด การดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในระยะเริ่มต้นได้รับการคัดค้านจากกลุ่มพราหนาป่าในหมู่บ้านว่า “จะอนุรักษ์ไปทำไม พอดีกูดูน้ำหลากปลาที่เรือนรักษ์ไว้ก็ว่ายหนีไปตามน้ำ หรือถูกกระแสน้ำพัดไป ทำให้สูญเสียเวลาเปล่าไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด” เนื่องจากกลุ่มพราหนาป่าดังกล่าวยังไม่เข้าใจในกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และไม่สามารถจะระเบิดปลาในบริเวณที่เคยระเบิดปลาได้ แต่ก็ต้องยอมรับแนวคิดของผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ไม่มีใครคัดค้านแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำดังกล่าว

การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านพอครุชบปีทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้เปิดให้มีการประมูลการระเบิดปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านแล้วนำเงินที่ได้มาพัฒนาหมู่บ้าน ในปีแรกๆ หมู่บ้านก็มีรายได้จากการประมูลหรือการจำหน่ายปลาเป็นเงินราวๆ 5,000- 7,000 บาท แต่พอปีต่อๆ มาปริมาณปลาในเขตอนุรักษ์ได้ลดน้อยลงทำให้จำนวนเงินที่ได้จากการประมูลการระเบิดปลาหรือการจำหน่ายปลาไม่จำนวนที่ลดน้อยลงบางปีได้เงินเพียง 300 - 500 บาทเท่านั้น ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในระยะนี้จึงยังไม่บรรลุความสำเร็จ การดำเนินการอนุรักษ์บลําของชุมชนลำน้ำว้าดำเนินการมาถึงปี พ.ศ.2528 เนื่องจากมีปัญหาอุปสรรคในธุรการดำเนินงานของชุมชน จึงมีการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนอีกรั้งหนึ่งในระยะที่ 2 อุปสรรคในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนคือการไม่ร่วมมือของชาวบ้านในหมู่บ้านซึ่งมีสาเหตุดังต่อไปนี้

1. คณะกรรมการหมู่บ้านมีมติให้มีการประมูลการระเบิดป่าฯ ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์ป่าประจําปี ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ชาวบ้านหลายคนไม่เห็นด้วยและคิดว่า “จะอนุรักษ์ไปทำไม พอกี๊ชวบบี๊กเอ ระเบิดมาหย่อนดูม แล้วป่าที่ไหนจะมาโตทันได้” เป็นการใช้อำนาจของผู้นำหมู่บ้านแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ก็ไม่มีใครกล้าพูดในที่ประชุมหมู่บ้าน และในที่สุดชาวบ้านก็ไม่ยอมให้ความร่วมมือในการดำเนินงานดังกล่าว

2. การแทรกแซงอำนาจจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น ว่ามีอำนาจและชาวบ้านให้ความเคารพยิ่งมาก ในระหว่างปี 2524 - 2528 ได้มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานทางราชการ มาขอระเบิดปลาในเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้าน พื้นที่บ้านนี้ว่าเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ เนื่องจากอยู่ใกล้อำเภอเมืองริมแม่น้ำมีความล่ำถากต่อการระเบิดปลา โดยเฉพาะในปี 2527 - 2528 มีการมาขอระเบิดบ่อยกว่าปีก่อนๆ ได้ให้เหตุผลว่า "จะขอเอาปลาไปเลี้ยงเจ้านาย เลี้ยงหัวหน้า" ด้วยความเกรงใจข้าราชการและกลัวการลั่นแก๊สหรือไม่ได้รับความล่ำถากในการไปติดต่อราชการ ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้ปฏิเสธคำขอของเจ้าหน้าที่เหล่านั้นแต่อย่างใด ถ้าต้องการปลาไปเลี้ยงคลองกันก็มายื่นขอระเบิดปลาในเขตอนุรักษ์เรื่อยไป สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านผู้ที่ดำเนินการอนุรักษ์ปลาไว้แต่กลับถูกคุณภายนอกหมู่บ้านมาจับปลาไปใช้ประโยชน์ ก่อให้เกิดความไม่พอใจในใจของแต่ละคนว่า "แล้วพวกเราจะอนุรักษ์ปลาไปทำในอนุรักษ์แล้วกลับให้คนอื่นเอ้าไปกิน" หลายคนเริ่มไม่ให้ความร่วมมือกับหมู่บ้าน และไม่สนใจกับกฎติดกากอนุรักษ์ปลาของหมู่บ้าน ความบ้าดหมาย ความอดทนได้ถึงขีดสูงสุดในปี พ.ศ. 2527 และในปี พ.ศ. 2528 การอนุรักษ์ปลาชุมชนในล้านนาว่าจังถูกยกเลิกไปแล้วก็เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่บ้านนี้ว่าต้องเปลี่ยนผู้นำหมู่บ้านคนใหม่

1.2 การอนุรักษ์ระยะที่ 2 ตั้งแต่ปี 2530 – 2539 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้าน

ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชนคนใหม่ ในบ้านน้ำว้าเปลี่ยนจากนายเสาร์ ตันไขมา เป็นนายชุม ทองคำ และบ้านน้ำปูเปลี่ยนจากนายช่วง ประทอง มาเป็นนายธี พรเมเกษา (สำหรับบ้านน้ำ พระทัยยังคงเป็นผู้นำชุมชนคนเดิมและบ้านน้ำพระทัยได้รับผลกระทบจากคำจาของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง น้อยที่สุดเนื่องจากว่าเขตตอนนี้รักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านอยู่ใกล้กับป่าจดหมายก่อต่อการเดินทาง) ผู้นำชุมชนจึงได้มีการรื้อที่ทำการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำใหม่อีกรั้งหนึ่ง โดยนำปัญหาอุปสรรคที่พบจากการอนุรักษ์ พันธุ์สัตว์น้ำในอดีตที่ผ่านมา มาปรับปรุงและพัฒนาให้ดีกว่าเดิม โดยมองว่าการที่จะดำเนินการอนุรักษ์ให้เป็น จริงเป็นจังได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้านทุกคนในการร่วมมือร่วมทำ และชาวบ้านเองต้องได้รับ ประโยชน์จากการอนุรักษ์ด้วย แม้เช้าบ้านดำเนินการอนุรักษ์ไว้แล้วก็ตาม ให้คุณนายนกพันธ์ที่มาน้ำเอบคลา ที่อนุรักษ์ไว้ไป รับประทาน แล้วไอยูที่ปืนจะยอมเห็นอยเปล่าชาวบ้านย่อมต้องมีการต่อต้านแน่นอนและ มาตรการการอนุรักษ์ต้องมีความเสมอภาค ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านหรือเจ้าหน้าที่บ้านเมืองต้องได้รับการลงโทษ ให้บ้านกันถ้าหากว่ามีการละเมิดกฎหมาย และมาตรการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร

ปิดประกาศในที่โล่งให้ชาวบ้านมองเห็นได้อย่างชัดเจน อีกประการหนึ่งคือภาวะผู้นำ กล่าวว่าคือผู้นำไม่รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม ไม่รักษาภูมิคุกติกาของหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นเมื่อการตัดสินใจโดยพละการ ทำให้ขาดพลัง ความสามัคคีในการร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในการดำเนินงาน(บ้านนำร้าว) อีกประการหนึ่งถึงแม้ว่าหมู่บ้านจะดำเนินการอนุรักษ์ป่าไว้ แต่พ่อครุบรรบบปีในแต่ละปีกลับมีการระเบิดป่าในเขตอนุรักษ์แล้วผลของการอนุรักษ์จะประสบความสำเร็จได้อย่างไร ชุมชนจึงได้พัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ป่าจากเดิมขึ้นมา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การกำหนดแหล่งน้ำให้เป็นเขตอนุรักษ์ยังเป็นพื้นที่เดิม แต่ทางหมู่บ้านได้ขยายพื้นการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำออกไปไกลเดิม เช่น บ้านนำร้าวได้ขยายพื้นที่เขตสงวนให้ครอบคลุมล้าน้ำบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านออกไปเพิ่มเป็น 3 กิโลเมตรจากเดิมประมาณเพียง 600 เมตร ได้ใช้สัญลักษณ์ง่ายๆ เช่น ลง ป้ายที่ทำจากเศษไม้ในการบอกเขตเริ่มต้นและจุดสุดให้ชัดเจน เพื่อที่ชาวบ้านที่ไม่สามารถลังเกตเห็นได้จะได้ไม่ล้ำเขตเข้าไปปัจจุบันได้ แต่บ้านนำร้าวยังไม่กำหนดเขตห้ามจับเหมือนกับบ้านนำร้าวที่เคยและบ้านนำร้าวนี้ บ้านนำร้าวกำหนดให้เป็นเขตใช้สอยตลอดบริเวณเขตอนุรักษ์เพียงแต่ห้ามการจับป่าด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงเท่านั้น นอกนั้นชาวบ้านจับป่าได้ทุกวิธี

2. การกำหนดมาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดมาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านดังนี้ ในเขตอนุรักษ์(เขตห้ามจับ)ถ้าจับสัตว์น้ำในเขตห้ามจับจะถูกปรับในอัตราสัตว์น้ำตัวละ 500 บาท พื้นที่เขตอนุรักษ์ของหมู่บ้านถ้าจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงจะถูกปรับครั้งละ 1,000-3,000 บาท ถ้าไม่ยอมเลี้ยงค่าปรับจะถูกส่งดำเนินคดีความตามกฎหมาย

3. การประชาสัมพันธ์ มีการส่งหนังสือมาตราการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านให้หมู่บ้านใกล้เคียงทราบ และมีการแจ้งในที่ประชุมประจำเดือนในระดับต่ำบล และอำเภอตัวย นอกจากนี้ยังมีการปิดป้ายประกาศมาตรการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำให้ชาวบ้านได้ทราบโดยทั่วถึงกัน

4. คณะกรรมการในการรับผิดชอบ คณะกรรมการที่รับผิดชอบในการดูแลการกระทำผิดกฎหมายของหมู่บ้านในการอนุรักษ์พันธุ์ป่า จะเป็นชุดเดียวกับคณะกรรมการหมู่บ้านชุดที่บริหารหมู่บ้านในขณะนั้น จะไม่มีการตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ป่าขึ้นมาใหม่

ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านในระยะที่ 2 นี้ยังคงไม่ประสบความสำเร็จในการพื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำได้อย่างจริงจัง ถึงแม้ว่าจะมีการอนุรักษ์อย่างจริงจัง เช่นบ้านนำร้าวได้มีการเฝ้าระวัง การลักลอบระเบิดป่าในเขตอนุรักษ์ตลอดระยะเวลา 3 กิโลเมตรก็ตาม (บางช่วงชาวบ้านแบ่งหน้าที่กันนำเอาไว้ทางท่าทาง ท่าทาง ไม่เฝ้าระวังกันและกันโดยภูมิคุกติกาตามแนวทางเดียวกับการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ) แต่พันธุ์ป่ากลับไม่ก้าวฟื้นฟูได้ไม่มากนัก สังเกตได้ชัดๆ ในปี พ.ศ. 2535 ป่าในลำน้ำร้าวอยู่ในภาวะขาดแคลน ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของชาวบ้าน จนชาวบ้านจับป่าไม่พอด้วยการบริโภคในชีวิตประจำวันได้เหมือนเช่นใน

อดีตที่ผ่านมา และในปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมาจะพบพ่อค้านำปลาทั้งชนิดสดและแห้งมาจำหน่ายในพื้นที่ ตำบลน้ำพังมาก เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชาวบ้าน

สาเหตุของความล้มเหลวของการอนุรักษ์พันธุ์ปลาในระยะที่ 2 มาจากสาเหตุ ประการที่หนึ่ง บางหมู่บ้านเช่นบ้านน้ำปูยังเปิดให้มีการประมูลการระเบิดปลาในเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินการระเบิดเอง เป็นประจำทุกปีในช่วงฤดูแล้ง ประการที่สอง พื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของบางหมู่บ้านยังขยายพื้นที่ไปไม่มากเช่นบ้านน้ำพระทัยและบ้านน้ำปู ทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้กำหนดแหล่งน้ำให้เป็นเขตอนุรักษ์ในระยะใกล้ๆกับหมู่บ้าน พื้นที่ที่ห่างไกลหมู่บ้านออกไปพวนปลาสามารถจะระเบิดปลาได้อย่างง่ายในช่วงฤดูน้ำลด ประการที่สามบ้านน้ำวายังไม่กำหนดเป็นเขตห้ามจับสัตว์น้ำของหมู่บ้านเพียงแต่ห้ามจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงเท่านั้น นอกจากนั้นถ้าเป็นเครื่องมือของห้องถังหรือเครื่องมือกลอื่นๆก็สามารถจะใช้ในการจับปลาได้โดยไม่ติดกฎหมายบังคับของหมู่บ้านแต่ประการใด ปลาและสัตว์น้ำในลำน้ำวายังถูกชาวบ้านและพวนปลาทั้งในและนอกพื้นที่ รวมกันอยู่ตลอดเวลาจนไม่มีบริเวณไหนที่ปลาพจะใช้หลบพักอาศัยและขยายพันธุ์ได้อย่างปลอดภัย จึงไม่มีปลาอาศัยอยู่ในบริเวณเขตอนุรักษ์ การอนุรักษ์ในระยะที่ 2 นี้จึงยังไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไวามากนัก จึงมีการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ในระยะที่ 3 ต่อไปอีก

1.3 การอนุรักษ์ระยะที่ 3 (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ถึงปัจจุบัน ช่วงก่อนงานวิจัย)

จากการดำเนินการอนุรักษ์ปลาของหมู่บ้านตลอดระยะเวลา 17 ปีที่ผ่านมา ยังไม่สามารถพื้นฟูพันธุ์ปลาห้องถังในลำน้ำวายังให้กลับคืนมาเหมือนเช่นอดีตที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์ได้ก็ตาม แต่อย่างน้อยชาวบ้านก็ได้เรียนรู้ความผิดพลาดในการดำเนินการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวิธีต่างๆ และเรียนรู้วิธีที่จะประสานชุมชนให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีเป็นหนึ่งใจเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นความรู้ที่มีความสำคัญยิ่งในการที่นำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำระยะต่อมา

จากการดำเนินการอนุรักษ์สัตว์น้ำทั้งสองระยะที่ผ่านมาของหมู่บ้าน อันเกิดจาก การไม่มีส่วนร่วมของชาวบ้านประการหนึ่ง และการมีกระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของหมู่บ้านไม่ดีพอ อันเกิดจากภาระไม่ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำกับชุมชนที่ประสบความสำเร็จในดำเนินงานมาก่อน จึงได้มีการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจำนวน 4 ท่านไปศึกษาดู งานการอนุรักษ์พันธุ์ปลาครั้งที่หนึ่ง ในปี พ.ศ. 2540 โดยการนำของห่านพระครูพิพิธน์ทศุณเจ้าคณะตำบลหมู่เมือง (ซึ่งเป็นพระธรรมทูตได้จุลาริกไปเมียแห่งพระมหามงคลาจารย์ในชื่อจุลาริกในชื่อที่ว่า จุลาริก แม่-จริมถือว่าเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญในการนำการเปลี่ยนแปลงในด้านศาสนา วัฒนธรรมห้องถัง และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน) ไปศึกษาดูงานการอนุรักษ์ปลาของบ้านหาดผาขน กิ่งอ่างาภูเพียง และบ้านด่อนแก้ว อำเภอท่าวังผา และการศึกษาดูงานครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2541 เป็นการไปศึกษาดูงานของ

กลุ่มผู้นำหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพang จำนวน 20 คน ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาดูงานจากสถาบันต่างๆ ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านน้ำพang (ปัจจุบันยกฐานะเป็น อบต.น้ำพang) ไปศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรั่วไหล บ้านหาดพาขนและบ้านดอนแก้ว ในภาคใต้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านน้ำพang ให้ผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านเผยแพร่ความคิดที่จะดำเนินการอนุรักษ์ป่าของหมู่บ้านต่อไปให้ประสบความสำเร็จ โดยได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานและประสบการณ์อนุรักษ์ป่าของหมู่บ้านต่อไปให้ประสบความสำเร็จ โดยมีมติที่ประชุมของหมู่บ้านกำหนดรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านดังนี้

1. พัฒนาด้านการจัดสรรพื้นที่ บ้านน้ำว้าได้กำหนดพื้นที่ห้ามจับสัตว์น้ำอย่างเด็ดขาดดังต่อไปนี้ วังเงินจนถึงวังคายระยะทาง 600 เมตร เป็นเขตอนุรักษ์ ส่วนพื้นที่ที่เหลือเดิมระยะทาง 2.4 กิโลเมตรนั้น เป็นเขตส่วนพันธุ์สัตว์ของหมู่บ้าน บ้านน้ำพระทัยและบ้านน้ำบุญ ได้ขยายพื้นที่ส่วนพันธุ์สัตว์น้ำเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นพื้นที่เขตอนุรักษ์และเขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำว้าโดยรวมจึงเพิ่มมากขึ้น ในการบอกรอเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านได้ใช้ลวดที่ทำร้าวตากผ้ามาป้องข้ามลำน้ำเพื่อเป็นการบอกรอเขต แต่ลวดดังกล่าวไม่มีความคงทนทำให้ต้องเปลี่ยนเกือบทุกปี ถ้าปีหน้าไม่มีเงินเปลี่ยนก็ไม่มีสัญลักษณ์ในการบอกรอเขตให้กับชาวบ้านทั่วไปๆ ได้ทราบ เป็นแต่เพียงรู้ๆ กันเองเฉพาะคนในหมู่บ้านเท่านั้น

2. พัฒนามาตรการทางสังคม ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิด เช่น การระงับไฟฟ้าชั่วคราว ยาเบื้องหรือสารเคมี ตากช่าย แทบ บีด สวิง มอง หรือวิธีการอื่นใดที่ให้ได้มาซึ่งปลาหรือสัตว์น้ำ ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับตามจำนวนปลาที่จับได้ในอัตราต่อหน่วย 500 บาท ถ้าหากไม่ยอมถูกปรับ จะส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย และถ้าเป็นการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง จะถูกปรับเพิ่มอีก 3,000-5,000 บาท

เขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำได้ปรับเปลี่ยนโทษปรับสำหรับผู้กระทำผิดมาตรการทางสังคมในการให้เครื่องมือชนิดร้ายแรงในการจับปลาจากเดิมที่มีโทษปรับ 1,000 - 3,000 บาท เพิ่มเป็น 3,000 - 5,000 บาท ตามความเหมาะสมของกรรมการทำผิดในแต่ละครั้ง

การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในระยะที่ 3 นี้เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่มีเพียงกิจกรรมเดียวได้แก่ กิจกรรมกองทุนอาหารปลา โดยหมู่บ้านได้นำเงินกองกลางของหมู่บ้านไปซื้ออาหารปลาแบบเบี้ยงเบี่ยง ล็อกๆ และนำไปบริการให้กับผู้ที่มาเที่ยวชมวังปลา แต่กิจกรรมดังกล่าวยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากบ้านในช่วงต้นๆ ยังมีปริมาณน้ำมากนักประกอบปัจจัยมีน้ำล้นคุ้นเคยกับคน จึงไม่ค่อยน้ำปลา ออกมากินอาหารที่มีผู้นำอาสาไปปะรุงให้ แต่กิจกรรมนี้ยังคงดำเนินต่อไปโดยเฉพาะในหมู่บ้านน้ำว้า(วังปลาบ้านน้ำว้าเป็นจุดที่ชาวบ้านนิยมมากท่องเที่ยวกันมาก)

ผลของการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนต่างๆ ในล้ำน้ำว้า ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น พันธุ์ปลาท้องถิ่นบางสายพันธุ์ที่เคยจับได้ในอดีตและสูญหายไปจากล้ำน้ำว้าในช่วงตั้งแต่ปี 2527 - 2536 เช่นปลาบู่ ปลาเพียง(กา) ปลากระบาก(กระแมง) ปลาอก(สร้อยขาว) และปลาหมูอารีญ กลับมาอาศัยอยู่พันธุ์ในบริเวณเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้านได้ ชาวบ้านสามารถจับปลามาเป็นอาหารในชีวิตประจำวันได้ดีกว่าเดิม แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการริโภคทั้งหมดของครอบครัว จุดเด่นของการกระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในระยะนี้ ประการที่หนึ่ง มีการแบ่งพื้นที่แหล่งน้ำชัดเจน โดยแบ่งเป็น 2 พื้นที่ ส่วนที่หนึ่งเป็นพื้นที่ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิด สัตว์น้ำสามารถแพร่ขยายพันธุ์ได้อย่างปลอดภัย และส่วนที่สองเป็นพื้นที่ใช้สอยชาวบ้านทุกคนสามารถใช้สอยร่วมกันได้อย่างเสมอภาคแต่จำกัดเฉพาะครึ่ง มือจับปลาของห้องถินและเครื่องมือกลเท่านั้น ประการที่สอง กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน จึงก่อให้เกิดความร่วมมือจากชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น

1.4 กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนล้ำน้ำว้าในอดีต ตามลำดับ

1. การใช้อ่านาจผู้นำหมู่บ้านในการกำหนดแนวทาง
2. การเรียนรู้กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนแบบลองผิดลองถูก
3. การศึกษาดูงานหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จด้านกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ
4. จัดเวทีชาวบ้านเพื่อนำปัญหาการลดลงของปลาล้ำน้ำว้ามาปรึกษาหารือร่วมกัน
5. จัดเวทีชาวบ้านเพื่อหารือการ การอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น
6. ออกมาตรการการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่น และประชาสัมพันธ์มาตรการ
7. การจัดสรรเรแลงน้ำโดยการกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน
8. พัฒนาเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน แสดงเครื่องหมายบอกเขตอนุรักษ์ให้ชาวบ้านได้มองเห็นอย่างชัดเจน
9. การให้ทุกคนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ฯ และมีความเป็นเจ้าของเช่นกัน ลุ่มพวน ปลา กาลุ่มแม่น้ำ กลุ่มเยาวชน

1.5 ปัญหาอุปสรรคที่พบในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนล้ำน้ำว้าที่พบในการอนุรักษ์ระยะที่ 3 (ก่อนงานวิจัย)

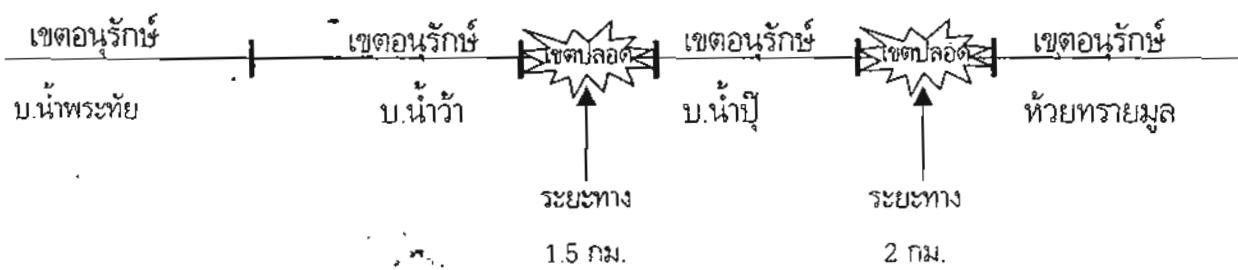
การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนล้ำน้ำว้าตั้งแต่ระยะที่ 1 (ปีพ.ศ.2522) ชุมชนได้มีการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำริโภคมาจนถึง การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในระยะที่ 3 (ปีพ.ศ.2540 เป็นต้นมาจนถึงช่วงก่อนงานวิจัยฯ) ชุมชนได้รูปแบบในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาในระดับหนึ่ง ประชาชนทั้งในและนอกหมู่บ้านส่วนใหญ่ได้ทราบและเรียนการอนุรักษ์

พันธุ์สัตว์น้ำและไม่มีการฝ่าฝืนกฎหมายอนุรักษ์แต่อย่างใด ในอดีตที่ผ่านมา มีการฝ่าฝืนกฎหมายอนุรักษ์ปลาเพียง 5 รายเท่านั้น 4 รายเป็นคนในหมู่บ้านอีกหนึ่งรายเป็นคนต่างด้าวชาวเมือง และผลของการจัดการทรัพยากรัฐวัฒนาทำให้พื้นที่ตื้นเพิ่มมากขึ้น แต่ยังพบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชน ที่ต้องมีการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชน ล่าม้าวัวต่ำบล้ำพังต่อไปให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ซึ่งมีปัญหาอุปสรรคดังต่อไปนี้

1. มีการลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน จากกลุ่มพวนปลาต่างหมู่บ้านและพวนปลาในหมู่บ้าน โดยพวนปลาดังกล่าวจะลักลอบจับปลาในเวลากลางคืน ซึ่งในช่วงดังกล่าวปลาหลายชนิดจะมีการเคลื่อนไหวที่เชื่องช้ากว่าต่อนกลางวัน หรือเคลื่อนไหวห้องอยมาก พวนปลาจะใช้วิธีดักลureไปบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำซึ่งมีปริมาณปลาเป็นจำนวนมาก แล้วใช้ระบบอกไฟฉายช่วยส่องทางปลาจากนั้นจะใช้เหลมยิงปลาหรือใช้มือเปล่าจับปลาได้ จึงสามารถจับปลาได้ครั้งละปริมาณมากๆ และชาวบ้านก็ไม่สามารถจะจัดเร渭ยมไปเฝ้าระวังการลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้ เพราะเป็นช่วงเวลากลางคืนชาวบ้านทุกคนต้องการพักผ่อนเพื่อที่จะไปทำงานในช่วงกลางวันเป็นประจำทุกวัน และเขตอนุรักษ์ฯ บ้านหมู่บ้านอยู่ห่างไกลจากที่ตั้งของหมู่บ้านพอสมควร จึงต้องมีการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันต่อไป

2. การกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์และเขตสงวนของแต่ละหมู่บ้านมีอาณาเขตไม่ต่อเนื่องกัน ตลอดลำน้ำ ทำให้เขตอยู่ต่อระหว่างหมู่บ้านเป็นเขตป molto ของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เหตุผลประการหนึ่งที่หมู่บ้านไม่ขยายเขตอนุรักษ์และเขตสงวนให้มีอาณาเขตเชื่อมต่อกันไปตลอดลำน้ำ เพราะว่าบริเวณดังกล่าวอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านยากต่อการดูแล จึงพบรการระเบิดปลาในเขตป molto ของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำอยู่เป็นประจำ ถ้าหากว่ายังปล่อยให้มีการลักลอบระเบิดปลาในบริเวณดังกล่าวอย่างต่อเนื่องแล้ว ระบบนิเวศแหล่งน้ำก็จะถูกครอบครองจนไม่สามารถจะเกิดความสมมูลนี้ได้อย่างแท้จริง

รูปที่ 7 แสดงพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านและพื้นที่ป molto ของการอนุรักษ์ฯ

3. การเฝ้าระวังการละเมิดมาตรการทางสังคมว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ที่ห้ามจับปลาด้วยระเบิดบริเวณนอกเขตอนุรักษ์และนอกเขตสงวน ยังไม่มีชาวบ้านแจ้งเบาะแสการกระทำผิดในบริเวณดังกล่าว เพราะมาตรการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านไม่สามารถใช้บังคับในพื้นที่ดังกล่าวได้ ถ้าหากว่ามีการแจ้งการกระทำผิดจริง คณะกรรมการหมู่บ้านก็ไม่สามารถจะจัดการปัญหาได้ เพราะยังไม่ผ่านกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของเวทีหมู่บ้าน ไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วไป และผู้ที่ลักลอบระเบิดปลา ก็อ้างเป็นพื้นที่อยู่นอกเขตอนุรักษ์ไม่มีหมู่บ้านไหนมาจับผิดชอบดูแล นอกจากส่งดำเนินคดีตามกฎหมายซึ่งชาวบ้านผู้ที่แจ้งเบาะแสก็ไม่อยากจะเป็นคู่กรณีโดยเปล่าประโยชน์ นอกจากจะไม่เกิดผลดีต่อคนเองและหมู่บ้านแล้ว ยังเป็นการเพาะความbad หมายความว่าด้วยส่วนตัวขึ้นในหมู่บ้านอีกด้วย

4. การดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจะดำเนินการแยกเป็นแต่ละหมู่บ้าน ยังไม่มีการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ทั้งๆที่แต่ละหมู่บ้านก็มีการดำเนินและประสบปัญหาที่คล้ายๆกัน น่าจะมาร่วมกันจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในลำน้ำว้าหรือแหล่งน้ำอื่นๆในพื้นที่ตำบลน้ำพang เป็นกลุ่มหรือข่ายที่ใหญ่ขึ้น

จากปัญหาอุปสรรค 4 ประการดังกล่าวข้างต้น จึงเกิดกระบวนการเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้น ในช่วงการดำเนินงานวิจัย โดยกลุ่ม ผู้นำชุมชน กลุ่มพวนปลา กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มแม่บ้านและตัวแทนของเยาวชนแต่ละหมู่บ้านทั้งในเวทีประชามระดับหมู่บ้าน เวทีประชามระดับตำบลที่มีแกนนำหมู่บ้านต่างๆ มาเรียนรู้ร่วมกัน ในการดำเนินงานวิจัยระดับ 2 ที่มุ่งทางการออกของปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการของชาวบ้าน ซึ่งพอกจะสูบกระบวนการที่เกิดขึ้นสำคัญๆดังนี้

2. กระบวนการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

กระบวนการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้า เป็นการนำเอาปัญหาที่พบในการดำเนินงานของแต่ละหมู่บ้านแล้วให้ชาวบ้านของแต่ละหมู่บ้าน หรือตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านมาเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนทางออกของปัญหาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และชุมชนสามารถจะจัดการได้เองอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีขั้นตอนและกิจกรรมการดำเนินงานดังต่อไปนี้

i. กระบวนการมองปัญหาและรับรู้ปัญหาร่วมกัน ตลอดจนถึงการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาและเสนอทางออกของปัญหา โดยการจัดเวที กลุ่มผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนกลุ่มอื่นๆในการเรียนรู้ปัญหาการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนระยะเวลาที่ผ่านมา และการร่วมเสนอทางออกของปัญหา

ii. แนวทางการที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ได้จากการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหาที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ และเป็นวิธีการที่สามารถจะจัดการกับปัญหาได้ ในเวทีประชามระดับตำบล เวทีสันหนานกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ เวทีสันหนานผู้นำชุมชนและกลุ่มพวนปลา ซึ่งมีรายละเอียดแนวทางการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

2.1 การทบทวนการจัดสรรฟ์ที่เหลือทิ้ง โดยการพิจารณาพื้นที่เขตส่วนพัฒนาสัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านให้มีอาณาเขตที่จรดกันตลอดลำน้ำว้า เพื่อป้องกันการลักลอบระเบิดปลาของกลุ่มพวนปลาในพื้นที่ปลอดการอนุรักษ์

2.2 การทบทวนการมาตรฐานการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

2.3 การผสานศาสตร์ พิธิกรรมความเชื่อท้องถิ่นและภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาช่วยในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ เช่น การสืบชะตาแม่น้ำ การสร้างหอเจ้าที่ ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

2.4 การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในชุมชน เช่นการจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน การเข้าค่ายเยาวชน

2.5 การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร มีความจำเป็นในการจัดทำข้อมูลข่าวสารและปิดประกาศให้ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ได้รับทราบมาตรฐานการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านอย่างชัดเจน และมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง ตำบลใกล้เคียง หรืออำเภอใกล้เคียงให้ทราบโดยทั่วถึงกัน

2.6 การสรรหากลุ่ม องค์กรที่มาประสานการดำเนินงานทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและทันต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น

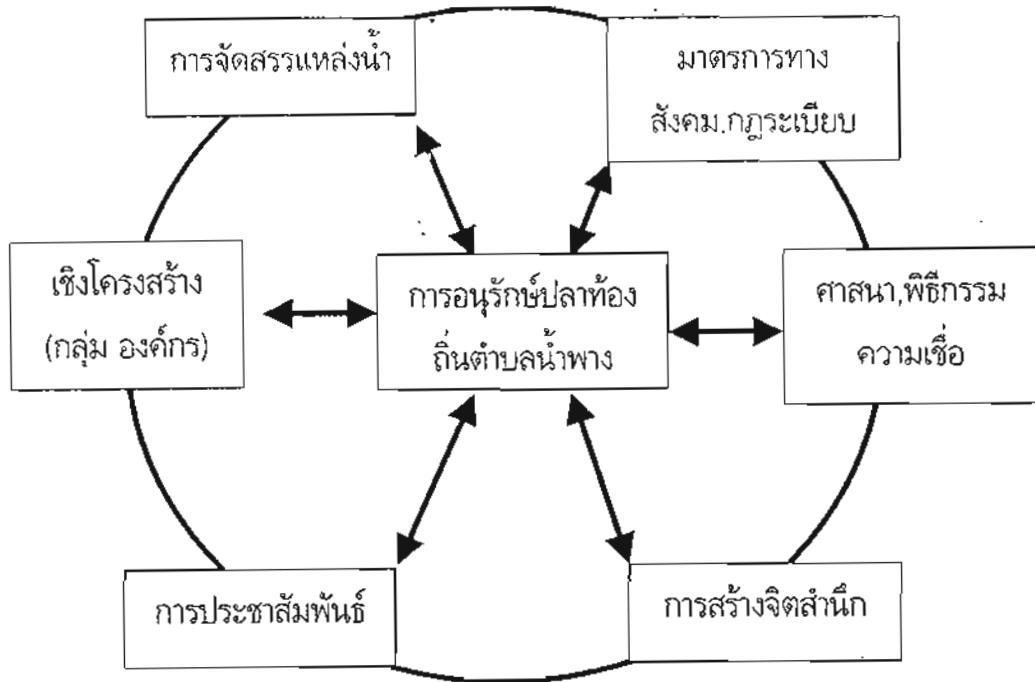
3. การนำเสนอทางออกของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ในเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านโดยผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้นำเสนอ และหารือการยอมรับทางออกของปัญหาที่ได้จากการที่ระดับตำบลในเวทีประชาคมหมู่บ้าน

4. ดำเนินการแก้ไขปัญหาตามแนวทางที่ได้ ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับเครือข่าย และมีการติดตามงานเป็นระยะๆ จนกว่าผลของการดำเนินงานจะลุล่วงในทุกระดับ

ผลจากการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน เวทีประชาคมระดับตำบลแล้วได้พัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้าดังต่อไปนี้

3. รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนล้านนาว้า

รูปภาพที่ 8 รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนล้านนาว้าคำบลน้ำพาง

3.1 การจัดสรรพื้นที่แหล่งน้ำ

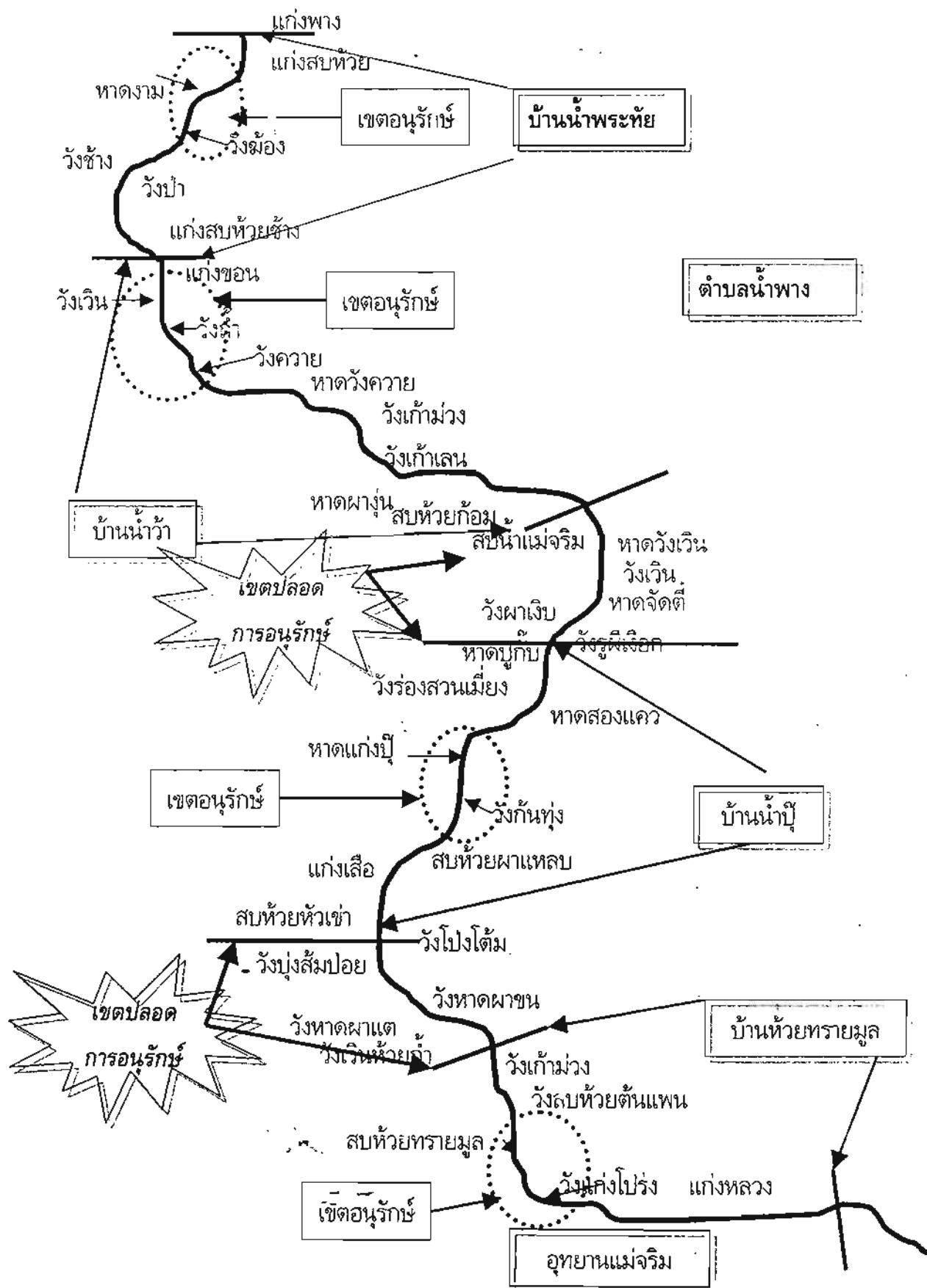
ชุมชนได้ร่วมกันจัดสรรพื้นที่แหล่งน้ำในการอนุรักษ์ออกเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน เพื่อกำหนดให้เป็นเขตขยายพันธุ์สัตว์น้ำทุกชนิดในแหล่งน้ำตามธรรมชาติได้อย่างปลอดภัย และเขตให้ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในการดำรงชีพในชีวิตประจำวันได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.1 พื้นที่ห้ามจับ ชาวบ้านเรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า “เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ” หรือ “วังปลา” เป็นการตกลงร่วมกันของคนในหมู่บ้านในการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์ เพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และแหล่งบริบาลพันธุ์สัตว์น้ำชนิดต่างๆในแหล่งน้ำ ให้พันธุ์สัตว์น้ำได้แพร่ขยายพันธุ์ได้อย่างปลอดภัยไม่ถูกควบคุมจากชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านได้ให้เหตุผลในการกำหนดเป็นเขตอนุรักษ์ว่า “เมื่อนอกบ้านเป็นการสร้างบ้านให้กับปลาและสัตว์น้ำได้อยู่อาศัยเป็นบ้านที่อยู่แล้วปลอดภัย ปลาและสัตว์น้ำจะสามารถออกลูกออกหกได้อย่างเต็มที่ตามธรรมชาติ” หรือบางคนได้ให้ค่านิ่วว่า “การอนุรักษ์ปลา้นน้ำไม่ต้องไปหาพันธุ์ปลาที่ไหนมาปล่อยหรือ ก็เพียงแต่เราดูแลสถานที่ที่จะให้ปลาได้อยู่อาศัยอย่างปลอดภัยเท่านั้นแล้วปลาจะสามารถแพร่พันธุ์ได้เองตามธรรมชาติ” ส่วนที่รู้สึกดีก็คืออนุรักษ์น้ำที่มีน้ำอยู่กับความชื้นของธรรมชาติและคงอยู่ในสภาพเดิม ของแหล่งน้ำ แหล่งน้ำคือของปลาท้องถิ่นที่สำคัญๆ เช่น มีจุดเริ่มต้นของเขตอนุรักษ์ ณ หัววัง(จุดเริ่มต้นของวังน้ำ) หรือหัวหาด(จุดเริ่มต้นของล้านนาที่แหล่งน้ำที่แหล่งน้ำ) ไปสิ้นสุด ณ หางวัง หรือหางหาด หรือหัวหาด เป็นต้น เขตอนุรักษ์มีระยะทาง ตั้งแต่ 500 เมตร ถึง 1 กิโลเมตรกว่าๆ หมู่บ้านจะใช้ลวดสลิงป้องข้ามลำน้ำ และใช้

เชษฐาสติกสีสรต่างๆ มาร้อยตามลวดสลิงพอใช้เป็นที่สังเกตเห็นแนวเขตอนุรักษ์ชัดเจนได้ และมีป้ายประกาศบอกเขตแนวอนุรักษ์ ณ จุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด เขตอนุรักษ์ของแต่ละหมู่บ้านอาจมีการเปลี่ยนแปลงขยายเขตอนุรักษ์ได้ในแต่ละปีตามความเหมาะสมและความต้องการของชาวบ้าน แต่จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงในปริมาณที่ลดลงจากเดิม และการกำหนดเขตอนุรักษ์ยึดหลักที่ว่าจะไม่ให้ระบบต่อวิถีชีวิตในด้านการจับสัตว์น้ำของชาวบ้านมีภัย

3.1.2 พื้นที่ใช้สอย ชาวบ้านเรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า “เขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำ” เป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือเขตอนุรักษ์ของแต่ละหมู่บ้านทั้งหมด เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านทุกคนทั้งในและนอกหมู่บ้านสามารถจับสัตว์น้ำชนิดต่างๆ ไปเป็นอาหารในชีวิตประจำวันได้อย่างเท่าเทียมกัน แต่จำกัดเครื่องมือในการจับปลาเฉพาะเครื่องมือท่องถิ่นหรือเครื่องมือกลเท่านั้น ที่ชุมชนมุ่งหวังไปให้ระบบต่อชีวิตของสัตว์น้ำโดยส่วนรวม และไม่เป็นการจับสัตว์น้ำที่จับได้ในปริมาณที่มากเกินความจำเป็นสำหรับการบริโภคในแต่ละวัน เช่นบางหมู่บ้านห้าม ลากตาข่าย(แหง) ห้ามด้วย ห้ามหัปಡา(การกันทางเดินของน้ำเส้นทางหนึ่งเพื่อให้น้ำไหลไปในอีกเส้นทางหนึ่ง) เพราะวิธีการดังกล่าวข้างต้นถือแม้ว่าจะเป็นการจับปลาด้วยวิธีการของท้องถิ่นหรือเป็นวิธีกลัง ตาม แต่เป็นการจับปลาที่มีผลกระทบต่อการลดลงของจำนวนสัตว์น้ำในปริมาณมาก

รูปที่ 9 แสดงพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน

พื้นที่เขตอนรรักษ์และพื้นที่เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านต่างๆ

บ้านน้ำพระทัย มีพื้นที่เขตอนุรักษ์ ตั้งแต่ทัวทางลงจนถึงวังมังงะ มีระยะทางยาวประมาณ 600 เมตร และมีพื้นที่เขตสงวนเริ่มตั้งแต่แก่งพังไปจนถึงทัวแก่งขอน มีระยะทางรวมตลอดลักษณะ 3 กิโลเมตร

บ้านน้ำว้า มีพื้นที่เขตอนุรักษ์ตั้งแต่ริมแม่น้ำ วังถ้ำจนถึงวังค่ายชึงอยู่บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านรวมระยะทางประมาณ 600 เมตร และมีพื้นที่เขตสงวนตั้งแต่แก่งขอนเรือยมานกรหทั่งถึงหาดพางุ่น รวมระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร

บ้านน้ำปู มีพื้นที่เขตอนุรักษ์ตั้งแต่หาดแก่งปูถึงรังกันทุ่งรวมระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร และมีพื้นที่เขตสงวนตั้งแต่หาดจัดตี่เรือมานจนกระทั้งถึงสบห้วยทัวเร่รวมระยะทางประมาณ 3.5 กิโลเมตร

บ้านห้วยทรายมูล มีพื้นที่เขตอนุรักษ์ตั้งแต่สบห้วยทรายมูล แก่งโปรด วังแก่งโปรด จนถึงหัวแก่งหลังรวมระยะทางประมาณ 500 เมตร และมีพื้นที่เขตสงวนตั้งแต่วังเก้าม่วงจนกระทั่งถึงทางแก่งหลัง รวมระยะทางประมาณ 2.5 กิโลเมตร พื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของบ้านห้วยทรายมูล นอกจากชาบันบ้านห้วยทรายมูลจะร่วมกันสอดส่องดูแลการลักลอบกระทำการความผิดแล้ว ยังมีอุทยานแห่งชาติ เมฆริมเป็นกำลังอีกส่วนหนึ่งที่มาร่วมดูแล เนื่องจากที่ตั้งของอุทยานอยู่ติดกับลำน้ำว้าบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ จึงชดเชยที่บ้านห้วยทรายมูลอยู่ห่างจากลำน้ำว้าไปเกือบ 2 กิโลเมตรทำให้ยากต่อการดูแลรักษา

ในการศึกษาการจัดการด้านเพื่อนที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชน 4 หมู่บ้านพบว่า ยังมีเพื่อนที่อีกส่วนหนึ่งที่เป็นเขตอยต่อระหว่างหมู่บ้านยังไม่มีหมู่บ้านไหนที่รับผิดชอบในการดูแลการลักลอบจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง เช่น รอยต่อระหว่างบ้านแห่งบุกบ้านน้ำว้าเริ่มตั้งแต่สบหัวยเมจิริมถึงหาดจุดตี่รวมระยะเวลาประมาณ 1.5 กิโลเมตร รอยต่อระหว่างบ้านแห่งบุกบ้านหัวยทรายมูลตั้งแต่รั้งไปถึงต้มจนถึงหัวดูดแต่ละวังหัวยถ้า รวมระยะเวลาประมาณ 2 กิโลเมตร

จากผลของการจัดเวทีสัมมนาในกลุ่มผู้นำชุมชนระดับเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ป่าล้าน้ำว้า ดำเนินการ จำนวน 3 ครั้ง ทำให้เด่นชัดอย่างมีนัยสำคัญที่จะขยายพื้นที่เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำให้มีอาณาเขตติดต่อกันยาวตลอดสายน้ำ ในระยะแรกได้รับการคัดค้านจากพวนป่าในหมู่บ้านบางคนที่มีพฤติกรรมลักลอบระเบิดป่าในบริเวณดังกล่าว แต่ในที่สุดก็ต้องยอมรับมติที่ประชุมของหมู่บ้านและขณะนี้พวนป่าจะไม่สามารถระเบิดป่าได้ ถ้าบุกจับได้จะถูกคัดค鼍การหมู่บ้านที่รับผิดชอบนั้นๆ ดำเนินการตามกฎหมายหมู่บ้าน แต่การลักลอบระเบิดป่าในบริเวณที่ใกล้จากที่ตั้งของหมู่บ้านนั้นๆ พบบ่อยขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทางการอนุรักษ์พันธุ์ป่าล้าน้ำว้า มองจากว่าบริเวณดังกล่าวมีพื้นที่ที่กว้างมาก ยกต่อการสอดส่องดูแลให้ทั่วถึงประกอบกับวิธีการระเบิดป่าไม่มีอิฐไร้ร่องรอย ใช้ระยะเวลากว่าเพียงเล็กน้อยเท่านั้นในการระเบิดป่าก็เสร็จสิ้นลง โดยที่ไม่เก็บหลัก

ฐานให้พบเห็นแม่เต่น้อย แต่ชาวบ้านก็มีวิธีการแก้ไขปัญหานี้ในลักษณะต่อมาโดยการใช้ความเชื่อของท้องถิน มาผสมผสาน ซึ่งจะกล่าวในส่วนของพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิน

สัดส่วนของพื้นที่อนุรักษ์ต่อพื้นที่ทั้งหมดของเต่าทะเลหมู่บ้านของชุมชนลำน้ำว้า เท่ากับ 1: 4.4 นั่นคือชุมชนลำน้ำว้าได้กำหนดพื้นที่ท้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิดเพื่อกันไว้เป็นแหล่งอาศัยและแหล่งเพรพันธุ์ของ พันธุ์สัตว์น้ำต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 25 (2700 เมตร) และกำหนดให้เป็นพื้นที่สามารถจับสัตว์น้ำในการนำมาระบุน อาหารประจำวันได้ คิดเป็นร้อยละ 75 (9,300 เมตร)

3.2. มาตรการทางสังคมหรือระเบียบชุมชน

ในความเป็นจริงได้มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงสัตว์น้ำจีดของกรมประมง พ.ศ. 2490 ที่สามารถจัดการกับผู้ที่กระทำการผิดกฎหมายได้อย่างเด็ดขาดอยู่แล้ว แต่ผลของการนำข้อกฎหมาย มาบังคับใช้กับผู้กระทำการผิดกฎหมายจึงไม่เป็นรูปธรรม ดังแต่อดีตที่ผ่านมาจังไม่มีคดีความ เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ทั้งๆ ที่มีการกระทำการผิดกฎหมายการประมงอยู่เป็นประจำก็ตาม เนื่องจากชาวบ้านรู้สึกว่าไม่มีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของตามกระบวนการทางกฎหมายจึงถือว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือเจ้าหน้าที่กรมประมง แต่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องโดยตรงมีอัตราภาระลังเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับภาระหน้าที่และปริมาณปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นชาวบ้านจึงหาทางออกของปัญหาโดยการร่วมกันกำหนดมาตรการทาง สังคม ระเบียบชุมชน ว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำขึ้นมาใช้บังคับกันอย่างภายในชุมชน โดยใช้ข้อกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการทางสังคม การออกแบบมาตรการทางสังคมมีวัตถุประสงค์ ประการแรกเพื่อให้การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเป็นไปตามวิธีการที่ทางชุมชนร่วมกันกำหนด ประการที่สองเพื่อ ผึกกระบวนการบริหารจัดการของชุมชน และประการที่สามเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรสัตว์น้ำ การกำหนดมาตรการทางสังคมได้กำหนดตามลักษณะของพื้นที่ของเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ น้ำดังนี้

3.2.1 เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ท้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิดไม่ว่าจับด้วยเครื่องมือ ของท้องถินหรือเครื่องมือชนิดร้ายแรงและวิธีการจับใดๆ ก็สิ้น ถ้าหากว่ามีผู้ฝ่าฝืนและถูกจับได้จะถูกปรับ ในอัตราสัตว์น้ำตัวละ 500 บาท และถ้าหากว่าการจับสัตว์น้ำในบริเวณดังกล่าวได้ใช้ระเบิด ไฟฟ้า ช็อต หรือสารเคมี จะถูกปรับเพิ่มอีกรังสละ 5,000 บาท ถ้าหากว่าบุคคลดังกล่าวไม่ยอมเสียค่าปรับ จะถูกส่ง ดำเนินคดีความตามกฎหมาย

3.2.2 เขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งประโยชน์จากการอนุรักษ์ ทางชุมชนได้ กำหนดให้มีการจับปลาด้วยเครื่องมือและวิธีการของท้องถิน เท่านั้น เช่น ลิง แท ยอด ตาข่าย ไซ ฯลฯ ห้ามจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงอย่างเด็ดขาด จุดประสงค์เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากการ อนุรักษ์อย่างพอเหมาะสมกับต่อการดำรงชีวิตประจำวันในด้านเป็นแหล่งอาหารของประชาชนในท้องถินที่

นับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นในทุกๆปีได้อย่างพอเพียงให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ ทรัพยากรทางธรรมชาติ เปรียบเสมือนเป็นสมบัติของส่วนรวม ทุกคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและมีสิทธิรับประโยชน์อย่าง เท่าเทียมกัน ไม่ต้องการให้มีการจับปลาในลำน้ำมากเกินความจำเป็นต่อการริโภคประจำวัน เช่นการจับปลาเพื่อไปจำหน่าย ถ้าหากว่าต้องการเพิ่มรายได้ของครอบครัวน่าจะหารายได้จากการประกอบอาชีพสุจริต อื่นๆที่ต้องมีการลงทุนของตนเอง ไม่ใช่แสวงหารายได้จากการจำหน่ายทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น ปลา หรือทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องในเรื่องคุณธรรมและข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับมาตรการทางสังคมผู้ที่ฝ่าฝืนในการจับสัตว์น้ำในเขตสงวน ผู้ที่จับสัตว์น้ำด้วย ระเบิด ไฟฟ้าช็อต และสารเคมี จะถูกปรับครั้งละ 5,000 บาท ถ้าหากว่าไม่ยอมถูกปรับจะส่งดำเนินคดีความตามกฎหมาย สำหรับหลักฐานที่จะยืนยันว่าใครเป็นผู้กระทำการผิดในพื้นที่ทั้งสองลักษณะ ทางชุมชนได้ให้ความสำคัญ ของพยานบุคคลมากที่สุด เพียงแต่มีผู้มาแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านว่ามีผู้กระทำการผิดในการจับสัตว์น้ำ เท่านั้น ผู้นำหมู่บ้านก็สามารถตัดผู้กระทำการผิดและผู้ที่แจ้งการกระทำการผิดมาต่อส่วนและตัดสินคดี ความท่ามกลางคณะกรรมการหมู่บ้านจำนวน 2 ใน 3 ได้

จากการได้ส่วนการกระทำการผิดในการจับสัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพang ของหมู่บ้าน ต่างๆ ตั้งแต่ปี 2543 จำนวน 5 ราย พบร่วมกันได้ว่าทุกคดีความทางชุมชนสามารถจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยความ เรียนรู้อย โดยไม่ต้องส่งดำเนินคดีความตามกฎหมายแม้แต่คดีความเดียว ส่วนเงินค่าปรับที่ได้รับ จะ แบ่งเป็นสี่ส่วนเท่าๆกัน โดยสามส่วนแรก (75%) จะแบ่งให้กับผู้ที่แจ้งความหรือแจ้งเบาะแส อีกหนึ่งส่วน (25%) จะนำเข้ากองทุนสาธารณประโยชน์หรือกองทุนการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นของหมู่บ้านเจ้าของคดีความ แต่ถ้าหากว่าการกระทำการผิดอยู่นอกเขตวัตถุของหมู่บ้าน เงิน 25 % จะนำเข้าชุมชนอนุรักษ์ปลาท้องถิ่น ดำเนินการเพื่อให้ประโยชน์ในการดำเนินงานของชุมชนต่อไป (ปรับปรุงเมื่อ 12 มีนาคม 2545)

3.3 การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านได้มองเห็นคุณค่าของทรัพยากรสัตว์น้ำ ในลำน้ำวัวและคุณค่าของลำน้ำวัว ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน และเกิดความรักความห่วงเห็นที่จะรักษา สภาพความสมดุลของระบบนิเวศแหล่งน้ำให้คงอยู่กับชุมชนตลอดไป โดยกิจกรรมที่สำคัญในการสร้าง จิตสำนึก ประกอบด้วย การจัดเวทีประชุมระดับหมู่บ้านในแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 4 หมู่บ้าน การจัดเวที ประชุมระดับตำบลที่มีແน้นนำจาก 10 หมู่บ้านเข้าร่วม ตลอดจนถึงการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ในความเป็นเจ้าของกิจกรรมทุกๆกิจกรรมในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาจะทำให้เกิดความผูกพันธ์กับกิจกรรม และภูมิใจในความสำเร็จของการอนุรักษ์พันธุ์ปลา นอกจากนี้แล้วการจัดค่ายเยาวชน “น้ำใส ปลา爽 ห่วงใยให้เรา” จัดงาน 3 วัน 2 คืน โดยมีกิจกรรมเป้าหมายเป็นแกนนำเยาวชนของแต่ละหมู่บ้าน รวม 50 คน ได้ มาร่วมเรียนรู้กระบวนการจัดการ วิธีการจัดการ รูปแบบการจัดการ และหลักการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ ของชุมชนตำบลน้ำพang เพื่อที่กลุ่มเยาวชนจะสืบสานอุดมการณ์การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนต่อ เนื่องตลอดไป ในอดีตทางชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกมาตลอด เช่น การนำปัญหาด้านการ

ลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำมาปรึกษาหารือกันในระดับหมู่บ้าน การขอพันธุ์ปลากาลังสถานีประมงน้ำจืดมาปล่อยในแหล่งน้ำในเขตหมู่บ้านของตนเอง การอบรมธรรมะของคณะกรรมการชุมชนท้องถิ่นร่วม เป็นต้น

3.4 การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าของหมู่บ้าน เช่น การกำหนดเขตอนุรักษ์ เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ มาตรการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ในระยะแรกๆจะประชาสัมพันธ์ในระดับหมู่บ้าน ผ่านหอกระจายข่าว ในที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ในระดับตำบลจะแจ้งที่ประชุมกลุ่มผู้นำชุมชน ตลอดจนถึงการวิจัยป่าและการเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ป้ายมาตราการของหมู่บ้านในบริเวณหมู่บ้าน ยังไม่มีการเผยแพร่ข่าวสารผ่านสื่ออื่นๆที่กว้างกว่านี้ ในระยะต่อมาลักษณะปัญหามักจะเกิดจากกลุ่มคนภายนอกพื้นที่ด้วย จึงได้นำมาตราการและกฎระเบียบว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำแจ้งในที่ประชุมประจำเดือนระดับอำเภอ และเผยแพร่เอกสารมาตราการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ให้กับผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอเมืองและหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอเวียงสา ที่มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลน้ำปาย เช่นบ้านหาดได้ บ้านน้ำวน เพื่อที่ผู้นำชุมชนหมู่บ้านนั้นๆจะได้ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้กับลูกบ้านในหมู่บ้านทราบต่อไป การประสานงานการ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ดังกล่าว เลขานุการของชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาก้าห้องถินเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ

3.5 ศาสนา พิธีกรรมความเชื่อ ภูมิปัญญาของห้องถิน

ในยุคที่ป่าชุมถึงแม้ว่าชาวบ้านจะไม่มีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเหมือนกับในปัจจุบันนี้ก็ตาม แต่การจับปลาและสัตว์น้ำอื่นๆในอดีตไม่ได้จับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง ใช้เฉพาะเครื่องมือจับสัตว์น้ำของห้องถิน และจุดประสงค์ของการจับปลา ก็เพื่อเป็นอาหารประจำวันเท่านั้น ไม่ได้มุ่งหวังเพื่อการค้า แต่ถ้าหากว่าจับได้มากก็เกินกว่าความต้องการในแต่ละวันก็จะแบ่งปันไปให้ญาติหรือเพื่อนบ้าน ระบบคือธรรม คุณธรรม จิตสำนึกที่ดี และสิ่งหนึ่งของธรรมชาติมีอิทธิพลต่อความคิด แบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมาก ชุมชนมีความเชื่อต่อผีน้ำ ผีป่า ผีเจ้าที่ หรือสิ่งลึกลับอื่นๆ แต่ในปัจจุบันระบบความคิดของชาวบ้านบางคนได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ต้องการจับปลาให้ได้ปริมาณมากๆเพื่อจำหน่ายโดยไม่คำนึงถึงวิธีการที่ใช้ในการจับปลา เช่น การระเบิด การจับปลาในเขตทางท้ามของหมู่บ้าน เป็นต้น ดังนั้นได้มีผู้เช่าผู้แก่ในหมู่บ้าน เช่น อุยมัง แสนปุน บ้านน้ำว้า อุยส่ง ประผล บ้านน้ำพระทัย อุยกี ประทอง บ้านน้ำปู และผู้เช่าผู้แก่ในหมู่บ้านหลายต่อหลายคน ได้เล่นอิทธิพลการนำเอาพิธีกรรมความเชื่อของห้องถินที่มีอยู่เดิม คือ การสร้างหอเจ้าที่ ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน เข้ามาสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์ปลา นอกเหนือไปจากความเชื่อทางลัทธิศาสนา เช่น การลิบะจะนะน้ำที่บ้านชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ซึ่งเป็นความเชื่อเดิมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในแหล่งพิธีกรรมและได้มีหลายชุมชนปฏิบัติตามกันอยู่แล้ว เพื่อให้เกิดการยอมรับข้อตกลงของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่ห้ามจับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำมากยิ่งขึ้น และเป็นการป้องกันปัญหาการกระทำผิดมาตราการทางสังคม ถ้าหากว่าสังคมคือที่จะใช้มาตราการทางสังคมในการลงโทษผู้กระทำผิดเพียงอย่าง

เดียว อาจจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนต่อไปในอนาคต ดังนั้นการป้องกันการกระทำผิดของคนในหมู่บ้านและคนภายนอกหมู่บ้านโดยการนำอาชญากรรมปัญหาของท้องถิ่นที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบท่องกันมาตั้งแต่อดีต จึงเป็นเครื่องแสดงของถึงการจัดการกับปัญหาอันชาญฉลาดของสังคมชนบทโดยที่ไม่ต้องการให้เกิดผลด้านการทำลายความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนลงไป

3.5.1 การสืบชะตาแม่น้ำ

การสืบชะตา เป็นพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่นที่ได้ปฏิบัติสืบท่องกันมาตั้งแต่อดีต สืบหมายถึง การทำให้บ่ำ ชะตาหมายถึงการมีชีวิต การเกิด การสืบชะตาจึงหมายถึง การประกอบพิธีกรรมเพื่อให้เจ้าของชะตามีชีวิตที่ยืนยาว เป็นกุศลโดยให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ที่กำลังเจ็บป่วย ผู้ที่ประสบปัญหาต่างๆ ในชีวิต ผู้ที่มาเข้าพิธีสืบชะตาแล้วจะได้มีสติ ความเชื่อมั่นสามารถต่อสู้กับปัญหาการเจ็บป่วย ปัญหาชีวิตได้อย่างทันต่อปัญหานั้นๆ มักประกอบพิธีกรรมเป็นรายบุคคลหรือประกอบรวมกันในหมู่บ้าน พิธีกรรมสืบชะตาถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการสืบชะตาแม่น้ำ การบวชป่าไม้ในพื้นที่ลังหัดหันโดยพระครูพิทักษ์นันทคุณ เจ้าอาวาสวัดอรัญญาวาราส เพื่อให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมโดยมีพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในการที่นี่ฟุ้ลและอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติที่กำลังถูกทำลายไปอย่างมากในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ให้กลับมาพื้นฟูมีความอุดมสมบูรณ์ตั้งเดิม ต่อมาก็ได้มีการนำอาพิธีกรรมดังกล่าวมาใช้กันอย่างแพร่หลายในหมู่บ้าน จนยึดถือกันเป็นรูปแบบในการอนุรักษ์ป่าไม้และอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำประการหนึ่งในปัจจุบันนี้

ส่วนประกอบของพิธีกรรมการสืบชะตาแม่น้ำ ประกอบด้วยไม้คำสีน้ำมากองตั้งสูงกันในบริเวณกลางพิธี เป็นองค์ประกอบหลักแล้วมีของบริวารที่เป็นการสื้อถึงความเป็นศรีมงคล ความอุดมสมบูรณ์ การขยายพันธุ์หรือสิ่งที่เจริญงอกงามต่างๆ เช่น ในขัน ในอ้อย ในมะยม หนอกลัวย มะพร้าวเบี้ย ข้าวเปลือก ข้าวสาร ผ้าขาว ผ้าแดง ด้วยสายลิขุจัน มาก พลุ เปลือกหอย เมี่ยง บุหรี่ เสื้อผ้าของคนในครอบครัว แล้วพระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรมและเจริญพุทธมนต์ตามลำดับจนจบพิธี แล้วประชาชนฝ่ายสงฆ์ได้เป็นผู้นำปล่อยปลา ณ บริเวณเขตอนุรักษ์ เป็นอันจบพิธี

ผลของพิธีกรรมการสืบชะตาแม่น้ำหรือบวชป่า ชาวบ้านเชื่อว่าบริเวณที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดให้เป็นเขตในการประกอบพิธีการสืบชะตาแม่น้ำหรือบวชป่านั้น ถือว่าได้ถาวรพื้นที่นั้นให้เป็นเขตของสิ่งที่ไม่แล้วจึงเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านผู้ใดจะล่วงละเมิดไม่ได้ ถ้าหากว่าผู้ใดล่วงละเมิดในการจับสัตว์น้ำเขตอนุรักษ์หรือตัดไม้เขตป่าชุมชนจะทำให้มีอันเป็นไป เช่นอาจได้รับอันตรายจากของมีคมทุกชนิด การเจ็บป่วยต่างๆทั้งที่มีสาเหตุและไม่มีสาเหตุ หรือเป็นบาปจึงไม่มีใครกล้าละเมิดมาตรการทางสังคมในเขตอย่างเดียวของสงฆ์

3.5.2 การสร้างหอเจ้าที่ ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

นอกเหนือจากความเชื่อด้านศาสนาที่มีอิทธิพลเหนือการดำรงชีวิตของชาวบ้านในเขตชนบทแล้ว พิธีกรรมความเชื่อของห้องถินอีน่าก์มือทิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านเหมือนกัน ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีความเชื่อว่าการเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากการลงโทษของเจ้าที่ วิญญาณ หรือสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติต่างๆ โดยมหอผี หมอยาวยเมื่อ หมอยาน้ำเป็นผู้เชื่อมประสานในจุดนี้ ดังนั้น วิธีการแก้ไขอาการเจ็บป่วยของชาวบ้านอุดมไปด้วยป้องกัน การส่งเคราะห์ การละเดาเคราะห์ การซ้อมผี การสูขวัญ ถ้าผีสถานที่แห่งไหนทำให้ผู้คนเจ็บป่วยบ่อยๆ ชาวบ้านจะเรียกสถานที่แห่งนั้นว่า “ที่เค็ม” และจะไม่ค่อยมีผู้คนผ่านเข้าใกล้สถานที่ดังกล่าว เพราะกลัวว่าเจ้าที่จะทำให้ ดังนั้นจึงมีผู้เช่าผู้แก่ทรายท่านได้เล่นอุทิศการอัญเชิญเจ้าที่ที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ เช่น บ้านน้ำปูได้อัญเชิญเจ้าพ่อผาแปง บ้านน้ำว้าได้อัญเชิญเจ้าที่ป่าชุมชน มาสติย์ หอเจ้าที่ที่ชาวบ้านสร้างขึ้น ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ โดยมหอผีในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการอัญเชิญด้วยเครื่องเช่น นางสรวง ตามความเชื่อของห้องถิน เช่น ไก่ต้ม เหล้าขาว ขาม พื้นบ้าน ดอกไม้ ฐูป เทียน เพื่ออ้อนหวานให้เจ้าที่ได้เมตตามาช่วยรักษาพันธุ์สัตว์น้ำในบริเวณ ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เสริมจากกิจกรรมของชาวบ้าน พอครูนาบีชาวบ้านก็จะนำเครื่องเช่นเหมือนเดิม มาเลี้ยงเจ้าที่เป็นประจำทุกปีเป็นการตอบแทนนุญคุณเจ้าที่ที่ได้ดูแลรักษาพันธุ์สัตว์น้ำให้กับชาวบ้าน นอกจากนี้ หมอผีและผู้เช่าผู้แก่ในหมู่บ้านทรายคนยังได้ตอกแต่งสตางค์(คล้ายๆกระหง)ด้วยเครื่องพิธีกรรมตามประเพณี ห้องถิน แล้วนำไปสานแซงผู้ที่มาลักษณ์จับปลาในเขตอนุรักษ์และจับปลาที่ผิดวิธีให้มีอันเป็นไปตามความหักเบากองเจตนาแน่นๆ พิธีกรรมความเชื่อดังกล่าวทั้งหมดนี้ประกอบขึ้นเพื่อป้องกันไม่ให้ชาวบ้านทึ้งในและออกพื้นที่มาลักษณ์จับปลาโดยเฉพาะในเวลากลางคืน ที่ชาวบ้านไม่สามารถจะสอดส่องดูแลได้เลยและเป็นความกังวลอีกประการหนึ่งของชาวบ้านที่ยังไม่รู้ว่าจะแก้ไขปัญหาการลักษณ์จับปลาในเวลากลางคืนได้อย่างไร นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้ห่วงผลไปจนถึงการป้องกันการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง ทึ้งในเขตอนุรักษ์และเขตส่วนในพื้นที่ที่หมู่บ้านรับผิดชอบอีกด้วย

หลังจากการประกอบพิธีกรรมสืบชะตาแม่น้ำและพิธีกรรมความเชื่อของห้องถินแล้วชาวบ้านทรายคนมีความสุขใจในปัญหาการจับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในเวลากลางคืนและการจับปลาผิดวิธีในเขตส่วนของหมู่บ้าน ชาวบ้านทรายคนกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า “ขณะนี้ไม่กังวลเกี่ยวกับการลักษณ์จับปลาในเขตอนุรักษ์ทั้งเวลากลางวันหรือกลางคืนแล้ว ถ้าหากว่ายังมีคราบลักษณ์มีดกญาติต้องมีอันเป็นไปตามรากไม้” และสูญเสียศรีสุกluob อับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในคราวรุ่งอรุณจะเสียรากไม้รากไม้รากไม้รากไม้ คัดคั่งด้วยพืชที่เพาะปลูกที่ได้อาจหมายถึงการแลกด้วยชีวิต ถึงแม้ว่าผลกระทบที่ได้รับอาจจะไม่ถึงขั้นเสียชีวิตก็ตาม อาจจะมีอาการเจ็บป่วยโดยไม่มีสาเหตุ ผลกระทบแทนจากการลักษณ์จับปลาในเขตอนุรักษ์จึงไม่คุ้มกับลิงที่อาจจะต้องสูญเสียไปทั้งด้านชีวิตความปลอดภัยและชื่อเสียงเกียรติยศของต้นเอง

3.5.3 การปิดตุ้งยันต์ป้องกันการระเบิดปลา

จากสภาพปัญหาที่มีการลักลอบระเบิดปลาในอุบัติส่วนของหมู่บ้าน(เขตปลอดการอนุรักษ์) และทางชุมชนยังไม่สามารถใช้มาตรการทางสังคมในการเข้าไปจัดการกับผู้ที่ละเมิดกฎหมายของสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้ เนื่องจากบริเวณแหล่งน้ำดังกล่าวอยู่ไม่ได้ฝั่นการรับรองของประชาคมหมู่บ้านให้เป็นพื้นที่การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน ยังอยู่ในระหว่างการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านถึงแนวทางการขยายพื้นการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำให้มีอานาเชตติดต่อกันตลอดลำน้ำว้าเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากที่ตั้งของหมู่บ้าน และถ้าจะใช้กฎหมายการทำประมงบังคับผู้กระทำผิด ก็อาจจะกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทางคณะกรรมการชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลา ห้องเรียนคำปลูกน้ำทางและผู้เฝ้าผู้แก่ในหมู่บ้านได้เสนอความคิดในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในเบื้องต้น โดยนำปัญหาดังกล่าวไปปรึกษากับ ศูนย์ทองเจ้าอาวาสวัดน้ำพาง ตำบลน้ำพาง และได้สรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการจัดทำตุ้งยันต์ป้องกันการระเบิดปลา ไปปิดไว้ตามแหล่งน้ำที่พบว่ามีการลักลอบระเบิดปลา กันเป็นประจำ และได้รับความเมตตาจากศูนย์ทองมองตุ้งยันต์กันระเบิด(ตุ้งทำด้วยเศษผ้าจีวรของพระขนาดกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ยาวประมาณ 70 เซนติเมตร แล้วลงอักษรตามพิธีกรรม) แล้วคณะกรรมการชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาห้องเรียนได้ร่วมกันนำไปปิดไว้ตามแหล่งน้ำบริเวณดังกล่าว อาจจะลดความถี่ของการระเบิดปลาลงได้บ้าง เนื่องจากผู้ที่มาระเบิดปลาเมื่อพบกับตุ้งยันต์แล้วอาจจะเกิดความเกรงกลัวภัยที่จะเกิดขึ้นจากการระเบิดปลา เช่น การถูกระเบิดของตนเอง การเกิดเหตุอาเหหอนๆกับตนเองหรือคนในครอบครัวได้

3.6 การจัดการปัญหาเชิงโครงสร้าง (กลุ่ม องค์กร)

การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นหน้าที่ของทุกคนในหมู่บ้าน ที่จะเสนอแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และเป็นการพัฒนากิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ให้ความก้าวหน้าเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังต้องค่อยเฝ้าระวังการผู้ที่ลักลอบการทำผิดมาตรการทางสังคม ให้กิจกรรมการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบรรลุเป้าหมายที่ชุมชนได้ร่วมกันตั้งไว้ แต่การดำเนินงานต้องมีตัวแทนของชาวบ้านเพื่อมาทำหน้าที่ในการประสานการดำเนินงาน ให้การดำเนินงานเป็นด้วยความเรียบร้อย จึงได้กำหนดให้มีคณะกรรมการรับผิดชอบในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

3.6.1 คณะกรรมการอนุรักษ์พันธุ์ปลาระดับหมู่บ้าน ประกอบไปด้วยผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน วีหมาเมืองชาวบ้านหมู่บ้าน ตัวแทนของชาวบ้านกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ หรือบุคคลที่ชาวบ้านเห็นว่ามีความสำคัญ เป็นคณะกรรมการ รวมจำนวนคณะกรรมการในระดับหมู่บ้านแล้วมีประมาณ 10 – 15 คน คณะกรรมการระดับหมู่บ้านก็มีหน้าที่ในการประสานงานกับชาวบ้านและส่วนที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำและทรัพยากรทางธรรมชาติต้านอื่นๆ ให้ดำเนินไปอย่างเรียบ

ร้อยตามทิศทางของการพัฒนาและที่นี่ฟุ้กทรัพยากรทางธรรมชาติของตำบลน้ำพang และอำเภอเมืองจิริม การคัดเลือกตัวแทนกลุ่มพลังมวลชนต่างๆ ในหมู่บ้านมาเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำนั้น คัดเลือกจากบุคคลที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความตั้งใจในการทำงาน และมีคุณธรรม เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน คณะกรรมการไม่มีวาระการดำเนินการแต่เดียว ถ้าหากว่าคณะกรรมการคนไหนที่มีประวัติการดำเนินงานดี ก็จะได้เป็นตัวแทนของชาวบ้านตลอดไป นอกจากคณะกรรมการคนไหนที่มีประวัติไม่ดีอยู่ดี เช่น มีประวัติลักลอบระเบิดปลาหรือข้อตปลา ชาวบ้านก็จะให้ออกจากการดำเนินการแทน ไม่ได้ แต่ทุกคนดำเนินงานด้วยใจรักและถือว่าเป็นเกียรติของตนเองที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านให้เป็นตัวแทนของหมู่บ้านในการดำเนินงานเพื่อส่วนรวม

จากการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในแนวที่ระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 4 หมู่บ้าน และเวลาที่เรียนรู้ระดับตำบลที่มีแกนนำหมู่บ้านจากหมู่บ้านล้าน้ำอื่นๆ ในพื้นที่ตำบลน้ำพang เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงปัญหาการลดลงของสัตว์น้ำที่เกิดจากการกระทำของคนทั่วไปและภัยนอกตำบลน้ำพang ประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทั้งในด้านอาหาร ความสมบูรณ์ของนิเวศแหล่งน้ำ ความภาคภูมิใจของคนในหมู่บ้านในความสำเร็จของการดำเนินงานที่แสดงถึงพลังความสามัคคีและความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ที่ใช้กระบวนการ วิธีการ หลักการจัดการ ที่เกิดจากคนในชุมชนและเป็นแนวทางของห้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ทำให้คณะกรรมการกลุ่มแกนนำและคณะกรรมการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของแต่ละหมู่บ้าน ได้เรียนรู้ต่อไปอีกว่า ในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านและล้าน้ำอื่นๆ ถ้าต้องการผลสำเร็จของการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพang ให้กลับมาพื้นฟูดังเดิม จะไม่สามารถแบ่งการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำออกเป็นเฉพาะแต่ละหมู่บ้านได้ ต้องมีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของทุกหมู่บ้านในตำบลน้ำพang เพื่อให้เกิดกระแสสัมคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่แรงพอ ที่จะทำให้คนทั่วไปและภัยนอกตำบลน้ำพang เกิดการยอมรับ วิธีการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ แล้วจะก่อให้เกิดความร่วมมือจากทุกๆ ส่วน ทั้งภาคประชาชน ภาคท้องถิ่น ภาคราชการ ในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ความยั่งยืนก็จะเกิดขึ้นตามมา จึงเกิดการรวมตัวกันของกลุ่มแกนนำของหมู่บ้านต่างๆ ในรูปของ "ชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาห้องถิ่นตำบลน้ำพang" ขึ้น

3.6.2 คณะกรรมการระดับตำบล เป็นการรวมตัวของหมู่บ้าน 10 หมู่บ้านในตำบลน้ำพang มีคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ในการประสานการดำเนินงานของชุมชนฯ ภายใต้ตำบลน้ำพang และประสานกับเครือข่ายการอนุรักษ์ของชุมชนต่างพื้นที่ คณะกรรมการชุมชนมาประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกรรมการบริหาร อบต.น้ำพang ประธานสหกิจ อบต.น้ำพang ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ ประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่มเยาวชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ประธานประชาชน และตัวแทนประชาชนในตำบลน้ำพang รวมทั้งสิ้น 20 คน เพื่อมาเรียนรู้การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของตำบลน้ำพang ให้

สามารถอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในทุกแหล่งน้ำทุกหมู่บ้านในพื้นที่ตำบล และวางแผนการใช้ผลประโยชน์จาก การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำให้สามารถเอื้อต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านในตำบลน้ำพางและตำบลโกลล์เดียง ได้อย่างพอเพียง นอกจากนี้ทางชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นดำรงน้ำพางยังมีเป้าหมายในการพัฒนาการ จัดการทรัพยากรป่าไม้ และการฟื้นฟูธรรมชาติของท้องถิ่น เช่นดูแลรักษาพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน พิธี กรรมความเชื่อท้องถิ่นอีกด้วย ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดในบทที่ 6 การพัฒนาเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

บทที่ 5

การพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

การจัดการทรัพยากรสัตว์ของชุมชนลำน้ำว้าแต่ละหมู่บ้านได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เป็นระยะเวลา 20 ปี แต่ลักษณะการดำเนินงานจะดำเนินการเฉพาะแต่ละหมู่บ้าน แยกส่วนกัน โดยแต่ละหมู่บ้านก็จะแสวงหาแนวทางวิธีการจัดการที่เป็นของตนเอง ยังไม่พบว่ามีการรวมตัวกันของแต่ละหมู่บ้านเพื่อจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในภาพรวมหรือเป็นเครือข่าย ทั้งในระดับหมู่บ้านใกล้เคียงหรือในระดับตำบล แต่พบว่ามีการรวมตัวกันของกลุ่มผู้นำชุมชนในลักษณะอื่นๆมาก่อน เช่นมีการประชุมหมุนเวียนในกลุ่มผู้นำชุมชนเพื่อปรึกษาการพัฒนางานของหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ เป็นต้น

จากเวทีการเรียนรู้ปัญหาการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ รูปแบบของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ของแต่ละหมู่บ้าน และการเรียนรู้นิเวศชุมชนในการดำเนินการวิจัยระยะที่ 1 พบว่าสังคมปัญหาการทำลายป่าด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงจากบุคคลทั้งในและนอกพื้นที่กันอย่างต่อเนื่อง เช่น ชาวบ้านนำพังพารื้อต่อกันในพื้นที่บ้านร่มเกล้า บ้านน้ำว้าพบการระเบิดป่าในเขตบ้านน้ำว้า หรือบริเวณแหล่งน้ำอื่นๆ หรือเหตุการณ์ในลักษณะนี้ในพื้นที่ต่างๆ แต่ชาวบ้านที่พบเห็นเหตุการณ์เหล่านี้ไม่ได้ไปแจ้งให้ผู้นำชุมชนของหมู่บ้านในพื้นที่ที่พบเห็นเหตุการณ์ทราบ เนื่องจากคิดว่าไม่ใช่ภาระหน้าที่ของตนเอง จึงทำให้ปัญหาลักษณะเช่นยังคงพบในพื้นที่ตำบลน้ำพังเรื่อยมา ผู้นำชุมชนหลายๆหมู่บ้านได้เสนอให้มีการรวมตัวกันเพื่อมาจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ และให้ชาวบ้านทุกคนในพื้นที่ตำบลน้ำพังได้เป็นเจ้าของทรัพยากรสัตว์น้ำทุกแหล่งน้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพัง อันจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในทุกแหล่งน้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพังได้อย่างมีประสิทธิภาพ และชาวบ้านทุกหมู่บ้านสามารถพึ่งพาสัตว์น้ำในแหล่งน้ำเป็นอาหารในชีวิตประจำวันได้ จึงเกิดการรวมตัวของกลุ่มคนนำในหมู่บ้านกลุ่มน้ำว้าและยังขยายไปสู่หมู่บ้านกลุ่มน้ำอื่นๆทั้ง 10 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพังขึ้น ซึ่งมีกระบวนการการดำเนินงานของกลุ่มคนนำเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตำบลน้ำพังดังต่อไปนี้

1. กระบวนการพัฒนาเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำดำน้ำพาง

กระบวนการพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้าวถื่นของชุมชนล้านนาว้า ตำบลน้ำพาง เกิดจากการรวมกลุ่มการเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำชุมชนประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลน้ำพาง ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีบทบาทในหมู่บ้าน กลุ่มพราณปลา ตัวแทนเมืองบ้าน จำนวน 20 - 60 คน ที่มาร่วมเรียนรู้ในการจัดการน้ำภูที่พบในการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งได้มีโอกาส sama เรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่ระยะเริ่มต้นการดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 1 เป็นการเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องวิถีชีวิตของชาวบ้านที่พึงพาทรัพยากรสัตว์น้ำในด้านอาหารประจำวัน ข้อมูลปลาท้องถิ่นชนิดต่างๆ ข้อมูลสภาพแวดล้อมน้ำ การเปลี่ยนแปลงของสังคมดำเนินน้ำพาง การเปลี่ยนแปลงของปริมาณสัตว์น้ำในล้านนาว้า สาเหตุของการลดลงของสัตว์น้ำ และวิธีการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในอดีตของแต่ละชุมชน ซึ่งผลของการเรียนรู้ดังกล่าวมีส่วนสำคัญที่ทำให้แต่ละหมู่บ้านต้องมีความร่วมมือกันในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำว้าและทุกแหล่งน้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางในลำดับต่อมา การพัฒนาเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของตำบลน้ำพางมีกระบวนการดำเนินงานหลักๆ ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. เวทีสันหนาของกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน พราณปลา เยาวชนและแม่บ้าน ระดับหมู่บ้านและตำบลในเรื่องการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เป็นการพัฒnaru รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจากอดีตที่แต่ละหมู่บ้านได้เคยดำเนินการมาว่าควรจะกำหนดรูปแบบการอนุรักษ์เป็นอย่างไร โดยเฉพาะด้านการจัดการแหล่งน้ำและด้านมาตรการทางสังคม ที่ควรจะดำเนินการให้คล้ายๆ กันทุกพื้นที่ ที่ประชุมมีมติให้แต่ละหมู่บ้านได้ขยายเขตอนุรักษ์และเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านให้มีอาณาเขตต่อเนื่องกันตลอดล้านนา และปรับปรุงมาตรการทางสังคมในการรับผู้ที่ฝ่าฝืนจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง เพิ่มเงินค่าปรับจากครั้งละ 3,000 - 5,000 บาท เป็นครั้งละ 5,000 บาท หมุ่อนกันทุกหมู่บ้านและยังเสนอให้มีคณะกรรมการรับผิดชอบในการประสานการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในระดับตำบลน้ำพางด้วย

2. เวทีสันหนาของกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่และพราณปลา จำนวน 20 คนในเรื่อง การประสานความเชื่อท้องถิ่นในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เป็นการระดมความคิดเห็นว่าชุมชนจะพسانเจ้า ลัวะเชื่อของท้องถิ่นจะเร็น้ำงาชาร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้ โดยมีการต่อต้านจากชาวบ้านและก่อให้เกิดผลดีต่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำด้วย มติที่ประชุมเสนอให้มีการลีบจะตามน้ำ ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ของทุกหมู่บ้าน มีการสร้างหอเจ้าที่และพิธีกรรมสถาปนา เช่นผู้ที่ลักลอบจับปลาใน

เขตอนุรักษ์และจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงในเขตสงวน โดยผู้ที่ประกอบพิธีกรรมห้องถินให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการพร้อมกับพิธีการลีบจะตามเม่น้ำที่ถือว่าเป็นพิธีกรรมหลักของหมู่บ้าน

3. เวทีสันหนากลุ่มผู้นำชุมชน พรานปลา ผู้เฒ่าผู้แก่ และแม่บ้าน จำนวน 20 คน ในเรื่อง บทบาทคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำระดับตำบลน้ำพang ว่าควรจะมีบทบาท หน้าที่อย่างไร และควรจะประกอบด้วยใครบ้าง ได้ร่างบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการและเสนอรายชื่อคณะกรรมการ และมอบหมายให้แต่ละหมู่บ้านไปพิจารณาบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการและรายชื่อคณะกรรมการเพิ่มเติม เพื่อเสนอในที่ประชุมของคณะกรรมการครั้งหน้า(ครั้งที่ 2)

4. การดำเนินกิจกรรมลีบจะตามเม่น้ำและพิธีกรรมความเชื่อของห้องถิน ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านก็จะไปร่วมกิจกรรมลีบจะเม่น้ำของหมู่บ้านที่ประกอบพิธีลีบจะตามเม่น้ำหมุนเวียนกันไปทุกหมู่บ้าน เพื่อไปร่วมสร้างกระถางสังคมด้านการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและไปเป็นกำลังใจให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านนั้นๆ ถือว่าเป็นเวทีที่สร้างความสัมพันธ์ที่สำคัญของกลุ่มผู้นำชุมชนอีกด้วยที่หนึ่งกว่าได้

5. เวทีสันหนากลุ่มผู้นำชุมชน พรานปลา ผู้เฒ่าผู้แก่ และแม่บ้าน จำนวน 20 คน ครั้งที่สอง ในเรื่องบทบาทคณะกรรมการการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำระดับตำบลน้ำพang ที่ประชุมได้มีมติให้มีการจัดตั้งเป็นชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาห้องถินตำบลน้ำพang โดยมีคณะกรรมการชุดดังกล่าว เป็นคณะกรรมการของชุมชนไปก่อน จนกว่าการก่อตั้งชุมชนจะดำเนินไปเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน แล้วค่อยมีการเลือกตั้งหรือคัดเลือกคณะกรรมการชุดใหม่ขึ้นมาแทนชุดเดิม ได้ร่วมกันร่างระเบียบ ชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาห้องถินตำบลน้ำพang ขึ้นและรับรองคณะกรรมการของชุมชนฯด้วย และให้มี การประชุมรับรองระเบียบของชุมชนฯในการประชุมครั้งที่ 3

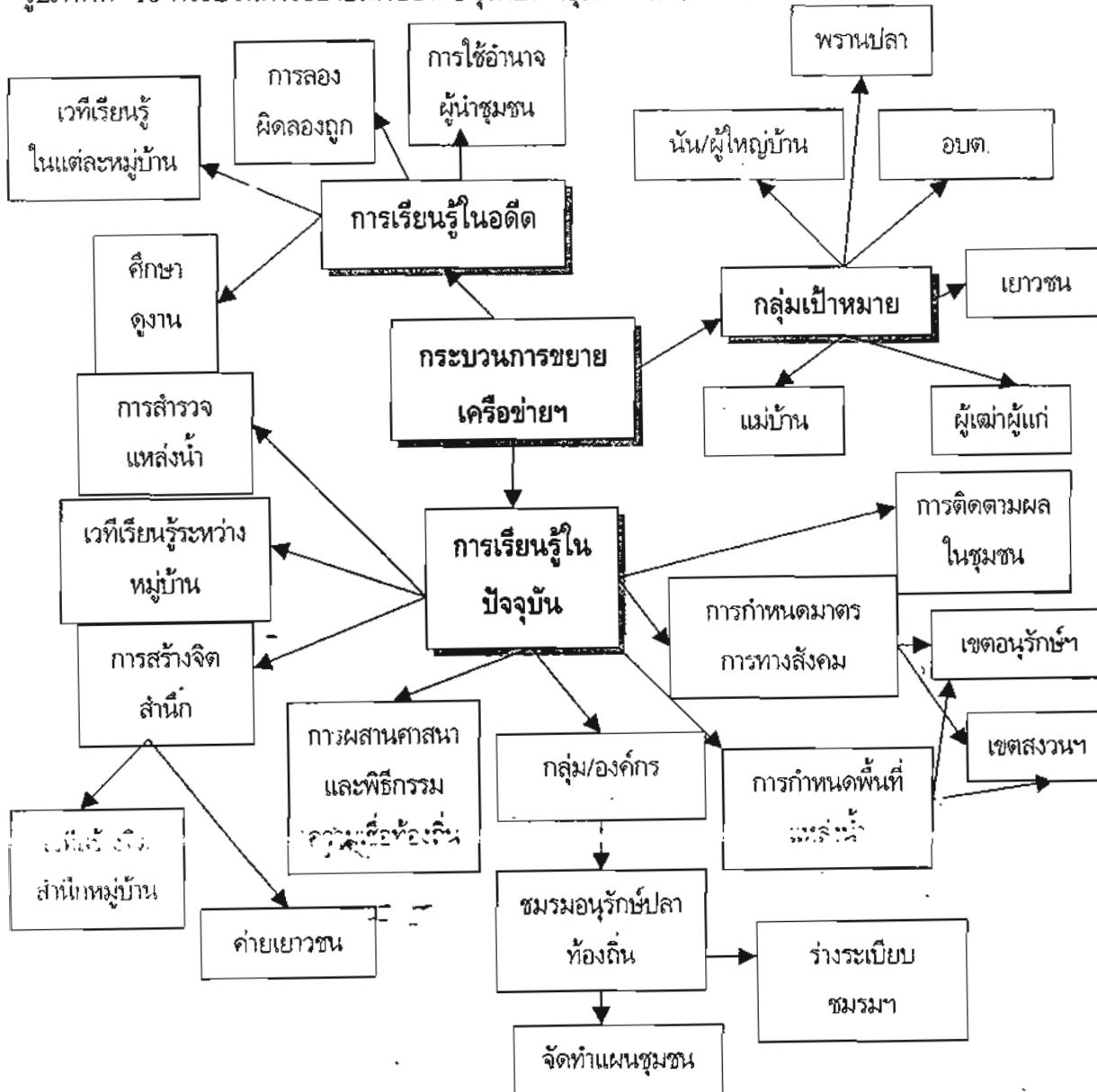
6. เวทีสันหนาคณะกรรมการชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาห้องถินตำบลน้ำพang ครั้งที่สาม เป็นการทบทวนบทบาท หน้าที่ของคณะกรรมการชุมชนฯเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเป็น การเรียบเรียงเอกสารที่คณะกรรมการแต่ละคนไปจัดทำมาเป็นระเบียบชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาห้องถินตำบลน้ำพang มอบหมายให้เลขาเป็นผู้จัดทำและเตรียมเผยแพร่ระเบียบชุมชนฯต่อไป

7. การสำรวจสภาพแวดล้อมน้ำในล้านนา เพื่อสำรวจสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำและ การสำรวจเพื่อประเมินการทำลายปลาน้ำด้วยระบิด พร้อมทั้งดำเนินการปิดตุ้งยันต์กันระบิด ณ แหล่งน้ำริเวณที่พบการระบิดปลาเป็นประจำ เป็นกระบวนการที่ทำให้กลุ่มผู้นำชุมชนได้กระทำการ

กรรมร่วมกันและได้เห็นสภาพจริงของล้าน้ำว้าบริเวณต่างๆ ก่อให้เกิดความห่วงเห็นที่จะดำเนินการอนรักษ์สภาพเดิมของล้าน้ำว้าไว้.

การขยายเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้าทำบ้านน้ำพang ส่วนใหญ่เกิดจากการจัดเวทีเรียนรู้การจัดการปัญหาร่วมกันของกลุ่มแกนนำต่างๆ ในแต่ละหมู่บ้าน เน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มแกนนำต่างๆ ในหมู่บ้าน เช่นกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชน องค์กรท้องถิ่น กลุ่มพราวนปลา ผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มเยาวชน เมื่อทุกส่วนมีความเข้าใจในบทบาทของตนเอง เท็นความสำคัญของความร่วมมือ การเจาะจงเจ้าจังในการแก้ไขปัญหา เมื่อชุมชนได้มีความเป็นเจ้าของผลงาน จึงทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับเครือข่ายด้วยดี ก่อให้เกิด ชุมรมอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นทำบ้านน้ำพangขึ้นในที่สุด

รูปภาพที่ 10 กระบวนการขยายเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตำบลน้ำพาง

2. เครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในรูปของชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพang

2.1 หมู่บ้านเครือข่ายและคณะกรรมการชุมชนฯ

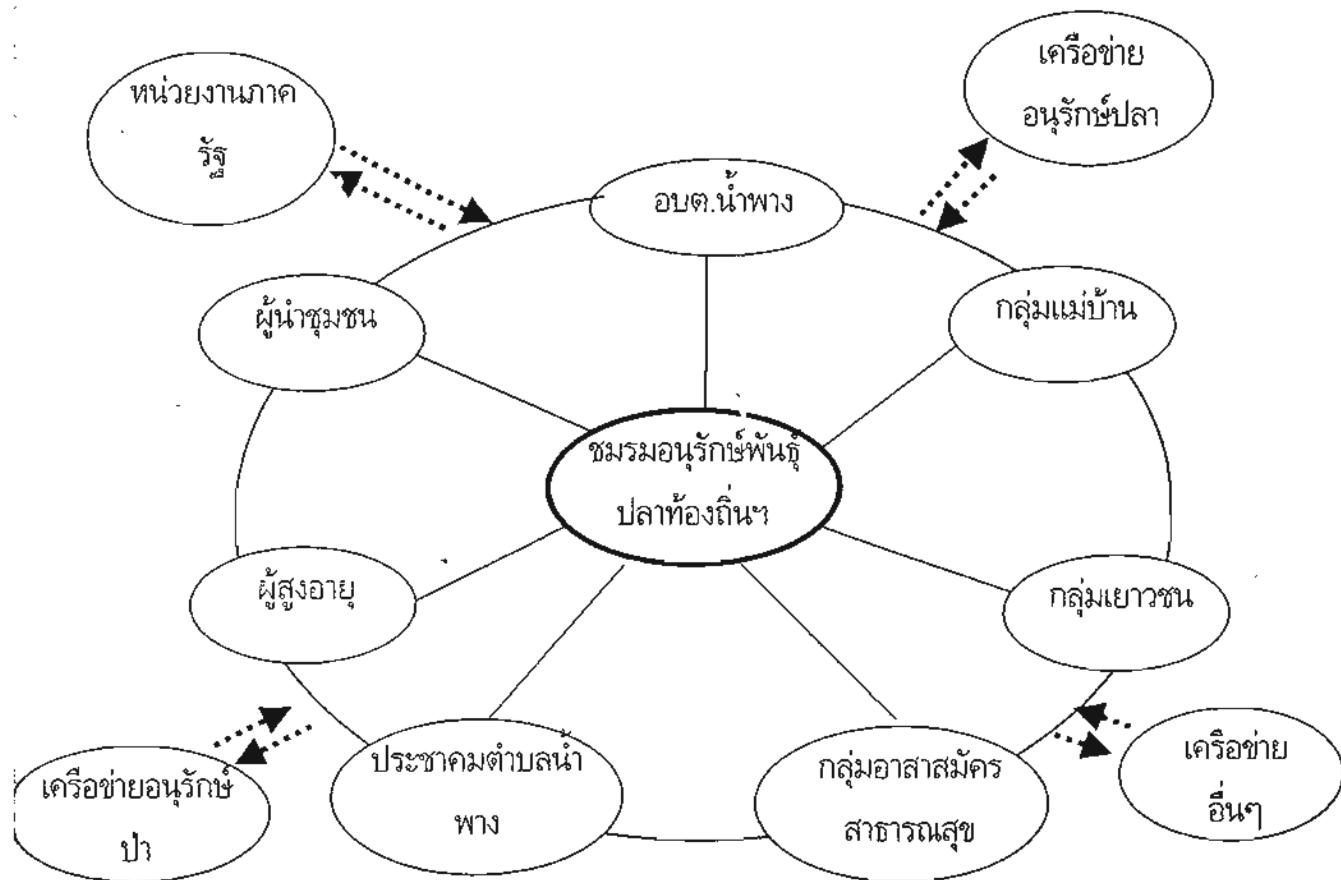
เครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตำบลน้ำพang ได้เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินงานวิจัย “รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนตำบลน้ำพang” ระยะที่ 2 ประกอบไปด้วยหมู่บ้านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำลำน้ำว้าเป็นแกนสำคัญได้แก่ บ้านน้ำว้าหมู่ที่ 5 บ้านน้ำปูหมู่ที่ 6 บ้านน้ำพระทัย หมู่ที่ 8 ตำบลน้ำพang และบ้านห้วยทรายมูลหมู่ที่ 5 ตำบลน้ำบาย และหมู่บ้านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำลำน้ำอื่นๆ ในตำบลน้ำพang เป็นหมู่บ้านเครือข่ายร่วม ได้แก่ บ้านน้ำพang หมู่ที่ 4 และบ้านน้ำพang ใหม่หมู่ที่ 7 ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำพang บ้านน้ำปูนหมู่ที่ 1 อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำปูน บ้านน้ำลานหมู่ที่ 2 อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำลาน บ้านน้ำแวงหมู่ที่ 3 อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำแวง บ้านน้ำตาวหมู่ที่ 9 อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำตาว และบ้านร่มเกล้า หมู่ที่ 10 อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำแวง โดยจะมีตัวแทนแกนนำของแต่ละหมู่บ้านมาเป็นคณะกรรมการดำเนินงานร่วมกัน

2.2 ชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพang

ผลจากการรวมตัวของกลุ่มแกนนำในแต่ละหมู่บ้านที่จะร่วมกันจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในทุกแหล่งน้ำพื้นที่ตำบลน้ำพang โดยกลุ่มแกนนำประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน ประธานกรรมการบริหารและประธานสภากองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพang ตัวแทนของผู้เช่าผู้เก็บที่มีบทบาทในหมู่บ้าน ประธานชุมชนอาสาสมัครสาธารณสุข ประธานชุมชนผู้สูงอายุ ตัวแทนของเยาวชน ตัวแทนของแม่บ้าน และตัวแทนของพราบปลา รวมจำนวน 20 คน และมีชาวบ้านทุกหมู่บ้านเป็นแนวร่วมในการดำเนินงาน และเรียกร้องกลุ่มดังกล่าวว่า “ชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพang”- การรวมกลุ่มดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- เพื่อประสานการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านให้มีรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่เหมือนๆ กัน
- เพื่อปลูกจิตสำนึกรักและสร้างกระแสสังคมการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำให้เกิดขึ้นในตำบลน้ำพang
- เพื่อร่วมวางแผนนโยบายและผลักดันการพื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและทุนทางสังคมอีกช่องทางน้ำพang ให้มีความเจริญรุ่งเรือง

รูปที่ 11 โครงสร้างของชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นตำบลน้ำพang

การเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนน้ำพang คงจะไม่จำกัดเฉพาะแต่ในพื้นที่ตำบลน้ำพangเท่านั้น คงจะต้องมีการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนที่ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชุมชนอื่นๆ เรียนรู้กับหน่วยงานของภาครัฐ กลุ่มองค์กรอื่นๆ นอกจากนี้ยังต้องร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายด้านอื่นๆ นอกเหนือจากเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เช่น เครือข่ายอนุรักษ์ป่าไม้ เครือข่ายดินตีนเมือง เครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือเครือข่ายท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้มาพัฒนา ปรับปรุงกระบวนการจัดการที่ชุมชนดำเนินการอยู่เดิมให้มีการพัฒนาและทันต่อสภาพสังคมและปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นต่อไป

3. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการรวมตัวของเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

ปัจจัยที่เสริมและเอื้อให้กับการขยายเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ท้องถิ่นของตำบลน้ำพang ทั้งในพื้นที่ศึกษา 4 หมู่บ้าน และยังขยายแนวคิดและการดำเนินงานไปยังหมู่บ้านนอกพื้นที่ศึกษาในตำบลน้ำพang ให้เป็นเครือข่ายการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพang มีปัจจัยดังต่อไปนี้

3.1 กระแสสังคมด้านการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ กระแสสังคมด้านการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ หรือเรียกว่าวังปลา นั้นมีมาตั้งแต่ต้นกรุงปัจจุบันนี้ ซึ่งขณะนี้มีหมู่บ้านที่ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่จังหวัดน่านประมานเร้อยกว่าหมู่บ้าน ตำบลน้ำพang เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำมาก่อนในบางหมู่บ้าน และได้ขยายเข้าไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียงจนมีการดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำครบถ้วนทุกหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพang ในระยะเวลาต่อมา จึงส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มเครือข่ายหมู่บ้านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพang ขึ้น

3.2 การมีแหล่งน้ำธรรมชาติและการประสบปัญหาการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทุกหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพang จะตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ลำน้ำว้า ลำน้ำพang ลำน้ำแวง ลำน้ำปุ่น ลำน้ำลาน ลำน้ำตวง ลำน้ำปู ลำน้ำฟ้า ลำน้ำแปง ในแต่ละลำน้ำก็มีปริมาณสัตว์น้ำที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์มาก่อน ชาวบ้านได้อาศัยทรัพยากรสัตว์น้ำในแหล่งน้ำเหล่านั้นในการดำรงชีวิตประจำวัน ต่อมามีพวนปลาจากทั้งในและนอกพื้นที่การจับปลาในลำน้ำด้วยการใช้ระเบิดและไฟฟ้าทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในหมู่ชน เช่นการจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณที่ลดลงไม่เพียงพอต่อการบริโภคประจำวัน เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มแกนนำอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหมู่บ้านต่างๆ ในการสักดิ้นปัญหาการทำลายปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติของพื้นที่ตำบลน้ำพang ที่ยังคงอยู่ในขณะนี้และอาจจะลุกคามต่อไปถ้าหากว่าไม่มีวิธีการจัดการกับปัญหาดังกล่าว

3.3 ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง ในสังคมชนบทภาวะผู้นำเป็นทุนเดิมคัญในการซักนำให้ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่างๆ เพราะผู้นำในสังคมชนบทคือผู้ที่รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของหมู่บ้าน เป็นผู้ที่แสวงหาทรัพยากรและวิธีการในการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นผู้ที่ดูแลความสงบเรียบร้อยในหมู่บ้านรักษาความมุติธรรมของชาวบ้าน แต่ต้องเป็นผู้นำที่มีจากความยินยอมพร้อมใจของชาวบ้านส่วนใหญ่ ไม่ใช่ผู้นำที่ได้มาแบบ“พากมากลากไป” หรือ“มือได้ริยาส้าได้สามา” และผู้นำชุมชนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมครั้งนี้ เป็นผู้นำที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ทุกคนไม่มีประวัติการทำลายปลาด้วยระเบิด ไฟฟ้า สารเคมี จึงเป็นที่ยอมรับและให้ความร่วมมือของชาวบ้าน

โดยส่วนใหญ่ และสามารถจะนำชาวบ้านในหมู่บ้านและหมู่บ้านเครือข่ายดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้

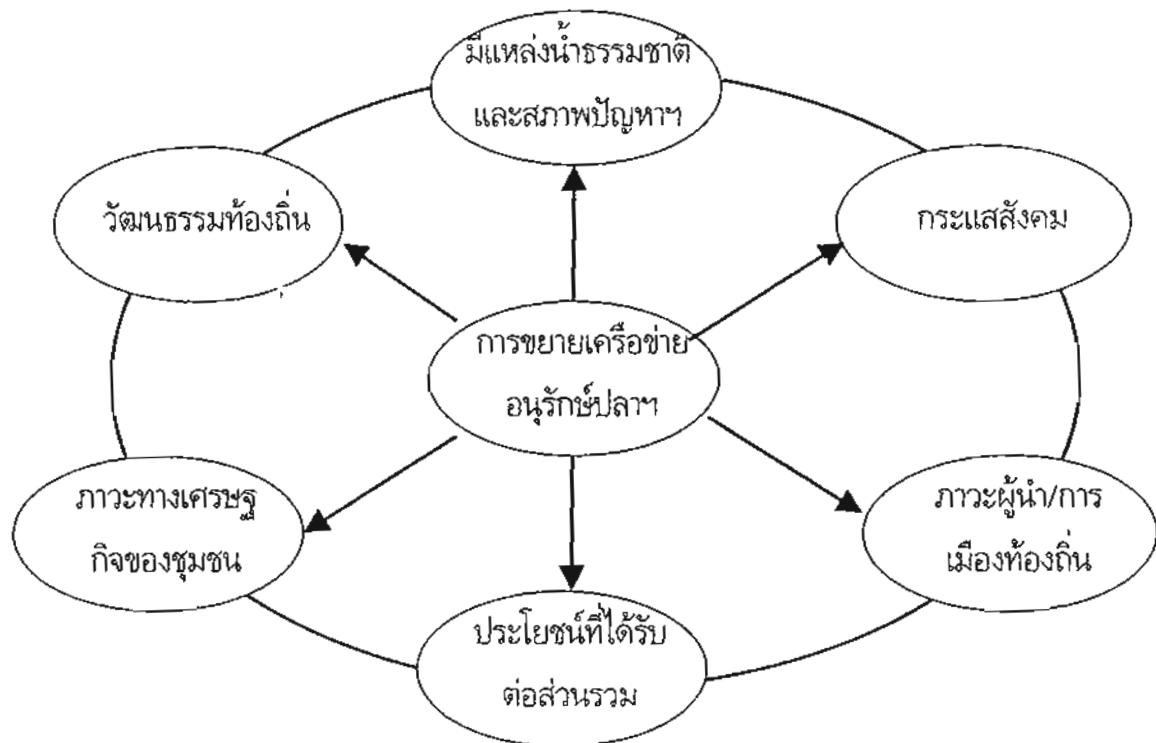
3.4 วัฒนธรรมของท้องถิ่น ตำบลน้ำพางเป็นพื้นที่ที่มีเส้นทางเข้า-ออกพื้นที่เพียงเส้นทางเดียวและไม่ใช่ทางผ่านไปสู่พื้นที่ตำบล อ่าเภออื่นๆ การสัญจรเข้าสู่พื้นที่ตำบลน้ำพางส่วนใหญ่จึงมีเฉพาะชาวบ้านตำบลน้ำพาง บุคคลต่างพื้นที่ถ้าจะเดินทางไปในพื้นที่ตำบลน้ำพางต้องมีธุระหรือความจำเป็นเท่านั้น ชาวบ้านในตำบลน้ำพางจึงอยู่อย่างสงบและสภาพพื้นที่ได้บังคับให้ชาวบ้านต้องประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวันร่วมกัน วิถีชีวิตจึงคล้ายกัน มีอาชีพที่คล้ายกัน ภาษาพูดที่เหมือนกัน พิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่นที่เหมือนกัน และวัฒนธรรมของท้องถิ่นก็เป็นสิ่งที่หล่อหลอมคนในตำบลน้ำพางให้มีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้นสมอ่อนเป็นเครือญาติเดียวกันมากยิ่งขึ้น เช่นประเพณีลักษณะพระธาตุคำป่า จะมีชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆในพื้นที่ตำบลน้ำพางมาร่วมสรงน้ำและลักษณะองค์พระธาตุในช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นประจำทุกปี พิธีขึ้นบ้านใหม่ แต่งงานเจ้าภาพก็จะเชิญแขกในหลายหมู่บ้านมาร่วมเป็นเกียรติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์ของชาวบ้านระหว่างหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์ทึ่ด เช่นในการจัดงานสืบชะตาแม่น้ำว้า กลุ่มแม่บ้านจากบ้านน้ำพระทัยก็จะมาช่วยกลุ่มแม่น้ำบ้านน้ำว้าจัดเตรียมอาหารกลางวันเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานพ่อถึงบ้านน้ำพระทัยจัดงานสืบชะตาแม่น้ำกลุ่มแม่น้ำบ้านน้ำว้าก็ไปช่วยกลุ่ม แม่น้ำบ้านน้ำพระทัยเป็นการตอบแทน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตอบเมื่อ” ความสัมพันธ์ยังพบในกลุ่มผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านอีกด้วย เช่น การไปมาหาสู่กันของผู้นำชุมชนของบ้านหมู่บ้านเป็นประจำ ไปดีมเหล้าด้วยกัน มีอะไรก็ปรึกษาหารือกันหั้งอย่างไม่เป็นทางการและเป็นทางการ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านกำหนดให้ในตำบลน้ำพางจะมีแผนการประชุมร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน ลักษณะการประชุมจะหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพในการประชุมครับ 10 หมู่บ้านในแต่ละปี สิ่งเหล่านี้จึงเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางได้

3.5 ภาระทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น ตำบลน้ำพางส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมร้อยละ 95 ของประชากรทั้งตำบล และชาวบ้านมีรายได้ต่อปีเฉลี่ย 5,000-6,000 บาทต่อคนต่อปีเท่านั้น ถือว่าเป็นรายได้ที่ค่อนข้างต่ำ ประกอบกับชาวบ้านได้รับผลกระทบของภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงปี 2540 ที่ผ่านมา ชาวบ้านต้องพึ่งพาธุรกิจทั้งในด้านอาหารและชีวิต ความเป็นอยู่มากยิ่งขึ้น เช่นอาหารจากทรัพยากรป่าไม้ แหล่งอาหารจากทรัพยากรสัตว์น้ำ ฯลฯ แต่ถ้าหากว่าสัตว์น้ำมีปริมาณที่ไม่พูดเพียงต่อการบริโภคของชาวบ้านต้องส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของ

ชาวบ้านเหมือนอย่างเช่นในอดีต ราศีปี 2535 ที่ผ่านมา จึงเป็นแรงเสริมอีกด้านหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเพิ่มความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างจริงจัง . เพื่อที่จะได้เพิ่งพาทรัพยากรสัตว์น้ำในการดำรงชีพสืบต่อไป

3.6 การเพิ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีพของชาวบ้านและการได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ชาวบ้านในตำบลน้ำพang มีการเพิ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีพมาตั้งแต่อดีต ทั้งด้านทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรสัตว์น้ำ เมื่อปริมาณสัตว์น้ำมีจำนวนลดลงจึงส่งผลกระทบต่อการดำรงชีพของชาวบ้าน ตั้งนั้นการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนเป็นการสร้างโอกาสในการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างเสมอภาคกันของคนในชุมชน ในพื้นที่ตำบลน้ำพang บ้านน้ำว้าถือว่าเป็นหมู่บ้านต้นแบบในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ที่ได้ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์ปลามาก่อนและมีผลงานจากการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ มีพันธุ์ปลานิดต่างๆ จำนวนมากแหวกว่ายให้ผู้คนที่เวะเวียนมาซื้อได้พบเห็นในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เป็นที่ประจักษ์ของชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ และจากคำนอกรเล่าของชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำว้าถึงสิ่งที่ชาวบ้านได้รับตอบแทนในการอนุรักษ์ปลาก็คือ การได้ปลามาเป็นอาหารของคนในครอบครัวในแต่ละวัน “ถ้าขยันหาปลาแล้วเหงวไม่ต้องใช้เงินซื้ออาหารในแต่ละวันเลย” เป็นสิ่งที่ยืนยันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชาวบ้าน นอกจากผลประโยชน์ด้านอาหารแล้วความสวยงามของผุ่งปลาที่แหวกว่ายในลำน้ำเป็นความงามที่ธรรมชาติได้มอบให้กับผู้ที่พับเห็นแล้วเกิดความสนับได้ และสิ่งเหล่านี้เป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านที่ผลการดำเนินงานประสบความสำเร็จ แสดงถึงพลังความสามัคคีของชาวบ้านในหมู่บ้านอีกประการหนึ่งด้วย จากการความสำเร็จในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านส่งผลดีต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านโดยเป็นกระแสส่งความอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำอีกประการหนึ่ง เป็นสิ่งที่ช่วยก่อให้เกิดความร่วมมือของชาวบ้านและหมู่บ้านเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำพื้นที่ตำบลน้ำพang ขึ้นได้

รูปที่ 12 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการขยายเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ปล้องถันต่ำบลน្ហាគ

บทบาทของชุมชนรักษาพันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพางที่ผ่านมา

หลังจากการรวมตัวของกลุ่มแกนนำกลุ่มต่างๆ ในด้านการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ ตั้งแต่เดือนมกราคม 2545 ที่ผ่านมา คณะกรรมการได้ดำเนินงานในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำดังท่อไปนี้

1.ร่างระเบียบของชุมชนฯและประชาสัมพันธ์มาตรการการอนุรักษ์สัตว์น้ำในพื้นที่ ตำบลน้ำพang ให้กับหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพangหมู่บ้านและหมู่บ้านนอกเขตตำบลน้ำพangและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ

2. การจัดเวทีระดับตำบลเพื่อวางแผนพัฒนาการอนุรักษ์ป่าท้องถิ่นของหมู่บ้านคุ้ม
น้ำ้า้าา แปลงหมู่บ้านคุ้มกรีว่า บัญชีคุ้มอนุรักษ์ป่าหันธ์สัตว์น้ำสู่ลุ่มน้ำอื่นๆ ที่กำลังเริ่มดำเนินการ ให้การดำเนิน
งานมีรูปแบบที่เหมือนกับหมู่บ้านอื่นๆ ที่เป็นหมู่บ้านต้นแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

3. การเข้าไปช่วยเหลือหมู่บ้านเครือข่ายที่มีปัญหาอุปสรรคในการขยายแนวทางส่วนพันธุ์สัตว์น้ำออกไปจากแนวทางเดิม เช่น การร่วมมือจัดทำผลของการดำเนินงานในที่ประชุมของหมู่บ้าน การแจ้งผลการดำเนินงานในเวทีผู้นำชุมชน และเวทีชุมชนอื่นๆ เพื่อเป็นการสร้างกระแสสั่งคมให้ชาวบ้านได้ตื่นตัวในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ

4. การวางแผนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น ตลอดจนถึงการจัดทางบประมาณในการดำเนินงาน

4. ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ : กลไกการฟื้นฟูแหล่งน้ำและผลักฟื้นวิถีชนบท

ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้าดำเนินการตั้งแต่อีดี 20 กว่าปีที่ผ่าน ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพตั้งแต่เริ่มต้นดำเนินการก็ตาม แต่ผลของการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนตั้งแต่อีดีที่ผ่านมา มีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูความสมมูลรุนแรงของระบบนิเวศแหล่งน้ำได้ในระดับหนึ่ง ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้า ตั้งแต่อีดีจนกระทั่งหลังดำเนินงานวิจัยพอจะสรุปอย่างลังเลได้ดังนี้

4.1 ผลต่อระบบนิเวศแหล่งน้ำ

4.1.1 ฟื้นฟูนิเวศนก ได้แก่ ปาริมน้ำ พีชนก พีชริมน้ำ และสภាពัวเดล้อมแหล่งน้ำ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ที่สามารถเกือบถูกลื้อสัตว์น้ำและสัตว์ที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ปาริมน้ำวัยยังพินิจสัดส่วนที่มาก เมื่อเทียบกับพื้นที่ด้านการเกษตรของชาวบ้านบริเวณริมน้ำ โดยเฉพาะป่าบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านจะถูกหมู่บ้านอนุรักษ์ไว้เป็นป่าชุมชน ด้วยเช่นกัน จากการบอกรถของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน พีชนกที่พับตามริมลำน้ำว้าถึงแม้ว่าจะมีจำนวนที่ลดน้อยลงไปอัมเนื่องมาจากการพัฒนาของกระแสน้ำอันเชี่ยวในช่วงฤดูฝน และการตัดไม้ของชาวบ้าน แต่ก็ยังพินิจสัดส่วนที่มาก ตั้งแต่ต้นไทร ต้นหว้า ต้นมะเดื่อ ต้นกุ่ม ต้นไคร้ ต้นเขม ต้นอ้อ ผักหานาม ผักกุด อยู่ตามริมลำน้ำ ที่เป็นประโยชน์ต่อสัตว์น้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม พีชริมน้ำที่ยังเป็นพีชนลักษณะ ลำน้ำว้าได้แก่ ต้นไคร้ ผักกุด ต้นเขม ต้นอ้อ ตามลำดับ โดยที่พืชเหล่านี้ยังไม่ได้รับผลกระทบจากการตัดลากและลักลอบตัด ไม้ในช่วงฤดูฝนมาก จึงไม่มีชาวบ้านคนไหนเข้าไปทำการเกษตรตามหาดทราย พอกลังช่วงฤดูฝนจะมีน้ำไหลเขียวมาก จึงไม่มีชาวบ้านคนไหนเข้าไปทำการเกษตร

กรรมบริเวณดังกล่าวโดย และพิชແຄດ້ານີ້ສາມາດປັບຕົວໃຫ້ຢ່ວດຈາກການພັດພາຂອງຮະແນນ້ອັນເຂົ້າໃນຄຸດຝັນໄດ້

4.1.2 **ພື້ນຝູແລະຮັກໝານເວີສແຫ່ງນ້ຳ** ທີ່ໄມ່ໃຫ້ສັນຕິພົນ ແຫ່ງສກາພແຫ່ງນ້ຳ ກຽດ ທິນທ່າຍ ພາ ແລະພື້ນ້ຳ ສກາພແຫ່ງນ້ຳຂອງລຳນ້ຳວ້າ ທີ່ປະກອບໄປດ້ວຍວັງ ອາດ ແກ່ງຕ່າງໆ ແຕ່ລະວັງ ອາດ ແກ່ງ ປະກອບໄປດ້ວຍ ທິນ ກຽດ ທ່າຍ ພາ ສກາພແຫ່ງນ້ຳຫລັກໆເຊັ່ນ ວັງ ອາດ ແກ່ງ ຍັງມີມີການເປີ່ຍັນແປ່ງ ຈາກການລັ້ມການຍື່ນອຸ້ມັງ ແສນປູນ ບັນ້າວ້າກ່າວວ່າ “ສກາພລຳນ້ຳວ້າປັຈຸບັນນີ້ ຍັງເໝັ້ນກັບສກາພລຳນ້ຳວ້າໃນອົດົກ ວັງນ້ຳ ອາດ ແກ່ງ ຍັງອູ້ປົງບົງບົນເດີມ ມີການເປີ່ຍັນແປ່ງໄມ່ມາກັນກັບ ຄົງແວ້ລ້າລຳນ້ຳນາງແທ່ງຈະຕື່ນເຂົ້າໄປນ້ຳແຕ່ຍັງຄົງສກາພເໝືອນເດີມ” ທີ່ຜ່ານມາເຄີຍມີນາຍຖຸນພຍາຍາມຈະຂອປະມູລດູດທ່າຍດູດທິນໃນລຳນ້ຳວ້າບົງບົນເກັນນ້ຳວ້າຕຳບລຳນ້ຳພາງ ແຕ່ທາງໜູ້ບັນໂດຍການນໍາຂອງຜູ້ໄທຢູ່ໜູ້ ອອງຄ່າ ຜູ້ໃຫຍ່ບັນນ້ຳວ້າໄມ່ອ່ອນຍູ້ຕີໃຫ້ນາຍຖຸນທ່ານັ້ນດໍາເນີນການດູດ ທິນ ທ່າຍ ຮົມຖິ່ງການນໍາທິນບົງບົນເຮັມນ້ຳອອກຈາກພື້ນທີ່ເພື່ອໄປຕົກແຕ່ງອາຄາຣບັນເຮືອນຂອງຄົນອອກພື້ນທີ່ ຈຶ່ງທຳໄໝສກາພລຳນ້ຳວ້າຍັງຄົງສກາພເດີມເອົາໄວ້ໄດ້ຈົນຄົງທຸກວັນນີ້

4.1.3 **ຄຸດສກາພແຫ່ງນ້ຳດີຂຶ້ນ** ຈາກການຕຽບສອບປົມານອອກສີເຈນລະລາຍໃນນ້ຳ ດັນ ຈຸດອນຸຮັກຍົ່ວໜົນຮູ້ສັນຕິພົນນ້ຳບັນນ້ຳວ້າແລະບັນນ້ຳປູ້ໃນເດືອນພຸດ່ງກາມ ປີ ພ.ສ.2545ພບວ່າມີຄ່າປົມານອອກສີເຈນລະລາຍໃນນ້ຳທ່ານັ້ນ 7.5 ແລະ 7.3 ຕາມລຳດັບ ທີ່ມີປົມານອອກສີເຈນລະລາຍໃນນ້ຳມີຄ່າທີ່ເພີ່ມຂຶ້ນຈາກ ການຕຽບໃນເດືອນພຸດ່ງກາມ ພ.ສ. 2544 ທີ່ມີຄ່າອອກສີເຈນລະລາຍໃນນ້ຳ ດັນ ຈຸດອນຸຮັກຍົ່ວໜົນຮູ້ປຸລາບັນນ້ຳວ້າ ບັນນ້ຳປູ້ ແລະບັນຫຼວຍທ່າຍມູລ ແກ່າກັນ 6.8 , 6.2 ແລະ 6.4 ຕາມລຳດັບ ນອກຈາກນີ້ ຍັງພວກເພື້ນ້ຳທີ່ພບໃນລຳນ້ຳວ້າ ໄດ້ແກ່ ເຕາ ໄກ ແහນ ອ່ອງລອນ ສາຫວ່າຍໜີດອື່ນໆ ໃນປົມານທີ່ໄມ່ມາກັນ “ໃນອົດົກວາງປີ ພ.ສ. 2535 ເຕາ ໄກ ແහນ ພບມາກໃນລຳນ້ຳວ້າ ໄສແໜ່ງໄດ້ແຕ່ເຕາ ໄກ ທິນ ທ່າຍໃນນ້ຳກີ່ໄມ່ສ່ວຍເລີຍ”(ນາຍຫຼູວິທີ່ ແກ້ວໄສ, ສັນກາຍຍົນ) ຈາກຜົນການລໍາວັງສກາພແຫ່ງນ້ຳໃນລຳນ້ຳວ້າເດືອນມັງກອນ 2545 ຂອງຄົດແວ່ຈັຍ ພບວ່າ ບົງບົນເຂົ້າໃນຮູ້ສັນຕິພົນນ້ຳຂອງໜູ້ບັນຈະໄມ່ຄ່ອຍພບພື້ນ້ຳຂຶ້ນແລຍ ກ້ອນທິນ ພາ ທ່າຍ ຈະສະອາດເກີ້ມີເກມາມອຸດ້ແລ້ວສນາຍຕາ ພອເລີຍເຂົ້າໃຫ້ສູ່ເຫດສ່ວນພັນຮູ້ສັນຕິພົນນ້ຳຂອງໜູ້ບັນ ພບພື້ນ້ຳຂຶ້ນນັ້ນບັງເລັກນ້ອນ ກ້ອນທິນ ພາ ທ່າຍ ຍັງມີຄວາມສະອາດອູ່ສອບຄາມເຫຼຸດທີ່ທຳໄໝເກີດຜລເຊັ່ນຈົ່າກົງພາບມູນກົດທີ່ຮ່ວມສໍາຮັກກ່າວວ່າ “ບົງບົນເຂົ້າໃຫ້ສູ່ເຫດສ່ວນພັນຮູ້ສັນຕິພົນນ້ຳໄປຈະຢູ່ປະຈຸບັນຮູ້ສັນຕິພົນນ້ຳໄປຈະຢູ່ປະຈຸບັນ ແລະປະຈຸບັນກີ່ກົດທີ່ຮ່ວມສໍາຮັກກ່າວວ່າ ໄກຕົກເກີ້ມີກົດກ່າວຈົ່າກົງພັນຮູ້ສັນຕິພົນນ້ຳໄປຈະຢູ່ປະຈຸບັນ ແມ່ດຈຶ່ງໄປພບພື້ນ້ຳໃນບົງບົນເຂົ້າໃຫ້ສູ່ເຫດສ່ວນພັນຮູ້ສັນຕິພົນນ້ຳໜ້າອຸ່ນໜູ້ບັນເຂົ້າສູ່ເຫດປລອດກາຮອນຮັກຍົ່ວໜົນ” ແຕ່ພອນເພີ້ນເຂົ້າໃຫ້ອນຮັກຍົ່ວໜົນເລີຍເຫດສ່ວນພັນຮູ້ສັນຕິພົນນ້ຳໜ້າອຸ່ນໜູ້ບັນເຂົ້າສູ່ເຫດປລອດກາຮອນຮັກຍົ່ວໜົນ ທີ່ເປັນພື້ນທີ່ລັກລອບຮະເປີດປລາຂອງພຣານປລາບາງຄນ ກລັບພບວ່າ

ไก แทน ตะไคร น้ำขี้นเต็มห้องน้ำแทนจะมองหา ก้อนหิน ทราย ผ้าไม่เปบเลย สภาพของพืชน้ำมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ชาวบ้านบอกว่า “บริเวณลำน้ำนองออกเขตส่วนออกไปจะไม่ค่อยมีปลาที่มากินพืชน้ำ เนื่องจากถูกคนกวนกวนจากกลุ่มที่มาลักลอบระเบิดปลา จึงมีแต่พืชเต็มไปหมด” นั่นแสดงว่าเขตอันนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านมีความสมบูรณ์ของนิเวศน้ำมากกว่าเขตอันนุรักษ์ซึ่งสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของอรวรรตน์ กฤตบุณฑุทธิ์ กล่าวในพิเชฐฐ์ หนองช้าง (อ้างแล้ว, 2544: 8) พบว่าระบบนิเวศของแหล่งน้ำมีความสมบูรณ์ขึ้นในบริเวณชุมชนที่อันนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยคุณสมบัติน้ำทางกายภาพของน้ำมีความเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของปลาและสัตว์น้ำ การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำและความสมบูรณ์ของนิเวศน้ำได้มีพราแปรปลาในชุมชนกล่าวว่า “การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำให้ปลอม่อ ปลาทิ่ง ปลาหมู อารีย์เป็นเครื่องชี้วัดก็ได้ เพราะปลาเหล่านี้ชอบน้ำสะอาดถ้าน้ำสกปรกปลาจะไม่อยู่ ส่วนการตรวจสอบความสมบูรณ์ของนิเวศน้ำถ้าใช้ปริมาณพืชน้ำ ความสะอาดของหินทราย ผา เป็นลิสต์ยืนยันได้” (นายลิย แสลงปุน, ลัมภาษณ์)

4.1.4 สัตว์นำเพิ่มขึ้น ผลจากการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์นำของชุมชนลำน้ำว้า 4 หมู่บ้าน ตั้งแต่ในอดีตจนกระทั่งปัจจุบันนี้ พนบัวปลาท้องถิ่นหลายชนิดในลำน้ำว้าที่มีปริมาณลดลง จนปลาบางชนิดหายไปไม่ได้เลย เช่นปลาแกง ปลาหมู ปลาเพี้ย ปลาอก ปลาจอก และบางชนิดมีปริมาณที่ลดลงแต่ยังพอจับได้ในลำน้ำว้า เช่นปลาตะเพียน ปลาบาก ปลาปีก ปลาลิข ปลาดัง ปลาแค ปลาม้อม ปลาทิ้ง ปลาจาด ซึ่งขณะนี้ปลาที่พวนปลาไม่พบในลำน้ำว้าก็มิได้พบในลำน้ำว้า ส่วนปลาที่หายไปหรือจับได้จำนวนน้อยก็มีจับได้ในปริมาณเพิ่มมากขึ้น และปลาที่จับได้ตามปกติในลำน้ำว้า แต่จับได้ในปริมาณที่ไม่มาก เช่น ปลาหนาม ปลาปัก(แก้มห้า) ปลาโนล ปลาเงี่ยงเขียว ปลาทอง ปลาหมู กิ สามารถจับได้เพิ่มมากขึ้นจนพอเพียงต่อการบริโภคประจำวัน ค่าเฉลี่ยในการจับปลาได้ในลำน้ำว้าของพวนปลาในหมู่บ้านเพิ่มจาก 3.8 ชีด/วัน/ครัวเรือนในเดือนมีนาคมปี 2544 เป็น 5 ชีด/วัน/ครัวเรือนในเดือนเมษายนปี 2545 นอกจากปลาดังกล่าวข้างต้นแล้ว ปลาหมูอารีย์ที่เป็นปลาหายากและใกล้สูญพันธุ์ที่พบในลำน้ำว้าแห่งเดียวของประเทศไทยก็มีปริมาณที่มากขึ้น โดยพบปลาหมูอารีย์ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์นำของแต่ละหมู่บ้าน เช่น หาดงาม แก่งพาง พื้นที่เขตอนุรักษ์บ้านน้ำพระทัย แก่งขอนพื้นที่เขตอนุรักษ์บ้านน้ำว้า หาดแก่งน้ำ พื้นที่เขตอนุรักษ์บ้านน้ำปู และแก่งโปรด พื้นที่เขตอนุรักษ์บ้านห้วยทรายมูลเป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของทีมวิจัยประชาคมจังหวัดน่าน(ค้างใน พิเชษฐ์ หนองห้าง 2544: 48)ที่มีผู้พบปลาหมูอารีย์ในลำน้ำว้าเพิ่มมากขึ้น นอกจากปริมาณการจับปลาของพวนปลาท้องถิ่นที่จะบ่งบอกถึงการฟื้นฟูพันธุ์สัตว์นำแล้ว “บัวน” หรือ “นาก

น้ำ” ก็เป็นตัวที่บ่งบอกความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำได้อีกประการหนึ่ง บ้านเป็นสัตว์กินปลาที่อยู่ใกล้ๆกับแหล่งน้ำตามธรรมชาติ พบรตามแหล่งน้ำทั่วๆไป พรานปลาในห้องถินไม่เคยพบบ้านในลำน้ำบริเวณใกล้ๆกับชุมชนในราชบูป.ศ. 2533 – 2539 พรานปลาอยู่บ้านได้หนึ่งปีอยู่ลำน้ำสาขาของลำน้ำว้า เช่นน้ำตวง น้ำฟ้า ที่มีปลาค่อนข้างอุดมสมบูรณ์มากกว่าลำน้ำว้าในขณะนั้น แต่ในราชบูป.ศ. 2540 พรานปลาเริ่มพบบ้านในลำน้ำว้าบริเวณใกล้ๆกับชุมชน และพบบ่อยขึ้นในปัจจุบัน สิ่งที่บ่งบอกว่ามีบ้านกลับมาคือ ร่องรอยของการจักตាងของบ้านแล้วนำเอาปลาที่ติดตាងไปกิน ที่ชาวบ้านมักจะอุ้กไปวางตากปลาไว้ต่อนกางคืบ หรือการขโมยปลาที่ติดเครื่องมือจับปลา ชนิดอุ่นๆของชาวบ้าน

4.2 ผลต่อสังคม

4.2.1 ความสัมพันธ์ของชุมชนเดี๋ยวนี้ พบว่าความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านและคนระหว่างหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นถ้าหากว่ามีการดำเนินงานในลักษณะเช่นนี้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งก่อนหน้านี้ชุมชนจะเน้นการจัดการปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นเฉพาะของชุมชนแต่เดิม แต่หลังจากการเรียนรู้ปัญหาการทำลายพันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละชุมชนแล้วพบว่า ชุมชนเริ่มมองเห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อสังคมในภาพรวมมากกว่ามองผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง ดังนั้นจึงเกิดความร่วมมือของหมู่บ้านเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำดำเนินการน้ำพางขึ้นในรูปแบบ “ชุมชนอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำท้องถินดำเนินการน้ำพาง” และชุมชนจะพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาทุกหมู่บ้านในดำเนินการน้ำพางให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ทางชุมชนมีแผนที่จะใช้กระบวนการที่เรียนรู้ปัญหาในช่วงที่ผ่านมา ไปจัดการด้านทรัพยากรป่าไม้ การพื้นฟูชนบทรวมถึงมีประเพณีและวัฒนธรรมของห้องถินที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในขณะนี้ ให้คงอยู่กับดำเนินการน้ำพางต่อไป ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่า กลุ่มที่มาร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล มีครอบครุกกลุ่มในหมู่บ้านได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน(ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.) กลุ่มพรานปลา ผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชนและบุตรชายน เป็นต้น

4.2.2 ได้รับปลาเป็นอาหารเพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉลี่ย ทำร่อง ทำน้ำตก ไม่ใช่ทางเดินที่สำคัญในการดำรงชีพของคนในห้องถินเป็นอย่างมาก ก่อนปี พ.ศ. 2533 ชาวบ้านในดำเนินการน้ำพางแทบจะไม่ต้องซื้ออาหารจากตลาดเลย ชาวบ้านจะหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติเกือบทั้งหมด และทรัพยากรทางธรรมชาติเริ่มลดลงจนกระทั่งปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา อาหาร

จากแหล่งธรรมชาติไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพของชาวบ้าน โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2535 ถือว่าเป็นช่วงวิกฤตสัตว์น้ำ จึงต้องมีการหาชื้ออาหารจากภายนอกพื้นที่ พนรดเร่งจ้างหน่ายอาหาร ร้านจำหน่ายอาหารสด ร้านชำ เกิดขึ้นในพื้นที่และเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ ในเวลาต่อมา พอถึงปี พ.ศ. 2540 เป็นช่วงที่สัตว์น้ำเริ่มพื้นตัวขึ้นมา ชาวบ้านจึงได้รับอาหารจากแหล่งน้ำเพิ่มมากขึ้น ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านสามารถจับปลาและลักษณะน้ำอื่นๆ เช่น กุ้ง หอย มาเป็นอาหารประจำวันได้เทบจะไม่ต้องซื้ออาหารจากภายนอกพื้นที่เพิ่มเหมือนเช่นอดีตที่ผ่านมา รถเร่งจ้างหน่ายอาหารได้ลดปริมาณการจ้างหน่ายลง แต่กลับไปจำหน่ายสินค้าประเภทข้าวสาร เสื้อผ้าแทน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านถึงการจับปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ พ่อชี พรมเกษา บ้านน้ำปู กล่าวว่า “เดิมน้ำแทบไม่ต้องซื้อปลาจากภายนอกฯ เลย ถ้าหากว่าขยันหน่อย ถ้าไปดักแหน่งไว้ช่วงเย็นตอนเข้าทุกๆ เช้าก็จะได้ปลาที่ติดแหน่งประมาณ 0.5 - 1 กิโลกรัม ซึ่งเป็นปริมาณที่เพียงพอต่อการประกอบอาหารในประจำวันได้” และผลการนักสำรวจของพวนปลาหลายๆ คนในหลายหมู่บ้านเกี่ยวกับการจับปลาในแหล่งน้ำว่า ก็ได้รับคำตอบที่คล้ายกันนี้ จากการที่ชาวบ้านไม่ต้องซื้อปลา เนื้อสัตว์ จากตลาดหรือรถเร่ ครอบครัวก็ไม่ต้องสูญเสียเงินทองในการซื้ออาหาร ทำให้ครอบครัวมีเงินออมเพิ่มมากขึ้น พวนปลาในหมู่บ้านที่มีความช้านาญในการหาปลาจากแหล่งน้ำอื่นๆ ไม่ต้องซื้อปลามาเป็นอาหารประจำวันแล้วถ้ามีปลาเหลือจากการรับประทานในประจำวันยังสามารถจำหน่ายได้เงินมาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย

จากข้อมูลการบริโภคปลาของชุมชนลุ่มน้ำว้าที่ได้จากการสัมภาษณ์ครัวเรือน เดือนมีนาคม พ.ศ. 2544 พนรดเรื่องมีการบริโภคปลาเฉลี่ย 8.4 วันต่อเดือน ปริมาณปลาที่จับได้ในลำน้ำว้าเฉลี่ยประมาณ 3.8 ชีด รวมปลาที่จับได้จากลำน้ำว้าต่อเดือนเฉลี่ยประมาณ 380 กิโลกรัม คิดเป็นเงินประมาณ 22,800 บาท และจากการสำรวจข้อมูลการบริโภคปลาในเดือนเมษายน พ.ศ. 2545 พบว่า ครัวเรือนมีการบริโภคปลาเพิ่มขึ้นเป็น 10 วันต่อเดือน ปริมาณปลาที่จับได้จากลำน้ำว้าเฉลี่ย 5 ชีด/ครัวเรือน รวมปลาที่ชาวบ้านจับได้ในแหล่งน้ำว้าประมาณ 565 กิโลกรัมต่อเดือน คิดเป็นเงินประมาณ 33,900 บาท

4.2.3 มีสถานที่ด้านการพักผ่อนหย่อนใจ การท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยว ในลำน้ำว้า ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 โดยกลุ่มแม่น้ำน้ำฟ้า แต่การท่องเที่ยวในช่วงนี้ยังไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยมมากนักต่อจุดนี้ประชาชนในอำเภอแม่จริมก็ยังไม่นิยมมาเที่ยวเท่าไร แต่ในเวชบูรพาเที่ยวน้ำอ่าวน้ำแม่จริมจึงได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลำน้ำว้า เนื่องจากมีสภาพของลำน้ำว้าที่สวยงาม คุณภาพน้ำที่สะอาด มีวังปลาหลายแห่ง เหมาะสมแก่การพักผ่อน

หย่อนใจ โดยการส่งเสริมการล่องแพ ซึ่งมีทั้งแพไม้ไผ่และแพยางให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในจังหวัดน่าน ต่างจังหวัด และต่างประเทศ พ่อสมควรมาท่องเที่ยวชมความงามตามธรรมชาติของลำน้ำว้า ที่ยังคงความสะอาดบริสุทธิ์เอาไว้ การได้รับประโยชน์จากการกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องจากการท่องเที่ยวของประชาชนในตำบลน้ำพang ยังมีสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับผู้ประกอบการจากต่างพื้นที่ นอกจากกลุ่มแพไม้ไผ่ที่สมาชิกกลุ่มมาจากคนในห้องถูน้ำที่พ่อแพอยได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากขึ้นกว่าเดิม แต่ประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับโดยตรงมากกว่าการบริการการท่องเที่ยวคือการได้มาพักผ่อนหย่อนใจ มาว่ายน้ำ มาชมปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของบ้านน้ำว้า ซึ่งจะเป็นศูนย์กลางการพักผ่อนหย่อนใจในลำน้ำว้าของชาวตำบลน้ำพang และอำเภอแม่ริม ช่วงฤดูร้อนเดือนตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน โดยเฉพาะช่วงสงกรานต์ จะมีการจัดงานเทศบาลสงกรานต์ ณ หาดทรายบ้านน้ำว้า จะมีชาวบ้านจากที่ต่างๆ มาเที่ยวน้ำว้าเป็นจำนวนมาก แต่การท่องเที่ยวแบบไร้จิตสำนึกของนักท่องเที่ยวก็อาจจะส่งผลกระทบต่อคุณค่าของสังคมและแหล่งน้ำที่มีอยู่เดิมได้

4.2.4 ความภาคภูมิใจของชุมชน การอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนลำน้ำว้าถือว่า ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง สร้างความภาคภูมิใจให้กับทุกๆ คนในหมู่บ้าน ที่ทางหมู่บ้านสามารถจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำได้เหมือนกับหมู่บ้านที่มีประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียงมาก่อน เช่น บ้านหาดผาชน บ้านดอนแก้ว จากการสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านหลายๆ คน เช่น กลุ่มแม่น้ำบ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มพราณปลา กลุ่มผู้นำชุมชน ทุกคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “การอนุรักษ์พันธุ์ปลาเป็นสิ่งที่ดี ทำให้ชาวบ้านได้ปลามาเป็นอาหารเพิ่มมากขึ้น เมื่อพับปลาในเขตอนุรักษ์ในปริมาณที่มาก ก็มีความดีใจที่พวงเรากสามารถจะอนุรักษ์ปลาได้เหมือนกับที่อื่นๆ และจะดำเนินการเช่นนี้ตลอดไป”

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผลการศึกษา

1. นิเวศแหล่งน้ำ

1.1 สภาพแหล่งน้ำ

ลำน้ำว้ากำนิดในพื้นที่ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ แหล่งทางที่ศึกษาต้อง
สำรวจบ่อเกลือ เข้าสู่อำเภอสันติสุข อำเภอแม่จิริมະไห碌ไปรวมกับแม่น้ำน่านในเขตอำเภอเวียงสา
ลำน้ำว้าแหล่งน้ำที่เป็นป่า ภูเขา เป็นส่วนใหญ่ ลำน้ำว้าจึงเกิด แก่ง หาดวังตามธรรมชาติ
ลักษณะต่างๆ มากมาย ประกอบกับไม่ค่อยมีการตั้งถิ่นฐานของประชาชนตามลำน้ำจึงทำให้ลำน้ำว้ายัง
คงความงามตามธรรมชาติ และแต่ละแห่งของลำน้ำชาวบ้านได้ตั้งชื่อไว้เรียกตามเพื่อให้ง่ายต่อการ
จดจำแหล่งที่ตั้งของวัง หาดและแก่งต่างๆ ความลึกของวังลึกมากที่สุดประมาณ 6 เมตร ณ วังบุ่ง
สัมปอย รองลงมาได้แก่วังโป่งโต้ม วังหาดผาแต่ วังเวนห้วยถ้ำ วังวินแก่งเสือ มีความลึก
ประมาณ 5 เมตร นอกจากวังน้ำในลำน้ำว้าจะมีความลึกมากแล้ว ยังมีประวัติความลึกลับให้ชาว
บ้านได้เล่าขานสืบต่อกันมาอีกด้วย เช่น วังรูฟิงอก ม่อนเข้าห้วยน้ำ ซึ่งเชื่อว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย
ของช้างน้ำและพญานาค

สองข้างลำน้ำว้าประกอบไปด้วย ป่าไม้ พืชบอก เช่น ไม้เต็ง รัง ตันไทร ตันเดือ ตัน
หว้า ที่อื้อต่อระบบนิเวศแหล่งน้ำ เช่นเป็นอาหารของป้านางชนิด เป็นอาหารของนก พิชริมน้ำและ
พืชน้ำที่พบในแหล่งน้ำว้า ได้แก่ ตันไคร้ ผักกุด ผักกุ่ม ผักหมาม ตันแคม ตันอ้อ เตา ไก อ่องล่อน
แทน ตะไคร่น้ำ พิชเหล่านี้เป็นอาหารของปลาและสัตว์น้ำที่กินพืช และพืชบางชนิดยังเป็นอาหารของ
คนในชุมชนได้อีกด้วย

1.2 ปลาท้องถิ่น

ปลาท้องถิ่นในลำน้ำว้ามีหลายชนิด ที่สำคัญได้แก่ ปลาเค้า ปลาดัง ปลาทึง ปลา
บอก(สร้อยขา) ปลาอ่อน(ม่อน) ปลาเพี้ย(ภา) ปลาบุ่ง(พลวง) ปลาสะปัก(ตะเพียนขา) ปลาญูด
(อีดูด) ปลาชีม(ชิวเงินข้างคaway) ปลาพา(ตะพาบน้ำ) ปลาดาบลัว ซึ่งชาวบ้านนิยมนำมาประกอบเป็น
อาหารประจำวันของครอบครัว และปลาดังกล่าวยังเป็นที่ต้องการของชาวบ้านทั้งในและนอกพื้นที่
ปลาเหล่านี้สามารถนำมาประกอบอาหารพื้นเมืองได้หลายชนิด เช่น ต้มยำ แกง ลาบ ปั้ง ห่อหมก
หلام น้ำพริก ปลาส้ม ข้าวปลาทัง นอกจากนี้ยังมีปลาหมูอาร์ย์ซึ่งเป็นปลาท้องถิ่นอีกชนิดหนึ่งที่มี
ความสำคัญนั่นคือ มีการสำรวจพบปลาหมูอาร์ย์แห่งเดียวในลำน้ำว้าเท่านั้นในประเทศไทย ทั้งๆที่

ในอดีตเคยสำรวจพบค่าน้ำตามภาคต่างๆของประเทศไทย ปลาท้องถิ่นเหล่านี้ได้มีปริมาณที่ลดลงตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่รับเอาวัฒนธรรมทางตะวันตกและกระแสการบริโภคตุนนิยม แล้วเปลี่ยนวิธีการจับปลาด้วยเครื่องมือของท้องถิ่นหรือเครื่องมือกล มาเป็นเครื่องมือจับปลาชนิดร้ายแรง เช่น ระเบิด ไฟฟ้าช็อต สารเคมี กันเพิ่มมากขึ้น

2. นิเวศชุมชน

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรัตติวันน้ำในแหล่งน้ำที่ต่ำบลน้ำพัง แบ่งระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 3 ระยะ

2.1 ระยะที่ 1 ช่วงปลาชุกชุม ระยะก่อนปี พ.ศ. 2520 ในระยะนี้การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐานของสังคม วิถีชีวิต ชนบทธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านมีการพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตประจำวันสูง เช่น พึ่งพาด้านอุปโภค บริโภค ยารักษาโรค การประกอบอาชีพ ขณะเดียวกันธรรมชาติก็มีอิทธิพลต่อการดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้านสูงเช่นกัน เช่น ความเคารพ ศรัทธาต่อเจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าที่ ผีปอง ผีเลื่อน้ำ โดยมีหมอดู เจ้าพ่อกรรมในท้องถิ่นเป็นสื่อกลางในการรับรู้ความเชื่อต่างๆเหล่านั้น วิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นไปแบบพ่ออยู่พอกิน มีการพึ่งพาอาศัยกันสูง สังคมส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันทั้งภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน

2.2 ระยะที่ 2 ระยะการเปลี่ยนแปลงพันธุ์สัตตวน้ำลดลง อยู่ในระหว่าง ปี พ.ศ. 2520 – 2539 ในระยะเวลานี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม เช่น การสร้างถนนลาดยาง สะพานคอนกรีต น้ำประปา ไฟฟ้า การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เช่น การเกษตรเพื่ออุตสาหกรรม การอพยพแรงงานไปต่างจังหวัดของกลุ่มวัยแรงงาน การสนับสนุนเงินทุนการดำเนินงานของกองทุนทางราชการหลายหน่วยงาน และการเปลี่ยนแปลงด้านชนบทธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม เช่นการไม่สืบทอดพิธีกรรมความเชื่อถั่งเดิมของท้องถิ่นของคนรุ่นใหม่ การยึดเงินตราเป็นสิ่งสำคัญกว่าระบบคุณค่าทางสังคมหรือทุนทางสังคมแบบดั้งเดิม มีการทำลายธรรมชาติด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์และด้วยความจงใจของชาวบ้านทั้งภายในและภายนอกพื้นที่เพิ่มมากขึ้น มีการนำเอาเครื่องมือจับปลาชนิดร้ายแรงมาใช้ในพื้นที่ เช่น ระเบิด ไฟฟ้าช็อต หน้ากากดำน้ำ แหลมยิงปลา แทนอุปกรณ์จับปลาที่กลข้องท้องถิ่น ประกอบกับมีการก่อสร้างเขื่อนสิริกิติ์ในปี พ.ศ. 2517 ที่ขัดขวางนิเวศของปลาบางชนิด และจำนวนประชาชนเพิ่มมากขึ้นมีการบริโภคสัตตวน้ำเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย จึงทำให้ปริมาณปลาในลำน้ำว้ามีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว บางหมู่บ้านได้เริ่มการอนุรักษ์พันธุ์สัตตวน้ำเพื่อแก้ไขปัญหา แต่ไม่ผ่านกระบวนการทางทางสังคม และวิธีการจัดการไม่ดี

พอ เช่นมีการประมูลการจับปลา(ด้วยวิธีการระเบิด)ในเขตอนุรักษ์ป่าของแต่ละหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี จึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

2.3 ระยะที่ 3 ระยะการฟื้นฟูพื้นที่สัตว์น้ำ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ชุมชนได้เรียนรู้ผลกระทบจากการแสวงหานิยม การรับเอวัฒนธรรมทางตะวันตก ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคม เช่น ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหายาเสพติด ปัญหาหนี้สินของเกษตรกร และปัญหาการท่าลายทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรสัตว์น้ำ นอกจากนี้ชุมชนยังได้เรียนรู้การไม่ประสบความสำเร็จของกระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนได้ให้ความสำคัญของวิถีชีวิตของท้องถิ่นแบบเดิมๆ จึงได้พยายามฟื้นฟูทรัพยากรทางธรรมชาติของท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างจริงจังเพื่อให้ทรัพยากรเหล่านั้นกลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ให้กับการทำชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างเป็นปกติ คณะกรรมการหมู่บ้านและกลุ่มแกนนำในหมู่บ้านได้เปิดศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จมาก่อน แล้วนำกระบวนการที่ได้และจากประสบการณ์เดิม มาพัฒนาใช้ในการจัดการทรัพยากรสัตว์ของชุมชน จนทำให้การฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง

แต่การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำก็ยังพบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอยู่ เช่น มีการระเบิดป่าในเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน และมีการลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์ฯ ในเวลากลางคืนด้วยเครื่องมือกล เช่น การด้วย ซึ่งเป็นจอยที่ทางคณะกรรมการจัดทำขึ้นมาให้ชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนารูปแบบ กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำให้มีประสิทธิผลสอดคล้องกับสภาพปัญหาและอุปสรรคที่มีอยู่ เช่น สามารถฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ในลำดับต่อไป

3. การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนลำน้ำว้าต่ำบลน้ำพัง

กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนล้านนาว้าตำบลน้ำพาง ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในระยะเริ่มต้นเป็นการใช้อำนาจของผู้นำชุมชนในการกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การมีส่วนร่วมของชุมชนยังไม่มีก่อให้เกิดความล้มเหลวตามมา ต่อมาได้ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางมาตรฐานการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่สามารถจะพิสูจน์พันธุ์สัตว์น้ำได้สูงผลให้ชุมชนขาดเคลนปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติในปี พ.ศ. 2535 จึงเป็นต้องอาศัยแหล่งอาหารจากร้านค้าและรถเรือขายอาหารแทน เป็นเหตุให้น้ำไม่สูกการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำกับหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำมาก่อน ได้แก่บ้านหาดผาชน กิ่งอำเภอภูเพียง และบ้านดอนแก้ว อ่ำเกอท่าวังผา และชุมชนได้นำเอาความรู้ใหม่ฝาสนกับประสบการณ์ของชุมชนเดิม มาพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาชุมชนจึงพบว่าผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำประสบความสำเร็จมากกว่าเดิม แต่สภาพโดยรวมแล้วยังพบว่ามีการท้าลายปลาร้าด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงในแหล่งน้ำว้าโดยเฉพาะในพื้นที่อยู่ต่อระหง่านหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ปลูกของการอนุรักษ์ จึงนำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในช่วงการดำเนินงานวิจัย อันเป็นต่อยอดของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจากรูปแบบเดิม เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ และเป็นการป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในระยะข้างหน้า กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนล้านนาว้าตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันพอกล่าวไปได้ดังนี้

4. รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า

รูปแบบการอนรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนล้านนาว้า มี 6 ประการได้แก่

4.1 ด้านการจัดสรรแหล่งน้ำ ชุมชนได้แบ่งพื้นที่แหล่งน้ำออกเป็น 2 ส่วนคือส่วนที่

1 เป็นพื้นที่เขตอนุรักษ์เพื่อใช้เป็นแหล่งขยายพันธุ์สัตว์น้ำทุกชนิด ส่วนที่ 2 เป็นพื้นที่ใช้จับสัตว์น้ำของชาวบ้านเพื่อนำมาเป็นอาหารประจำวัน โดยที่ทางชุมชนได้มีกระบวนการพัฒนาการจัดสรรงบพื้นที่แหล่งน้ำตั้งแต่อดีตจนกระทั่งในปัจจุบันดังนี้ เป็น 4 ระยะได้แก่ ระยะที่ 1 การกำหนดแนวทางเขต คันนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในบ้านน้ำพรทัยและบ้านน้ำปู การกำหนดแนวทางเขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำในบ้านน้ำวัว ระยะที่ 2 มีการขยายระยะทางเขตอนุรักษ์หรือเขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำออกไปจากเดิม แต่ละหมู่บ้านยังคงมีเขตอนุรักษ์หรือเขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำเพียงประการเดียว ระยะที่ 3 มีการกำหนดทั้งเขต

อนุรักษ์และเขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำครุภั้งสองประการในแต่ละหมู่บ้าน ระยะที่ 4 (ปัจจุบันนี้) ได้มีการขยายเขตอนุรักษ์ออกไปจากระยะทางเดิมและขยายเขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้านออกไปให้มีอาณาเขตจรดกันตลอดลำน้ำ ลั่ดส่วนของพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำต่อพื้นที่เขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำว้า เท่ากับ 1: 3.4 นั่นคือชุมชนลำน้ำว้าได้กำหนดพื้นที่ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิดเพื่อกันไว้เป็นแหล่งอาศัยและแหล่งเพร่พันธุ์ของพันธุ์สัตว์น้ำต่างๆ คิดเป็นระยะทางรวมประมาณ 2700 เมตร (ร้อยละ 25.0) และกำหนดให้เป็นพื้นที่สามารถจับสัตว์น้ำในการนำมาเป็นอาหารประจำวันได้ คิดเป็นระยะทางรวมประมาณ 9,300 เมตร (ร้อยละ 75.0)

4.2 ด้านมาตรการทางสังคมหรือระเบียบสังคม การกำหนดมาตรการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ชุมชนได้มีการพัฒนามาตรการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ชุมชนกำหนดมาตรการทางสังคมในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิดในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับในอัตราตัวละ 500 บาท ส่วนพื้นที่เขตส่วนพันธุ์สัตว์น้ำ ห้ามจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง เช่นระเบิด ไฟฟ้า สารเคมี ให้จับปลาได้เฉพาะเครื่องมือกลหรือเครื่องของท้องถิ่นที่จับสัตว์น้ำในปริมาณที่ไม่มากเท่านั้น ถ้าฝ่าฝืนมีโทษปรับครั้งละ 1,000 – 3,000 บาท ต่อมาปรับปรุงเป็นโทษปรับเป็น 3,000-5,000 บาท และในที่สุดชุมชนได้ปรับปรุงให้มีโทษปรับ 5,000 บาทในอัตราเดียวเมื่อกันทุกหมู่บ้าน และถ้าเป็นการใช้เครื่องมือชนิดร้ายแรงจับปลาในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำนักจากจะถูกกรรมการหมู่บ้านปรับในอัตราตัวละ 500 บาทแล้วยังจะต้องเสียค่าปรับเพิ่มอีก 5,000 บาท

4.3 ด้านศาสนาและพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่นำมาใช้ในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละชุมชน เนื่องจากว่าด้านศาสนา พิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่นยังมีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของประชาชนในตำบลน้ำพangสูง ชุมชนจึงได้นำเอาพิธีกรรมลีบชาแม่น้ำ(วังปลา) การสร้างหอเจ้าที่รักษาวังปลา การทำพิธีสาปแช่งผู้ที่ลักลอบจับปลาหรือผู้ที่จับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง และการปิดตุ้งยันต์กันระเบิด มาใช้ในการบูรณาการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

4.4 กลุ่ม องค์กร ในการรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเป็นหนึ่งในของชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านทุกๆ หมู่บ้าน จึงมีคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในระดับหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านเดิมและคัดเลือกกรรมการจากแกนนำอื่นๆ ในหมู่บ้าน เช่นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ผู้เฒ่าผู้แก่ เพิ่มเติม นอกจากนี้

ยังมีคณะกรรมการระดับตำบล ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้านและตัวแทนของกลุ่มองค์กรที่สำคัญในชุมชน และเรียกตัวเองว่า “ชุมชนอธิรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพาง” เพื่อทำหน้าที่ในการประสานการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และสามารถจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในทุกๆ แหล่งน้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.5 การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยการจัดเวทีประชุมมาระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล การให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลา การเทคโนโลยีของพระสงฆ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยคณะกรรมการฯ จำกัดเวลาและเครื่องข่ายจากจังหวัดน่านในการพูดบันชาตัวน้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพางโอกาสต่างๆ และการเข้าค่ายเยาวชน “น้ำใส ปลาสวาย ด้วยมือเรา” ที่มุ่งเน้นให้เยาวชนได้เรียนรู้กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำที่ชุมชนได้ดำเนินการอยู่และเยาวชนสามารถต่อ กิจกรรมดังกล่าวต่อไปอย่างต่อเนื่อง

4.6 การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ได้มีประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และระดับอำเภอ นอกจากนี้ยังประชาสัมพันธ์ไปยังหมู่บ้านเครือข่ายอกริมแม่น้ำโขงโดยชุมชนอธิรักษ์พันธุ์ปลา ท้องถิ่นฯ เป็นผู้ดำเนินการประสานงาน และมีการประชาสัมพันธ์โดยผ่านสื่อทางพระสงฆ์ที่มีการไปพูดประชุมในหมู่บ้านต่างๆ ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่นับว่ามีความสำคัญมากเช่นกัน

จะสังเกตเห็นว่าชุมชนได้เน้นรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนล้านนาว่า ตำบลน้ำพาง โดยได้นำเอาภูมิปัญญาของท้องถิ่น เช่น การนำเอวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมความเชื่อ คำสา喃มาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์พันธุ์ปลา และอาศัยลักษณะชุมชนตำบลน้ำพางที่เป็นสังคมชนบทที่มีความสัมพันธ์แบบลักษณะเครือญาติมากช่วยเสริมการดำเนินงานและการขยายเครือข่ายการดำเนินงานจึงทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง และเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่ช่วยเอื้อให้กับชุมชนในการเรียนรู้ให้กันต่อสภาพปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคตข้างหน้า

5. ผลของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนล้านนาว่า

ผลจากการร่วมกันจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนล้านนาว่า โดยกระบวนการนำเอาปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่มาระยนรู้ร่วมกัน และหาทางออกของปัญหาด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมจัดการ ทำให้เกิดผลดังต่อไปนี้

5.1 ผลต่อการพื้นฟูระบบนิเวศแหล่งน้ำ จากความหลากหลายทางธรรมชาติในแหล่งน้ำที่ยังไม่ถูกจุ่นจากชาวบ้านมากนัก อันประกอบไปด้วย ปะริมน้ำ พีชบก พีชริมน้ำ พีชน้ำ สัตว์บก สัตว์ริมน้ำ สัตว์น้ำ ประกอบกับทางชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหลายชนิด จึงทำให้คุณภาพน้ำของลำน้ำวายังอยู่ในระดับประเภท 2 ซึ่งถือว่าคุณภาพน้ำอยู่ในระดับที่ดี สามารถนำมาใช้ในการบริโภคหรือเลี้ยงสัตว์น้ำได้ จากผลการตรวจสอบคุณภาพน้ำในเดือนพฤษภาคม 2544 ณ วังปลาบ้านน้ำวัว วังปลาบ้านน้ำปู และวังปลาบ้านหัวยทรายมูล มีค่าออกซิเจนที่ละลายน้ำ (Dissolved Oxygen) 6.8, 6.2 และ 6.4 มิลลิกรัม/ลิตร ตามลำดับ และปริมาณค่าออกซิเจนละลายน้ำที่ตรวจในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2545 เพิ่มขึ้นเป็น 7.5 และ 7.3 มิลลิกรัม/ลิตร ณ จุดวังปลาบ้านน้ำวัว และวังปลาบ้านน้ำปู ตามลำดับ

5.2 ด้านอาหาร จากปริมาณปลาในแหล่งน้ำที่เพิ่มขึ้น ชุมชนจึงสามารถจับปลามาเป็นอาหารประจำวันเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ทำให้ประยั้ดรายจ่ายของครอบครัว บางครอบครัวที่ทำปลาชำนาญกสามารถจำหน่ายปลาที่เหลือจากการบริโภคประจำวันได้อีกทางหนึ่ง จากการสำรวจการบริโภคปลาของชุมชนลำน้ำวัวพบว่าครัวเรือนบริโภคปลาและสัตว์น้ำจากลำน้ำวัวเฉลี่ย 380 กิโลกรัม ต่อเดือน คิดเป็นเงิน 22,800 บาทต่อเดือน เพิ่มขึ้นเป็น 565 กิโลกรัมต่อเดือนคิดเป็นเงิน 33,900 บาท

5.3 ผลต่อสังคม ความสัมพันธ์ของชุมชน พบว่าความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านและความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านมีลักษณะที่ดี คนในชุมชน ได้ร่วมมือกันในการจัดการบัญญาชั้นในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล นอกจากจะสามารถร่วมกันจัดการทรัพยากรสัตว์ในลำน้ำวายังขยายผลการดำเนินงานไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลน้ำพang ได้ครบถ้วนหมู่บ้าน เกิดเครือข่ายความร่วมมือในภาพรวมของตำบลน้ำพang ดังที่เกิดกลุ่มการอนุรักษ์ปลาในพื้นที่ตำบลน้ำพang และเรียกกลุ่มดังกล่าวว่า “ชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาห้องน้ำตำบลน้ำพang”

5.4 ชุมชนเกิดความภูมิใจและมีสถานที่แหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ความสำเร็จจากการดำเนินงานการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหรือที่เรียกว่า “วังปลา” ของชุมชน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจให้กับชุมชนที่มีสูงปลาและสัตว์น้ำจำนวนมากในวังปลาใกล้เคียงกับสภาพในอดีต และวังปลาดังกล่าวสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือการพักผ่อนหย่อนใจได้

6. ปัจจัยที่เสริมในการขยายเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ท้องถิ่นของตำบลน้ำพang

ปัจจัยที่เสริมให้เกิดการขยายเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นของชุมชนล้าน้ำว้า ตำบลน้ำพang ทั้งในพื้นที่ศึกษา 4 หมู่บ้าน และยังขยายแนวคิดและการดำเนินงานไปยังหมู่บ้านล้าน้ำ อื่นๆในตำบลน้ำพang ให้เป็นเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่นตำบลน้ำพang ดังต่อไปนี้

6.1 กระแสสังคมด้านการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในจังหวัดน่าน กระแสสังคมด้าน การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่จังหวัดน่านมีประมาณ 85 กลุ่ม(ทีมวิจัยประชาคมจังหวัดน่าน,2540:31) และในพื้นที่อ่าวมาหยาแม่จริมก็มีกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำหลายหมู่บ้านรวมถึงพื้นที่ ตำบลน้ำพangด้วย จึงเป็นสิ่งหนึ่งที่ก่อให้เกิดการรวมตัวของหมู่บ้านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเป็นเครือข่าย การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตำบลน้ำพangขึ้น

6.2 การมีแหล่งน้ำธรรมชาติและการประสบปัญหาการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิด ร้ายแรงในแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่ละหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลน้ำพangจะตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรมชาติ และมีพรานปลาจากนอกพื้นที่ บางครั้งมีพรานปลาในพื้นที่ร่วมด้วย มาทำการจับปลาเนื่องจาก ด้วยการใช้ระเบิด และไฟฟ้า ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว และชุมชนได้แสวงหาแนวทาง การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำมาตั้งแต่อดีต จึงมีประสบการณ์ในการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำมา ก่อน และได้มีโอกาสในการร่วมกันพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจากรูปแบบเดิมในระยะ การดำเนินงานวิจัยที่ผ่านมา จึงเป็นปัจจัยทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มแกนนำอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ หมู่บ้านต่างๆได้เร็วขึ้น เพื่อไปแก้ไขปัญหาการทำลายปลาและพันธุ์สัตว์น้ำอื่นๆในแหล่งน้ำธรรมชาติ ในภาพรวมของตำบลน้ำพang ที่ชุมชนกำลังประสบอยู่

6.3 ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง ในสังคมชนบทภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญในการขับเคลื่อน ให้ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ เพราะผู้นำในสังคมชนบทคือผู้ที่รักษาผลประโยชน์ส่วน รวม เป็นผู้ที่แสวงหาทรัพยากรและวิธีการในการพัฒนา เป็นผู้ที่ดูแลรักษาความยุติธรรม ความสงบ เรียบร้อยภายในหมู่บ้าน แต่ผู้นำดังกล่าวต้องเป็นผู้นำที่มีจากความยินยอมร่วมใจของชาวบ้าน ส่วนใหญ่ ไม่ใช่ผู้นำที่ได้มาแบบ “พากมากลากไป” หรือ “มือครอียวสาวได้สาวเอา” และผู้นำชุมชน ในพื้นที่ตำบลน้ำพang เป็นผู้นำที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ทุกคนไม่มีประวัติการทำลายปลาด้วย ระเบิด ไฟฟ้า สารเคมี จึงเป็นที่ยอมรับและให้ความร่วมมือของชาวบ้านในการดำเนินงานอนุรักษ์ พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลน้ำพang

6.4 วัฒนธรรมของห้องถีน ตำบลน้ำพางเป็นพื้นที่ที่มีเส้นทางเข้า-ออกเพียงเส้นทางเดียว จึงไม่ค่อยมีการติดต่อสื่อสารกับคนต่างพื้นที่ ชาวบ้านในตำบลน้ำพางจึงมีภารกิจชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก และสภาพพื้นที่ได้มีงบประมาณให้ชาวบ้านมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ มืออาชีพที่คล้ายกัน ภาษาพูดที่เหมือนกัน และวัฒนธรรมของห้องถีนก็เป็นสิ่งที่หล่อหลอมคนในตำบลน้ำพางให้มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นเสมือนเป็นเครือญาติเดียวกัน เช่นการร่วมประเพณีลักการะพระธาตุคำป้า จะมีชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆในพื้นที่ตำบลน้ำพางมาร่วมสรงน้ำและลักการะองค์พระธาตุในช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นประจำทุกปี พิธีขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน เจ้าภาพก็จะเชิญแขกในหลายหมู่บ้านมาร่วมเป็นเกียรติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์ การเกื้อกูลของชาวบ้านระหว่างหมู่บ้านที่ดีด้วย เช่น ในการจัดงานลีบจะตามเน้น้ำว้า กลุ่มแม่บ้านจากบ้านน้ำพระทัยก็จะมาช่วยกลุ่มแม่บ้านน้ำว้าจัดเตรียมอาหารกลางวันเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน พอบ้านน้ำพระทัยจัดงานลีบจะตามเน้นน้ำบ้าง กลุ่มแม่บ้านบ้านน้ำว้าก็ไปช่วยกลุ่มแม่บ้านน้ำพระทัยเป็นการตอบรือ ความสัมพันธ์ยังคงในกลุ่มผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านอีกด้วย เช่น การไปมาหาสู่กันของผู้นำชุมชนของบังหมู่บ้านเป็นประจำ มีอะไรก็ปรึกษาหารือกันทั้งอย่างไม่เป็นทางการและเป็นทางการ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านก็มักจะมีแผนการประชุมร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน ลักษณะการประชุมจะหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพครับ 10 หมู่บ้านในแต่ละปี

6.5 ภาระทางเศรษฐกิจของห้องถีน ตำบลน้ำพางส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมร้อยละ 95 และชาวบ้านมีรายได้ต่อปีเฉลี่ยคนละ 5,000-6,000 บาทต่อปีเท่านั้น ถือว่าเป็นรายได้ที่ค่อนข้างต่ำ ประกอบกับชาวบ้านได้รับผลกระทบของการทางเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงปี 2540 ที่ผ่านมา ชาวบ้านต้องพึ่งพาธรมชาติมากยิ่งขึ้น เช่นทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรสัตว์น้ำ จึงเป็นแรงเริมอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านกลับมาให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉพาะทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างจริงจัง เพื่อที่ชาวบ้านจะได้พึ่งพาสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติในการดำรงชีพเพื่อลดค่าใช้จ่ายของครอบครัว

6.6 การพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีพ ชาวบ้านในตำบลน้ำพางมีการพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีพมาตั้งแต่อดีต ทั้งด้านทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรสัตว์น้ำ เมื่อปริมาณสัตว์น้ำมีจำนวนลดลงจึงส่งผลกระทบต่อการดำรงชีพของชาวบ้าน ดังนั้นการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ไม่ใช่แค่การพึ่งพาสัตว์น้ำในแหล่งน้ำและชุมชนสามารถจะพึ่งพาสัตว์น้ำในแหล่งน้ำเป็นอาหารในชีวิตประจำวันเหมือนอย่างเช่นในอดีตที่ผ่าน

อภิปรายผล

1. การเปลี่ยนแปลงของพันธุ์สัตว์น้ำตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ในพื้นที่ตำบลน้ำพาง มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงของพันธุ์สัตว์น้ำ 3 ระยะ 1.) ยุคป่าเก่ากุดชุม ช่วงระยะเวลา ก่อนปี พ.ศ. 2520 2.) ระยะปลาลดลง ช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2520 - 2539 3.) ยุคปลาพื้นพู ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา สาเหตุการเปลี่ยนแปลงปลาลดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงพันธุ์สัตว์น้ำของบ้านหาดผาชน แต่การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ตำบลน้ำพางเกิดขึ้นช้ากว่าพื้นที่บ้านหาดผาชน ประมาณ 20 ปี และสาเหตุของการลดลงของปลาหั้งสองแห่งมีสาเหตุคล้ายกัน ได้แก่ การระเบิดปลา การซื้อตุ่ปลา ผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ การลากข่ายอวน ดังการศึกษาของสุภาพ สิริบรรลพ (2540: 58-75)

2. รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำกอลไกการฟื้นฟูแหล่งน้ำ ชุมชนล้านนาว่าต่ำบลน้ำพางมีรูปแบบการอนุรักษ์ที่คล้ายกับบ้านหาดผาชน ตำบลเมืองจังก์อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน (พิเชษฐ์ หนองช้าง, 2544: 133-134) ที่เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปใช้ระยะเวลามานานถึง 20 ปี มีการประยุกต์เอาภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาใช้ในการอนุรักษ์ เช่นการลีบชะตาวังปลา การสร้างหอเจ้าที่การประกอบพิธีกรรมสาปแช่งผู้ที่ลักลอบจับปลาในวังปลาหรือจับปลาผิดวิธี การบิดจุงยันต์กันระเบิด ซึ่งชุมชนมีฐานความเชื่อในสิ่งเหล่านี้มาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งในปัจจุบันนี้จึงสามารถประยุกต์เข้ากับการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้ และอาจจะไม่สามารถให้กับพื้นที่อื่นๆได้ถ้าหากว่าชุมชนมีฐานความเชื่อที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งวิธีการดังกล่าวของชุมชนนอกจากจะเป็นการระดมความร่วมมือจากชุมชนในการดำเนินงานแล้ว ยังเป็นการป้องกันหรือป้องปาร์มการลักลอบระเบิดปลา การซื้อตุ่ปลาของกลุ่มพราวนปลาบงกลุ่มบางคน ถ้าหากว่าพราวนปลาบงมีพฤติกรรมเหล่านี้อยู่และทางชุมชนมุ่งแต่จะจับเพียงประการเดียวและใช้มาตรการทางสังคมบังคับโดยปรับ 5,000 บาทหรือส่งดำเนินคดีความตามกฎหมาย อาจจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของชุมชนที่เป็นเครือญาติสูง หรือส่งผลกระทบต่อการพัฒนาสังคมในด้านอื่นๆไม่ทางทึงก์ทางอ้อมได้ ซึ่งชุมชนมีวิธีการจัดการ หลักการจัดการ รูปแบบการจัดการ และกระบวนการจัดการที่เหมาะสมพอสรุปได้สังเขปดังต่อไปนี้

2.1 วิธีการจัดการ ประกอบด้วย 4 ลักษณะ 1.) การจัดการเชิงโครงสร้าง เช่นมีองค์กรชุมชนหรือกลุ่มผู้รับผิดชอบ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชุมชน-ชุมชน ชุมชน-ห้องถิ่น-ชุมชน-รัฐ ชุมชน-ห้องถิ่น-รัฐ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการซึ่งจะสามารถบริหารจัดการปัญหาต่างๆในชุมชนได้ 2.) การจัดการทางสังคม เช่น การสร้างกฎระเบียบของชุมชน การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมประเพณี ศาสนา ความเชื่อ มาใช้ในการอนุรักษ์ฯ การ

จัดการความชัดແຍ້ງໃນระดับชุมชน การจัดกิจกรรมພັນນາຈິຕໍ່ລຳນິກຂອງຄົນໃນชຸມໜີ ການປະສົມພັນໜີ 3.) ການຈັດກະແໜ່ງນໍ້າ ເຊັ່ນ ການແປ່ງເຫັນນໍ້າ ການຈັດກາງສກາພແວດລ້ອມ ຜຶ່ງເປັນການ ກໍາທັນດາການໃຊ້ກ່ຽວປະເກມແລກການພື້ນຖານກ່ຽວປະເກມ ໂດຍກໍາທັນດາໃຫ້ທັງບຸຄຄລກາຍໃນແລກຍານອກຈຸມໜີ ໄດ້ 4.) ການຈັດການຜລປະໂຍ່ນ ເຊັ່ນ ການທ່ອງເທິ່ງວັດທິອນທີ່ອຳນວຍ ການຈັບປາລາແລກສັຕ້ວນັ້ກ່ອນຕາ ການຈຳຫ່າຍອາຫານປາ ເພື່ອໃຫ້ເກີດຄວາມເປັນຫວົມແກ່ສາມາຊີກໃນຈຸມໜີ ແລກກໍາທັນດາການໃຊ້ກ່ຽວປະເກມ ເພື່ອການຮັກໝາວນບາກຄລິຕິຂອງກ່ຽວປະເກມໃຫ້ຈຸມໜີໄດ້ຕລອດໄປ

2.2 รูปแบบการจัดการ ชุมชนมีรูปแบบการจัดการมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งชุมชนได้เริ่มเรียนรู้การจัดการกับปัญหาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2522 รวมประสบการณ์ของชุมชนเป็นระยะเวลา 20 กว่าปี รวมกับประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกับชุมชนที่ประสบความสำเร็จมาก่อน แล้วนำมาพัฒนาแก้ไขในการดำเนินงานให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพปัญหา สภาพสังคม เช่น การกำหนดระเบียบสังคม การประยุกต์ใช้ประโยชน์ ความเชื่อท้องถิ่นและศาสนา การบริหารในลักษณะองค์กร

2.3 หลักการจัดการ ชุมชนมีหลักการในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ โดยอาศัยหลักการอยู่ 4 ประการ 1.) การใช้จารีตหรือสิทธิตามจารีต ให้เกิดการยอมรับสิทธิ์ดังกล่าว 2.) คำนึงถึงความยั่งยืนและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ 3.) คำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกัน และความเป็นธรรมในสังคม 4.) การมีส่วนร่วมของสมาชิก กลุ่มองค์กร ในชุมชน

2.4 กระบวนการจัดการ มีการใช้กระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่ติดจนถึงปัจจุบันหลักหลาຍประการ เช่น การระดมความคิดเห็น การสนทนากลุ่ม การศึกษาดูงาน การประชุม การตัดสินใจกลุ่มประชาชีปไตย การสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย จนเกิดการอนุรักษ์พันธุ์ป่าของชุมชนตำบลน้ำพang ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล

จากการจัดการทรัพยากรัตต์น้ำของชุมชนลำน้ำว้าต่ำลำน้ำพางอ่าเภอแม่จริม จังหวัดน่าน ที่ชุมชนได้แสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยเรียนรู้จากประสบการณ์เดิม และประสบการณ์จากชุมชนอื่นๆ ด้วยการประยุกต์เรียนรู้ ความเชื่อท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้หลักประภานิปป์ไตยและการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ทำให้ปลาท้องถิ่นสามารถเพิ่มปริมาณมากขึ้นแล้วชุมชนสามารถจับปลาได้ในปริมาณเท่ามากขึ้น นั่นหมายถึงการประหยัดค่าใช้จ่ายของชาวคงครัวลง เมื่อ لامีปริมาณเพิ่มมากขึ้นความสมมูลน์ของนิเวศแหล่งน้ำก็ดีตามไปด้วย ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในความสำเร็จดังกล่าวอันเป็นผลมาจากการพัฒนาความร่วมมือสามัคคีของทุกคนในหมู่บ้าน ชุมชนเกิดความมั่นใจในวิธีชีวิตเดิมที่จะยังคงดำเนินต่อไปอีกต่อไปตราบใดที่ยังมีวังปลา

อยู่เดียงคู่กับชุมชน ลิ่งที่มีคุณค่าของงานวิจัยครั้งนี้มากที่สุดก็คือชุมชนได้เรียนรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อวิถีชีวิตท้องถิ่นอย่างใหญ่หลวง และชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการจัดการกับปัญหา ดังจะเห็นได้จากชุมชนมีแผ่นที่จะร่วมกันจัดการป่าเพื่อชุมชนในภาวะที่ทางราชการจะเตรียมประกาศป่าในพื้นที่ตำบลน้ำพางเป็นเขตอุทยานแห่งชาติแม่จริมทั้งพื้นที่ที่กำกับของชุมชนเดิมโดยที่ชุมชนสามารถจะพื้นฟูและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้เอาไว้ ขณะเดียวกันชุมชนก็สามารถจะพึ่งพาทรัพยากรป่าไม้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ใช่แยกເອາີັນປາອອກจากชุมชน ชุมชนได้ให้ทรรศนะว่า “ชุมชนมีความรู้ ความหวังแห่งทรัพยากรป่าไม้ไม่น้อยกว่าภาครัฐ และยังดูแลได้ดีกว่าภาครัฐอีกด้วย” เป็นลิ่งที่น่ารับฟังและส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ต่อไป ว่าภายใต้ภูมิปัญญาอุทยานแห่งชาติและในยุคแห่งการเรียนรู้ของชุมชน ชาวบ้าน - ทรัพยากรป่าไม้ - เจ้าหน้าที่ภาครัฐ จะอยู่ด้วยกันอย่างสมดุลย์ได้อย่างไร อันจะนำไปสู่ชุมชนลั่นติสุขได้ในที่สุด

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

1. พฤติกรรมการระเบิดปลาของพราณปลาแล้วไม่ได้รับความพิดใจๆ ยังคงเหลืออยู่ในหมู่บ้าน ฉะนั้นยังพบมีการลักลอบระเบิดปลา การใช้ไฟฟ้าซื้อตปลาในบริเวณแหล่งน้ำที่อยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านออกไป

2. พื้นที่ของลำน้ำมีระยะทางที่ยาวไกลมากเมื่อเทียบกับจำนวนหมู่บ้านที่อยู่ริมน้ำ จึงยากที่จะดูแลพันธุ์สัตว์น้ำไม่ให้มีการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงอย่างจริงจัง ชาวบ้านมีการกำหนดเขตอนุรักษ์และเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านระยะทางประมาณ 2 - 3 กิโลเมตรจากเขตที่ตั้งของหมู่บ้านท่านนั้น ถ้าห่างไกลมากกว่าี้ชาวบ้านยังไม่มีมติให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

3. การดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้รับการคัดค้านจากกลุ่มพราณปลาบานคนที่มีพฤติกรรมการจับปลาด้วยระเบิดในการขยายเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านออกไปจากเขตเดิม เพราะพราณปลาดังกล่าวจะให้มีพื้นที่ปลอดเขตอนุรักษ์และเขตสงวนระหว่างเขตอยู่ต่อของแหล่งน้ำ แล้วจะได้ลักลอบระเบิดปลาแล้วไม่ได้รับความพิดเหมือนอย่างเช่นเดิม แต่ในที่สุดสังคมก็ยังคงผลักดันให้มีการขยายเขตออกไปจากเดิม แต่ต้องอาศัยระยะเวลาและกระบวนการทางสังคมในการดำเนินงาน

4. ความนิยมการบริโภคปลาท้องถิ่นของคนทั้งในอำเภอแม่จริมและต่างจังหวัด โดยเฉพาะปลาแค่ ปลาคัง ปลาอีม ปลาดาบลา ฯลฯ จึงเป็นเหตุจูงใจให้กลุ่มพราณปลาล่าปลาเหล่านี้มาก โดยไม่ต่างกันเมื่อวิธีการที่ใช้ในการลับปลาเพียงเพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนเท่านั้น

5. ปลาหมูอาร์ย์เป็นปลาห้องถังที่หายากอีกชนิดหนึ่งที่มีการสำรวจพบในล้าน้ำว้าเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และมีพ่อค้าจากต่างจังหวัดได้เข้ามารับซื้อปลาหมูอาร์ย์จากพราณปลาในหมู่บ้านเพื่อนำไปจำหน่ายให้กับผู้ที่นิยมเลี้ยงปลาตู้ในต่างจังหวัด

ข้อเสนอแนะในการศึกษาและพัฒนาห้องถังต่อไป

1. ควรนำรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่ได้จากการดำเนินงานในหมู่บ้านล้าน้ำว้า ไปใช้ให้เต็มรูปแบบในหมู่บ้านเครือข่ายล้าน้ำอื่นๆในตำบลน้ำพang ที่ดำเนินกิจกรรมเพียงบางส่วนเท่านั้น

2. ควรศึกษาและพัฒนาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ควบคู่ไปการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ ถ้าหากว่าทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะป่าไม้บั่นริเวณต้นกำเนิดแหล่งน้ำสายต่างๆในพื้นที่ตำบลน้ำพang อาจจะส่งผลต่อการลดลงของปริมาณน้ำในล้าน้ำและส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในอนาคตข้างหน้าได้

3. ควรการหารูปแบบการใช้สารชีวภาพในการเกษตรกรรมบริเวณสองข้างล้าน้ำว้า ทดแทนการใช้สารเคมีที่พบอยู่ในขณะนี้และมีแนวโน้มที่จะมีอัตราการใช้เพิ่มมากขึ้น

4. ควรส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนนอกเหนือจากด้านอาหาร ควรนำเอาสิ่งที่มีคุณค่าของตำบลน้ำพang และทรัพยากรสัตว์น้ำในล้าน้ำว้า เช่น การมีสภาพล้าน้ำที่เป็นธรรมชาติ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาหมูอาร์ย์ ชุมชนมีวิถีชีวิตริมแม่น้ำและมีวัฒนธรรมอันแก่แก่ ผนวกเข้ากับการทำท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ตำบลน้ำพang เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นคุณค่าและรู้สึกภูมิใจในคุณค่าที่มีอยู่เพิ่มมากขึ้น และเป็นการเสริมรายได้ของประชาชนอันเป็นกลิ่นที่น้ำที่จะช่วยลดการทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติลงได้

5. ควรหารูปแบบการเชื่อมเครือข่ายอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์แหล่งน้ำกับพื้นที่ 4 อำเภอได้แก่ อำเภอป่ากล้า อ่าเภอสันติสุข อ่าเภอแม่จริม และอำเภอเวียงสา ซึ่งเป็นพื้นที่แหล่งกำเนิดล้าน้ำว้า ทางผ่านและจุดสิ้นสุดตามลำดับ เพื่อให้มีการอนุรักษ์สภาพล้าน้ำว้าให้มีความสวยงาม มีความสะอาดและคงสภาพธรรมชาติตลอดล้าน้ำให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้

ข้อสังเกตที่เป็นปัญหาหรืออาจจะเป็นปัญหาต่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม

1. มีหญ้าไม้ยรับยักษ์ที่เกิดขึ้นในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมาตามริมล้าน้ำว้าและมีแนวโน้มจะขยายพันธุ์อย่างรวดเร็ว อาจจะกล่าวเป็นพืชหลักแทนที่ต้นไคร้ที่เป็นพืชท้องถิ่นเดิม และอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศแหล่งน้ำได้ เช่น ต้นไม้ยรับยักษ์ไม่สามารถจะเป็นอาหารหรือประโยชน์ได้ๆต่อ ปลา สัตว์น้ำ สัตว์บก หรือคุณทั้งทางตรงหรือทางอ้อมได้ ถ้าหากว่าปล่อยให้มีการขยาย

พันธุ์เป็นจำนวนมาก อาจกีดขวางทางเดินของน้ำ ลำน้ำอาจตื้นเขินหรือเปลี่ยนทิศทางเดินของน้ำได้ จึงควรจะมีการกำจัดต้นไม้ยรบยกน้ำให้เหลือน้อยหรือหมดไป

2. การทำไร่ ไถหรือยุริมน้ำว้าพอถึงช่วงฤดูฝน น้ำฝนจะกัดเซาะดินให้ลงในลำน้ำว้า ก่อให้เกิดการตื้นเขินของลำน้ำ และดินดังกล่าวจะไปอุดตื้นตามช่องชาติในแหล่งน้ำซึ่งรุดดังกล่าวนี้เป็นที่อยู่อาศัยของปลา มูด ปลาดัง ปลาแค้ อาจส่งผลกระทบต่อวงจรชีวิตของปลาเหล่านี้หรือปลาดังกล่าวอาจจะตายได้ ดังนั้นจึงควรมีการทบทวนการถือครองที่ดินริมน้ำ และการประกอบอาชีพริมน้ำว้า

3. การนำเอามาตรการทางสังคมที่คนในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้นมาแล้วนำมังคบใช้กัน เอียงภายในชุมชน ถ้าหากว่าไม่มีการศึกษาการใช้มาตรการดังกล่าวอย่างรอบคอบ และมาตรการทางสังคมไม่มีความยืดหยุ่น หรือไม่กำหนดระยะเวลาในการประกาศใช้อย่างพอเหมาะสมแล้วอาจจะกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้ เนื่องจากลักษณะชุมชนเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติสูง ถ้ามาตรการดังกล่าวเป็นหนนให้เกิดความขัดแย้งในระดับเครือญาติหรือระดับสกุลชาติแล้วจะทำให้ปัญหานั้นลุกคามใหญ่โต และอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาด้านอื่นๆ ได้ แต่ในทางกลับกันการนำเอามาตรการทางสังคมมาใช้ในสังคมที่มีลักษณะเครือญาติค่อนข้างสูง อาจจะทำให้เกิดความเกรงใจ ความล้าบากใจในการปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติตามมาตรการของสังคม ถ้าหากว่าไม่มีการบังคับใช้มาตรการทางสังคมที่เด็ดขาดแล้วโดยเฉพาะการบังคับใช้ในกลุ่มเครือญาติของผู้นำหมู่บ้านเอง จะทำให้เกิดการต่อต้านหรือความไม่ร่วมมือของชาวบ้านในการดำเนินงานได้ ทั้งนี้และทั้งนี้การป้องกันปัญหาดังกล่าวที่จะเกิดขึ้นทางชุมชนคงต้องเรียนรู้การนำเอามาตรการทางสังคมมาบังคับใช้ ถ้าหากว่าเกิดปัญหาขึ้นในท้องถิ่นทางคณะกรรมการชุมชนและกลุ่มผู้นำชุมชนคงต้องเรียนรู้ทางออกของปัญหาร่วมกับชาวบ้าน มีการปรับปรุงมาตรการทางสังคมให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เกียรติคุณ เจริญสุวรรณ. (2540). ชีววิทยาบางประการของปลาบอน. เอกสารวิชาการฉบับที่ 14/2540. สถานีประมงน้ำจืดน่าน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. 22 หน้า

ชวิต วิทยานนท์. (2544). ปลาบอนจีดไทย.—กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์, 2544. 116 หน้า

พิเชษฐ์ หนองห้าง. (2544). การพื้นฟูแหล่งน้ำและการเพิ่มอาหารในปริมาณจากแหล่งน้ำ : กรณีศึกษาบ้านหาดผาหนัน ตำบลเมืองจัง บึงค้อนาอุบะเพียง จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชุมชนและชนบท. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล. 151 หน้า

วิวัฒน์ ปราบมภ. และเกียรติคุณ เจริญสุวรรณ. (2543). ชีววิทยาบางประการของปลาหมูอวี่ย เอกสารวิชาการฉบับที่ 4/2543 สถานีประมงน้ำจืดน่าน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. 47 หน้า

สุภาพ ศิริบรรพ. (2540) ภาระด้านการทรัพยากรสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติโดยชุมชนบ้านหาดผาหนัน จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์คิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 141 หน้า

ภาคผนวก

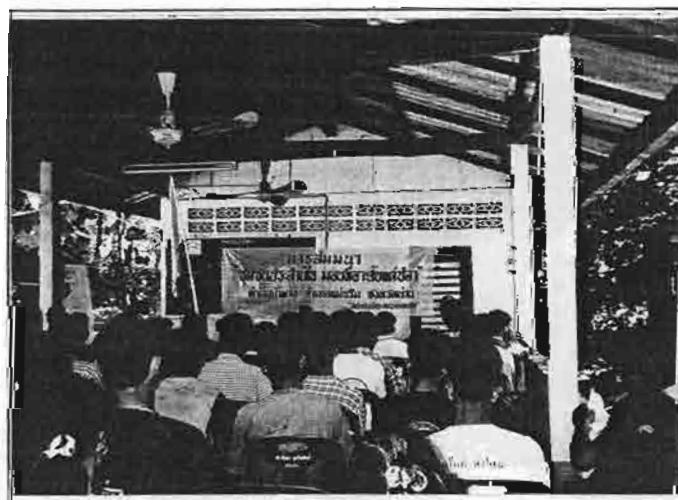
ภาพกิจกรรมการดำเนินงาน

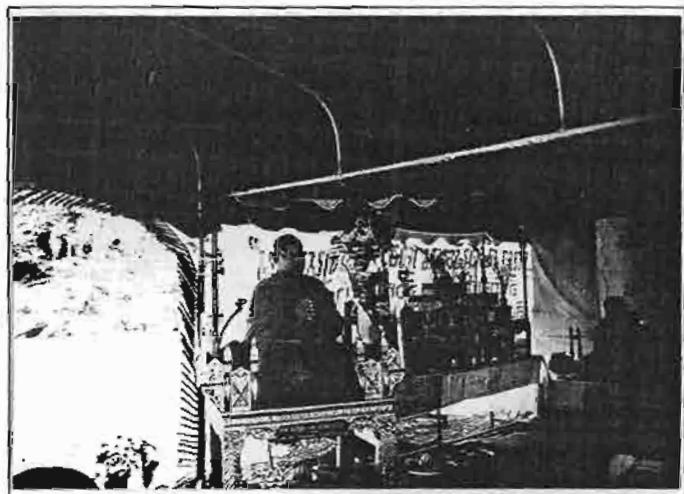
เวทีสัมนากลุ่มพรานปลาในการเรียนรู้พันธุ์ปลาท้องถิ่น

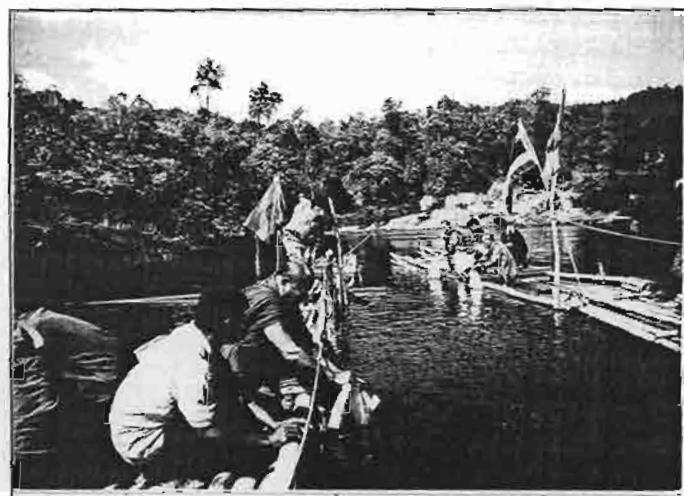
เวทีสัมนาคณาจารย์และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในการเรียนรู้พันธุ์ปลาท้องถิ่นต่ำบลน้ำพang

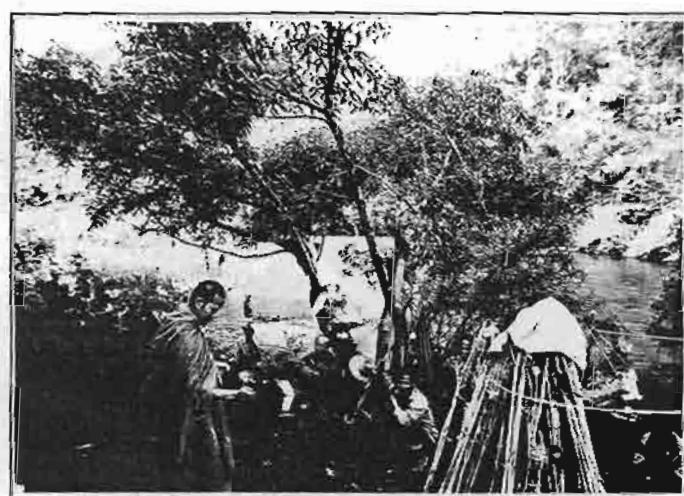
เวทีสัมมนาชุมชนกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นต่ำบลน้ำพang

พระครุพิทักษ์นันทคุณผู้วิเริ่มพิธีกรรมบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำใน งานน่าน ให้โอกาสแก่ชาวตำบลน้ำพang

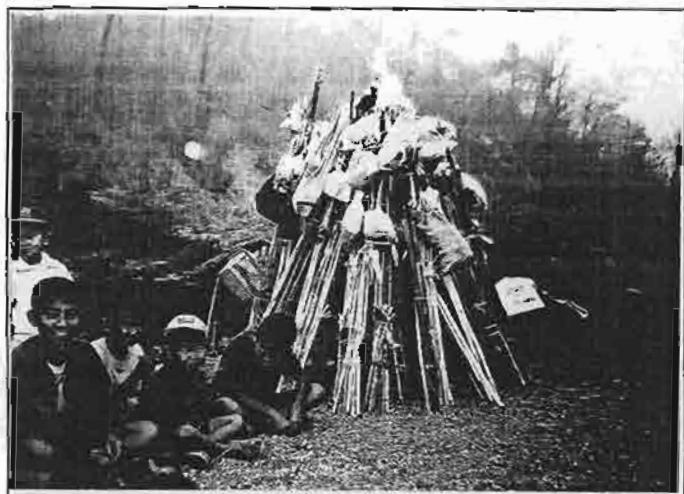
คณะสงฆ์อ่ำเภอแม่จริมทำพิธีปล่อยปลา ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์ป่า ในงานสืบชะตาแม่น้ำ

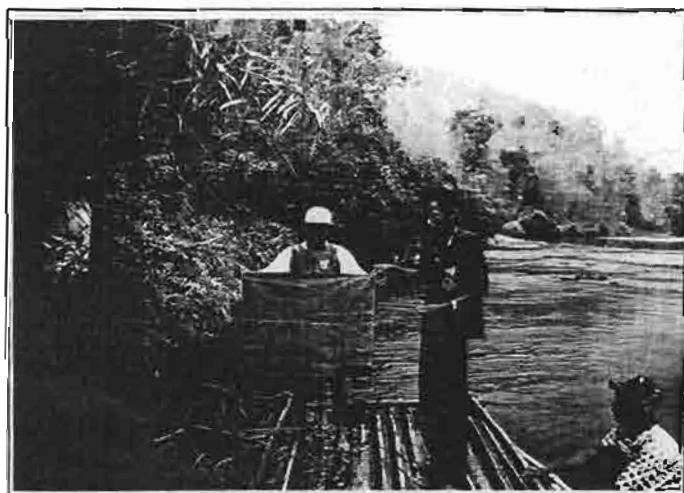
พระครุพิทักษ์นันทคุณผู้บุกเบิกการอนรักษ์ป่า ในอ่ำเภอแม่จริมได้ประกอบพิธีสืบชะตาแม่น้ำ

การสืบชะตาแม่น้ำ ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์ป่าบ้านน้ำพระทัย

เต็อกากับการเรียนรู้พิธีกรรมความเชื่อกับการอนุรักษ์พันธุ์ป่าฯ ในการสืบชะตาแม่น้ำบ้านท้ายทรายมูล

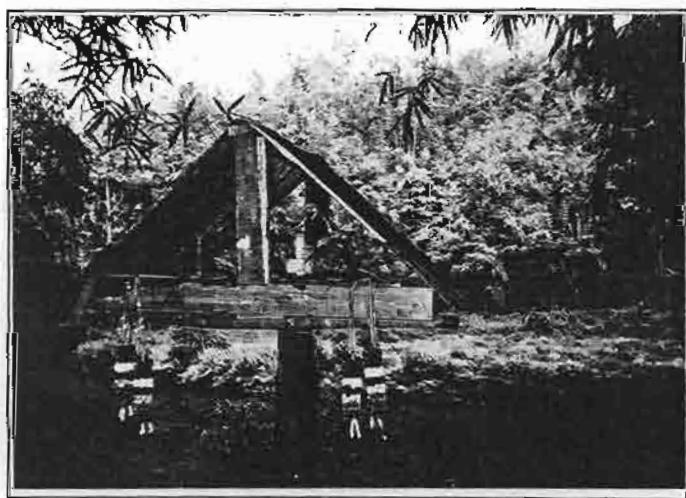
ตุ้งยันต์กันระเบิด... ปิดให้ตามวังป่าที่เพิ่งการลักลอบระเบิดป่า เพื่อลดการระเบิดป่า

อุปสมบูรณ์ปราษฎ្យชาวบ้านกับบทบาทการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น

ปราษฎ្យชาวบ้าน บ้านห้วยทรายมูลประกอบพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่น

หอเจ้าที่(ตุบ爹)... เสมือนยามรักษาวงศ์ปลาซึ่นเยี้ยงของชาวบ้าน (ไม่เชื่อย่าลบหลู่)

การพบปะพูดคุยของกลุ่มแกนนำอนุรักษ์พันธุ์ป่าต้าบลนำพาง

มีอะไรก็มาปรึกษาหารือร่วมกันเป็นประจำ

การสำรวจสภาพแวดล้อมของกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มเยาวชน

จังหวัด
เชียงใหม่

ปลัดเมืองนิโน๊ต ปลัดอวําสกอแม่จิริมิให้เกียรติมาเป็นประธานเปิดค่ายเยาวชน

การแสดงบทบาทสมมติของกลุ่มเยาวชน ในการเข้าค่ายเยาวชนฯ

เวทีคืนองค์ความรู้สู่ชุมชน(ผู้รับผิดชอบโครงการ)

ชุมชนอนุรักษ์ป่าห้องถินตำบลน้ำพang

หมวดที่ 1

ระเบียบข้อบังคับ

ข้อที่ 1 ข้อบังคับนี้เรียกว่า ข้อบังคับชุมชน “อนุรักษ์ป่าห้องถินตำบลน้ำพang ห้องถินตำบลน้ำพang”

ข้อที่ 2 เครื่องหมายของชุมชน “อนุรักษ์ป่าห้องถินตำบลน้ำพang”

ข้อที่ 3 สถานที่ตั้งของชุมชน “อนุรักษ์ป่าห้องถินตำบลน้ำพang” อยู่ที่ สำนักงานชั่วคราว เลขที่ ม.8

บ้านน้ำพang ตำบลน้ำพang อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน โทร.054779416

ข้อที่ 4 ในข้อบังคับนี้

4.1 หมายถึง ชุมชนอนุรักษ์ป่าห้องถินตำบลน้ำพang ประกอบด้วย คนหลากหลายที่ มีความคิดคล้ายกัน มาร่วมกันทำการกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ที่ร่วมกันจัดตั้งชุมชนขึ้น

4.2 คณะกรรมการหมายถึง คณะกรรมการที่ปรึกษา / คณะกรรมการดำเนินงานชุมชน

4.3 สมาชิก หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคล หรือองค์กรที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มตามวัตถุประสงค์ของชุมชน

หมวดที่ 2

วัตถุประสงค์ของชุมชน

ข้อที่ 5 วัตถุประสงค์ของชุมชน

1. เพื่อร่วมกันเพื่อทรัพยากรสัตว์น้ำของลำน้ำต่างๆ ในเขตตำบลน้ำพang
2. เพื่อกำหนดแนวทางและมาตรการอนุรักษ์พันธุ์และพื้นพื้นที่สัตว์น้ำของลำน้ำต่างๆ ในตำบลน้ำพang
3. เพื่อรักษามาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของลำน้ำต่างๆ ในตำบลน้ำพang ให้เป็นไปตามที่กำหนด
4. เพื่อร่วมกับองค์กรหรือกลุ่มองค์กรในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นสาธารณะประโยชน์

หมวดที่ 3

คณะกรรมการ

ข้อที่ 6 คณะกรรมการที่ปรึกษาประกอบด้วย นายอำเภอแม่จริม เจ้าอาวาสวัดบ้านน้ำพang ใหม่ ภูทันใจ งามน่าเจิดน่าน บ่าไม้ อ่อง美貌 จริม

ข้อที่ 7 คณะกรรมการดำเนินงานชุมชน มีจำนวน 20 คน มาจากการแต่งตั้งและการคัดเลือกตั้งต่อไปนี้

คณะกรรมการโดยตำแหน่ง ประกอบด้วย

1. กำนันตำบลน้ำพang
2. ผู้ใหญ่บ้านในตำบลน้ำพangทุกหมู่บ้าน
3. ประธานประชาคมตำบลน้ำพang
4. ประธานชุมชน อสม.ตำบลน้ำพang
5. ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพang
6. ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพang
7. ประธานแม่บ้านตำบลน้ำพang

คณะกรรมการที่มาจากการคัดเลือกมาจากการที่ประชุมของคณะกรรมการที่มาจากการคณะกรรมการโดยตำแหน่งเป็นผู้คัดเลือก จำนวน 5 คน

1. ประธานชุมชน	กำนันบุญส่ง อินขาว	กำนันตำบลน้ำพang
2. รองประธานชุมชน	นายเสวียน คำหอม	ประธานกรรมการบริหาร อบต.น้ำพang
3. เหรัญญิก	นายสุวัท ธรรมรักษากุ	ผญบ.น้ำพang
4. ปฏิคิม	นายสม แก้วไส	ผญบ.น้ำปู
5. ปฏิคิม	นายเลิศ อินขาว	ผญบ.น้ำแวง
6. ประชาสัมพันธ์	นายประดิษฐ์ อินตีกา	ผญบ.น้ำลาน
7. ประชาสัมพันธ์	นายยนต์ สายแสน	ผญบ.น้ำปูน
8. กรรมการ	นายส่ง	ประธานคุณวุฒิบ้านน้ำพระทัย
9. กรรมการ	นายสุริยันต์ ศรีวิภาณ	ประธานเยาวชนบ้านน้ำปู
10. กรรมการ	นายทีม อินตีกา	ประธานเยาวชนบ้านน้ำพang
11. กรรมการ	นายชัยันต์ ชัยโลกาภิเษก	ประธานผู้สูงอายุตำบลน้ำพang
12. กรรมการ	นายนิมิต ทองคำ	ประธานเยาวชนบ้านน้ำว้า
13. กรรมการ	นายน่อป้อ แซวอ	ผญบ.ร่มเกล้า
14. กรรมการ	ผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำตาว	
15. กรรมการ	นายสมเรต์ อชาลาร	ประธานประชาคมตำบลน้ำพang
16. กรรมการ	นางวิไล พรมมิ	ประธานแม่บ้านน้ำพang
17. กรรมการ	นายเสวียน อินขาว	ประธาน อสม.ต.น้ำพang
18. กรรมการ	นายประเทือง นันภิวงศ์	บ้านน้ำพangใหม่

19. เลขาธุการ	นายชุม ทองคำ	ผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำว้า
20. ผู้ช่วยเลขาธุการ	นายวิชาญ เชื่องจักร	สารวัตว์กำนันตำบลน้ำพาง

ข้อที่ 8 วาระคณะกรรมการดำเนินงานชุมชน อยู่ในตำแหน่งครั้งละไม่เกิน 4 ปี นับตั้งแต่วันได้รับการคัดเลือก และสามารถดำรงตำแหน่งคณะกรรมการของชุมชนติดต่อกันหลายวาระได้ ถ้าหากว่ามีความสามารถและเหมาะสม

หมวดที่ 4

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ

ข้อที่ 9 คณะกรรมการมีหน้าที่ดังนี้

1. คณะกรรมการดำเนินงานชุมชนสามารถแต่งตั้งอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติงานได้
2. ดำเนินกิจกรรมทั้งปวงของชุมชนให้เป็นไปตามข้อบังคับนี้
3. ดำเนินกิจกรรมอื่นใดที่เห็นสมควร เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์
4. ออกระเบียบเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าของชุมชน แต่ห้ามต้องไม่เห็นด้วยหรือแย้ง

ข้อที่ 10 หน้าที่ประธานกรรมการ

1. ประสานงานของชุมชนให้ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์
2. ควบคุมกำกับตามนโยบายของชุมชน
3. ดำเนินงานอื่นใดตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการหรือที่ประชุม

ข้อที่ 11 รองประธานกรรมการให้ปฏิบัติหน้าที่แทนประธาน เมื่อประธานไม่อยู่ หรือไม่สามารถปฏิบัติงานได้

ข้อที่ 12 เหรัญญิกมีหน้าที่

1. ควบคุมเก็บรักษาเงินชุมชน
2. จัดทำและเก็บรักษาเอกสารเงินของชุมชน
3. จัดทำรายรับ-จ่าย และงบดุลเสนอต่อประธานกรรมการ

ข้อที่ 13 เลขาธุการมีหน้าที่

1. ประสานงาน ติดต่อสื่อสาร ให้กิจกรรมต่างๆของชุมชนดำเนินไปตามลิ่งที่มุ่งหวังตามที่ประธานมอบหมาย
2. ควบคุมและเก็บเอกสารตัวบัญชีของชุมชน จัดทำรายงานประชุม เซิญประชุมและบันทึกรายงานการประชุม

3. จัดประชุมใหญ่ และการประชุมอื่นๆ นอกเหนือจากการประชุมคณะกรรมการ

ข้อที่ 14 ผู้ช่วยเลขานุการมีหน้าที่

1. ช่วยเลขานุการในการ ดำเนินกิจกรรมของชุมชน
2. ทำหน้าที่เป็นเลขานุการ เมื่อได้รับมอบหมายจากเลขานุการ หรือเลขานุการไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

ข้อที่ 15 ประชาสัมพันธ์มีหน้าที่

1. เผยแพร่กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน
2. ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนทุกชุมชนตามความเหมาะสม

ข้อที่ 16 ปลัดชุมชน ผู้ช่วยปลัดชุมชน หัวหน้าบ้าน จัดสรรงบประมาณประจำปี

หมวดที่ 5

ว่าด้วยการดำรงตำแหน่ง

ข้อที่ 17 ประธานชุมชนอยู่ในตำแหน่งนาน 4 ปี แต่ดำรงไว้สิทธิ์ทิว่าจะได้รับคัดเลือกใหม่แต่ติดต่อ กันไม่เกิน 2 วาระ

ข้อที่ 18 คณะกรรมการพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

1. เสียชีวิต
2. ลาออกจากคณะกรรมการชุมชนอนุรักษ์ป่าห้องถิน
3. ย้ายที่อยู่
4. หมดภารกิจการดำรงตำแหน่งทางห้องถิน

ข้อที่ 19 ตำแหน่งกรรมการว่างลง นอกจากลาออกจากภาระ ให้ประธานแต่งตั้งกรรมการใหม่ภายใน 30 วัน เว้นแต่ภาระการดำรงตำแหน่งของประธานนั้นลื้นลงไม่เกิน 3 วัน

ข้อที่ 20 ถ้าดำรงตำแหน่งกรรมการว่างลง เมื่อถึงคราวออกตามภาระ ให้ดำรงตำแหน่งนั้นอยู่ และปฏิบัติงานจนกว่าจะได้รับมอบหมายงานให้กรรมการที่ได้รับคัดเลือกใหม่ เป็นลายลักษณ์อักษรให้เสร็จลื้นภายใน 15 วัน หลังจากคัดเลือกกรรมการชุดใหม่

ข้อที่ 21 การเลือกประธานคณะกรรมการดำเนินงานชุมชน มาจากการคัดเลือกของคณะกรรมการ ดำเนินงานชุมชน

หมวดที่ 6
หน้าที่ของสมาชิก

ข้อที่ 22 สมาชิกมาจากประชาชนในพื้นที่ตำบลน้ำพang หรือพื้นที่ใกล้เคียงที่มีอาณาเขตของล้านนาอยู่เนื่องกับพื้นที่ตำบลน้ำพang

ข้อที่ 23 สมาชิกมีหน้าที่ดังนี้

1. ร่วมมือกับคณะกรรมการดำเนินงานชุมชน ในการพื้นฟูและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำ
2. ร่วมมือกับคณะกรรมการดำเนินงานชุมชนในการป้องกันการบ่ำรุกษารักษาทรัพยากรางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น สภาพแวดล้อมน้ำ ป่าไม้
3. ร่วมมือกับคณะกรรมการในการเฝ้าระวังการจับปลาในเขตอนุรักษ์(เขตห่วงห้ามจับสัตว์น้ำ) และป้องกันการจับปลาด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง เช่น ระเบิด ไฟฟ้าช็อต และยาเบื้อง เมื่อพบเห็นการกระทำการผิดมารยาของชุมชนอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพang ให้รายงานความผิดต่อคณะกรรมการชุมชนบ้าน หรือคณะกรรมการชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาโดยด่วน
4. ร่วมให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนฯ

หมวดที่ 7

ว่าด้วยผู้ตรวจสอบกิจการ

ข้อที่ 24 คณะกรรมการมีหน้าที่แต่งตั้งผู้ตรวจสอบกิจกรรมของชุมชน จำนวน 3 คน และให้มีการตรวจสอบอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ข้อที่ 25 ผู้ตรวจสอบกิจการชุมชนมีหน้าที่ รับเรื่องราวที่สมาชิกขอตรวจสอบเอกสาร หรือกิจการใดๆของคณะกรรมการและดำเนินการให้มีการตรวจสอบและรายงานผลการตรวจสอบต่อคณะกรรมการชุมชนทราบ

หมวดที่ 7

ว่าด้วยเงินของชุมชน

ข้อที่ 26 ทุนดำเนินการของชุมชนมาจาก

1. จากเงินอุดหนุนหรือเงินบริจาคจากบุคคล กลุ่มบุคคล หรือกลุ่มองค์กร
2. จากการจัดหารายได้ด้วยวิธีที่เหมาะสม

3. จำกัดออกเบี้ยเงินฝากจากสถาบันการเงิน
4. จำกัดปรับผู้ที่ฝ่าฝืนมาตรการอุรุกวัยพันธุ์สัตว์นำ

ข้อที่ 27 การลงลายมือ

1. ให้ประธานชุมชนมีอำนาจลงลายมือชื่อแทนชุมชนในเอกสารทั้งปวง
2. การนำฝากหรือถอนเงินของชุมชนให้บุคคลต่อไปนี้

ลายมือชื่อ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ประธานกรรมการชุมชน 2. เหรัญญิก 3. เลขานุการ
------------	--

ให้บุคคลดังกล่าว มีอำนาจเบ็ดบัญชีกับธนาคาร หรือสถาบันการเงินในท้องถิ่นตามความ
เหมาะสม

ข้อที่ 28 ให้เหรัญญิกเป็นผู้เก็บเงินสดในมือไม่เกิน 1,000 บาท ส่วนที่เกินให้นำฝากธนาคาร หรือ
สถาบันการเงินท้องถิ่น

ข้อที่ 29 ประธานชุมชนมีอำนาจก่อหนี้ผูกพัน และอนุมัติเงินได้ไม่เกินครั้งละ 1,000 บาท การจ่าย
เงินเกินกว่าหนึ่งตัวของอนุมัติที่ประชุมคณะกรรมการ ถ้ามีการจ่ายเงินมากกว่านี้ต้องขออำนาจ
คณะกรรมการดำเนินงาน

ข้อที่ 30 ประธานชุมชนมีอำนาจจ้างหน่ายโอนทรัพย์สินของชุมชนโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

หมวดที่ 8

ว่าด้วยการประชุม

ข้อที่ 31 ให้มีการประชุมสมาชิกอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ข้อที่ 32 ให้มีการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานอย่างน้อยทุก 3 เดือน หรือมากกว่านั้น หากมี
ภาระเร่งด่วน การประชุมกรรมการชุมชนต้องมีผู้เข้าร่วมประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง จึงจะถือว่าครบ
องค์ประชุม

หมวดที่ 9

อื่นๆ

ข้อที่ 33 การแก้ไขข้อบังคับนี้ จะทำโดยที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินงานชุมชนและเป็นความเห็นชอบของสมาชิกอย่างน้อย 2 ใน 3 ที่เข้าร่วมประชุม

ข้อที่ 34 ให้ประธานเป็นผู้รักษาภาระเบียบข้อบังคับนี้ นับตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม 2545 เป็นต้นไป

(ลงชื่อ) บุญส่ง อินขาว

(นายบุญส่ง อินขาว)

ประธานชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ป่าห้องถินตำบลน้ำพang

วันที่ 12 มีนาคม 2545

ประกาศชั่วคราวอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำดำน้ำพ่าง
เรื่อง มาตรการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำดำน้ำพ่าง

การกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของแต่ละหมู่บ้าน มาจากการกำหนดเขตอนุรักษ์ร่วมกันของประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ระยองตามความเหมาะสมของแหล่งน้ำ และวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น โดยกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำดังนี้

เขตอนุรักษ์ หมายถึง บริเวณแหล่งน้ำที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยแหล่งเพาะพันธุ์ และแหล่งบริบาลของพันธุ์สัตว์น้ำต่างๆ ให้มีการขยายพันธุ์ได้อย่างปลอดภัย โดยไม่ถูก grub กวนจากการกระทำของมนุษย์ ดังนั้นบริเวณเขตอนุรักษ์จะไม่สามารถที่จะจับสัตว์น้ำชนิดใดๆ ได้เลย ถ้าหากว่าผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับตามจำนวนพันธุ์สัตว์น้ำที่จับได้ ในอัตราตัวละ 500 บาท แต่ถ้าเป็นการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือชนิดรุนแรง อันได้แก่ การใช้ ระเบิด ยาเบื้อง ไฟฟ้าช็อต จะถูกปรับเพิ่มอีกเป็นจำนวนเงิน 5,000 บาท ถ้าหากว่าผู้ฝ่าฝืนไม่ยอมถูกปรับ คณะกรรมการหมู่บ้านจะส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย

เครื่องหมายและตัวระบุเขตอนุรักษ์ ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจะใช้สีเขียวเข้มล้ำเขียว ตัดด้วยเส้นสีขาว จุดเริ่มต้น และจุดสิ้นสุดของเขตอนุรักษ์ หรือใช้สัญลักษณ์อื่นใดที่แสดงว่าเป็นการบอกรอบเขตอนุรักษ์ เช่น ป้ายประกาศ ธง เศษผ้าที่นำมาเป็นธง เพื่อให้บุคคลทั่วไปได้มองเห็นอย่างชัดเจน

เขตสงวน หมายถึง เป็นพื้นที่ล้ำน้ำที่อยู่นอกเหนือจากเขตอนุรักษ์ทั้งหมด ใช้เป็นพื้นที่สอยของชาวบ้านและประชาชนทั่วทั้งน้ำประชานในหมู่บ้านและประชาชนทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ในด้านอาหารได้ แต่ต้องเป็นการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือกล เช่น สวิง แทะ แม่ด มอง ฯลฯ แต่บางหมู่บ้านยังได้กำหนดเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำในเขตสงวนตามสภาพความเหมาะสมของแต่ละหมู่บ้านไว้ เช่น ห้ามหันแคร (การปิดกั้นทางเดินของน้ำ) ห้ามลากตามข่าย ห้ามด้าย ห้ามจับสัตว์น้ำเวลากลางคืน ถ้าหากฝ่าฝืนโดยใช้เครื่องมือชนิดรุนแรง เช่น ระเบิด ยาเบื้อง และไฟฟ้าช็อต ในการจับสัตว์น้ำจะถูกคณะกรรมการปรับ ครั้งละ 5,000 บาท ถ้าหากว่าไม่ยอมถูกปรับ จะส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย

การบังคับใช้ในเขตอนุรักษ์และเขตสงวนจะมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศให้เป็นผลบังคับใช้ เขตรับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้าน ให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย เป็นต้น แต่ถ้าหากว่าเป็นการกระทำผิดนอกเขตรับผิดชอบของหมู่บ้าน ให้คณะกรรมการชั่วคราวอย่างน้อย จำนวน 3

คนเขียนไป(หนึ่งในจำนวนหนึ่งต้องเป็นประธานชุมชนหรือรองประธานถ้าหากว่าประธานไม่สามารถทำหน้าที่ได้) เป็นผู้ใช้กฎหมายเบี่ยงบาน โดยนำเงินที่ได้จากการปรับผู้ฝ่าฝืนกฎหมายข้อบังคับฯ ไปใช้จ่ายดังนี้

1. สัดส่วนเงิน 75 % แบ่งให้กับผู้ที่นำจับ
2. สัดส่วนเงิน 25 % ให้นำเข้ากองทุนอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพangของหมู่บ้าน กรณีการกระทำผิดในเขตรับผิดชอบของหมู่บ้าน แต่ถ้าเป็นการกระทำผิดนอกเขตรับผิดชอบของหมู่บ้าน ให้นำเงินเข้าบัญชีของชุมชนอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพangท้องถิ่น

หันนี้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

(ลงชื่อ) บุญส่อง อินขawa

(นายบุญส่อง อินขawa)

กำนันตำบลน้ำพang

ประธานชุมชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นตำบลน้ำพang

วันที่ 12 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2545

รายชื่อคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่น บ้านน้ำร้า ตำบลน้ำพang อำเภอแม่จริม

1. นายชุม	ทองคำ	ผู้ใหญ่บ้าน	ประธาน
2. นายเขียน	แสนปุ่น	ผช.ผู้ใหญ่บ้าน	รองประธาน
3. นายเอกชัย	แสนปุ่น	ผช.ผู้ใหญ่บ้าน	กรรมการ
4. นายที	สุขเจริญ	ผช.ผู้ใหญ่บ้าน	กรรมการ
5. นายไหเม	แสนปุ่น	ผช.ผู้ใหญ่บ้าน	กรรมการ
6. นายจร	ทองคำ	สมาชิก อบต.	กรรมการ
7. นายยัวน	ันใจ	สมาชิก อบต.	กรรมการ
8. นายยก	บุญเรือง	ชาวบ้าน	กรรมการ
9. นายหมอก	อินปัน	ชาวบ้าน	กรรมการ
10. นายคำ	ทองคำ	ชาวบ้าน	กรรมการ
11. นายหลัด	จำปา	อสม.	กรรมการ
12. นายยืน	ทองคำ	ชาวบ้าน	กรรมการ
13. นายเพ็ญ	แสนปุ่น	อสม.	กรรมการ
14. นายยักษ	แสนปุ่น	ชาวบ้าน	กรรมการ
15. นายลับ	แสนปุ่น	อสม.	กรรมการและเลขานุการ

รายชื่อคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่น บ้านน้ำพระทัยตำบลน้ำพang อำเภอแม่จริม

1. นายบุญล่ง	อินขาว	ประธาน
2. นายประสงค์	อินขาว	รองประธาน
3. นายแสง	ธรรมรักษ์	กรรมการ
4. นายสอาด	กามินทร์	กรรมการ
5. นายสวาง	ประแจ้	กรรมการ
6. นายเลวียน	อินขาว	กรรมการ
7. นายชูเกียรติ	แก้วใส	กรรมการ
8. นางร่วมใจ	แก้วใส	กรรมการและเลขานุการ
9. นายอุด	เมืองคำนึง	กรรมการและเลขานุการ

รายชื่อคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่น บ้านน้ำดีตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม

1. นายสม	แก้วใส	ประธาน
2. นายเจริญ	แก้วใส	รองประธาน
3. นายจุ้ย	แก้วใส	กรรมการ
4. นายวิชาญ	ประทอง	กรรมการ
5. นายจรัญ	แก้วใส	กรรมการ
6. นายจันทร์	ไชยลีตีบ	กรรมการ
7. นายจำลอง	แก้วใส	กรรมการ
8. นายธี	พรหมเกษา	กรรมการ
9. นายกี๊	ประทอง	กรรมการ
10. นางเจตระ	ประทอง	กรรมการ
11. นางฤทธิ์	วิชัยคำ	กรรมการ
12. นางสลาด	นันภิวัค	กรรมการ
13. นายสุรพล	แก้วใส	กรรมการ
14. นางบุญญ์รื่น	ลีภานแก้ว	กรรมการและเลขานุการ
15. นางจันทร์สม	แก้วใส	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

รายชื่อคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ป่าท้องถิ่น บ้านห้วยทรายมูล ตำบลน้ำปาย อำเภอแม่จริม

1. นายวุ่น	ประทอง	ประธาน
2. นายหรีญ	ประทอง	รองประธาน
3. นายยุทธ์	ประทอง	กรรมการ
4. นายมานัด	ทองดี	กรรมการ
5. นายจันทร์	ธรรมรักษ์	กรรมการ
6. นายถวิล	ไชยวงศ์	กรรมการ
7. นายเจริญ	ประทอง	กรรมการ
8. นายเปลี่ยน	ปานญุน	กรรมการ
9. นางเที่ยง	อุตมูล	กรรมการ
10. นางสุกaphร	ยะคำ	กรรมการ
11. นายวีรชน	ประทอง	กรรมการ

12. นายไสว ธรรมรักษ์	กรรมการและเลขานุการ
13. นายสิริสัตถี เตชะอิ่มกานต์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

หมายเหตุ

การเลือกคณะกรรมการ การอนุรักษ์พันธุ์ป่าห้องถินบ้านน้ำว้า ตำบลน้ำพาง ชุมชนบ้านจากทุกหลังคาเรือนจะเป็นผู้เสนอรายชื่อแล้วให้ที่ประชุมรับรอง จะไม่มีการลงคะแนนเลือกตั้งแต่อย่างใด และการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการตั้งกล่าวไม่มีวาระ คณะกรรมการจะปฏิบัติหน้าที่ไปเรื่อยๆ ถ้าหากชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าบุคคลใดมีพอดีกรรมที่ไม่เหมาะสมกับการดำรงตำแหน่งคณะกรรมการ จะเสนอให้ที่ประชุมของหมู่บ้านคัดรายชื่อบุคคลดังกล่าวออกจาก การเป็นคณะกรรมการการอนุรักษ์พันธุ์ป่าห้องถิน หรือคณะกรรมการการอนุรักษ์บุคคลใดๆ ที่มีความประสงค์จะลาออกจาก การเป็นคณะกรรมการด้วยเหตุผลประการใดๆ ก็ตาม ก็ขอลาออกจาก การเป็นคณะกรรมการต่อที่ประชุมหมู่บ้าน และที่ประชุมของหมู่บ้านจะดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการคนใหม่แทนคณะกรรมการที่พ้นสภาพจากการเป็นคณะกรรมการ

แบบสัมภาษณ์ประชาชน เกี่ยวกับข้อมูลด้านการบริโภคป้าของชุมชนลำน้ำว้า
ต้าบลน้ำพาง อําเภอแม่จริม ปี 2544

ส่วนที่ 1 ข้อมูลด้านการบริโภค และจับปลาในลำน้ำว้า ต้าบลน้ำพาง

1. ครัวเรือนท่านรับประทานอาหารประเภทปลาอย่างไร ?

☐ 1. รับประทาน 1 - 3 วัน / ครั้ง	☐ 2. รับประทาน 4 - 6 วัน / ครั้ง
☐ 3. รับประทาน อาทิตย์ละครั้ง	☐ 4. รับประทาน 1 ครั้ง / เดือน
☐ 5. รับประทาน 2 ครั้ง / เดือน	☐ 6. รับประทาน 3 ครั้ง / เดือน

2. ปริมาณปลาที่ท่านนำมาปรุงเป็นอาหาร เฉลี่ยประมาณเท่าใด ?

☐ 1. ประมาณ 1 - 3 ชีด	☐ 2. ประมาณ 4 - 6 ชีด
☐ 3. ประมาณ 7 ชีดขึ้นไป แต่ไม่เกิน 1 กก.	☐ 4. ประมาณ 1 กิโลกรัมขึ้นไป

3. ประเภทปลาที่ท่านนำมาประกอบอาหาร เป็นปลาชนิดใด ? (ระบุชื่อ ปลาที่นำมาปรุงอาหารมากที่สุด 3 ลำดับ)

1. ....
2. ....
3. ....

4. ปกติปลาที่ท่านนำมาปรุงอาหาร นำมาจากแหล่งไหน ?

☐ 1. ซื้อมาจากตลาด / ร้านขายปลา	☐ 2. ซื้อจากพวนลำป้าในหมู่บ้าน / ต่างหมู่บ้าน
☐ 3. หาเองในลำน้ำว้า	☐ 4. หาเองจากลำน้ำอื่นๆ

5. ครัวเรือนท่านมีคนหาปลาหรือไม่ ?

☐ 1. มี (ตามต่อข้อ 6)	☐ 2. ไม่มี (ข้ามไปตามข้อ 11)
--	---

6. ปริมาณปลาที่ท่านจับได้แต่ละครั้ง เฉลี่ยประมาณ กี่ชีด ?

☐ 1. ประมาณ 1 - 3 ชีด	☐ 2. ประมาณ 4 - 6 ชีด
☐ 3. ประมาณ 7 ชีดขึ้นไป แต่ไม่เกิน 1 กก.	☐ 4. ประมาณ 1 - 3 กิโลกรัม
☐ 5. ประมาณ 3 กิโลกรัมขึ้นไป	

7. คนในครัวเรือนท่านออกไปหาน้ำปลาอย่างไร ?

☐ 1. ประมาณ 1 - 3 วัน / ครั้ง	☐ 2. ประมาณ 4 - 6 วัน / ครั้ง
--	--

3. ประมาณ ออาทิตย์ละครั้ง
 5. นานๆจะออกไปหาปลาครั้งหนึ่ง

4. ประมาณ 1 ครั้ง / เดือน

8. ปลาประเภทไหนที่ท่านจับได้ในแต่ละครั้ง ? (ระบุชื่อปลาที่จับได้มากที่สุด จำนวน 4 ประเภท)

1. .... 2. ....
 3. .... 4. ....

9. โดยปกติท่านจับปลาช่วงฤดูไหน ?

1. ฤดูร้อน 2. ฤดูฝน
 3. ฤดูหนาว 4. ตลอดปี

10. โดยปกติท่านใช้เครื่องมือจับปลาชนิดไหนในการจับปลาในลำน้ำว้า ?

ลำดับที่	ประเภทเครื่องมือ	ใช้	ไม่ใช้
1	สิ่ง		
2	ยอ (จำก)		
3	แท๊ก		
4	ตาข่ายขนาดใหญ่ (แผ่น)		
5	ตาข่ายขนาดเล็ก (มอง)		
6	แทลม (เหล็ม)		
7	ฉนวน		
8	ระเบิด		
9	ไฟฟ้าช็อต		
10	ยาเบือ		
11	กรดเม็ด		

11. ครัวเรือนท่านได้ร่วมอนุรักษ์ป่าน้ำว้าหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการเพาะปลูกพืชบริโภคเริมล้าน้ำว้า ตำบลน้ำพัง

1. ท่านได้เพาะปลูกพืชบริโภคเริมล้าน้ำว้า หรือไม่

1. มีการเพาะปลูก   2. ไม่มีการเพาะปลูก
2. ปริมาณพื้นที่ ที่ใช้ในการเพาะปลูก รวม ประมาณ ..... ไร่
3. ประเภทพืชที่ใช้ในการเพาะปลูก ในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา

ประเภทพืชที่เพาะ ปลูก	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ระยะเวลาเพาะ ปลูก	การใช้สารเคมี, ยา ปุ๋ยเคมี, ยาฆ่าหญ้า ฆ่าแมลง	หมายเหตุ
รวม				

คณวิจัย

ทีมวิจัยหลัก ประกอบด้วย

1. นายวิชัย นิลคง	/	หัวหน้าคณะวิจัย
2. นายบุญส่ง อินชา	/	กำนันตำบลลันนาพาง
3. นายชุม ทองคำ	/	ผู้ใหญ่บ้านน้ำว้า
4. นส.กฤติยา จิตอารี	/	พยาบาลเทคนิค

ជំវិជ្ជីរោម

1. นายสม	แก้วใส	ผู้ใหญ่บ้านน้ำป่า
2. นายยนต์	สายเสน	ผู้ใหญ่บ้านน้ำปูน
3. นายวุ่น	ประทอง	ผู้ใหญ่บ้านหัวย้ายรายมูล
4. นายคาด	ธรรมรักษा /	ผู้ใหญ่บ้านน้ำพางใหม่
5. นายสวาย	ธรรมรักษा /	ผู้ใหญ่บ้านน้ำพาง
6. นายเลิศ	อินข่าว /	ผู้ใหญ่บ้านน้ำแวง
7. นายน่อปือ	แซวอ	ผู้ใหญ่บ้านร่มเกล้า
8. นายประดิษฐ์	อินเต็ภา /	ผู้ใหญ่บ้านน้ำลาน
9. นายเขียน	แวนปูน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านน้ำวัว
10. นางนิภาวรรณ	พรพิชัยเวทย์	พยาบาลเทคนิค สอ.น้ำปาย
11. นายลัย	แวนปูน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านน้ำวัว บ้านน้ำวัว
12. นายสมพงษ์	ภัทรเดชะ	จพง.สาธารณสุขชุมชน 5 สสอ.แม่จริม
13. นายพนศ์กิตติ์	สพ	สถานีอนามัยน้ำปาย

ประวัติทีมวิจัยหลัก

นายวิชัย นิลวงศ์ หัวหน้าคุณวิจัย

เกิดวันที่ 2 ธันวาคม 2512 อายุ 33 ปี

ที่อยู่ 26 ม. 6 บ้านมงคลนิมิต ตำบลพานสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ชีวิตสมรส สมรสแล้ว มีบุตรเพศชาย 1 คน เพศหญิง 1 คน

การศึกษา

ระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านไทรหลวง ตำบลพระพุทธบาท อ.เชียงกลาง น่าน
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนประชาพัฒนา อ.เชียงกลาง

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนปัว อ.ปัว จ.น่าน

ประกาศนียบัตรเจ้าพนักงานสาธารณสุข (พนักงานอนามัย) วิทยาลัยการสาธารณสุขสุรินทร์
พิษณุโลก พ.ศ. 2533

ปริญญาตรีสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช พ.ศ. 2537

ประวัติการทำงาน

ตำแหน่ง เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน 2 สถานีอนามัยบ่อเกลือเหนือ อ.บ่อเกลือ พ.ศ.
2533 - 2534

ตำแหน่ง เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน 3 สถานีอนามัยบ้านค่าน อ.เฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.
2535 - 2537

ตำแหน่ง เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน 4 สถานีอนามัยน้ำพang อ.แม่จริม พ.ศ. 2537 -
2540

ตำแหน่ง นักวิชาการสาธารณสุข 4, 5 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอแม่จริม พ.ศ. 2540 -
ปัจจุบัน

นายบุญส่ง อินข้า

เกิดเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2491

ที่อยู่ 34 หมู่ที่ 8 บ้านน้ำพระทัย ตำบลน้ำพang อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

การสมรส สมรสแล้วบุตรเพียง 1 คน

การศึกษา ระดับปรัชณ์ศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านน้ำพang ตำบลน้ำพang

การทำงาน

2526 ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำพระทัย

2543 ได้รับเลือกตั้งเป็นกำนันตำบลน้ำพang จนกระทั่งปัจจุบันนี้

ประวัติการทำงานกลุ่ม องค์กรชุมชน

ประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง

ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำพระทัย

ประธานเครือข่ายชุมชน ป.ป.ส. ตำบลน้ำพang

ประธานสมาคมผู้สูงอายุ

นายชุม ทองคำ

เกิดเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2504

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 5 บ้านน้ำว้า ตำบลน้ำพang อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

การสมรส สมรสแล้วมีบุตรเพียง 2 คน

การศึกษา

ระดับประถมศึกษา โรงเรียนมิตรมาลชน 3 บ้านน้ำว้า ตำบลน้ำพang

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การศึกษาอกโรงเรียน

การทำงาน

16 กรกฎาคม 2526 ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน จนถึงปัจจุบัน

ประวัติการทำงานกลุ่ม องค์กรชุมชน

ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านน้ำว้า

ประธานกลุ่มอักน้ำว้า เครือข่ายป้าชุมชน สิงแวดล้อม

ประธานกองทุนหมู่บ้าน ก.ช.ค.จ.

ประธานชุมชนท้องถิ่นช่วยเหลืออำเภอแม่จริม

ประธานกรรมการอาสาสมัครป้องกันและปราบปรามยาเสพติดระดับหมู่บ้าน

นางสาวกฤติยา จิตอารี

เกิดเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2521

ที่อยู่ 78 ม.4 ตำบลหนองแดง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

สถานภาพสมรส โสด

การศึกษา

ระดับประถมศึกษา โรงเรียนชุมชนบ้านนาค่า 2529 - 2535

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนแม่จริม 2535 - 2537

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนนันทวิทยา 2537 - 2539

ประกาศนียบัตรพยาบาลเทคนิค วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีลำปาง 2539 - 2541

การทำงาน

พยาบาลเทคนิค 3 สถานีอนามัยน้ำพang ต.น้ำพang พ.ศ. 2542 - ปัจจุบัน

ເປື້ອງຫັ້ງງານວິຊາ

ເຫດຸຈູ້ໃນການດໍາເນີນງານວິຊາ

ໄດ້ສ່ວນຕົວເປັນຜູ້ທີ່ຂອບຮຽມສາທິເປັນທຸນເດີມອູ່ແລ້ວເນື່ອຈາກກຸມືລຳເນາອູ່ໃນຫນນາທ
ແວດລົ້ມໄປດ້ວຍຮຽມສາທິທັງປາໄມ້ແລະແມ່ນ້າ ແລະອຍກຈະເຫັນຮຽມສາທິຢັ້ງຄວາມອຸດມສມບູຽນອູ່
ຕລອດໄປ ໂດຍທີ່ໜ້ານສາມາດຈະໃໝ່ປະໂຍ່ນຈາກຮຽມສາທິໃນການດໍາວຽກໄດ້ອ່ານຸ່ວົດໃນອົດຕື່
ໄດ້ເຫັນທໍາລາຍທິ່ງທີ່ກົດຕົກກຳທີ່ມີການປາກປາໄໝເລື່ອຍລອຍຂອງໜ້ານ ຈົນທຳໄທທິ່ກົດຕົກກຳປາ
ໄມ້ລົດລົງແລກງາເຖິງລາຍເປັນກູ່ເຫັນໄວ້ໄລ້ນີ້ໃນຮະຍເວລາຕ່ອມາ ມີກາຮະເບີດປລາ ກາຮົ້ອຕປລາ ກາຮ
ເບີ່ອປລາໃນລຳນ້ຳ ທຳໄທສັກນ້ຳຈຳນວນມາດູກທໍາລາຍໄປໃນຮະຍເວລາອັນຮວດເວົວ ທຳໄທເກີດຄວາມສລັດ
ໃຈແລະເປັນແຮງຮະຕຸນວ່າທຳໄມ້ໄວ້ມີຄອບຄິດຈະແກ້ໄຂປັ້ງທາແລ່ນີ້ແລ້ຍ ແລະໂຕມາເວລະຕ້ອງຫາທາງແກ້ໄຂ
ປັ້ງທາແລ່ນີ້ໄດ້

ສມັຍທີ່ເປັນນັກເຮັຍຮະດັບມັນຍົມສຶກສາຕອນປາລາຍໄຟຝັ້ນວ່າອຍກຈະເປັນນັກເຮັຍປາໄມ້ທີ່
ຈັງຫວັດເພື່ອທີ່ຈະໄດ້ລັບນາທໍາຫັນທີ່ໃນກາຮອນຮູກຍົກທິ່ກົດຕົກກຳປາໄມ້ແລະແຫລ່ງນ້ຳສົມຕັ້ງເຈຕະນາຮົມນີ້
ທີ່ຕັ້ງໄວ້ ແຕ່ດ້ວຍເຫດຸຈູ້ພົບປາງປະກາງຈົ່ງໄມ້ສາມາດຈະເປັນອຍ່າງທີ່ເຮົາໄຟຝັ້ນໄດ້ ຕ້ອງກາລາຍມາທໍາຫັນທີ່
ເປັນຜູ້ທີ່ສ່ວຍເລີມກາຮ້າຮ້າສູງກາພແນນ ແຕ່ດ້ວຍໃຈຮັກທີ່ຈະທຳການດ້ານກາຮອນຮູກຍົກທິ່ກົດຕົກກຳກາຮ້າຮ້າ
ສາທິເປັນທຸນເດີມອູ່ແລ້ວ ປະກອບກັບໃນໜັງປີ 2537 ໄດ້ມີໂຄກສ້າຍມາປົງປັບຕິງນາໃນພື້ນທີ່ຕໍ່ານັ້ນ້າ
ພານ ໄດ້ເຫັນຄວາມອຸດມສມບູຽນຂອງທິ່ກົດຕົກກຳປາໄມ້ແຫລ່ງນ້ຳແລະທິ່ກົດຕົກກຳສັກນ້ຳໃນພື້ນທີ່ຕໍ່ານັ້ນ້າ
ພານຢັ້ງໜັງແລ້ວອູ່ ໄດ້ຕິກັນຫຼຸມຫຼັກສູນທີ່ຕໍ່ານັ້ນ້າພາຍອູ່ 3 ປີ ແລະໄດ້ພູດຄູຍກັບທາງຜູ້ນໍາຫຼຸມຫຼັກສູນຝຶກ
ດໍາເນີນງານອນຮູກຍົກທິ່ກົດຕົກກຳປາທີ່ມີອູ່ໃຫ້ຄວາມອຸດມສມບູຽນສືບຕ້ອໄປ ກ່ອນທີ່ຈະດູກທໍາລາຍ
ໄປດ້ວຍນ້ຳມູອຂອງຄົນບາງກລຸ່ມ ພົບເທັນກາລັກລອບຈັບປາດ້ວຍເຄື່ອງມູອຈັບປາລະນີດຮ້າຍແຮງໃນລໍາ
ນ້ຳວ້າທັງໃນເຂົ້າພື້ນທີ່ຕໍ່ານັ້ນ້າພານ ຈຶ່ງເປັນຕົວເຮົາໃຫ້ຮົມດໍາເນີນງານດ້ານກາຮອນຮູກຍົກທິ່ກົດຕົກກຳສັກນ້ຳ
ໃນລໍານ້ຳວ້າຫັນ ກາຍໄດ້ໂຄງກາງວິຊາ “ຮູບແບບກາຮອນຮູກຍົກພັນຮູ້ປັລາທ້ອງດືນລໍານ້ຳວ້າຕໍ່ານັ້ນ້າພານອໍານາໂ
ແມ່ຈົມຈັງຫວັດນ່ານ”

ບຽນກາສໃນການທໍາງວິຊາ

1 ກາຮເຕີຍນໍາຫຼຸມຫຼັກສູນ ໄດ້ຄັນຫາຜູ້ນໍາຫຼຸມຫຼັກສູນທີ່ມີຄຸນສົມບັດທີ່ທີ່ຈະມາຮ່ວມງານວິຊາ ເພື່ອໃຫ້ການ
ວິຊາປະສົບຄວາມສໍາເຮົາ ໂດຍຄຸນສົມບັດຂອງຜູ້ນໍາຫຼຸມຫຼັກສູນທີ່ຈະມາເປັນຄົດແວິຊັຍຈະຕ້ອງເປັນຜູ້ທີ່ມີໃຈຮູກຍົກ

ธรรมชาติ มีการเดียสละเพื่อส่วนรวม และสามารถจะซักซานชุมชนให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานได้

2: ความยากง่ายในการแก้ไขปัญหา การแก้ไขปัญหาการทำลายป่าท้องถิ่นในลำน้ำว้า เป็นการทำลายพายุสามารถถอยู่ 2 ประการใหญ่ๆ ได้แก่ ประการที่หนึ่งการจัดกระบวนการสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนส่วนใหญ่ให้มีใจรัก ห่วงเห็น ทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีอยู่ในท้องถิ่น มีความตระหนักต่อปัญหาการลดลงของป่าท้องถิ่น แล้วร่วมดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำไม่ให้มีการจับป่าด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงทั้งจากคนในพื้นที่และต่างๆ พื้นที่ ประการที่สอง การป้องกันการจับป่าด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรงจากพวนป่าทั้งในและนอกพื้นที่ผู้มุ่งแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าคุณค่าของระบบนิเวศสัตว์น้ำและผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม เป็นสิ่งที่ยากมากที่จะมีการดูแลป้องกันไม่ให้มีการทำลายป่าและสัตว์น้ำอีกด้วยเครื่องมือชนิดร้ายแรง เนื่องจากว่าสภาพแผลง้น้ำของลำน้ำว้าอยู่กลางทุบเขาและห่างไกลจากแหล่งชุมชนเป็นระยะทางยาวไกลมาก จึงเป็นโอกาสในการลักลอบจับป่าด้วยวิธีต่างๆ ได้ง่าย

2. ความหนักในการทำงาน ความหนักในการทำงานครั้งนี้มีความหนักทั้งในด้านการก่อให้เกิดคุณภาพของงาน และความหนักในด้านของปริมาณงาน ความหนักในด้านของคุณภาพงานวิจัยถึงแม้ว่าจะมีรูปแบบงานวิจัยในลักษณะเช่นในจังหวัดน่านนืออยู่บ้างแล้วก็ตาม แต่นั้นเป็นผลลัพธ์ที่ออกมากจากกระบวนการทางสังคมที่มีพื้นฐานทางสังคมอีกแบบหนึ่ง มีความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน บางครั้งถึงแม้ว่าวิธีการจะออกมากเหมือนกันแต่กระบวนการได้มาซึ่งวิธีการนั้นๆ อาจจะไม่เหมือนกัน ชนนี้จึงเป็นภาระหนักที่ที่จะต้องคิดรูปแบบ วิธีการต่างๆ ที่จะนำไปใช้กับคนน้ำที่เป็นผู้นำชุมชนได้เรียนรู้ และให้ผู้นำชุมชนนำເเอกสารสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้นั้นไปให้ชุมชนได้เรียนรู้อีกทอดหนึ่ง เพื่อที่จะให้ได้รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ป่าคล้ายๆ กับรูปแบบที่ชุมชนอื่นๆ ได้ดำเนินการผ่านมาและเกิดความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพปัญหาและสภาพพื้นฐานของสังคมตนเอง สิ่งเหล่านี้ต้องมุ่งทั้งเรื่องรายเรื่องใจเรื่องความคิดพ้องสมควร อีกประการที่นั่นคือความหนักในด้านปริมาณงาน เนื่องจากมีงานประจำอยู่แล้ว แต่ยังต้องสร้างสรรค์งานทางสังคมขึ้นมาอีก ระยะแรกได้วางแผนการทำงานวิจัยแยกต่างหากจากงานประจำ โดยจะดำเนินการในช่วงวันเสาร์ อาทิตย์ หรือวันหยุดราชการอื่นๆ เพราะไม่อยากจะทำให้งานประจำเลียหาย แต่ระยะหลังๆ ได้มองเห็นว่าการทำงานทางด้านสังคมถึงแม้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับสุขภาพโดยตรงแต่มีวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของปัญหาแล้วพบว่า ปัญหาทุกอย่างมีความเชื่อมโยงกันจนไม่สามารถจะแยกสภาพปัญหาออกจากกันได้อย่างชัดเจน ถ้าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเดียวกัน ปัญหาด้านสุขภาพบางอย่างอาจเกิดด้วยการแก้ไขปัญหาด้านสังคม

อีกด้วย เช่นการส่งเสริมให้ชุมชนมีปลาไว้บริโภคอย่างเพียงพอเป็นการแก้ไขปัญหาภาวะทุพโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียนหรือเด็กวัยเรียนได้ เป็นต้น จึงได้ปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานโดยผนวกอาชญากรรมและงานวิจัยสอดสมสานกันเพื่อให้ได้งานทั้งสองด้านตามที่เราต้องการ ผลกระทบจากการวางแผนการทำงานให้มีระบบมากขึ้นทำให้การทำงานทั้งงานประจำและงานที่ชุมชนสามารถจะดำเนินไปพร้อมๆกันได้อย่างไม่มีปัญหา แต่ก็เป็นการเพิ่มภาระหน้าที่ของข้าพเจ้ามากขึ้นกว่าเดิม ต้องเพิ่มระยะเวลาในการทำงานในเวลาปกติ ต้องเข้าอนประมาน 5-6 ทุ่ม บางคืนต้องเข้าไปจนกระทั่งตีหนึ่งหรือตีสอง เวลาตีนนอนก็ประมาน ตีสี่ ตีสี่ครึ่งหรือตีห้าเป็นประจำ บางช่วงร่างกายรับภาระไม่ค่อยไหว จึงพ้องอุบมาในการสลิ่มสลือ อ่อนเพลีย หรือเบลอๆ จึงหาทางออกด้วยการออกกำลังกาย(เป็นคนที่ชุมชนออกกำลังกายอยู่แล้ว) และยังได้ศึกษาการทำมาชีประกอบไปด้วย ก็พอจะบรรเทาการเหล่านี้ลงได้บ้างและจะเกิดความเคยชินในระยะต่อมา

3. สิ่งที่ได้รับจากการดำเนินงานวิจัย ผลกระทบจากการดำเนินงานวิจัยถ้ามองผิวเผินเหมือนกับว่าจะไม่ได้อะไรเลย มีแต่ความหนัก สูญเสียเปล่าได้รับแต่ความบอบช้ำทางกายมากกว่า แต่เมื่อประเมินผลหลายๆด้านอย่างเป็นธรรมชาติแล้วได้รับสิ่งที่เป็นประโยชน์จากการทำงานต่อการพัฒนาตนเองหลายๆด้าน นับว่าเป็นคุณค่าของชีวิตชนิดที่ไม่กระทำแล้วจะไม่ได้รับเลย เช่น

3.1 ประโยชน์ในการวางแผนการทำงานให้มีความชัดเจน มีความรัดกุม สามารถให้งานดำเนินงานไปอย่างพอเพียงด้วยกับสภาพปัญหา และสภาพของสังคม

3.2 ความคิดรวบยอดและการสรุปให้คุณค่าและความหมาย ว่าสิ่งที่ชุมชนได้ดำเนินการอยู่ หรือสิ่งที่ชาวบ้านคิดอยู่แท้จริงได้สะท้อนถึงความหมายอะไร นอกจากการสัมผัสถึงโดยตรงในขณะนั้น สิ่งเหล่านี้ถึงแม้ว่าจะไม่เด่นชัดในขณะนี้ก็ตาม อย่างน้อยก็เป็นพื้นฐานในการนำไปปรับปรุงติดกับเหตุการณ์อีกๆต่อไป

3.3 การสรุปและการเขียนเอกสาร จากการศึกษาแนวทางการเขียนเอกสารของคนอีกๆ จากการได้รับคำแนะนำจากผู้ที่มีประสบการณ์และแบบฉบับของตนเอง พอจะรวมให้เกิดแนวทางการเขียนเอกสารที่มีหลักการเขียน และยังคงความตัวเป็นของตัวเราเองอยู่ และคุณค่าเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานของการพัฒนางานเขียนต่อไปได้

3.4 ความสัมพันธ์ของคณะทำงานวิจัย การทำงานวิจัยครั้งนี้ มีความแตกต่างไปจากการทำงานประจำอยู่บ้าน การทำงานประจำจะอาศัยอำนาจตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา เช่น สาธารณสุขอำเภอ นายอำเภอ เป็นคนให้ภาระทำบั้งขาดความเป็นเจ้าของผลงานแต่การทำงานวิจัยเป็นความสมัครใจโดยส่วนตัวและไม่สามารถให้อำนาจข้างต้นได้ ลักษณะการ

ทำงานวิจัยจึงเป็นการทำงานแบบชาวบ้านอย่างแท้จริง มีความเป็นพื้นเมือง ผลกระทบจากการทำงานมุ่งแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น การทำงานไม่จำกัดตามระยะเวลาของปีงบประมาณ ไม่จำกัดตามงบประมาณที่ได้รับ ถึงแม้ว่างานจะจบลงแต่ความผูกพันนี้ ความลัมพันธ์กับงานกับชุมชนยังคงมีเหมือนเดิมและยังจะมีอยู่ตลอดไป สิ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีของชุมชนต่อการทำงานด้านต่างๆในระยะต่อมา

3.5 ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ความภูมิใจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมากที่สุดกับข้าพเจ้า ภายหลังจากสิ้นสุดงานวิจัย จากอุดมการณ์ของตนเองที่อยากรู้จะอนุรักษ์ทรัพยากร่างกายธรรมชาติเอาไว้ ทั้งทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรสัตว์น้ำชนิดต่างๆ ประกอบกับการได้ประสบพบเห็นการกำลังพันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำว่า ยังรอผู้นำที่จะมานำการเปลี่ยนแปลงวันแล้ววันเล่า จนกระทั่งวันนี้ได้คิดในใจว่า “ถ้าเรามีทำ ไม่รู้ว่าใครจะมาทำ และคงจะทึ่งปัญหาให้อยู่กับสังคมตลอดไป” ทั้งสองสิ่งได้ผลักดันให้ตัดสินใจในการลงมือทำงานวิจัยทันทีจากที่รออยู่นานหลายปี ทั้งๆที่ยังไม่มีความมั่นใจในการทำงานเลยว่าตนเองจะสามารถเป็นผู้ประสานให้เกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในภาพรวมได้ แต่เมื่อผลการทำงานได้ผ่านไปตามระยะต่างๆ ผลสำเร็จของงานที่ดีขึ้นตามลำดับทำให้เกิดความรู้สึกว่าเราก็สามารถทำงานสร้างสรรค์สังคมได้นะ ทั้งๆที่เรามิได้เรียนมาทางด้านกระบวนการ การอนุรักษ์ทรัพยากร่างกายธรรมชาติมาเลย หรือถ้าได้ศึกษามาก็มีเพียงน้อยนิด แต่ที่สามารถจะทำงานตรงนี้ได้คงเป็นเพราะความชอบส่วนตัวนำไปสู่พลังสร้างสรรค์ที่มีรู้จักทดสอบ ถึงแม้ว่าบางครั้งจะเหนื่อย อ่อนล้า แต่เมื่อสภาพของปัญหาส่วนใหญ่ยังไม่สามารถจัดการได้ด้วยตัวของชุมชนเองคงจะยังพักผ่อนไม่ได้ ก็ลูกขี้นมาสู้กับปัญหาอีก เป็นเช่นนี้เรื่อยมา ถึงวันนี้นับว่าความตั้งใจของตนเองได้ถูกนำออกมากใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนหนึ่งแล้ว ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงเลี้ยวหนึ่งของทั้งหมดก็ตาม แต่ก็ยังใหญ่สำหรับความรู้สึกของตนเองแล้ว และจะسانฝันอันเดิมให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดไป ทั้งในชุมชนแห่งเดิมหรือชุมชนแห่งใหม่ที่มีโอกาสได้เข้าไปสัมผัส

สิ่งไหนคงไม่ยิ่งใหญ่เท่ากับการได้กระทำการได้กระทำการตามอุดมการณ์ของตนเอง และสิ่งที่เกิดขึ้นจากการทำงานก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วนรวม ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงผลงานเล็กๆไม่ยิ่งใหญ่ในสายตาของคนอื่นๆ แต่ก็ยังนับว่ามีคุณค่าอย่างใหญ่หลวงสำหรับความรู้สึกของตนเองแล้ว